

MONOGRAFIA

MITROPOLIEI ORTODOXE ROMÂNE A ARDEALULUI

ÎNCEPÂND DELA REPAUSAREA ARHIEPISCOPULUI-
MITROPOLIT ANDREIU BĂRON DE ȘAGUNA
PÂNĂ ASTĂZI

CONTRIBUȚII ISTORICE

DE

Dr. EUSEBIU R. ROȘCA

FOST DIRECTOR AL SEMINARULUI TEOLOGIC-PEDAGOGIC „ANDREIAN”
ȘI FOST RECTOR AL ACADEMIEI TEOLOGICE „ANDREIANE”
DIN SIRIU.

Introducere.

Ziua de 16/28 Iunie 1873, când a repausat marele arhiepiscop și mitropolit Andreiu baron de Șaguna, pentru biserica ortodoxă română din Transilvania și Ungaria, va rămânea pentru totdeauna o zi memorabilă, pentru că în această zi, în istoria acestei mitropolii se încheie un scurt period de strălucire, care se leagă de numele acestui în veci neuitat arhieru.

Deși munca sa gigantică cu efecte de înrăuiri binefăcătoare pentru biserică și neam deopotrivă se cuprind expuse în mod sistematic în cele două scrieri :

a) „Arhiepiscopul și mitropolitul Andreiu baron de Șaguna“ de N. Popea arhimandrit, vicar arhiepiscopesc. Sibiu 1879, și

b) „Mitropolitul Andreiu baron de Șaguna, scriere comemorativă la sărbătoarea centenară a nașterii lui“, de dr. Ioan Lupaș, profesor la seminarul „Andreian“, Sibiu 1909, precum și în alte publicațiuni în formă de broșuri și articole în foi periodice, la expunerea evenimentelor ce s'au succedat în biserică după repausarea lui, este firesc, că adeseori să se facă provocare la faptele și indigitațiile lui Șaguna, cuprinse în acele publicațiuni.

N'am avut în vedere, ca această lucrare să aibă caracterul de „Istorie pragmatică“, ci iau sub apreciere numai în formă de „Monografie“ evenimentele succedate în viața mitropoliei dela repausarea mitropolitului Șaguna până astăzi în mod documentat, cum am urmat și la compunerea „Monografiei institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian“ al arhidiecezei greco-orientale române din Transilvania“.

Cum încă din timpul destul de apropiat de data repausării mitropolitului Șaguna am fost tot în funcțiuni, în care am avut posibilitatea a cunoaște bine viața bisericască, fiind și membru în toate corporațiunile bisericesti, aceste împrejurări îmi înlesnesc aprecierea și expunerea temeinică a faptelor, fiind scutit și de considerațiuni, cari m'ar fi putut determina la o eventuală denaturare a adevărului.

Viața bisericească în diferitele ei manifestări se inspiră și se concentrează în jurul persoanei episcopului, și în primul rând al arhiepiscopului-mitropolit.

Cum la alegerea și investirea cu drepturile păstoririi acestuia, după constituția noastră bisericească au un rol important și eparhiile sufragane, fără a avea intenția de a îmbrățișa întreg complexul de viață internă ale eparhiilor sufragane, nu am putut evita, ca în măsura recerută să nu mă refer și la îndeplinirea scaunelor de episcop și în eparhiile sufragane.

Ca metodă în expunerea chestiunilor ce le tratez am observat norma de a sprijini toate afirmațiunile pe dovezi, și în general de a lăsa să vorbească mai mult aceste dovezi, din cari cititorul ușor poate desprinde concluziunile, decât să-mi impun aprecierile mele personale.

Cu toate acestea nu am ezitat a lua poziție față de ce atinge prestigiul bisericii și față de ori ce iregularități dăunătoare activității ei binefăcătoare.

Că aureola din jurul unor persoane, zidită cu îngrijire de către unii scriitori adicți personali, cari se grăbesc a consacra valori pentru istorie, suferă retușări și diminuări, e o consecvență a constatării adevărului.

Biserica a îndeplinit un rol important în Ardealul dinainte de unire sub raport național, cultural și etic, și aceasta datorită în mod covârșitor providențialului Șaguna. A acumulat totuș prea puțin din acel potențial de putere și de autoritate morală, cu care să fi intrat ca factor de redresare a vieții sociale adânc sdruncinată, și să așeze la temelie statului nostru național întregit ca piatra de unghiu, biserică națională, și tăria virtuților-ei mântuitoare. În mijlocul crizei generale de autoritate, a răsturnării valorilor și a lipsei unor principii conducătoare sănătoase, era bine venită impunerea bisericii, ca instituție solidă, cărmuind conștiințele în felul cum i-a trasat Șaguna temelie și liniile conducătoare a vieții ei.

Sibiu, 14 Septembrie 1937.

Dr. EUSEBIU R. ROȘCA.

Alegerea de Episcop a lui Andrei Șaguna.

Numirea de vicar.

Activitatea arhiepiscopului-mitropolit Andrei baron de Șaguna a fost apreciată temeinic prin diferite scrieri, de bărbați distinși pe terenul istoriografiei,¹⁾ dar lucrarea cea mai de valoare și mai temeinică este: „Mitropolitul Andrei baron de Șaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenarului nașterii lui”, de dr. Ioan Lupaș, prof. seminarial. Sibiu, 1909, scrisă din încredințarea consistoriului arhidiecezan din 4 Iunie 1907 Nr. 5454 Plen, cu intervenirea și a comisiunii, instituită pentru aranjarea serbărilor centenare intru memoria fericitului în Domnul arhiepiscop-mitropolit.

Între membrii acestei comisiuni a fost: dr. Ilarion Pușcariu, arhimandrit-vicar arhiepiscopesc, care încă a scris în cadrul acestui op cu titlul: „Din anii ultimi ai vieții mitropolitului Andrei baron de Șaguna, despre boala și moartea lui”, și care, sub arhipăstoria lui Șaguna, funcționase ca secretar consistorial, apoi ca profesor seminarial și asesor consistorial, și Partenie Cosma, directorul institutului de credit și economii „Albina”, unul dintre bărbații marcanți ai bisericii noastre, care la congresul național bisericesc din 1868, — în care s'a votat „Statutul organic” —, a funcționat ca notar.

Starea de decadentă a bisericii sub episcopul Vasilie Moșca nu se poate ignora, și în broșura, scrisă afirmative de mitropolitul sârb Iosif Rajacici²⁾: „Antwort auf die Angriffe einiger

¹⁾ Vezi: „Cronicari și istorici români din Transilvania”. Școala Ardeleană Vol. I. Ediție comentată de I. Lupaș, prof. univ. pag. XXXVI.

²⁾ Dr. I. Lupaș o. c. Pag. 37.

Romänen gegen die Einheit der Hierarchie der morgenländischen orthodoxen Kirche und die Serbische Nation in den K. K. Österreichischen Staaten", i se face lui Moga următoarea caracterizare: „Alegerea a căzut pe un capelan sătesc, care nu avea nici ideie de conducerea unei episcopii și nu funcționase cel puțin într'o parohie. Aceasta a fost un triumf ce l-a avut partida de unire¹⁾ asupra bisericii orientale, pentru că administrația acestui episcop în timp de 35 ani a arătat în mod eclatant, atât guvernului, cât și bisericii orientale, că omul n'a fost destoinic pentru acest post înalt. Cum dispunea de banii publici, cum conducea educațiunea clerului tânăr, cum a instalat la reședința sa din Sibiu o cărciumă, cum făcea simonie, ca să se îmbogățească nepoții. Este prea bine cunoscut, că sub acest episcop mai mult de 100.000 români și-au părăsit religiunea părintească și au trecut la unire cu biserica romano-catolică”.²⁾

D. prof. Lupaș îi face caracterizarea: „Un om mai iscusit și mai energic de cât episcopul Moga, și sub apăsarea celor 19 puncte ar fi căutat emanciparea bisericii”.³⁾

Că din punct de vedere național Sârbii, pe timpul vacanței scaunelor episcopoești, după ruptura înfăptuită prin apostasia mitropolitului *Atanasie*, au fost preocupați de tendința de a-i desnaționaliza și asimila pe Români, nu se poate ignora, dar această tendință a rămas fără efect mai simțitor. În schimb însă, din punct de vedere confesional, ierarhia sârbească conștient a format adăpost cu înrăurire binefăcătoare, dovadă, că în părțile bănățene, unitismul n'a putut produce ravagiile din *Transilvania*. În special mitropolitul *Iosif Raiacici* din Carlovitz, unul dintre cei mai de valoare mitropoliți ai Sârbilor, conștient de ravagiile catolicismului, făcute între coreligionarii Români, după repausarea episcopului *Vasilie Moga*, deși nepoții acestuia *Ioan Moga* și *Moise Fulea*⁴⁾ i-au cerut protecția, el, pentru a paraliza tendința lor de a ocupa scaunul episcopesc, apreciind calitățile intelectuale superioare ale lui Șaguna, lui bine cunoscute din funcțiile ce le îndeplinise la conducerea

¹⁾ Greco-catolicii.

²⁾ Dr. Ilarion Pușcariu: „Metropolia Românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania, pag. 46. S'a constatat, că sub episcopul *Vasilie Moga* au trecut la unire 124 comune bisericesti românești.

³⁾ Dr. I. Lupaș o. c. pag. 45.

⁴⁾ Dr. I. Lupaș o. c. pag. 47.

centrală a mitropoliei, cu autoritatea sa a intervenit la guvern pentru numirea de vicar a lui Șaguna.¹⁾

Se poate că mitropolitul *Raiacici*, la intervenirea pentru numirea lui Șaguna de vicar, să fi fost condus de intențiunea, de a-i asigura ierarhiei sârbești hegemonia, și prin recomandarea lui Șaguna, ar fi urmărit scopul, ca biserica să-și recapate organizarea după cerințele naționale, însă sub jurisdicțiunea Patriarhiei sârbești.

Prin faptul însă, că Șaguna a lucrat pentru organizarea bisericii românești, coordonat cu biserica națională sârbească, probabil, că *Raiacici* a rămas decepționat în această privință.

Cu toate acestea urmașul lui în scaunul mitropolitan, *Samuil Masirevici*, a subordonat această preocupare, și, reinlințată mitropolia Românilor, în felicitarea adresată lui Șaguna, numit mitropolit prin autograful din 24 Decembrie 1864, între altele îi face următoarea apreciere foarte măgulitoare, care trece peste obișnuitele felicitări de curtoazie: „Bucuria care în acest prea plăcut moment impresoare sufletul meu și umple inima mea, cu atât e mai mare și mai curată, căci Providența Divină a binevoit, ca grația prea înaltă împărătească să se reverse în acest timp decisiv asupra Excelenței Tale, carele pentru ajungerea dorinței fraților noștri Români, pentru însași mitropolia acum câștigată, mai mult de cât ori și cine Te-ai nevoit și ai lucrat, și carele vei ști să dai fiilor spirituali viață și putere și să-i pui pe picioare statornice”.²⁾

Șaguna, cu puterea sa de pătrundere intelectuală, a fost conștient de efectele binefăcătoare ale organizării canonice comune cu coreligionarii din monarhia austro-ungară, pentru aceea, și conform referințelor politice schimbate în 1867, prin organizarea Ungariei în mod constituțional, în proiectul prezentat congresului național bisericesc pentru organizarea bisericii în formă constituțională, a contemplat un „*Sinod comun*” al mitropoliei românești și sârbe, „în care să se tracteze despre dogmele credinței, despre întrebări canonice, despre cărți simbolice și despre toate acelea chestiuni bisericesti, dela cari este condiționată unitatea

¹⁾ Ar fi de interes să fie cunoscute calitățile invocate de mitropolitul *Raiacici* pentru numirea de vicar a lui Șaguna. Aceste rapoarte lipsesc din arhiva statului ungar, dar după referințele de astăzi cu Jugoslavia, s'ar putea cunoaște aceste rapoarte din arhiva patriarhiei sârbe din Carlovitz.

²⁾ Dr. Il. Pușcariu O. C. pag. 314.

și identitatea religiei greco-orientale, de care se țin aceste două națiuni".¹⁾

Congresul însă, din preocupări naționale, a suprimat acest sinod comun.

Dl. prof. Lupaș în opul citat face evidentă activitatea lui Șaguna și ca vicar, în scurtul timp cât funcționase în această calitate, în care timp — între altele — a inițiat și alegerea de episcop.

Alegerea și numirea de episcop.

Funcționarea lui ca vicar ar fi trebuit să aibe efectul de a fi cunoscută și apreciată vrednicia sa, dar va rămâne ca o notă de disqualificare a clerului, că în loc de a-l întâmpina cu simpatie, l-a întâmpinat cu aversiune, ca pe un usurpător despot. Că bine se simțeau „Izrailtenii” în robia întunericului și a umilinței.

Efeptuirea alegerii s'a cerut să se facă după modalitatea alegerii din 1810 și s'a incuviințat a se ține la 1 Decembrie (19 Noembrie) 1847, cu modificarea dispoziției din 25 Mai 1809, ca alegerea de episcop să nu se restrângă numai la cei născuți în Ardeal²⁾. Nu se face evident, că această dispoziție, menită a face posibilă alegerea lui Șaguna, s'a făcut din inițiativa guvernului, sau s'a cerut în adresa consistorului, prin care s'a intervenit pentru incuviințarea alegerii episcopului.

Deoarece mitropolitul Șaguna în opul citat: „Istoria bisericii” ect. evită a preciza cu acte numirea sa de vicar și apoi alegerea sa de episcop, ceea ce este explicabil din motive personale, iar dl. prof. I. Lupaș, atât la numirea de vicar, cât și la alegerea de episcop, face numai aprecieri generale, m'a preocupat să fac cunoscute din actele din arhiva statului ungar, împrejurările în cari s'au îndeplinit acestea.

În starea de acum de organizare a statelor era exclusă posibilitatea ca personal să cercetez arhiva statului ungar. M'am adresat deci dlui dr. Constantin Sulică, custode al arhivei statului din Budapesta și comunicându-mi că raportul comisarilor exmiși pentru conducerea alegerii de episcop nu se află la

¹⁾ Protocolul congresului național bisericesc român de religie greco-răsăriteană, ținut în Sibiu la 1868 Pag. 179.

²⁾ Andreiu Șaguna: „Istoria bisericii” ect. Pag. 204.

dosar, cu bună voință și prevenire — pentru care îi exprim mulțumită și pe această cale — mi-a trimis în copie autentică raportul de propunere al cancelariei aulice regești transilvane, prin care se înaintează la locul Prea Înalt candidarea pentru postul vacant de episcop al ritului greco neunit, compus în baza raportului comisarilor exmiși pentru conducerea alegerii.¹⁾

Dl. prof. I. Lupaș într'un articol publicat în „Gazeta Transilvaniei”²⁾ cu titlul: „Invățăminte din trecut”, între altele spune: „La alegerea candidaților de episcopi, ținută în toamna anului 1810³⁾ la Turda, au avut drept de vot toți protopopii și pe lângă ei câte doi preoți din fiecare protopopiat. Astfel s'au dat cu totul 104 voturi: 47 pentru vicarul Nicolae Huțovici, 36 pentru preotul Vasilie Moga din Sebeșul-săsesc, 16 pentru arhimandritul Nestor Ioanovici, de origină din Făgăraș, și 5 pentru administratorul protopopesec Nicolae Panovici, din Brașov”.

În decisiunea guvernului din 13 August 1810, prin care s'a incuviințat ținerea alegerii de episcop pe data de 1 Octombrie (19 Sept.) 1810 și s'au exmis și comisarii pentru conducerea alegerii, însă se dispune: „Consistorul la toți și la fiecare dintre protopopi ai marelui principat al Ardealului, cari se țin de eparhia Ardealului, să sloboadă astfel de rânduială, ca zisii protopopi împreună cu vicarul consistorului să se afle la pomenitul oraș spre facerea alegerii dintre fii greco neuniți născuți în acest principat”,⁴⁾ deci nu se dispune, că pe lângă fiecare protopop mai au drept de vot 2 preoți din protopopiat.

În raportul mai sus indicat al cancelariei aulice regești transilvane despre alegerea de episcop a lui Șaguna, întocmit în baza raportului comisarilor exmiși pentru conducerea alegerii, între altele se accentuează: „Înainte de orice altă lucrare s'a examinat modalitatea alegerii similare, ținută la 1810, studiindu-se extrasele făcute în acest scop din arhiva guvernială, când, după relațiunea verbală a vicarului general, au luat cunoștință, că consistorul ritului greco neunit în scrisorile sale de convocare a luat acea dispozițiune, ca arhidiaconii tuturor

¹⁾ În acest raport, de o extensiune considerabilă, se sulevează toate momentele dela alegere. Fac însă uz în această lucrare numai de părțile cele mai esențiale, marcând textele reproduse între ghilimele.

²⁾ Nr. 59 din 16/29 Martie 1916.

³⁾ 19 Septembrie [1 Oct.].

⁴⁾ A. Șaguna: Ist. Bis. etc. Pag. 194.

districtelor să știe, că au a se prezenta în ziua de 1 Decembrie a anului curent în fața comisiei regești guverniale și că în consecință deja aproape toți ar fi prezenți în oraș. Comisarii regești, potrivit cu propunerea desnumitului vicar general, au dispus ca însuși actul alegerii să fie amânat pe ziua de 2 Decembrie, iar ziua de întâiu a acestei luni să fie destinată pentru prezentarea arhidiaconilor în fața comisarilor".

Șaguna conștient de situație, de aversiunea preoților și a protopopilor, a avut trebuință de acest răstimp, pentru risipirea măcar în parte a neîncrederii cu care era întâmpinat, la ceea ce Șaguna a câștigat și consentimentul comisarilor regești.

„Potrivit acestei dispozițiuni în ziua următoare, adică la 1 Decembrie, arhidiaconii și vice-arhidiaconii tuturor districtelor neunite din Transilvania — în număr de 42 — s'au prezentat înaintea comisarilor. Cu această ocaziune comunicând arhidiaconul districtului Dobrei, că la actul alegerii a venit și deputatul acestui district, iscându-se discuțiune asupra acestei chestiuni, dacă acesta are să fie admis la vot, deși în firul raportului făcut asupra actului alegerii de comisiunea din 1810, care a funcționat cu un scop similar, se găsesc cuvintele: „**arhidiaconii și deputații districtelor diaconale concernente**“, și mai departe, în decizul aulic din acelaș an, ce a urmat candidării, se poate citi: „**Făcându-se alegerea și candidarea prin arhidiaconi și prin deputații districtelor arhidiaconale**“, ar fi prin urmare în afară de îndoială, că atunci și deputații districtelor arhidiaconale, nu numai că au asistat la actul alegerii episcopului, ci și-au dat și voturile lor, deoarece în actualul deciz al regescului guvern se face mențiune numai de vicarul general și de arhidiaconi, dar despre deputați nu se face amintire, iar în ordinul similar din 1810 de sub Nr. guvernial 6997 numai atât se cuprinde, „că arhidiaconii cu vicarul să se prezinte pentru îndeplinirea actului de alegere și să nu intrelase a se anunța la comisari“, iar cu privire la delegați, pentru actul alegerii de atunci, sub acelaș număr s'a accentuat, ca „să se fi dispus cele necesare referitor la îndrumarea vicarului și arhidiaconilor la îndeplinirea candidării“, deci toate acestea combinate în mod corespunzător ar rezulta cu probabilitate, că deputații districtelor arhidiaconale în anul 1810 ar fi luat parte la alegere, în urma dispoziției spontane făcută de vicarul general de atunci al ritului grecesc neunit, această chestiune se prezintă rezolvită în mod negativ“.

Șaguna a reușit prin argumentația ce a dezvoltat-o în cursul discuției prealabile, ce a avut loc asupra stabilirii dispozițiunilor ce au fost luate pentru alegerea de episcop din 1810, și care aveau să fie observate și la alegerea de episcop din 1847, să convingă pe comisarii exmiși pentru conducerea alegerii, că participarea la vot și a deputaților din arhidiaconate, în afară de arhidiaconi, la 1810, nu poate să fie obligatorie și pentru alegerea de acum, deoarece această participare nu era indicată prin textele dispozițiunilor guvernului, ci ea s'a produs numai prin dispoziția spontană a lui Nicolae Huțovici, vicarul de atunci. Astfel s'a rezolvat în mod negativ chestiunea admiterii la vot și a deputaților, constituind aceasta condiția esențială pentru intrarea lui Șaguna între cei trei candidați, propuși guvernului spre numire.

„În ziua de 2 Decembrie, după terminarea serviciului divin, întrunindu-se arhidiaconii în sala designată pentru ținerea alegerii, după formalitățile obișnuite la astfel de acte, alegerea s'a început cu observarea modalității, că cetindu-se de către comisarul secretar guvernial catalogul celor cu drept de vot, cei 42 în ordinea catalogului au primit câte un buletin semnat de către comisari în prezența comisiunii, pentru ca fiecare, după libera sa judecată și după cum îi va dicta conștiința, să scrie pe el numele acelora, pentru cari vrea să-și dea votul“.

Nu se face evident că pentru ce un votant a scris pe buletin numele alor trei candidați, pentru că nici în decizul din 1810 al guvernului, și nici în cel din 1847 nu se indică această modalitate de votare. Probabil s'a decretat felul acesta de votare de către comisari, pentruca — în aparență — să se satisfacă modalității din 1810, și nu este exclusă nici probabilitatea, că numai pe lângă această modalitate de votare a putut ajunge Șaguna în țernar.

Rezultatul alegerii a fost, că a întrunit:

Ioan Moga, arhidiaconul întâiului district al Sibiului și profesor de teologie.	33 voturi.
Moise Fulea, arhidiaconul celui de-al doilea district al Sibiului	31 voturi.
Andrei Șaguna, vicar general al ritului grecesc al neuniților	27 voturi.
Iosif Ighian, arhidiaconul Zlatnei	14 „
Ioan Popasu, arhidiaconul districtului Brașov	11 „

Constantin Duma, arhidiaconul Devei . . .	5 voturi.
Ioan Hannia, arhivarul consistorului ritului gre- cesc neunit	3 voturi.
Ioan Panovici, arhidiaconul Nochrichului . . .	1 vot.
Absolon Popovici, arhidiaconul Lupșei . . .	1 vot.

Acest tablou dă dovadă și de descalificare pentru factorii de conducere în organismul bisericii, că la un act de importanță ca alegerea unui episcop, să-și valideze voturile pentru preoți căsătoriți, a căror soții trăiesc¹⁾ și nu sunt divorțați, și pentru candidați rămași în minoritate cu un număr ridicol de voturi, iar cel mai distins dintre candidați, apreciat în mod vădit elogiós și de comisarii stăpânirii, deși aceștia erau cu preocupări dușmănoase pentru neamul și biserica noastră, numai în mod forțat a putut ajunge în ternar.

În articolul „*Invățăminte din trecut*”,²⁾ deși nu în formă atât de categorică o constată aceasta și dl prof. I. Lupaș, accentuând: „În privința felului cum au știut alegătorii să judece valoarea candidaților, alegerea din 1847 ne dă aceeași tristă dovadă de desorientare, ca și cea din 1810; „cei mai vrednici candidați au rămas cu numărul cel mai mic de voturi în amândouă rândurile, cum s'a întâmplat, durere, adeseori și la alegerile din era constituțională”.

Că purtarea preoției pe Șaguna l-a indignat, o constată și arhimandritul dr. Ilarion Pușcariu, vicar arhiepiscopesc, în opul citat: „Mitropolitul Andreiu baron de Șaguna” etc: „*În ultimii ani ai vieții îl preocupase mult facerea testamentului, pe care îl pregătise încă înainte de 1870, dar nemulțumit cu purtarea preoției, îl sfârțicase în acest an.*”³⁾

În baza raportului din 4 Decembrie 1847 a comisarilor guvernali regești, prin care înaintează procesul-verbal despre actul alegerii, cancelaria aulică regească transilvană, în raportul său scrie: „Că deoarece candidatul din locul al treilea, actualul vicar general Andreiu Șaguna, prin calitățile ce le posedă dovedește a fi inzestrat, pentru a îndeplini cum se cuvine sarcina de episcop, pe acelaș Andreiu Șaguna a socotit a-l recomanda cu preferință, ca din clemența nelimitată a Sacratiss-

¹⁾ Moise Fulea.

²⁾ „Gazeta Transilvaniei” Nr. 60 din 17/30 Martie 1916.

³⁾ Pag. 386.

simei Majestății Voastre, să primească postul de Episcop vacant al ritului grecesc neunit din Transilvania cu atât mai mult, că acelaș a îndeplinit și agendele vicariatului, cu deosebită distincțiune și spre deplina mulțumire a regescului guvern”.

Premisă această apreciere formulează următoarea „*Opiniune*”:

„Cu privire la actul alegerii acest prea credincios, dicasteriu aulic nu formulează nici o excepție, deoarece ea s'a ținut în conformitate cu modilitatea observată la 1810, urmând binevoitoarei rezoluțiuni regești de data 24 Iulie a anului curent. Despre candidatul din al treilea loc, vicarul general Andreiu Șaguna, ales cu 27 voturi din 42, aci nu sunt cunoscute date asupra funcțiunilor sale anterioare, deoarece până la anul 1846, decând a primit prea înalta numire de vicar general, a fost aplicat în regatul Ungariei, de unde își trage originea, cu toate acestea, această prea supusă cancelarie aulică, deși au obținut câteva voturi în plus, pe cei dintâi doi candidați îi clasează la o parte, pentru că sunt erezii testamentari ai răposatului episcop Moga, iar contra masei testamentare a acestuia s'au ridicat pretenziuni din partea seminarului și a clerului neunit, cu atât mai îndreptățite, cu cât dela numitul cler s'au incasat sume considerabile pentru trebuința seminarului, cari (sume) însă nu s'au destinat pentru acest scop și nici nu este deplin lămurită chestiunea acestor bani, deci din acest punct de vedere, devenind inoelnice cele mai importante dispozițiuni ale testamentului amintit mai înainte, cu atât mai mult și stăruitor ține a-l recomanda cu toată umilința aprecierii regescului guvern pentru demnitatea episcopiei vacante pe sus numitul Andreiu Șaguna, cu cât, administrând dieceza incredințată lui în calitate de vicar general, nu numai că nu a dat anză la asemenea chestiuni, cari sub predecesorul său nu a rare ori au obvenit, ci s'a arătat păstor credincios al turmei sale și în acelaș timp zelos în promovarea înaltului său serviciu, oferă deci cele mai bune nădejdi, că va îndrepta spre bine afacerile acestei dieceze, ajunsă sub regimul de mai înainte în toate privințele într'o stare desolată. Viena în ziua de 7 Ianuarie 1848, baronul Samoil Jósika m. p., Somlyai m. p.”

Deci adevărul e, că a mitropolitului sârb Iosif Raiacici, care a intervenit pentru numirea lui Șaguna de vicar, cum a intervenit și mitropolitul sârb Ștefan Stratimirovici în 1810, pentru

numirea de episcop a arhimandritului Nestor Ioanovici, rămas în minoritate față de N. Huțovici și V. Moga¹⁾ și a ungarului, contele Ladislau Lázár, comisarul guvernului la alegere, e meritul că l-am avut de arhiepiscop și mitropolit pe în veci neuitatul Andrei Baron de Șaguna, care a făcut epocă în viața bisericească și Atotștiutorul Tată Ceresc știe, când va mai avea parte biserica noastră de un astfel de Ierarh!

Ierarhii din mitropolia ortodoxă română a Ardealului.

A.

Arhiepiscopi-mitropoliți în arhidieceza Transilvaniei.

Prin autograful din 24 Decembrie 1864 mitropolia Românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria a fost reînființată. Episcopul Andrei baron de Șaguna, numit mitropolit, era preocupat de a se investi mitropolia cu o organizare canonică corespunzătoare exigențelor naționale și celor constituționale. Deci în baza și a experiențelor de conducere a vieții bisericești, în „Proiectul de regulament”, prezentat congresului național bisericesc din 1868, în § 100 contemplează, ca episcopul să fie din tagma monahală¹⁾ și se alege de sinodul eparhial.

Recerința canonică, ca să fie din tagma monahală, o accentuează probabil și pentruca să se evite paradoxul dela alegerea dânsului de episcop.

În § 198 contemplează ca: „Alegerea mitropolitului să se facă din corul episcopilor fără candidație” de congresul compus din 90 membrii, câte 30 din cele 3 eparhii, 30 clericali și 60 mireni,²⁾ probabil ținând cont și de indicarea din autograful imperial *ca biserica episcopescă din Transilvania să se ridice la demnitatea metropolitană*³⁾, ceea ce implică participarea și a diecezelor sufragane la alegerea mitropolitului.

¹⁾ Dr. E. Roșca o. c. Pag. 39. Șaguna a avut în vedere și crearea unui stat monahal la conducerea centrală a bisericii.

²⁾ § 194 din „Proiect”.

³⁾ Dr. Ilarion Pușcariu „Mitropolia Românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania”. Sibiu 1900 Pag. 305.

¹⁾ I. Lupaș: „Gazeta Transilvaniei” No. 59 din 16/29 Marte 1916.

Chestiunea alegerii de episcop și mitropolit în congresul național bisericesc din 1868 a provocat discuțiuni intensive, și ca și în alte chestiuni, dispozițiile din regulamentul prezentat de Șaguna au fost modificate. Propunerile deputaților I. Hannia și I. cav. de Pușcariu au fost respinse. Deputatul I. cav. de Pușcariu a prezentat și vot separat¹⁾

Arhidiecezei i s'a creat o situație mai desavantajoasă decât diecezelor sufragane, pentru că, pe când acestea puteau să-și aleagă ele singure — în sinod diecezan electoral — pe episcopul lor, arhidieceza transilvană nu-și putea alege pe episcopul său, ci trebuia să-l primească pe cel ales ca mitropolit de congresul electoral, în care deputații diecezelor sufragane, cu ajutorul câte unei fracțiuni dintre ardeleni, pot să aibă cu ușurință majoritate.²⁾

Dispoziția din statutul organic § 155, a și provocat nemulțumirea arhidiecezanilor, fiindcă o scurtă experiență a dovedit, că la alegerea de mitropolit s'a validat în măsură mai hotărâtoare voința diecezelor sufragane, deputații cărora³⁾ fiind solidari, pot câștiga cu ușurință pe partea lor și câteva voturi din arhidieceză⁴⁾.

Ca un corectiv a dispoziției din § 155 al statutului organic poate fi considerat art. 12 din „*Legea de organizare a bisericii ortodoxe române*”, prin care se dispune, că *atât alegerea episcopilor, cât și a arhiepiscopilor-mitropoliți, se face de un colegiu electoral, compus din membrii congresului național bisericesc și din cei ai adunării eparhiale ai eparhiei vacante*”, cum principial s'a propus de I. cav. Pușcariu în congresul din 1868.

Inconveniențele în aplicarea corectă a legii tot nu se pot evita, dovadă scenele dela alegerea de episcop a P. S. S. Dionisie Erhan din eparhia Cetății-Albe, când un număr considerabil de membrii ai colegiului electoral, între cari și unii ierarhi, dinpreună cu I. P. S. S. Patriarhul, demonstrativ au părăsit ședința, fiind un postulat, ca alesul de episcop să fie titrat în științele teologice.

Sfântul Sinod n'ă aprobat alegerea, dar eludându-se pos-

¹⁾ Protocolul congresului național bisericesc român din 1868. Pag. 215.

²⁾ Dr. I. Lupaș: „Invățăminte din trecut”. Gazeta Transilvaniei Nr. 60 din 17/30 Martie 1916.

³⁾ Cu preocuparea de a promova, sau amova, pe episcopii lor.

⁴⁾ Dr. I. Lupaș o. c. Pag. 355.

tutul de „titrat în științele teologice”, prin conferirea ulterioară a titlului de: „*Doctor honoris causa*”, acelaș sfânt Sinod, cu reasumarea decisului de neaprobare, a aprobat ulterior alegerea¹⁾.

1. Procopiu Ivacicovici.

Mitropolitul Șaguna a avut parte de o boală îndelungată, așa că desnodământul fatal era ușor de prevăzut.

Că pe unii dintre bărbații marcanti ai bisericii i-au preocupat această temere, servește ca dovadă — între altele — și următoarea adresă, trimisă din Budapesta către episcopul Ivacicovici al eparhiei Aradului:

— „Ilustrisime Domnule Episcop!

Din știrile luate dela Sibiu, înțelegând cum că Excelenția Sa Mitropolitul este foarte greu morbos, încât la tot momentul i se poate aștepta repausarea, iar de altă parte, cunoscând și împrejurarea, că Ilustritatea Ta — tot din motive sanitare — ești necesitat a cerceta băile, îngrijii de soarta bisericii și pătrunși de ponderozitatea momentului, după o consultare anume și serioasă, ne luăm voie a Te ruga, ca intervenind cazul neînconjurabil — repausarea Mitropolitului — cu orice preț, ori vei fi acasă, ori la băi, numai decât să binevoiești a pleca la Sibiu, și a întreprinde pașii necesari pentru alegerea mitropolitului.

În acest punct — cel mai ponderos — acum va fi cazul prim pentru aplicarea statutului organic, și considerând gravele împrejurări de astăzi, noi trebuie să nizuim, ca statutul să se efectueze cu punctualitate ad literam, ca nu cumva prin o eventuală substituție să se dea anză la o interpretare a statutului, dăunoadă cauzei bisericii noastre.²⁾

Rămânând cu distinsă stimă

A Ilustrității Tale: Georgiu Ioanovics, Antoniu Mocsonyi, Ioane Pușcariu, Vincențiu Babeș, Iosif Gallu, Parteniu Cosma, Demetriu Bonciu, Toma Roșescu și Atanasiu Cimponeriu”.

Această preocupare are aparența de a fi bine intenționată de elementul mirean, care după dispozițiile statutului

¹⁾ Pentru o corporațiune bisericească superioară de calitatea congresului național bisericesc sunt puțin edificatoare și scenele, ca bunăoară cea din 17 Octombrie 1935, la alegerea de episcop al eparhiei Aradului, ventilată și în publicitate.

²⁾ Originalul e scris de P. Cosma și primirea e constatată pe act de episcopul Ivacicovici: Mehadia 4 Iunie 1873.

organic în corporațiunile bisericești are preponderență numerică, dar în praxă s'a dovedit, ca inițierea coteriilor.

Cu spiritul său pătrunzător și prevăzător mitropolitul Șaguna era conștiu de cele ce au să urmeze la alegerea succesorului său, indicându-le celor din împrejurul său: „După moartea mea vor juca rol vremile lui Moga, căci ei se pregătesc la o acțiune mare, la întâmplarea morții mele, le și poate reuși prea ușor. căci și regimul îi va părtini”.¹⁾

Și fapt e, că nădejile marelui arhieru, prin acordarea ingerinței precumpănitoare pe seama elementului mirean în conducerea afacerilor bisericești, nu s'au validat, ceea ce accentuează și în ziarul Românul: „Trebuie să constatăm, că dela moartea marelui Andrei, până în ziua de astăzi, cărțile episcopoești în metropolia restituită, nici odată n'au fost purtate de individualități remarcabile prin vrednicii, cari trebuie să se ceară dela conducătorii aleși”.²⁾

Încă la prima alegere, după intrarea în vigoare a statutului organic, s'au validat lupte aprige de partid, făcându-se uz de defaimări și calomnieri, pentru discreditarea aceluia, cari după vrednicie puteau să vină în combinare pentru demnitatea de arhiepiscop și mitropolit, și la aceste lupte s'au angajat mai cu seamă mireni³⁾.

După repausarea mitropolitului Șaguna, pentru scaunul de arhiepiscop-mitropolit: „Candidatul întregii opinii publice românești era vicarul Nicolae Popea, ucenicul devotat a lui Șaguna și credincios până la moarte, dar n'a putut străbate peste țesăturile de piedeci, pe care î-le știură arunca cu multă dibăcie oamenii din diecezele sufragane, sprijiniți de câte o minoritate a celor din arhidieceză”.⁴⁾

Un colaborator a lui Șaguna a fost și episcopul Ioan Popasu al Caransebeșului.

Printre aceia, cari în congres au luat poziție hotărâtă și conducătoare contra lui Popasu și Popea, era și protopopul, rămas văduv în 1867, Ioan Mețianu, adversar personal al amândurora⁵⁾, care, fiind încă Șaguna în viață, a dat semne, că răv-

¹⁾ Dr. I. Lupaș o. c. Pag. 282.

²⁾ „Românul” Nr. 215 din 30 Septembrie (13 Oct.) 1912.

³⁾ Telegraful Român, No. 36 din 1912.

⁴⁾ „Invățămintele din trecut” de dr. I. Lupaș Gazeta Transilvaniei No. 60 din 17/30 Martie 1916.

⁵⁾ Telegraful Român No. 80 din 9/21 Octomvrie 1875.

nește după „Mitră” de episcop, profitând de orice ocaziune de a se afișa și a câștiga grația lui Șaguna.

Șaguna cu spiritul său pătrunzător a și fost conștiu de tendințele lui, spunându-le celor din jurul său: „Acesta umblă după mitră”.

Pentru a paraliza reușita lui Popasu sau a lui Popea, s'a sulevat lozinca „ansienității”, că celui mai bătrân dintre episcopi i se cuvine scaunul mitropolitan¹⁾.

Exponentul partidului contrar alegerii lui Popasu sau Popea a fost Vincentiu Babeș, o fire impetuoasă și dornic a se pune în evidență. Tratat cu ignorare de mitropolitul Șaguna, după repausarea acestuia, ajuns la largul său, în consistorul mitropolitan din 9—10 Iulie 1873, nu s'a sfiit a pune memoria marelui Șaguna și a propune: „Că luându-se notiță despre actele de mai înainte, cu indignațiune a văzut în acel consistor ilegalitățile ce s'au comis sub prezidenția lui Șaguna, și pentru a se îngădi de orice responsabilitate, nu se pot scuza acele ilegalități, fără numai cu morbul îndelungat a lui Șaguna, ce i-a slăbit puterile și cu neglijența din partea bărbaților din jurul lui”.²⁾

De sine înțeles, că a fost desavuat și s'a decis, ca la procesul verbal să nu se ia notă despre această propunere, iar V. Babeș nu a prezentat votul separat pe care-l anunțase.

Cel mai bătrân, dar în același timp și invalid, era Procopiu Ivacicovici, episcopul Aradului. Acesta n'a avut nici aptitudinile, nici vrednicia de a deveni urmașul direct al lui Șaguna și a continua opera începută de el. Șaguna se îngrijise a lăsa în urma lui clerici cu studii universitare³⁾, dar candidatul lui V. Babeș a fost episcopul Ivacicovici. Având la dispoziția sa foaia „Albina”⁴⁾ a debitat în coloanele ei defaimări la adresa episcopului Popasu și a vicarului Popea în modul cel mai neînfrănat, astfel, că avocatul dr. Ioan Borcia din Sibiu, jurisconsultul consistorului arhidiecezan cu titlul: „Epistolă deschisă către dl. Babeș și conștii din Sibiu”, cu introducerea: „Un șir de articoli de neagră tendință, publicați în „Albina” asupra amicilor și încrezuților repausatului mitropolit Șaguna și asupra acestuia în-

¹⁾ „Tribuna” No. 244 din 10/23 Noemvrie 1909.

²⁾ Tel. Rom. No. 94 din 22 Noemvrie (4 Decemvrie) 1873.

³⁾ Tribuna No. 243 din 8/21 Noemvrie 1909 și dr. E. Roșca o. c. Pag. 248.

⁴⁾ Intemeiată de familia Mocsonyi în 1866, care a apărut mai întâi la Viena, apoi la Budapesta.

suși, mă face să scriu următoarele rânduri pe față, că adevărul pe față se scrie" și în „Telegrafui Român" Nrii 92—94 din 1873 îi răspunde lui Babeș deasemenea în modul cel mai necruțător¹⁾.

Că V. Babeș, era în conivență cu episcopul Ivacicovici o dovedește și răspunsul acestuia la adresa fruntașilor din Budapesta, trimis nu lui Georgiu Ioanovici, subscris la locul prim, pe care răspuns află de bine a-l publica exact, cu respectarea ortografiei și a punctuației, drept dovadă a calității intelectuale, că sub lozinca „ansienității", un congres bisericesc, compus din lamura clerului și mirenilor din o mitropolie, pe lângă ce urmaș direct al lui Șaguna s'a grupat. Acest răspuns este următorul:

„Domnului Vincentiu Babeșiu în Pesta.

Mehadia 4/16 Iunie 1873.

Domnule Magnifice!

În urmarea scrisoarei, de bună seamă din Pesta — însă fără datum — către mine îndreptată, și astăzi dela Arad aici în Mehadia, unde pentru întrebuințarea băilor, de vreo câteva zile, mă află, primită, am onoare prin mijlocirea Magnificenței Tale a aduce la cunoștință Domnilor, celor subscrisi în adresă și anume; Georgiu Ioanovicsiu, Antoniu Mocsonyi, Ioane Pușcariu, Vicențiu Babeșiu, Iosif Gallu, Atanasiu Cimponieriu, Demetriu Bonciu, Toma Roșiescu și Parteniu Cosma, eu îndată, dacă repausarea Mitropolitului nostru se va întâmpla pe timpul zăbovirei mele aici în Mehadia mă voi grăbi a întreprinde călătoria la Sibiu pela Soverșin și de acolo cu drumul de fier. La această călătorie, plecând de acasă, m'am și pregătit.

Binevoește dară Domnule Magnifice! despre cele expuse a în-cunoștința pe mult stimații Domni, care au binevoit cu adresa primită a mă onora, Cu binecuvântare arhierescă și cu stimă deschisă sum Al Magnificenței Tale de tot binevoitor și stimător“.

La înmormântarea lui Șaguna însă n'a participat, pretextând că medicul nu-i permite a întrerupe cura.

În consistorul mitropolitan V. Babeș, fiind stăpân pe situație, l-a împus ca comisar pentru actul alegerii de arhiepiscop-mitro-

¹⁾ În broșura „Cele două congrese" etc. Pag. 99, lui Babeș i se face aprecierea: „Nu se pot descrie relele cele mari ce ni le făcu acest om până acum Bisericii și națiunii prin peana sa cea venală“.

polit pe protejatul său, protopopul I. Mețianu, ceea ce a și provocat încordări și animozități, astfel, că episcopul I. Popasu a prezentat vot separat.

Terminate validările deputațiilor congresuali aleși și alte preparative, actul alegerii a avut loc în ședința a treia, ținută la 28 August (9 Septembrie). La începutul acestei ședințe vicarul N. Popea a declarat, că înțelegând, că și dânsul ar fi luat în combinare, de astădată nu poate primi candidatura¹⁾.

De cât cinism a fost capabil V. Babeș e dovadă, că vicarul N. Popea, cerând ca la procesul verbal despre retragerea candidaturii sale să se facă amintire numai pe scurt, ceea ce s'a și primit, în organul său de publicitate „Albina"²⁾ face următoarea comunicare: „La autenticarea procesului verbal al ședinței congresului din 28 August (9 Septembrie) 1873 N. Popea află fără cale enunțarea motivării retragerii sale dela candidatură, deoarece nu-i plăcea să se constate în scris, cumcă dânsul după experiența sa și-a cunoscut puterile prea slabe pentru greaua sarcină a oficiului de arhiepiscop și mitropolit“.

În ședința electorală au fost prezenți: din arhiepiscopie 57, iar din eparhiile sufragane 54 deputați, deci, pentru a se face paritate, dintre deputații din arhiepiscopie s'au sortat trei, și astfel au rămas votanți 108. După cum se arată în procesul verbal, episcopul Aradului Precopiu Ivacicovici a întrunit 78 voturi; Ioan Popasu episcopul Caransebeșului 20 voturi, două ședule au fost albe, iar 8 voturi s'au împărțit între alte 6 persoane³⁾.

Astfel se prezintă alegerea urmașului mitropolitului Șaguna în primul congres național bisericesc, suprema corporațiune bisericească, cu voturi de neîncredere în alb, și cu voturi de ridiculizare, date la mireni și la persoane clericale neadmisibile pentru această demnitate. Pentru Ivacicovici au votat deputații din eparhia Aradului, după dictonul: „promoveatur ut amoveatur“, și retrăgându-și candidatura vicarul N. Popea și un

¹⁾ Dr. I. Lupas: „Invățămintele din trecut" Gazeta Transilvaniei No. 60 din 17/30 Martie 1916,

²⁾ No. 68 din 1873.

³⁾ Aceste 6 persoane sunt: 1. N. Popea arhimandrit 2 voturi. 2. M. Roman arhimandrit 1 vot. 3. I. Hannia protopop căsătorit, cel mai pronunțat antagonist a lui N. Popea, 2 voturi. 4. G. Gligoraș preot militar 1 vot. 5. V. Babeș mirean, matadorul antagoniștilor lui Popasu și Popea 1 vot. 6. L. Măcelariu, mirean, consilier guvernial în pensiune, cel mai agil dintre antagoniștii lui Popea 1 vot.

număr considerabil dintre deputații din arhidieceză, precum și unii dintre deputații din eparhia Caransebeșului, cu gândul, că Ivacicovici, fiind neputincios, va deveni vacant scaunul de mitropolit, și după principiul enunțat al „ansienității” va urma să fie ales episcopul I. Popasu.

Urmând aprobarea alegerii din partea Regelui, înscăunarea s'a făcut la 16/28 Septembrie 1873¹⁾.

Pe lângă acest rezultat sinistru al alegerii de mitropolit, biserica a avut să sufere și consecvența de umilire, că după câteva luni mitropolia să fie părăsită de păstorul sufletesc. La 31 Iulie stil nou 1874, fiind ales, iar la 6 August stil nou acelaș an, întărit de patriarh al Sârbilor, fără a renunța la demnitatea de mitropolit al Românilor, era pericol, ca ierarhia Bisericii noastre să ajungă iarăși sub hegemonia ierarhiei sârbești, și după cum s'a ventilat în publicitate, Ivacicovici numai la intervenirea guvernului și-a dat demisia din demnitatea de mitropolit al Românilor din Ungaria și Transilvania, la 28 Iulie (10 August) 1874, și numai la 1/13 August 1874 — înainte de instalarea de patriarh²⁾, a încunostințat consistorul mitropolitan despre renunțarea la scaunul de arhiepiscop și mitropolit.³⁾

În „Tribuna Poporului” din 1898 sub titlul: „Puncte de orientare pentru congresul național bisericesc”, s'au publicat o serie de articole și în Nr. 208 din 4/16 Noembrie 1898, între altele se afirmă: „Vicarul arhimandrit Iosif Goldiș a declarat în plenum sinodului eparhial al Aradului din 1898, că dl V. Babeș primise 10.000 floreni dela episcopul Procopiu Ivacicovici pentru alegerea lui de mitropolit”. Tot în acest articol se afirmă: „Alegerea de patriarh sârbesc al mitropolitului român Procopiu Ivacicovici încă s'a făcut tot prin mijlocirea dlui V. Babeș, în urma legăturilor sale personale, pe cari le avea cu conducătorii politici ai Sârbilor”.

Sinodul arhidiecezan a și luat poziție cu toată demnitatea față de strămutarea arhiepiscopului mitropolit Procopiu Ivacicovici, și prin concluzul Nr. 112 din 1875 a luat la cunoștință hotărârea consistorului arhidiecezan Nr. 11 din 10 August 1874,⁴⁾ prin care a apărât cu toată demnitatea drepturile și autonomia

¹⁾ Procesul verbal al ședinței din 16/28 Septembrie 1873 al congresului.

²⁾ La 6/18 August 1874.

³⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 211 din 8/20 Noembrie 1898.

⁴⁾ A fost publicat în toată extensiunea în broșura: „Cele două congrese” etc. Pag. 46—50.

bisericii noastre naționale române, cu adausul, că această hotărâre să se comunice și congresului național bisericesc proxim.

Deoarece Ivacicovici la înscăunarea de patriarh a fost însoțit de Babeș și de clientul său Mețianu, în ziare s'a ventilat, că aceștia s'au dus ca reprezentanți ai clerului și poporului credincios din arhidieceza Transilvaniei. Sinodul arhidiecezan în punctul 4 al aceluiaș concluz precizează, că însoțitorii mai sus amintiți ai patriarhului n'au avut nici o însărcinare de a reprezenta arhidieceza și că sunt nule actele ce le-au săvârșit în această calitate.

2. Ioan Popasu.

Prin alegerea lui Procopiu Ivacicovici de patriarh sârbesc, a devenit vacant scaunul de arhiepiscop — mitropolit și V. Babeș — după a sa modalitate — cu „Albina”, intră în activitate și în Nr. 80 din 1874 între altele scrie: „Dacă împrejurările ne-ar sili să facem aceasta, apoi am fi în stare a dovedi, că păcatele și slăbiciunile, fie bisericești sau lumești, tocmai acelea pe cari noi la rândul nostru le-am atacat cu foată agerimeă în persoana părintelui Popasu, la rivalii săi sunt încă mai mari și mai multe, și că pe când părintele Popasu mereu se adoperă a se desbrăca de ele, ceilalți urmează a parada cu ele pe față” și încheie prin a milita pentru lozınca ansienității.

I. Mețianu, inițiat acum în tainele culiselor, cu aderenții săi a votat pentru I. Popasu, pentrucă știa, că nu va fi recomandat de guvern spre confirmare.¹⁾

Consistorul mitropolitan a fixat ziua alegerii pe 15/27 Octombrie 1874 și pentru conducerea alegerii l-a exmis pe episcopul I. Popasu, care renunțând, s'a exmis că comisar M. Romanul. La îndeplinirea alegerii, deoarece din diecezele sufragane au fost prezenți numai 53 deputați, iar din arhidieceză 56, dintre aceștia s'au sortat trei. Au rămas deci votați 106

¹⁾ În broșura: „Un comentariu la § 96 al Statutului organic bisericesc gr. or. român”, de I. cav. de Pușcariu 1899 pag. 14. se spune: „Ministrul Trefort avea în vedere la a doua alegere candidatura lui Miron Romanul, carele fusese deputat dietal, apoi inspector regesc unguresc de școale și făcuse cunoștință cu toți bărbaiții din fruntea regimului”. De aci se poate explica și împrejurarea, că Miron nu candidase la prima alegere, ce era hotărâtă, a nu fi confirmată, ori și cine ar fi fost ales.

deputați și au întrunit: I. Popasu 64 voturi, N. Popea 40 voturi, M. Roman 1 vot, bile albe una.

În ședința congresului din 16/28 Noemvrie 1874 s'a publicat rescriptul ministerului reg. ung. de culte și instrucțiune publică din 22 Noemvrie 1874 Nr. 1688, prin care se comunică autograful Prea Înalt al regelui din 19 Noemvrie 1874, că refuză întărirea alegerii de mitropolit a episcopului I. Popasu.

În activitatea sa ca episcop I. Popasu s'a dovedit ca spirit creator și organizator, astfel, că n'a desmințit încrederea marului mitropolit Șaguna.

Sentimentele sale pronunțate naționale n'au putut fi contestate, dar rol de exponent politic n'a jucat¹⁾. În exercitarea funcției de episcop nu i s'a făcut cândva dificultate din motive politice, și astfel e justificată indicarea din ziarul Tribuna²⁾, că: „*In mod documentat nu pot fi precizate motivele acestui refuz, însă nu va fi dificil pentru istoriografii bisericii a deduce — din faptele petrecute atunci — în mod convingător, că cercuri românești interesate au servit guvernului armele necesare contra alegerii.*”³⁾.

3. Miron Romanul.

După rescriptul regesc din 19 Nov. 1874 despre neîntărirea lui Popasu de mitropolit, în 2 Decemvrie (20 Nov.) congresul național a purces la noua alegere. Partidele acum erau divizate între trei candidați. Eparhioții sufragani, la cari se alăturase și vre-o 12—13 arhidiecezani, gravitau parte pentru episcopul Miron Romanul, parte pentru vicarul Ioan Mețianu din Oradea-mare, iar cea mai mare parte a arhidiecezanilor pentru vicarul Nicolae Popea.

Mețianu repășind dela candidatură în favorul lui Romanul, pe lângă învoiala, ca în locul acestuia să devină el episcop la

¹⁾ Arhimandritul — vicar N. Popea, ales după repausarea lui Popasu de episcop, în 1881 a prezidat importanta conferință, în care s'a stabilit programul partidului național și cu toate acestea, după repausarea episcopului I. Popasu, fiind ales de episcop al Caransebeșului, a fost propus de guvern regelui spre confirmare.

²⁾ Nr. 243 din 8/21 Noemvrie 1909.

³⁾ Împărtășind această presupunere, am avut în vedere, ca să consultez și actele din arhiva statului, și am cerut intervenirea dlui custode Constantin Sulică și în această chestiune, dar mi-a răspuns: „*Că acestea acte, fiind încă relativ prea recente, pe baza regulamentelor actuale nu se pot pune încă la dispoziția cercetărilor științifice.*”

Arad, șansele alegerii lui Miron Romanul crescuse esențial. Față de acest aranjament, partizanii lui Popea au hotărât a da bile albe. Unii, cari nu voiau să-l aleagă nici pe Popea, nici pe Romanul, au dat și ei bile albe, și astfel 43 de voturi au fost pentru Miron Romanul, iar 45 bile albe. Deci nici unul n'a întrunit majoritatea cerută în ședința din 20 Noemvrie (2 Decemvrie) 1874.

Situațiunea devenise critică și se susținea, că guvernul poate să-l întărească pe Miron Romanul, considerându-l ca ales cu unanimitate. Deci, ca să nu se facă caz de precedentă, s'a făcut a doua votare la 21 Noemvrie (3 Decemvrie) 1874, și Miron Romanul acum a întrunit 51 voturi¹⁾, N. Popea 31 și 6 bile au fost albe și acum.²⁾ Această majoritate a voturilor pentru episcopul Miron Romanul s'a realizat prin faptul, că a semnat pactul reprodus și în „Tribuna Poporului”³⁾ după textul publicat în „Albina”⁴⁾, asigurându-se lui I. Mețianu alegerea de episcop la Arad,⁵⁾.

Actul alegerii, fiind înaintat prin guvern regelui spre întărire, cu adresă din partea congresului, cu abatere dela practica din trecut, fără exmiterea unei comisii pentru intervenire, prin rescriptul ministerului de culte și instrucțiune publică din 15 Decemvrie 1874 Nr. 1835 Pres., se comunică consistorului mitropolitan, că prin rezoluțiunea din 12 Decemvrie 1874 regele a întărit alegerea, și în 15/27 Decemvrie 1874 s'a făcut instalarea.

Mitropolitul Miron Romanul avea o extraordinară agerime a minții. Distingea lucrurile din toate punctele de vedere. Profundității minții sale și agerimii judecății sale i-se închinau și cei mai mari contrari ai săi.⁶⁾ Dăruit dela natură cu frumoase calități sufletești și trupești, el s'a ridicat din propriile sale puteri la acel grad de cultură, care l-a făcut de o potrivă stimat și respectat înaintea străinilor, ca și a conaționalilor săi.⁷⁾

¹⁾ Deci 8 deputați au fost convertiți.

²⁾ „Un comentariu la § 96 din statutul organic bisericesc gr. ort. român.” de Ioan cav. de Pușcariu. Pag. 16—18.

³⁾ Nr. 195 din 1899.

⁴⁾ Nr. 95 din 1874.

⁵⁾ La ședința din 21 Noemvrie (3 Decemvrie) au participat din: a) arhidieceză 52 deputați, b) eparhia Aradului 25 deputați și c) eparhia Caransebeșului 19 deputați. La votare s'au asortat 8 deputați din arhidieceză, au rămas deci votanți 88.

⁶⁾ Cronicari și istoriografi români din Transilvania de Dr. I. Lupaș, prof. univ. Vol. II. Pag. 295.

⁷⁾ „Tribuna Poporului”, Nr. 189 din 7/19 Octomvrie 1898.

Este îndreptăţită şi opiniunea dlui profesor N. Iorga, care în „Istoria Românilor din Ardeal” îl caracterizează: că ştia să reprezinte cu demnitate un neam în faţa adversarilor săi fireşti.¹⁾

Pe lângă cele amintite în cuvântarea rostită de consilierul mitropolitan dr. Vasile Bologa în 13 Octomvrie 1928, la parastasul celebrat în catedrala din Sibiu, la centenarul naşterii lui Miron Romanul²⁾, remarcabilă este circulara No. 2362 Pres. din 10/22 Aprilie 1896, dată la festivităţile milenare ungureşti, în care între altele se accentuează: „Deşi nu avem motive de a ne însufleţi în măsura cum se însufleţesc alţii, cari sunt mai bine favorizaţi de soartă, cel puţin să ne facem şi noi, pe timpul acelora, o sărbătoare proprie bisericească; să ne adunăm în sfintele noastre biserici şi acolo, reflectând la cele ce s'au petrecut şi să petrec în ţară, să mulţumim lui Dumnezeu, că pe lângă toate suferinţele din milenii trecut, ne-a învrednicit să vedem încă păstrat tezaurul nostru cel mai preţios: credinţa şi naţionalitatea noastră, cerându-i prea puternicul ajutor la păstrarea acestora şi pe viitor”.

Ajuns în scaunul de mitropolit în mod obtrus, a avut „o păstorire plină de furtuni, de griji, de lupte înverşunate, o deslănţuire de patimi, cum în viaţă la puşini capi bisericeşti s'a întâmplat”³⁾,

Deprimării sale sufleteşti în mod foarte categoric i-a dat expresiune în cuvântarea, prin care a deschis congresul naţional bisericesc din 1888, între altele accentuând: „Nu veţi pierde din vedere în special acel curent fatal, care se pornise în timpul din urmă cu multă vehemenţă şi încâtva se mai menţine şi acum, spre a călca autoritatea ierarhică în biserica noastră şi spre a ne slăbi legăturile spirituale şi disciplina, cărora avem să mulţumim, că biserica noastră ortodoxă, acum unicul paladiu şi al naţionalităţii noastre, şi-a putut salva existenţa sa, chiar şi între împrejurări cu mult mai grele de cum sunt cele de azi”. Iar în cuvântarea prin care a deschis sinodul arhidiecezan din anul 1895, numai cu 3 ani înainte de a repausa, a accentuat: „Instituţiunile noastre bisericeşti, create prin statutul organic, n'au produs rezultatele pe cari le-au avut în vedere întemeietorii lor, ca biserica noastră ortodoxă naţională să se consolideze şi întărească”.

1) „Mitropolitul Miron Romanul” de I. Lupuş „Renaşterea” No. 43 din 21 Octomvrie 1928.

2) Tel. Rom. No. 76 din 24 Octomvrie 1928.

3) Tribuna Poporului No. 192 din 10/22 Octomvrie 1898.

N'a fost în raport adecvat cu calităţile sale spirituale energia recerută pentru poziţiile de conducere, iar tactica de calm, de regulă se consideră ca slăbiciune.

Dacă rămânea în mediul său propriu, în eparhia Aradului, putea să se valideze cu o aureolă de ninb şi strălucire, şi să nu-şi incheie viaţa cu vădită compătimire şi din partea celor de alt neam şi altă credinţă, după cum este evident şi din un articol publicat la repausarea lui în 17 Octomvrie 1898 în ziarul partidului catolic unguresc „Alkotmány”, în care între altele se spune: „Cel din urmă act politic a fost circularul milenar din 10/22 Aprilie 1896 No. 2362 Pres., în care se exprimă cu multă sinceritate sentimentul conaţionalilor săi, dar fără a-l rehabilita în popularitate înaintea Românilor, astfel, că viaţa i-a fost plină de suferinţe şi decepţiune”¹⁾.

Prin alegerea lui I. Meşianu de episcop în eparhia Aradului, luând sfârşit agitaţiunile nesăbuite la îndeplinirea scaunelor de episcopi văduvite, după repausarea mitropolitului Şaguna, în anul 1875 a apărut în Sibiu o broşură cu titlul: „Cele două congrese naţionale bisericeşti electorale din 1873 şi 1874, de mai mulţi deputaţi congresuali. Material la istoria bisericească naţională”. Autorul principal al acestei broşuri se susţine că a fost avocatul Dr. Ioan Borcia, jurisconsultul consistorului arhidiecezan, un adict memoriei mitropolitului Şaguna, şi devotat vicarului N. Popea. În cele 107 pagini ale broşurii, în mod sistematic şi temeinic să sulevează şi eternizează, cum, după moartea mitropolitului Şaguna, la întregirea scaunelor episcopeşti, s'au deslănţuit cele mai nesăbuite patimi, sub egida celor mai înalte corporaţiuni bisericeşti, compuse din lamura intelectualilor clericali şi laici, cari corporaţiuni ar trebui să servească de modele pentru corporaţiunile inferioare şi pentru întreaga viaţă bisericească.

La această broşură a urmat broşura: „Anticritica broşurii anonime, publicată asupra celor două congrese naţionale bisericeşti din

1) Ca fost secretar consistorial, în raporturile personale, bucurându-mă de deplina încredere a arhiepiscopului-mitropolit Miron Romanul, iar când am trecut în serviciul seminarului, în actul No. 6113 Pres. din 30 Septemvrie 1893, pe care mi l-a dat din iniţiativă proprie, făcându-mi o apreciere foarte măgulitoare, conştient am evitat, ce ar fi putut fi calificat de îngratitudine şi m'am referit numai la momentele mai importante ale vieţii bisericeşti din timpul păstoririi sale.

1873 și 1874. De mai mulți deputați ai majorității congreselor dela 1873 și 1874¹⁾).

În această broșură, în capitolul „Mitropolitul Șaguna ca naționalist și politic” transpiră și ura inversunată față de Șaguna.

Detaliurile istorice sulate, termenii de prelat, spirit, stilul îngrijit, ortografie etimologică, laudele de merite a le lui I. Meșianu, militează, că pe lângă cooperarea și a altora din coteria contra lui N. Popea, partea leului e a lui Gh. Barițiu²⁾, și e scrisă la intervenirea lui I. Meșianu, fostul tovarăș dela fabrica de hârtie din Zărnești.

Aceasta se afirmă și în articolul: „Episcopul Meșianu contra mitropolitului Meșianu” de ortodoxul — probabil Vasile Goldiș — publicat în „Tribuna Poporului” No. 3 din 5/18 Ianuarie 1903, în care între altele se accentuează:

„Făcându-se cele mai grave desvăliri asupra protopopului Ioan Meșianu din Zărnești, care după ce prin intrigi și târgueli cu Babeș se alege episcop la Arad în 1875, puse la cale în 1880 publicarea unui răspuns la broșura despre cele două congrese sub titlul: „Anticritica” etc. Această broșură inspirată de episcopul Aradului Ioan Meșianu și tipărită pe spesele lui în tipografia lui W. Kraft în Sibiu, era scrisă de Gheorghe Barițiu, după cum singur Meșianu a recunoscut înaintea autorului acestor rânduri. Scopul broșurei „Anticritice” era de o parte a micșora valoarea morală a marelui Andreiu, pentru a ridica mărimea necunoscută alui Meșianu³⁾).

Că V. Babeș va fi consimțit cu cele scrise în această broșură, e mai presus de ori ce îndoială⁴⁾, dar, că nu dânsul a stilizat-o, poate servi drept dovadă și faptul, că lipsesc frazele de predilecție — în vorbire și scris — întrebuințarea participiului de „mente”⁵⁾, se poate însă, ca să fi revăzut manuscrisul.

Cum oficina „Anticritice” a fost consorțiul dela „Albina” — căreia îi aparținea și Gh. Barițiu — compus din matadorii

1) Sibiu 1880 Pagini 41.

2) Acest adversar neobosit al lui Șaguna, cum îl caracterizează Gh. Bogdan Duică în „Telegraful Român” No. 5, din 1934.

3) „Anticritica” Pag. 34. „Care arhieru a făcut relativmente mai mult în cei 4—5 ani ai arhierii sale, începând dela „Marele Andreiu!”

Aceasta este fraza lui Babeș.

4) „Istoria bisericească a românilor ardeleni” de dr. I. Lupăș pag. 235.

5) I se făcea ironizarea, că Babeș „minte”.

coteriei contra lui N. Popea, unele fraze sunt proprii ale unui factor la alegerile de mitropolit și episcop la Arad, cu legături de înrudire cu mitropolitul Miron Romanul.

În 1881 a apărut broșura: „Răspuns la anticritica broșurei anonime, publicată asupra celor două congrese naționale bisericești din 1873 și 1874 de mai mulți deputați ai majorității congreselor din 1873, 1874, de unii din cei atacați” și în cele 75 pagini se combat atacurile personale din „Anticritică”.

În aceste broșuri, după o epocă plină de strălucire, după cum se accentuează în „Tel. Rom.”¹⁾ de vicarul arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu, s'au eternizat în istoria bisericii noastre fapte de tristă amintire.

4. Ioan Meșianu.

La 4/16 Octombrie 1898 a repausat mitropolitul Miron Romanul, și referințele politice erau favorabile și pentru eventuala întărire a lui *Nicolea Popea*, episcopul Caransebeșului.

Aderenții din arhidieceză a lui Miron Romanul, sub conducerea lui *Partenie Cosma*, au fost pentru alegerea lui Ioan Meșianu. Dar pe lângă deputații congresuali din eparhia Caransebeșului, un număr destul de considerabil de deputați congresuali din arhidieceză, erau pentru alegerea lui Popea, iar alții; vre'o 8—9 deputați, înrudiți cu vicarul dr. Ilarion Pușcariu, stăteau așa zicând la discreția dânsului.

Meșianu conștient de această situație, în tovarășie cu *Alexandru Mocsonyi*, s'a folosit de stratagema, că pe vicarul dr. Il. Pușcariu l-a ademenit, că va fi ales de episcop în eparhia Aradului. Dacă nu se făcea acest aranjament, Popea intrunea majoritatea²⁾ și arhidieceza era salvată de starea, în care a ajuns sub stăpânirea mitropolitului Meșianu, dar și lui Ilarion Pușcariu, ca vicar, îi revenea alt nimb și alt prestigiu³⁾.

Se afirmă, că la alegerea lui Meșianu de mitropolit ar fi contribuit în mod hotărâtor și reprezentanții ai eparhiei Aradului, cari pătrunși de o adâncă nemulțumire cu episcopul lor,

1) No. 36 din 1912.

2) Tribuna Poporului Nr. 23 din 1899.

3) E neexplicabil cum Ioan cav. de Pușcariu, fratele vicarului, care a fost atât de acreditat de mitropolitul Șaguna și aderent a lui Popea, bine cunoscând din trecut intrigile și machinațiunile lui Meșianu, cum de n'a bănuit dânsul apucătura de amăgire a lui Meșianu.

ar fi considerat de cea mai practică cale pentru a-l înlătura, avansându-l de mitropolit¹⁾.

Astfel se explică, că Popea la alegerea făcută la 18/31 Decembrie 1898 a rămas în minoritate, intrunind numai 41 voturi față de Mețianu, care a obținut 64 voturi. Un vot a fost dat în alb.

Publicându-se autograful regelui despre întărirea alegerii de arhiepiscop-mitropolit, în „Tribuna Poporului”²⁾ s'a publicat un articol, în care între altele se spune:

„Ne închipuim cu câtă ușurare vor citi știrea aceasta proeșii, învățătorii și toți câți în pătrărul acesta de veac au avut de a face cu consistorul arădan. Și mai ales cu câtă sete vor aștepta, ca deodată cu P. S. Sa să plece și bagajul, cu care episcopul Aradului a ținut să înzestreze dieceza noastră”³⁾.

Tot în „Tribuna Poporului”⁴⁾, puțin înainte de înscăunarea ca arhiepiscop-mitropolit; care a avut loc la 28 Februarie (12 Martie) 1899, cu pseudonimul „Arhidiecezanul”, într'un articol între altele se cuprinde: „Nu poate fi îmbucurător a vedea mitra strălucind pe capete, de cari știința corespunzătoare e departe. Ba ne jignește chiar și ne umilește în ochii străinilor”.

Cu pseudonimul „Saul”⁵⁾ în „Tribuna Poporului”⁶⁾ cu titlul „Cu ce ne-am ales”, se publică o serie de articole, și în art. din Nr. 58 între altele i se face caracterizarea. „Fapt e, că I. P. S. Sa absolut nu știe reprezenta cu demnitate biserica și ale ei interese în afară. În relațiile sale cu cercuri străine de biserică, de ori ce categorie, nu știe nimeri tonul, tactul și priceperea trebuincioasă. Spiritul diplomației înalte, mitropolitului Mețianu îi lipsește cu desăvârșire. Și mai trist se observă aceasta în atingerea și daraverile sale cu cârma țării și cu atari or-

1) Tribuna Nr. 244 din 10/23 Noembrie 1909.

Autorul acestei lucrări are cunoștință pozitivă, că, deoarece reușita lui Popea era probabilă, și antagoniștii personali ai lui Mețianu au votat cu Mețianu, și numai câțiva mai conștienți și neinteresați, ca să devină vacant scaunul episcopesc dela Arad au socotit, că mai bine să rămâne Mețianu episcop în Arad, că e mai puțin în detrimentul bisericii, decât ca arhiepiscop-mitropolit.

2) Nr. 22 din 1899.

3) La Sibiu l-a adus numai pe dr. Gheorghe Proca. I. Lenger și-a reluat funcția de avocat la Brașov.

4) Nr. 32 din 16/28 Februarie 1899.

5) Romul. Ciorogariu.

6) Nr. 57—59 din 1901.

gane, tocmai față de cari trebuie să fim mai pricepuți și mai la pândă. Citiți scriptele și pastoralele sale, ascultați învățăturile sale, fie ele rostite în ori ce loc și împrejurări. Aceleași idei primitive. Aceleași învățături și adevăruri tocite de vremuri și parafrazate într'o mie de chipuri. Aceleași sfaturi stereotipe și plictisitoare. Mitropolitul Mețianu nu e altceva decât un simplu silitor preot”.

Tot în „Tribuna Poporului”¹⁾ se publică un articol: „Ioan Mețianu”, în care chiar la început se accentuează: „Răul cel mai mare, coroana tuturor relelor comise dela moartea mitropolitului Andrei în provincia noastră metropolitană cu alegerile, se puse la Arad²⁾ din partea sinodului diecezan de acolo în 3/15 Februarie 1875, prin alegerea de episcop a protopopului Branului din arhidieceză, Ioan Mețianu. Pentru că la această alegere toate instituțiile și practica bisericii noastre se călcară în picioare. Anumit nu se luă acolo nici o privire la pregătirile canonice ale respectivului candidat, nu la calificațiunea lui, nu la viața lui, nu la gradurile ierarhice și la starea monahală, nu la nimic din acestea recerinte canonice și calități personale, prescrise de biserică și cerute de spiritul timpului luminat în care trăim”.

Și fapt e, că sub egida coteriei din Arad — intransigenții naționali — în sinoadele eparhiale din Arad, toate alegerile de episcopi³⁾ le-au săvârșit în spirit guvernamental, dând concurs direct sau indirect guvernului, pentru a pune și în fruntea mitropoliei pe trei dintre candidații acelei coterii.

Ajuns la conducerea arhidiecezei n'a lăsat nimic din cele practicate la Arad, și îndată la începutul arhipăstoririi s'a început ventilarea nemulțumirilor în publicitate. În „Tribuna Poporului”⁴⁾ se arată nemulțumirile într'un articol cu titlul: „Sistemul Mețianu în Ardeal”. În acest articol între altele se indică: „Ori în care parte din arhidieceză vei călători, dai de oameni revoltați contra sistemului de azi”. Iși permitea mitropolitul a săvârși și acte arbitrare, modificând la executivă hotărârile consistorului, ba, sulevându-se și în sinodul arhidiecezan nerespectarea normelor în vigoare, a avut aroganța să declare: „Legile și re-

1) Nr. 18 din 29 Ianuarie (11 Februarie) 1903.

2) Adevărat.

3) Miron Romanul, Ioan Mețianu, Iosif Goldiș și Vasile Mangra.

4) Nr. 95 din 24 Mai (6 Iunie) 1901.

gulamentele bisericii noastre sunt eu", ceea ce a și provocat conflict personal cu deputatul *Partenie Cosma*, referent într-o cauză în ședința sinodului.

Aproape toate alegerile de protopop, ba foarte multe și cele de preoți, se dirijau din centru. Se indemnau a lua parte la concurs și protopopi și preoți în funcțiune, ca și în această formă să se provoace vacanțe.

Deceționat prin astfel de procedee, *Nicolae Măgenuț*, protopop în *Târgul-Mureș* a scris și publicat un pamflet cu titlul: „*Almanahul St-lui Nicolae. Trăsuri critice de pe viața Românilor ardeleni. Partea I. Afaceri bisericesti. Sibiu 1902*” și o volantă cu titlul „*Consumatum et resumatum*”, în cari broșuri prin expresiuni violente, adeseori triviale, prezintă starea de decadentă în biserică¹⁾.

Mitropolitul *Mețianu* printr-o indiscreție tipografică²⁾ a aflat despre conținutul cărții, și s'a târguit ca să fie lăsate afară coalele în cari își văzuse potretul.³⁾

După apariția broșurei „*Almanachul*” etc., cu nerespectarea procedurii disciplinare, *Nicolae Maneguț*, în o ședință plenară a consistorului, sub presiunea vicarului dr. *II. Pușcariu*, a fost amovat din postul de protopop și sentința de destituire a fost și executată. Destituitul s'a adresat forurilor civile de justiție și guvernului și Tribunalul din Cluj, prin sentința Nr. 1360 b. l. din 6 Februarie 1904 a constatat, că nu s'a respectat nici un fel de dispoziție din procedura disciplinară, și guvernul, făcând revizuirea procedurii pe care au urmat-o forurile noastre autonome, prin decizia Nr. 47.268 din 24 Iulie 1905, a casat sentința consistorială. Motivul validat a fost, că nu s'a observat procedura disciplinară, și s'a dat îndrumarea a se întregi procedura, și a se aduce sentință nouă. După acest corectiv a urmat destituirea prin sentință valabilă.⁴⁾

¹⁾ În paginile din „*Almanah*” 137—162 cu referire specială personal la mitropolitul *Mețianu*.

²⁾ „*Tribuna Poporului*” Nr. 60 din 30 Martie (12 Aprilie) 1903. A ademenit pe calfa de tipograf *Fritz Schuster* la trădare și i s'a adus coala după coală încă pe când era sub tipar „*Almanahul*”.

³⁾ „*Tribuna Poporului*” Nr. 129 din 14/27 Iulie 1902.

⁴⁾ Nu spre puțină discreditare a nimbului bisericii — ceea ce m'a și determinat să o eternizez și în cadrul acestei lucrări — deoarece chestiunea a fost discutată și prin organele de publicitate. 1. „*Tribuna Poporului*” Nr. 129 și 182 din 1902 și Nr. 60 din 1903; 2. „*Telegraful Român*” Nrii 95 din 1902, și 40, 41

Mețianu, instigat de orgoliul ce l-a condus în toată viața, ajuns la cârma bisericii prin puternicul sprijin a lui *Cosma*, drept recunoștință a căutat în fel și formă a-l reduce și paraliza pe acesta în rolul de matador în viața publică, subminând și forța financiară a „*Albinei*”, prin inițierea înființării unui institut de credit și economii cu titlul ademenitor „cultural”, angajând spre acest scop preoțimea și averile comunelor bisericesti, adresându-se unora și în particular cu indicarea: „*Veți considera această scrisoare confidentă*”¹⁾.

Ingratitudinii nu i-a rămas dator nici *Cosma*. Într-o serie de articole publicate în ziarul „*Lupta*” din Budapesta, cu titlul: „*De pe galeria sinodului arhidiecezan*”²⁾, precum și în o altă serie de articole, publicate tot în „*Lupta*” sub titlul: „*Ecoul la observările Ortodoxului*”³⁾, ca răspuns la articolul: „*Observările la articolii de pe galeria sinodului arhidiecezan*”⁴⁾, semnat cu pseodonomul „*Ortodoxul*”, *Cosma* îi reduce orgoliul la adevărata valoare și de încheiere accentuează: „*Să mai amintim și de efectul moralizator ce produce aplicarea și tolerarea în posturi a unor persoane cu trecut pătat*”⁵⁾.

„*Ortodoxul*”, răspunzând și la această serie de articole cu titlul: „*Câteva rândueți bisericesti și școlare*”⁶⁾, o ia pe tânguire, ca „*să-i cruțe bătrâneșea și să nu i se amărăscă zilele din urmă*”.

Brașovul, cu cele trei școli confesionale: Liceul, școala comercială și școala reală, a fost mândria bisericii noastre. Dar spiritul de distrugere s'a încuibat și aici, și încă cu demoralizarea și a tineretului școlar, prin apariția foilor „*Destep-tarea*”, sub conducerea directorului dela școala comercială *Arsenie Vlaicu* și „*Dreptatea*”, sub conducerea directorului liceului *Virgil Onițiu*. Invecitivele reciproce din aceste foi în forma cea mai degenerată, au provocat revolta opiniei publice și s'a reclamat intervenirea sinodului arhidiecezan. Acesta prin con-

din 1903; 3. „*Renășterea*” din Caransebeș Nr. 50 din 1906 și; 4. „*Lumina*” Nr. 20 din 1908.

¹⁾ Dovadă Epistola din 10 Iulie 1908 adresată protopopului *Pavel Roșca* al tractului *Ungurașului*, fratele autorului acestei lucrări.

²⁾ Nr. 108, 109, 111, 112, 114 și 115.

³⁾ Nr. 136—142 și 144—147.

⁴⁾ „*Lupta*” Nr. 121.

⁵⁾ De notorietate publică în serviciul și personal al mitropolitului.

⁶⁾ Nr. 159.

cluzul Nr. 100 din 15/28 Aprilie 1906 între altele a dispus: „Totodată se provoacă prin consistorul arhidiecezan directorii Virgil Onișiu și Arsenie Vlaicu, ca în termen de una lună să sisteze ambele foi, „Dreptatea” și „Deșteptarea”.

Starea destrăbălată și devalvătă din arhidieceză în general se face evidentă și în foaia: „Revista Preoților” din Timișoara¹⁾ în care între altele se accentuează: „Alegere de preot abia una dintr'o sută se întâmplă fără protest și aceasta mai totdeauna din pricina mai marilor”.

Drept ilustrare și despre referințele dela centrul conducerii bisericii servește și faptul, că repausând asesorul consistorial referent Moise Lazăr, acesta i-a lăsat cu limbă de moarte fiului său Aurel, maior în armata Austro-Ungară, ca de cosciugul lui asesorii colegi: M. Voileanu, N. Ivan și dr. M. Cristea să nu se apropie²⁾.

Deci prin aprecierile activității sale ca episcop și mitropolit, apărute în organele de publicitate, a avut parte, ca fiind încă în viață să vadă efectul nefastului principiu „Habsburgic”. „Divide et impera”, pe care l-a practicat în viața sa întreagă.

În 3/16 Februarie 1915 s'au împlinit 40 de ani dela alegerea sa ca episcop al eparhiei Aradului, un eveniment destul de rar de așa îndelungată păstorire episcopescă, și totuș acest fapt a trecut destul de neobservat. În publicitate numai „Românul” din Arad a publicat la 8/21 Februarie 1915 un articol, în care între altele se spune: „A trecut neobservat, că în 3/15 Februarie s'au împlinit 40 de ani dela alegerea de episcop al eparhiei Aradului a I. P. S. Sale Ioan Meșianu”. În sinodul arhidiecezan deputatul Lazăr Triteanu, în ședința din 31 Martie (13 Aprilie) 1915 a propus: „Ca prezentarea deputaților la arhiepiscopul-mitropolit, și felicitarea prin oratorul Andrei Bârseanu în 29 Martie (11 Aprilie), la deschiderea sinodului, să fie trecute în procesul verbal”. Deputatul dr. I. Lupaș a propus: „Ca atât vorbirea oratorului

¹⁾ Nr. 21—22 din 1910.

²⁾ Făcându-se publicitate de această dispoziție, redactorul revistei „Revista Teologică” atunci profesor seminarial, dr. Nicolae Bălan, i-a comunicat autorului acestei lucrări cu oarecare accent de revoltă suflătoare această dispoziție a răposatului, cu adausul, că are să ieie notiță și în revistă.

Bănuind, că se urmărește implicarea mea, i-am făcut unele reflexiuni evasive, evitând a mă pronunța în concret, nici a-l îndemna, nici a-l desavua, și fapt e, că n'a luat notiță în revistă.

Andrei Bârseanu, cât și răspunsul arhiepiscopului-mitropolit să fie alăturate la procesul verbal ca anexă¹⁾, dar în procesul verbal tipărit nu s'au publicat aceste cuvântări.

„Norocul bisericii cu moștenirea bogată rămasă dela Șaguna”²⁾.

5. Vasile Mangra

Fiindu-mi dată posibilitatea a cunoaște toate peripețiile cum a ajuns Vasile Mangra arhiepiscop-mitropolit, voi expune amănunțele obiectiv și documentat, conform adevărului.

Această expunere va servi și ca ilustrare la ce stare a ajuns biserica în cursul vieții sale constituționale, inițiată de nemuritorul arhiepiscop-mitropolit Andreiu.

După ocuparea capitalei Ungariei de către armata română, un fapt de glorie netrecătoare a neamului românesc, consiliul dirigent, — alături de problemele de conducere — a inițiat și acte de răzbunare împotriva unor persoane.

Făcătorul de vlădici dr. Valeriu Braniște, ajuns șef al resortului cultelor, a intervenit pentru internarea fostului consilier ministerial de secțiune dr. Petru Ionescu.

Dr. P. Ionescu, conștient de lipsa ori căruia temei legal pentru acest act de violență, într'un „Memoriu” de câteva coale, prezentat comandamentului militar român, își exprimă între altele peripețiile vieții.

Deși era unul dintre cei mai bine calificați clerici din eparhia Caransebeșului, a fost persecutat în fel și formă, până ce i-a succes a scăpa din această situațiune, ajungând funcționar în ministerul cultelor și de instrucțiune din Budapesta.

Ca un bărbat de intelectualitate superioară, validându-se bine, a fost apreciat și a ajuns până la postul important de consilier ministerial de secțiune, și cu un rol marcant și în viața bisericească.

Dintre expunerile de natură personală din „Memoriu”, multe stau în legătură cu momente din viața bisericească, și ar fi de interes istoric, ca tipărit acest „Memoriu”, să fie accesibil pentru ori și cine.

Mie mi-a predat dl Ionescu conceptul originalului prezentat

¹⁾ „Telegraful Român” Nr. 35 din 2/15 Aprilie 1915.

²⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 192 din 10/22 Octomvrie 1898.

comandamentului militar¹⁾, acest concept este scris cu mâna proprie de autor, și deoarece afară de alte capitole, cuprinde și capitolul: „Alegerea de mitropolit a lui Mangra“, fac uz de unele părți din acest capitol și le reproduc textual²⁾.

„În vara anului 1915 se îmbolnăvise greu mitropolitul Mețianu, și deja se făceau combinațiuni cu privire la persoana viitorului mitropolit. Dl Ivan, asesor consistorial în Sibiu, și vicepreședintele partidului național, însoțit de prietenul său Szász József, comitele suprem (prefect) al județului Alba-inferioară³⁾, se prezintă la ministrul Tisza. Ce s'a petrecut între ei, nu știu.

Știu însă, că înainte de încheierea războiului, se încercase un pact oarecare între guvern și partidul național. Nu s'a putut ajunge însă la nici un rezultat, pentru că Tisza nu pertracta serios, și nu era aplicat să recunoască drepturi pentru poporul român, și partidul național întrerupsese ori ce pertractări cu Tisza. Dar această împrejurare nu-l împiedecă pe vicepreședintele partidului Ivan, să se prezinte la Tisza și să se ofere ca candidat de mitropolit.

Mitropolitul Mețianu reînșănătoșat moare în anul 1916, și în o consultare încă la înmormântare, se declarară mai mulți a lupta contra clicei Ivan—Cristea.

Reposatul mitropolit lăsa fiilor săi Iancu și Eugen cu limbă de moarte, ca să lucreze la alegerea de mitropolit pentru episcopul Ioan Papp dela Arad.

Episcopul Cristea, care pornise la Sibiu cu gândul ca să rămână tot acolo, pentru a-și face reclamă, calomniază pe reposatul mitropolit⁴⁾, despre ceea ce aud fii reposatului și devin și aceștia contrarii lui Cristea. Astfel se înjghebează încă în Sibiu un partid, care avea să lucreze pentru alegerea episcopului dela Arad, sau a lui Roșca“.

Inițiindu-se lucrările pentru întregirea scaunului de mitropolit, devenit vacant, ministrul de culte și instrucțiune publică Jankovich îi comunică consilierului ministerial dr. Petru Io-

1) Il păstrez.

2) Unele părți sunt utilizate la titlul: „Alegerea de episcop în eparhia Caransebeșului“, stând în legătură cu această chestiune.

3) Cu sediul în Aiud, unde N. Ivan a fost preot ortodox la penitenciar.

4) Drept răsplată, pentru că a intervenit la C. Burdea, ca să fie ales și întărit de episcop al eparhiei Caransebeșului.

nescu — care era referent în secția congruei pentru întregirea dotațiunii preoților, — că ministrul-prezident Tisza îl pofteste la o consultare în chestiunea alegerii de mitropolit ortodox-român. S'a prezentat la timpul indicat și la acea consultare a luat parte și ministrul Jankovich, precum și ministrul de interne Sándor, și Tisza i-a comunicat: „Nu mă leg de alegerea lui Mangra“¹⁾, iar în continuare i-a zis: *Mai bine mi-ar conveni asesorul Nicolae Ivan, care e vicepreședintele partidului național, și având ca atare legături cu membrii comitetului național, ar putea face guvernului bune servicii“.*

La această comunicare răspunzând, că pentru alegerea de mitropolit a lui Ivan nu se poate angaja, ca să lucreze, Tisza i-a reflectat: „că să ia parte la alegere numai ca persoană privată și la nici un caz în numele guvernului“.

„Trebuie să amintesc aici, că fiind odată în Sibiu mi-a comunicat comitele suprem,²⁾ că dl Ivan, îndată după începerea campaniei electorale, s'a dus la el și l-a rugat, ca să raporteze contelui Tisza, că el și aderenții lui vor vota cu candidatul guvernului, și a și raportat. Iar lui Mangra i-a scris Ivan o epistolă, în care îi pune în vedere, că va veni timpul, când vor putea lucra împreună. Această epistolă, între alții, a citit-o și preotul Ștefan Domocoș din Bratca.

Am umblat mult la examenele de calificățiune învățătoarească din Sibiu, și am aflat și acolo cea mai scârboasă viață de clică.

Trăisem și eu între clicăși,³⁾ îndurasem multe lovituri din partea clicășilor, și înțelegeam starea sufletească a acelor din Sibiu, cari stau sub sabia clicei.

Capul clicei din Sibiu era asesorul Nicolae Ivan, vicepreședintele comitetului național, iar cel lovit era directorul seminarial dr. Eusebiu Roșca. Il auzeam zilnic pe dl Ivan vorbind de dl Roșca, ca de cel mai de pe urmă om al bisericii. Din epitetele de: măgar, dobitoc, etc. nu-l scotea.

Nu mi-a putut impune acest om prin nici o însușire. Ba nu-l puteam suferi, după ce aflasem, că el e candidatul lui Tisza la mitropolie. Pentru că bine cunoșteam împrejurările la

1) Nem ragaszodom Mangra megválasztásához.

2) Walbaum Friedrich.

3) Ca profesor la institutul teologic-pedagogic din Caransebeș.

guvern, și prea bine știam, că guvernul era bine informat despre toate câte se petreceau în viața românească, și avea informațiuni exacte despre cele petrecute și în cele mai intime ședințe.

În timpul cât am petrecut în Sibiu, am avut ocaziune să-l cunosc mai bine pe directorul seminarului Roșca. M'am convins, că e unul dintre cei mai serioși și mai cinstiți bărbați ai bisericii noastre, dar totodată am aflat, că e persecutat de moarte din partea clicei lui Ivan. La exemene mă convingeam, că rar află om atât de conștiințios, diligent și corect ca dr. Roșca, și cu mâni curate".

Că să îi jucat dl P. Ionescu față de mine rol de duplicitate, nu o țin de verosimil, aceasta au colportat-o numai inamicii mei personali, ca să mă discrediteze, pentru că și sub stăpânirea României, dl P. Ionescu, ca funcționar în ministerul de culte și al artelor, într'un articol publicat în ziarul „*Îndreptarea*”, din 11 Noembrie 1925, subscris de dsa, între altele accentuează :

„La alegerea de mitropolit din 1916, am fost aderentul sincer al dlui arhimandrit dr. Eusebiu Roșca, unul dintre cei mai puritani membrii ai bisericii ortodoxe, și dacă totuși a fost ales Mangra, n-a fost meritul meu, ci al unor bărbați de valoare ai bisericii ortodoxe, foști pe atunci membrii ai partidului național. Nu voiesc să deschid rănilor, dar în caz de lipsă pot servi cu amănunte interesante”.

Fără a simți nici un fel de desiluzionare în ce privește sprijinul dlui dr. P. Ionescu, *dacă generația de preoți și învățători, calificați sub conducerea mea ca director, nu s'au animat pentru alegerea mea de mitropolit*, am tras consecvențele, și aderenților mei pronunțați, în preseara zilei de alegere, le-am comunicat, ca nici unul să nu voteze pentru mine, și în deplină libertate să voteze fiecare cum află de bine. Iar eu, păstrându-mi nemângită curățenia demnității morale, *am aruncat în urna de votare o bilă în blanc, lăsând celor doi episcopi decorul, ca să fie eternizați în analele bisericii, că față de cel Mangra huiduit, au rămas cu un număr de voturi atât de redus.*

Rol de duplicitate au jucat în formă pronunțată rămășițele testamentare ale mitropolitului Ioan Mețianu, cu cari, da, am fost pactat formal.

Alegerea deputaților congresuali.

Către finea anului 1914, trebuia să se facă alegerea pentru congresul național bisericesc pe un nou period de 3 ani, 1915-1917, dar la 14/27 Iulie 1914 a erupt războiul mondial, și prin concluzul consistorului mitropolitan din 20 August (2 Septembrie) 1914. Nr. 394 M., s'a amânat alegerea deputaților.

Neschimbându-se stările excepționale, prin concluzul consistorului mitropolitan din 21 August (3 Septembrie) 1915, Nr. 274 M. s'a decis, că rămân în vigoare mandatele deputaților congresuali din periodul expirat, și în caz de necesitate, consistorul mitropolitan va face pașii de lipsă, pentru a convoca la ședință pe deputații actuali ai congresului național bisericesc.¹⁾

La 21 Ianuarie (3 Februarie) 1916, repausând arhiepiscopul-mitropolit Ioan Mețianu, consistorul mitropolitan în ședința plenară din 27—28 Ianuarie (9—10 Februarie) 1916, a decretat efectuarea alegerilor deputaților pentru congresul ordinar pe periodul 1915—1917, și totodată, în arhidieceză, și alegerea deputaților „ad hoc”, pentru congresul electoral.

În legătură cu aceasta, pentru întrunirea congresului ordinar s'a fixat ziua de 17/30 Iulie 1916, iar pentru întrunirea congresului electoral ziua de 23 Iulie (5 August) 1916.

Rezultatul alegerilor a fost, că prin ingerința organelor statului s'a ales și un număr considerabil de deputați mireni în funcțiuni de stat :

- a) În arhidieceză 5,
- b) În eparhia Aradului 12,
- c) În eparhia Caransebeșului 9, și doi deputați dietali.

Dintre bărbații mai marcați în viața bisericească au rămas nealeși în :

- a) arhidieceză dr. Valeriu Moldovan²⁾;
- b) Eparhia Aradului: N. Oncu, Emanuil Ungureanu și V. Goldiș, și
- c) Eparhia Caransebeșului: dr. Valeriu Braniște și dr. Gheorghe Dobrin.

Pe motive de ingerințe a organelor statului, au fost contestate alegerile de deputați mireni în :

¹⁾ Protocolul congresului național bisericesc ordinar din 1916. Pag. 83—84.

²⁾ Rămăs în minoritate față de dr. Nicolae Bălan, profesor seminarial.

a) Arhidieceză în patru cercuri electorale, dintre cari 3 de pe teritoriul județului Hunedoara.

b) Eparhia Aradului în două cercuri.

c) Eparhia Caransebeșului în trei cercuri.

La validarea alegerilor în congres, toate contestările au rămas neconsiderate.

Raportor al comisiei verificatoare a fost dr. Gheorghe Popa¹⁾, cel mai tipic exponent a lui Mangra, care a fost prezent și la repausarea lui în Budapesta, și era și intimul lui Roman Ciorogariu, vicar în Oradea.

În „Românul” Nr. 183 din 31 August 1920 în un articol cu titlul:

„Mangristul dr. Gheorghe Popa, prefectul orașului Oradea-mare”, între altele se accentuează: „Dl Octavian Goga, ministru român, care împreună cu noi a dus campania de desființare a trădătorului Mangra, s'a făcut luntre și punte, și pe acest lacheu a lui Mangra l-a făcut prefect al orașului Oradea-mare, și astfel s'a murdărit pe sine, și a murdărit și pe generalul Averescu, a murdărit întreg partidul poporului.

Pretindem, că dr. Gheorghe Popa să fie dat imediat afară din funcția de prefect²⁾, căci altfel ar trebui să presupunem, că toată pășirea de odinioară a dlui O. Goga în contra trădătorului Mangra n'a fost decât o meschinărie, și că dânsul — cum s'a mai spus și atunci — era pe sub mână absolut înțeles cu trădătorul, și că acum răsplătește pe tovarășul său de atunci dr. Gheorghe Popa”.

Tot în anul 1920 în „Dacia Traiană” Nr. 23 din 19 Martie s'a scris: „Dintre sprijinitorii lui Mangra de atunci (1916) vedem azi: prefecti, deputați, senatori, secretari generali, judecatori înalți și alți dignitari mireni și clericali”.

Alegerea de mitropolit.

În 24 Iulie (6 August) 1916 s'a făcut alegerea și a fost ales V. Mangra cu 71 voturi, rămânând episcopii în minoritate cu număr foarte redus de voturi: Cristea 24, Papp 12, iar 7 bile au fost albe.

Votarea a fost secretă, dar totuși cei inițiați în părerile

¹⁾ Sub stăpânirea Română numit prefect al municipiului Oradea.

²⁾ Nu s'a dat.

deputaților au fost aproape exact informați, cari dintre deputați au votat cu Mangra.

Astfel dr. P. Ionescu în „Memoriu” afirmă, că au votat cu Mangra din eparhia Aradului: Roman Ciorogariu, Sava Raicu și aderenții lor, iar din eparhia Caransebeșului: dr. I. Bădescu, Aurel Moacă, Dominic Rațiu; protopopii: dr. G. Popovici, dr. G. Dragomir, I. Pepa și Sebastian Olariu, toți membri ai partidului național.

Arhimandritului Filaret Musta, vicarul episcopului Cristea, președintele congresului electoral, i s'au făcut ovațiuni, când, la vedere publică, a votat cu bilă albă.

Cele 24 de voturi ale episcopului Cristea sunt date de deputații din arhidieceză.

Autorul acestei lucrări retrăgându-și candidatura — probabil, — și unii dintre aderenții dânsului vor fi votat pentru Cristea, iar din cele 7 bile albe, cele mai multe vor fi fost date de acești aderenți, cari n'au voit a-și mănji conștiința, să voteze contra convingerii.

Din cele 12 voturi ale episcopului Papp, 8 sunt ale rudeniilor mitropolitului Mețianu și a aderenților lor, și, după cum mi-a spus protopopul Ioan Georgea, dintre deputații din eparhia Aradului, numai el și încă 3 protopopi, pe cari mi i-a numit, au votat pentru episcopul Papp.

Dacă episcopul Cristea și matadorii aderenților lui în frunte cu „mîntea” partidului, dr. Aurel Vlad, aveau în vedere prestigiul bisericii și nu interese personale ca: garanța dela guvern, că după moartea lui Mangra va fi mitropolit Cristea, precum și preocupările de slăbiciunile lui Mangra, că sub firma lui tot ei au să conducă, toate aceste accentuate în „Memoriul” lui dr. P. Ionescu, foarte ușor se pute ajunge la cazul din 1874 cu Miron Romanul, „de nobis, sed sine nobis”, dându-se un număr considerabil de bile albe.

Aceasta era de decor pentru nimbul arhidiecezanilor în istoria bisericii noastre, căci ni s'ar fi impus de mitropolit candidatul guvernului cu votul acelor notari comunali din eparhia Aradului, și a altor funcționari inferiori de stat din eparhia Caransebeșului, drept dovadă, de ce autoritate se bucurau episcopii acestor eparhii la eparhiotii lor, pentru că în arhidieceză din 60 deputați, numai 4 erau funcționari de stat, și,

și aceștia în funcțiuni superioare, iar episcopul Aradului, din arhidieceză, rămânea cu cele 8 voturi testamentare.

Examinarea canonică.

Conform dispoziției din § 174 pct. 1 din statutul organic, era un postulat, ca sinodul episcopesc, deoarece alesul ca arhimandrit era din treapta ierarhică de presbiter, să-l supună „examenului canonic”.

Acest examen trebuia făcut și cu respectarea următoarei dispozițiuni din statutul organic § 157 pct. 15 :

„Noul mitropolit, de este arhiereu, se introduce îndată în scaunul mitropolitan prin congres, iar când s'ar alege mitropolitul dintre presbiteri, atunci alesul se supune examinării canonice prin sinodul episcopesc și, aflându-se vrednic, se hirotonește, și se introduce în scaunul mitropolitan, prin consistorul mitropolitan”.

Evident, că se accentuează în special „vrednicia”, pentru că despre cunoștințele teologice fiecare candidat de preot trebuie să deie dovadă prin examinare înainte de hirotonie.

Cum a contemplat mitropolitul Șaguna examinarea canonică a episcopilor aleși, o face evidentă la hirotonia de episcop a lui Ioan Popasu, precizând: „Că cel ce se sfințește de episcop, trebuie mai înainte de toate să se supună unui examen strict canonic din învățăturile teologice, și să documenteze aptitudine și în ducerea treburilor bisericesti, și să fie curat și fără prihană în privința biserică-preoțească și politico-loială”¹⁾.

Sinodul episcopesc s'a întrunit la 29 Iulie (11 August) 1916, fiind prezenți episcopii : I. Papp și dr. M. Cristea, iar ca notar arhimandritul dr. Il. Pușcariu, vicar arhiepiscopesc, și a enunțat următorul decis :

„Prea Sfinția Sa episcopul president aduce la cunoștință, că alesul s'a prezentat și a declarat, că stă la dispoziția Preasfințitului Sinod pentru examinarea canonică, dar sinodul episcopesc află de prisos a-l supune la o nouă examinare, după ce arhimandritul Vasile Mangra încă la 11/24 Iunie 1902 a prestat cu succes acest examen canonic înaintea Preasfințitului nostru Sinod episcopesc de atunci, anume după alegerea sa de episcop la scaunul vacant al eparhiei Aradului.

¹⁾ Dr. Il. Pușcariu : „Mitropolia românilor ortodocși” etc. Pag. 376.

Cu acestea protocolul se încheie, se subscrie și se transpune dimpreună cu toate actele Înaltului guvern spre subșternere la Maiestatea Sa, pentru prea grațioasă considerare.

Ioan I. Papp
episcop, ca membru al sinodului
și președinte

Dr. E. Miron Cristea
episcop al Caransebeșului
ca membru al sinodului

Dr. Ilavion Pușcariu
arhimandrit, vicar arhiepiscopesc,
ca notar al sinodului

Deci cu vădită lașitate se evită examinarea canonică a „vredniciei”, sub scutul decisului sinodului episcopesc din 11.24 Iunie 1902, când nu erau membrii ai sinodului episcopesc nici unul dintre acești doi episcopi, neavând încă gradul ierarhic de episcopi, și dela „vrednicia” constată la anul 1902 Mangra trecuse peste atâtea discreditări de notorietate publică, precum : huiduirea la sinodul diecezan din Arad în anul 1910¹⁾ și apostrofarea dlui N. Iorga : „Să se facă vrednic de moarte morală. În jurul lui gol ori unde. Nici un român nu intră unde stă el, unde mănâncă el. Vorba lui nu are răspuns. Scrisul lui se aruncă necetit”²⁾. Și la 1/14 Mai 1914 „Academia Română” l-a exclus temporal, deoarece excluderea totală ar fi posibilă numai modificându-se statutele prin parlament³⁾.

Și după toate acestea Sinodul episcopesc încheie procesul verbal cu cuvintele : „se subscrie și se transpune cu toate actele Înaltului guvern spre subșternere la Maiestatea Sa, pentru prea grațioasă considerare”.

Cum consistorul arhidiecezan împreună cu cel mitropolitan era refugiat la Oradea-mare, în 16/29 Octomvrie 1916 episcopii I. Papp și dr. Miron Cristea l-au hirotonit de arhiereu în Oradea și episcopul I. Papp ca Președintele sinodului episcopesc și al consistorului mitropolitan l-a instalat cu cuvintele :

„Prin aceasta te declar introdus cu solemnitatea prescrisă în scaunul de arhiepiscop al Transilvaniei și de mitropolit al bisericii ortodoxe naționale române din Ungaria și Transilvania.

¹⁾ „Tribuna” Nr. 90 din 27 Aprilie (10 Mai) 1910. „La deschiderea Sinodului din 25 Aprilie (8 Mai) 1910 s'a ținut strâns în apropierea P. Sale a episcopului Ioan Papp, ieșind din biserică alături de el și urcând în grabă trăsură P. Sale. Deodată au început să sboare ouă spre trăsură”.

²⁾ „Românul” Nr. 133 din 18 Iunie (1 Iulie) 1911.

³⁾ „Românul” Nr. 96 din 1914.

Deși acest scaun nu-i propriu zisul scaun, arhiepiscopesc și mitropolitan, ci este numai simbolul aceluia scaun cu toate aceste, *Te declar de introdus definitiv*, și astfel această introducere este deplină în scopul de a-Ți începe activitatea și până ce se va restabili ordinea de mai înainte, și până ce-Ți vei putea schimba sediul în centrul arhidiecezei și al mitropoliei"

În § 105 al statutului organic — între altele — se dispune, că nou sfințitul episcop se prevede cu „Gramată mitropolitană”, dar nu și „mitropolitul” ales din treapta preoțimii și sfințit de arhieru, ceea ce de sine înțeles, că e și logic.

Mitropolitul Miron Romanul, foarte versat în redactarea de acte oficiale, a fost satorit și tipărit un anumit text de „Gramată mitropolitană”, și sinodul episcopesc, în loc ca prin un proces verbal să fi constat numai faptul hirotoniei de arhieru a alesului mitropolit, îl prevede cu „Gramată”, parafrazând textul stabilit de mitropolitul Miron Romanul.

Aflu de bine a publica ca material istoric întreg textul acestei „Gramate” parafrazată, care este următorul:

Nr. 345 Mitr.

Anul 1916.

„Preasfințitul Sinod Episcopesc, a provinciei mitropolitane ortodoxe române din Transilvania și Ungaria, din mila lui Dumnezeu și voința clerului și poporului, cea mai înaltă autoritate duhovnicească din biserica mitropoliei, și care astăzi constă din Preasfințiile Lor Episcopii Ioan al Aradului și Miron al Caransebeșului.

Facem cunoscut tuturor căroră se cuvine, că — după ce Hristos adevăratul Dumnezeu, cel ce în chipul limbilor de foc a trimis din cer preasfântul Duh peste sfinții săi învățăcei și apostoli, a așezat în sânta sa biserică trepte și vrednicii superioare, alegând aceleași sfinte biserici apostoli, episcopi și păstori, dela cari îndreptătorii bisericii lui D-zeu și păstorii turmei lui Hristos prin punerea mânilor se făcură vrednici unii dela alții a fi părtași acelorăși daruri și dăruiri; și — după ce prin încetarea din viață a fericitului arhiepiscop și mitropolit Ioan Mețianu, arhidieceza ortodoxă română a Transilvaniei a rămas fără păstor, și scaunul de mitropolit vacant, iară Venerabilul Nostru consistor mitropolitan — în temeiul dreptului și a îndatoririi ce i-o dă legea fundamen-

tală a bisericii Noastre în §§-i 156—157 din „Statutul organic”, a făcut toate pregătirile de lipsă și prescise pentru alegerea unui nou arhiepiscop și mitropolit:

Noi, mai jos însemnații episcopi — având în vedere votul reprezentanților clerului și poporului din mitropolie, pronunțat în congresul național-bisericesc electoral la 24 Iulie 1916 — și — luând în considerare cercetarea canonică făcută de Preasfințitul Sinod arhieresc încă la 11 Iunie 1902 — am aflat, că alesul aceluiași cler și popor, iubitul de D-zeu și archimandritul Vasile Mangra, vicar-episcopesc și președinte al Consistorului ortodox român din Oradea-mare, — carele s'a distins și până acum prin tăria lui în credința ortodoxă și în legea sfintei noastre biserici răsăritene și prin activitatea lui în slujbele sale de până acum, fiind noi îndreptățiți și despre neclătita lui credință și supunere către Maiestatea Sa ces. și reg. Francisc Iosif I, către Preainalta casă domnitoare — precum și către legile patriei — este calificat pentru promovare la demnitatea de arhieru.

Astfel — după ce alegerea lui de arhieru și mitropolit fu preagrațios întărită de Maiestatea Sa ces. și reg. cu preainalta rezoluțiune de datul Viena 10 Septembrie n. 1916 — Noi pe același iubitor de D-zeu archimandrit Vasile Mangra, prin puterea dată Nouă dela D-zeu pe calea sfinților săi apostoli și ucenici chemând darul preasfântului Duh — l-am hirotonit în ziua de astăzi în biserica centrală ortodoxă română din Oradea-mare (Nagyvárad) de arhieru și prin aceeași gramată îl instituiam de arhieru al arhidiecezei ortodoxe române din Transilvania, cu toate satele și orașele, ce se țin acum, sau se vor ține în viitor de această eparchie, și de mitropolit al Românilor drept credincioși din Ungaria și Transilvania, primind dela dânsul mărturisirea credinței și făgăduințele date în scris și cu cuvântul în fața bisericii și nădăjduind, că acelea toate le va ținea și observa — după ordinea canonică — cu cuvenita ascultare față de Preasfințitul Sinod Episcopesc.

Despre toate acestea dar emitem și îi dăm la mână numitului arhieru și mitropolit Vasile Mangra această gramată ca document despre aceea, că dânsul este investit cu demnitatea arhierescă și cu iurisdicțiunea de arhieru al bisericii ortodoxe române din Transilvania și de mitropolitul tutu-

ror Românilor din Ungaria și Transilvania, având darul și puterea de a pune după prescripțiile sfintei noastre biserici răsăritene cetitori, cântăreți, ipodiamoni, preoți și protopopi la bisericile din arhidieceza Transilvaniei, eventual igumeni și arhimandriți la mănăstirile acestei eparhii, după rândul ierarhic din provincia noastră mitropolitană, și a face în eparhia sa toate celea, ce lui — ca arhipăstor — se cuvin spre edificarea duhovnicească a turmei sale. Totodată recomandăm tuturor celor din cînul preoțesc și călugăresc și întregului popor din arhidieceza Transilvaniei precum și din întreaga metropolie: ca pe același mai sus numit arhiepiscop și mitropolit de atare să-l cunoască și respecteze, iar în deosebi cei din arhidieceza Transilvaniei să i se plece cu toată voia, să-i arate în toate supunere și ascultare, ca fii sulatești, privindu-l și cinstindu-l, ca pe arhiepiscopul, învățătorul și păstorul lor, carele este următor sfinților apostoli a lui Iisus Hristos mântuitorul nostru, căruia se cuvine toată mărirea, cinstea și închinăciunea întru toți vecii.

S'a dat din ședința Preasfințitului Sinod Episcopesc al bisericii ortodoxe române din Ungaria și Transilvania, ținută în Oradea-mare (Nagyvárad) la 16/29 Octomvrie 1916".

Ioan I. Papp
episcopul Aradului.

Dr. E. Miron Cristea
episcopul Caransebeșului 1).

Lucrând sinodul episcopesc după modele, putea să facă uz și de un alt model al mitropolitului Miron Romanul, despre examinarea canonică a arhimadritului Nicolae Popea, vicar arhiepiscopesc, ales de episcop al eparhiei Caransebeșului.

Nicolae Popea a fost într'un antagonism personal foarte acut cu mitropolitul Miron Romanul, și la examinarea canonică a fost sulevat tot ce putea fi dificilabil din punct de vedere canonic.

Aflu de bine a publica din textul despre această examinare canonică dela 30 Martie (12 Aprilie) 1889 părțile următoare:

„Trecând sinodul episcopesc la examinarea cu amănuntul a atributelor personale, ce le are arhimadritul ales de episcop, a luat în considerare erudițiunea științifică, viața moralmente neexcepționabilă și meritele numitului arhimadrit", câștigate

1) „Tel. rom." Pag. 90 din 1916.

pentru biserică și școală prin servicii zeloase, prestate în decurs de 33 ani; deasemenea a luat în considerațiune autoritatea eminentă, ce o are dânsul înaintea împrejurimii sale, și a celor inferiori, și alte multe proprietăți ale lui avantajoase".....

Sulevându-se și antagonismul validitat față de mitropolitul Miron Romanul, acesta se nivelează prin accentuarea: „deci abstrăgând de altă parte dela unica imputabilă greșală a lui, recunoscută și de dânsul, cum însă aceasta are reflexiuni numai în trecut, și cum s'a manifestat în o anumită atitudine opozițională față de imediatul său superior, la care atitudine el s'a crezut îndreptățit prin instituțiunile mai nouă liberale ale bisericii, dar acum dispărute cu totul, acest sinod episcopesc, după o judecată matură, cu suflet curat, cu o conștiință împăcată declară, că este calificat pentru promoțiunea la demnitatea episcopescă".

A urmat obișnuitul banchet cu toastele de preamăriri, între cari a episcopului Cristea, în limba maghiară, pentru „Magas kormány" 1) și droaia de felicitări, unele foarte caracteristice după calitatea și poziția felicitanților, cum e și a lui dr. I. Mihu, 2) care l-a felicitat din Viena prin următoarea telegramă: „Dorindu-ți din toată inima ca arhipăstoria, la care te-a chemat încrederea congresului național-bisericesc, să fie binecuvântată și rodnică, Te felicit sincer la majoritatea impozantă 3).

În foaia „Tărănimea" Nr. 11 din 1920, despre felicitarea intransigentului (?) dr. Vasile Saftu, cu subscrierea „Tânjală" se face următoarea comunicare: „În 29 Octomvrie 1916 a fost sfîntirea și instalarea arhiepiscopului și mitropolitului Vasile Mangra. Fericit e fiecare român, care a putut sta departe de acest praznic de durere și umilință. Părintele V. Saftu a ținut să fie prezent și a trimis lui Mangra, în limba maghiară, următoarea scrisoare de dragoste:

„Kérjük a Mindenható Úr Istent, hogy Nagyméltóságodat teljes egészségben és békeségben, számtalan napon és éven keresztül lartsa meg szeretett hazánk és ősi templomunk javára". Pe românește: Rugăm pe a tot puternicul Dumnezeu, ca pe Excelența Voastră, în curs de multe zile și mulți ani să Vă țină, în pace și în deplină sănătate spre binele iubitei noastre patrii și spre binele bisericii noastre strămoșești.

1) „Telegraful Român" Nr. 88 din 25 Octomvrie (7 Noemvrie) 1916.

2) Foarte apreciat în viața publică românească.

3) „Telegraful Român", Nr. 83 din 11/24 August 1916.

Această scrisoare slugarnică și păcătoasă e iscălită în frunte de dr. Szaftu Vazul, Brassoi gör.-kel. român fôesperes. Nimeni nu l-a silit să scrie această scrisoare, prin care a pâl-muit un neam întreg; a scris-o din îndemn propriu, ca o dovadă a convingerilor sale. Când s'a cilit a produs scârbă, dar nu s'a mirat nimeni".

„Tânjală“.

După instalare, la 17/30 Octomvrie 1916, s'a ținut prima ședință plenară a consistorului arhidiecezan sub presiunea arhiepiscopului-mitropolit Mangra, și au fost invitați la masă toți asesorii consistoriali și profesorii seminariali.

Prerogativa de întâietate între asesori era a asesurului Matei Voileanu, dar asesorul Nicolae Ivan, vicepreședintele comitetului național, l-a rugat să-l lase pe el să vorbească.

Acest toast caracteristic a avut textul următor:

„Excelența Voastră,“

„Neamul nostru, în lipsă de școală, pe lângă robia tru-pească veacuri de-a-rândul a purtat și jugul robiei sufletești. Lipsit de lumina binefăcătoare a culturii, acest neam de multe ori a lucrat împotriva binelui și a fericirii sale proprii.

Provedința divină însă, trimițându-i în clipele cele mai grele ale vieții sale trudite bărbați mari de suflet și de voință, tot de atâtea ori l-a abătut dela căile rătăcite pe cari apucase.

Așa a fost cazul cu marele Șaguna și afirm, că acesta este cazul și cu alegerea Excelenței Tale de arhiepiscop și mitropolit al Românilor din Ungaria și Transilvania.

Provedința divină te-a trimis Excelență în zilele acestea, cele mai grele din câte au trecut peste capul mult încercatului nostru popor să mântuești biserica și pe credincioșii ei din primejdia, în care a ajuns prin invazia trupelor românești în iubita noastră patrie comună.

Războiul acesta noi nu l-am dorit, și el este opera conducătorilor pătimiși și scurți de vedere, a conducătorilor, cari, spre nefericirea ei, azi conduc destinele României, aliata noastră de eri“.

Textul toastului cum se publică, a fost stabilit în aceiași zi de mai mulți profesori, cari au participat la masă, servindu-se de notele luate în cursul rostirii toastului de duhovnicul și econom seminarial Aurel Popovici, care încă a fost invitat la masă.

În Oradea asesorul N. Ivan era cel mai agreat sfetnic al lui Mangra, îl cerceta zi de zi mai de multe ori.

În Sibiu la masa mitropolitului Mangra se servea adeseori vin din Aciliu, ceea ce odată mitropolitul Mangra a anunțat-o cu afecțiune la masă, fiind prezent și asesorul donator N. Ivan, de origină din comuna Aciliu, apoi păstravi din Gurarâului, și curcani îngrășați în gospodăria generelui său dr. Ioan Stroia.

Dacă nu murea mitropolitul Mangra înainte de a se termina tipărirea cărții: „Istoria bisericească a Românilor Ardeleni“ de dr. I. Lupaș, după cum i-a spus autorului acestei lucrări consilierul arhiepiscopesc dr. G. Proca, fost redactor al foaiei arhidiecezane „Telegraful Român“, care în această calitate avea frecvență zilnic în tipografia arhidiecezană, și avea obiceiul a se ținea în curent cu ceea ce se lucrează și tipărește, și după cum i-a spus și conducătorul tipografeiei Gheorghe Poponea, acum repausat, îl vedeam apreciat și eternizat foarte favorabil pe mitropolitul Mangra, pe extensiune — afirmativ — de vre'o două coale. Dar murind Mangra — deși era cules și acest material — a fost suprimată tipărirea.

În 1/14 Octombrie 1918 dimineața la orele 9, mitropolitul Mangra a murit pe neașteptate, în hotelul Bristol din Budapesta, unde a fost și înmormântat.

Că s'a sinucis — cum s'a colportat — sau nu, aceasta o va fi știut numai dr. Gheorghe Popa, cel mai devotat aderent, care a fost cu el, dar după repausare imediat s'a reintors la Oradea-mare.

Cei doi episcopi încă erau în Budapesta, dar după repausare Ioan Papp s'a reintors la Arad, iar dr. Miron Cristea în ziua înmormântării a stat la hotel în pat, suferind de hemo-roide, după cum i-a comunicat autorului acestei lucrări, care în acea zi l-a vizitat la hotel.

În 5/18 Octombrie dr. Alexandru Vaida în numele partidului național, în parlamentul din Budapesta a făcut declarația: „că Români își iau liberă exercitare a drepturilor naționale“, deci evident, că pentru Mangra urma o stare dificilă și foarte problematică, iar după adunarea națională dela Alba-Iulia din 1 Decembrie (18 Noembrie) 1918, a urmat luarea imperiului prin consiliul dirigent.

Succesorul lui Vinzențiu Babeș, ca factor în alegerile de episcopi și mitropoliți, dr. Valeriu Braniște, ajuns în consiliul

dirigent șef al resortului cultelor și al instrucțiunii, cu Nr. 1160, din 20 Aprilie 1919 i-a trimis sinodului episcopesc următoarea adresă :

„Preasfințit sinod episcopesc !

Ven. consistor mitropolitan în remonstrația sa Nr. 172/916 M. datată din ședința plenară, ținută la 11/24 Iunie 1916, și adresată ministerului ungar de culte și instrucțiune publică, relevând amestecul neiertat al guvernului unguresc la alegerile congresuale din primăvara anului 1916, — amestec exercitat pe întreaga linie, consecvent și cu planul fățiș de a investi cu mandat de deputat congresual oameni, de cari poate dispune în liberă voie, — dovedește în mod temeinic, că rezultatul acelor pretinse alegeri, cari de fapt au fost numai un simulacru, nu se poate considera ca expresia constituțională a voinței celor în drept . . . , iar de altă parte ținând seamă, că până acuma încă nu s'a dat prilej să se pronunțe în materie sfântului sinod episcopesc, care în virtutea § 174, pct. 6 a statutului organic este dator a priveghea pentru autonomia bisericii, și a o apăra contra ori cărei încercări, ce vor amenința pacea și sfințenia bisericii, transpun întreaga afacere în competența sfântului sinod episcopesc, ca în baza motivelor înșirate, să anuleze alegerile de deputați congresuali din primăvara anului 1916, să declare nelegal congresul național bisericesc întrunit în Sibiu, la 22 Iulie (5 August) 1916, să se considere ca neexistente toate hotărârile luate de acest congres nelegal, precum și consecințele lor, să declare uzurpat scaunul mitropolitan ocupat prin votul acestui corp, născut din nelegiuire, și să restituie în toate starea de drept de înainte de publicarea acestor alegeri de deputați congresuali, luând de urgență toate măsurile necesare pentru deplina „*restitutio in integrum*” a bisericii greco-orientale române, și punând în curgere toate procedurile și demersurile de trebuință, pentru funcționarea deplină, legală și normală a organelor și forurilor bisericești autonome, precum și pentru a complini în mod legal scaunul mitropolitan, aflător în vacanță dela fericitul mitropolit Ioan Mețianu incoace.

Asigurând sfântul sinod episcopesc de tot sprijinul legal

ss. *Braniște,*

șeful resortului de culte și instrucțiune publică.

La această adresă sinodul episcopesc a formulat următoarea hotărâre :

„Nr. 64. S. E. Resortul de culte și instrucțiune publică al consiliului dirigent român din Sibiu, a reclamat dela consistorul mitropolitan dosarul actelor, și prin actul Nr. 1160 din 20 Aprilie 1919 revine asupra afacerii și transpune dosarul actelor în competența sinodului episcopesc, ca suprem for întru apărarea autonomiei bisericești, și prin aceasta restituie biserica în plenitudinea drepturilor ei.

Redobândindu-și astfel biserica libertatea de acțiune, sinodul episcopesc al mitropoliei ortodoxe române din Transilvania, Bănat și părțile Ungurene, căruia până acum nu i s'a dat ocaziune a se pronunța în materia acestor abuzuri¹⁾, precum nu i-a fost dată puțința nici de examinarea canonică a mitropolitului impus, fiindcă arhimandritul Vasile Mangra trecuse încă la anul 1902 examenul canonic, din prilejul alegerii sale de episcop al eparhiei Aradului²⁾, neaprobată din partea Coroanei, fiind chemat și îndatorat prin dispoziția § 174, pct. 6 al statutului organic „*a priveghea pentru autonomia bisericii și a o apăra contra ori cărei încercări, ce vor amenința pacea și sfințenia bisericii*”. — au aflat de necesar a se ocupa de acest caz de gravă încălcare a drepturilor autonome ale bisericii, a cărei autoritate supremă este.

Conștienți de acest drept și datorință, subsemnații membrii ai sinodului episcopesc — întemeiați pe constatările consistorului mitropolitan, având și noi, ca episcopi și președinți ai consistoarelor eparhiale dela Arad și Caransebeș, precum și ca membrii de drept ai consistorului mitropolitan firma covingere, că abuzurile și ilegalitățile săvârșite de guvernul unguresc³⁾, și uneltele lui, au fost de notorietate publică, și au luat proporții fără precedent în istoria constituțională a mitropoliei noastre ortodoxe române, și că majoritatea covârșitoare a deputaților, ajunși în congres ca exponenții unei voințe străină de biserică,⁴⁾ nu a putut avea facultatea constituțională bise-

¹⁾ Censurarea actelor despre alegerea deputaților congresuali s'a făcut în ședința consistorului mitropolitan din 9/22, 10/23 și 11/24 Iunie 1916, sub presiunea episcopului Ioan Papp, fiind prezent și episcopul dr. Miron Cristea.

²⁾ Vezi Pag. 40.

³⁾ Cel „Magas” preamărit la instalare, ceea ce a provocat resens. Vezi Pag. 45.

⁴⁾ Vezi Pag. 43.

ricească a reprezenta interesele mitropoliei noastre, în deplină conștiință a răspunderii ce avem pentru viitorul bisericii, cu provocare și la dispozițiile concrete ale canonului apostolesc 30: „Dacă vre-un episcop, întrebându-l principii lumești, și-ar câștiga prin ei vre-o biserică, să se depună și să se segregheze, și cu el toți partizanii lui”, iar la interpretarea acestui canon între altele se accentuează: „Se strămtoarește și dreptul sinodului episcopesc, căruia i se cuvine a cenzura canoniceste pe noul episcop”,¹⁾ precum și ale canonului 3 dela sinodul ecumenic VII: „Ori ce alegere de episcop, de presbiter, sau de diacon, ce se face de stăpânitori, să rămână fără valoare, căci așa zice canonul: „Dacă vre'un episcop, lumești stăpânitori întrebându-l, prin acștia ar lua biserica, să se depună și să se segregheze, și toți, cari se comunică cu dănsul” etc., cu vot unanim hotărâm și enunțăm:

1. Majoritatea covârșitoare a alegerilor de deputați congresuali făcute în primăvara anului 1916, atât pentru congresul ordinar, început la 17/30 și terminat la 24 Iulie (6 August) 1916, cât și pentru cel electoral, ținut dela 22 Iulie (4 August) până la 24 Iulie (6 August) 1916, fiind ilegală²⁾, declarăm acele alegeri de nevalide, și astfel de sine se anulează toate concluziile aduse în acele congrese nelegale, și invalidând întreaga procedură electorală, declarăm de uzurpat scaunul de arhiepiscop-mitropolit, îndeplinit prin votul acestei corporațiuni născute din nelegiuire.

2. În consecință restituim biserica ortodoxă română din mitropolie întru toate în starea de drept, existentă înainte de alegerile congresuale făcute în primăvara anului 1916, și care este concretizată în concluzul consistorului mitropolitan din 21 August (2 Septembrie) 1915, Nr. 274 M.

3. În fine, sinodul episcopesc invită pe Preasfințitul episcop al Aradului³⁾ ca în calitate de locțiitor de mitropolit și președinte al consistorului mitropolitan, să convoace — în conformitate cu concluzul consistorului mitropolitan Nr. 274 M. din 21 August (2 Septembrie) 1915 — la ședință pe membrii consistorului mitropolitan, cari au fost în funcțiune în 1916, spre a pertracta și rezolvi toate afacerile aparținătoare com-

¹⁾ În cazul concret prin ce?

²⁾ La care și-au dat concursul fără nici o rezervă amândoi Preasfințiii episcopi.

³⁾ Episcopul Ioan Papp, al doilea membru al sinodului, să invite pe sine.

petenței sale, în deosebi a face pașii de lipsă pentru întregirea scaunului vacant de arhiepiscop și mitropolit.

4. Această hotărâre se comunică Preaveneratului consistor mitropolitan spre știre și acomodare, precum și onorativului consiliu dirigent român, resortul cultelor și instrucțiunii publice în Sibiu, spre cuvenită orientare.

Sibiu din ședința sfântului sinod episcopesc al mitropoliei ortodoxe române, ținută în reședința sf. mitropolii la 23 Aprilie, ziua sfântului marelui mucenic Gheorghe, purtătorul de biruință, 1919.¹⁾

ss. Dr. E. Miron Cristea
episcop al Caransebeșului

ss. Ioan I. Papp
episcop ortodox român al Aradului și
ca locțiitor de mitropolit

Am reprodus în întregime răspunsul sinodului episcopesc, redactat în bună parte, împrumutând și parafrazând textul adresei resortului de culte.

Acest răspuns, sub egida unei autorități superioare bisericesti, constituie dovada lipsei totale de demnitate și scrupul la oameni ajunși în posturi înalte de conducere, cari, cu sfidarea respectului datorit conștiinței lor personale, poziției lor sociale și opiniei publice, se pretează la roluri diametral opuse, după sugestia împrejurărilor schimbate.

Acești episcopi, cari din inițiativă proprie cu „Gramată” în 1916 l-au uns ca vrednic, încercându-l pe Mangra cu aprecieri ca:

„Este calificat pentru demnitatea de arhieru”. „Ales prin votul reprezentanților clerului și poporului din mitropolie”. „Pe alesul aceluiaș cler și popor îl întărim de arhiepiscop al arhidiecezei și mitropolit al Românilor dreptcredincioși din Ungaria și Transilvania”. „Totodată îl recomandăm tuturor celor din cinul preoților și călugărilor și întregului popor din arhidieceza Transilvaniei, precum și din întreaga mitropolie, ca pe acelaș mai sus numit arhiepiscop și mitropolit, de atare să-l recunoască și respecteze, iar în deosebi cei din arhidieceza Transilvaniei să i se plece cu toată voia și să-i arate în toate

¹⁾ Notă. Purizarea hotărârei sinodului episcopesc e făcută cu mașina de scris, dar probabil, că consultându-se șeful de resort al cultelor și instrucțiunii publice dr. Valeriu Branniște, al consiliului dirigent, episcopul dr. E. Miron Cristea cu scrisoarea proprie a făcut o mulțime de corecturi, și astfel corectat s'a prezentat consistorului mitropolitan.

supunere și ascultare ca fii sufletești, privindu-l și cinstindu-l ca pe arhiepiscopul, învățătorul și păstorul lor" etc., aceiași episcopi la 1919 îl declară de uzurpat scaunul de arhiepiscop-mitropolit, servindu-se de mijloace contrare canoanelor.

Congresul electoral din 1916 s'a ținut sub presiunea comisarului consistorului mitropolitan, arhimandritul Filaret Musta, care a fost emis prin decizia din 21 Iulie (2 August) 1916 Nr. 188/916, decis adus sub presiunea episcopului Papp, cu consensul și a episcopului dr. Miron Cristea, și nici unul n'a sulevat dispoziția din § 174 pct. 6 al statutului organic.

Reconstituirea consistorului mitropolitan pe un nou period de trei ani, s'a făcut în congresul *ordinar* din anul 1916, sub presiunea episcopului Ioan Papp, la care a luat parte și episcopul dr. Miron Cristea, și aceiași episcopi, în referințele schimbate de organizare politică, dificultează legalitatea reconstituirii din 1916 a consistorului mitropolitan, la lucrările căreia au participat ambii episcopi, și în sfera proprie de activitate au și executat hotărârile consistorului mitropolitan, constituit din acei membrii aleși. Atunci să-și fi validat dreptul și datorința de: „a priveghea pentru autonomia bisericii și apărarea ei în contra ori căror încercări ce îi vor amenința pacea și sfințenia”.

La intervenirea șefului resortului de culte al consiliului dirigent, aceiași episcopi simulează revoltă împotriva presiunii guvernului ungar și fac uz de anomalia, de a se chema la ședințele consistorului mitropolitan asesorii, a căror mandat a încetat în 1916, spre discreditarea și devaluarea prestigiului unei autorități superioare bisericești, cum ar trebui să fie un sinod episcopesc, constituit din membrii la înălțimea chemării lor.

Hotărârea sinodului episcopesc transpusă consistorului mitropolitan, acesta luându-o sub apreciere în ședința plenară din 1/14 Mai 1919, s'au validat următoarele păreri din partea asesorilor:

1. *Roman Ciorogariu*: Sinodul episcopesc și-a însușit un drept ce nu-i compete. Nu se poate lua la cunoștință hotărârea, ci să se considere numai ca o opinie. Hirotoniile efectuate nu se pot invalida, și sentințele executate, nu se pot cassa.

2. *Dr. Ioan Stroia*: Hirotoniile rămân valide, iar sentințele la reclamări se vor revida.

3. *Dr. Iosif Bădescu*: Sinodul episcopesc să se fi pronunțat

la examinarea canonică (§ 157 din statutul organic¹), deci propune a nu se considera hotărârea sinodului episcopesc.

4. *Dr. Nicolae Comșa*: Sinodul episcopesc s'a ingerat în drepturile consistorului mitropolitan și ale congresului. Sinodul arhieresc e numai coordonat, nu for superior, îndreptățit a invalida alegerile de deputați congresuali.

Propune: ca hotărârea sinodului episcopesc să se transpună congresului național bisericesc, fără a se lua la cunoștință.

Făcându-se votarea s'a primit propunerea asesorului dr. N. Comșa.²)

Prin raportul consistorului mitropolitan Nr. 252/1919 din 7/20 Februarie transpusă „Hotărârea sinodului episcopesc” congresului național bisericesc, acesta în ședința din 12/25 Februarie 1920, nu fără încordări — cu o doză bună de sofisterie a enunțat că:

„Conform dispoziției din § 154 al statutului organic, de competența congresului e: „îngrijirea pentru susținerea libertății religioase și a autonomiei bisericii române ortodoxe”, iar conform dispoziției din § 174 pct. 6 de competența sinodului episcopesc e: „A priveghea pentru autonomia bisericii și a o apăra în contra oricăror încercări, ce vor amenința pacea și sfințenia bisericii”. Deci trebuie să s'a avut în vedere eventualitatea, când autonomia bisericii trebuie apărată, și trebuie luate măsuri chiar și față de supremul for legislativ, față de congres, dar ori ce concluz al sinodului episcopesc, trebuie să fie ratificat de congres îndată ce ordinea de drept violată a fost restabilită”, și sub Nr. 57 s'a adus următorul concluz:

„Congresul ia la cunoștință raportul consistorului mitropolitan din 7/20 Februarie 1920 Nr. 252/1919 M., ratifică concluzele sinodului episcopesc, prin cari a decretat de nevalide toate alegerile, precum și toate concluzele congresului din 1916, născut din ilegalitate.

Deasemenea ratifică, concluzul consistorului mitropolitan, care a declarat de nevalide alegerile din 1917, cari au fost ordonate și conduse de organe ilegale.

¹) Vezi pag. 40 și 41

²) Pentru propunerea asesorului dr. I. Bădescu au votat: R. Ciorogariu și A. Ghidiu; pentru propunerea lui dr. N. Comșa: Dr. V. Braniște, V. Dămian, P. Givulescu, F. Musta, dr. Il. Pușcariu, Dr. I. Stroia, L. Tritean și M. Voileanu. S'au abținut dela votare: Dr. M. Cristea, Dr. E. Roșca și dr. L. Borcia.

În urma ilegalității alegerilor din 1916, ca o consecință logică, și alegerile din 21 August 1917, pe perioada 1917—1920, se consideră ca neavenite¹⁾

În 24 Iulie 1919 consistorul mitropolitan a dispus alegeri noi, pe restul perioadei 1918—1920, cari au fost cenzurate în 4/17 Noiembrie 1919.

Așa s'a terminat această afacere în sfera de competență a organelor de conducere ale mitropoliei, iar în arhidieceză totul s'a redus la actul de volnicie: delăturarea autorului acestei lucrări din postul de vicar arhiepiscopesc, pe care delăturare în cele următoare încă o eternizez, conform adevărului.

Delăturarea din postul de vicar.

Arhimandritul dr. Ilarion Pușcariu, vicar arhiepiscopesc, ajuns în stare de senilitate, încă de mitropolitul Ioan Mețianu am fost reclamat nu numai incidental, din caz în caz, a-l substitui, ci și prin următoarea adresă:

„Preacuvioșiei Sale părintelui Dr. Eusebiu R. Roșca,
arhimandrit, director seminarial   Loco.

Nr. 6720 Pres.

Sibiu 5 Iulie 1915

Preacuvioase Părinte Arhimandrit!

Din cauza adâncilor mele bătrânețe și a ocupațiilor mele cu agendele mitropoliei, nefiind în stare a mai revedea și subscrie numeroasele acte consistoriale, precum și din aceea, că vicarul nostru arhiepiscopesc, părintele dr. Ilarion Pușcariu din cauză de morb este concediat pe timp mai îndelungat, află de bine a Te incredința pe Preacuvioșia Ta cu revederea și subscrierea actelor consistoriale, precum și cu controlarea lucrărilor funcționarilor consistoriali în activitatea lor oficială, lucrări, pe cari până acum le îndeplineam eu și vicarul arhiepiscopesc.

Despre toate acestea am încunostiințat atât pe funcționarii consistoriali, cât și pe Venerabilul nostru consistoriu, spre știre și conformare.

La această distinsă însărcinare implorând și ajutorul bunului Dumnezeu, cu binecuvântare arhierescă am rămas

Al Preacuvioșiei Tale de binevoitor

ss. Ioan Mețianu, arhiepiscop”.

¹⁾ Acești deputați aleși n'au funcționat.

L-am substituit până la 1/14 Octombrie 1915, iar la repausarea mitropolitului Ioan Mețianu, vicarul dr. Ilarion Pușcariu însuși m'a rugat să-l substitui și la primirea condoleanțelor.

La intrarea României în războiu, în urma ordinului guvernului, ca consistorul să se refugieze la Oradea-mare, la cererea dânsului am fost însărcinat de consistor, ca să-l substitui, după cum este evident din decisiul consistorului arhidiecezan Nr. 8991 din 3/16 Septembrie 1916:

„Extras din protocolul ședinței a X-a plenară extraordinară a consistorului arhidiecezan, ținută în Sibiu la 3/16 Septembrie 1916.

Nr. 97/8991.

P. C. Sa dl arhimandrit și vicar arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu prezentează următorul raport:

„Venerabil Consistor arhidiecezan!

Primind ordinul, aci alăturat în copie, comunicat din partea comisariatului regesc al țării, pe calea comisariilor de graniță, pentru executarea neamănat a mandatului înaltului minister de culte, de a pleca îndată cu asesorii consistoriali la Oradea-mare, ducând cu sine averea arhiepiscopiei, iară subscrisul, pe care mă privește acest mandat în prima linie, neputând din cauza etății înaintate și din cauză de morb, a călători la Oradea-mare și a-mi strămuta domiciliul, am aflat de bine, cu consentimentul Venerabilului Consistor a imputernici pe Preacuvioșia sa arhimandritul dr. Eusebiu Roșca, asesor consistorial și director seminarial, să mă înlocuiască în această misiune a mea, în calitatea mea de vicar arhiepiscopesc. Rog dară pe Venerabilul consistor a face pregătirile necesare pentru plecare la Oradea-mare sub conducerea substitutului meu mai sus amintit, luând cu sine valorile consistorului.

Consistorul ia la cunoștință spre coformare

ss. Dr. Ilarion Pușcariu,
vicar arhiepiscopesc.

ss. Dr. Octavian Costea,
secretar consistorial”.

Am funcționat în această calitate începând din 4/17 Septembrie 1916. În 16/29 Octomvrie 1916, instalat arhiepiscopul mitropolit Vasile Mangra, la 17/30 Octombrie 1916, i-am prezentat raport despre împlinirea însărcinării de a substitui

pe vicarul Dr. Ilarion Pușcariu, la care raport cu Nr. 9471 Plen. din 18 Oct. 1916 mi-a dat autorizarea de a-l substitui, cu următoarea adresă:

„Preacuvioșiei Sale dr. Eusebiu R. Roșca,
arhimandrit, director seminarial   Loco.

Nr. 9471 Plen.

Preacuvioase Părinte!

Nevoit fiind consistorul arhidiecezan să-și continue activitatea sa aici în Oradea-mare și de aici încolo, în modul urmat până acum, în cazul de a fi eu împiedecat, prin aceasta Te instituesc ca substitut al meu, de vicar arhiepiscopesc substituit, având a mă substitui în toate afacerile oficiale ale arhidiecezei.

Despre aceasta Preacuvioșia Ta ești încunoștințat în legătură cu raportul din 16/29 Octomvrie a. c., prin care arăți modul conducerii afacerilor arhidiecezei dela mutarea aici a consistorului arhidiecezan până azi.

Nagyvárad (Oradea-mare) din ședința plenară a consistorului arhidiecezan, ținută la 18 Octomvrie 1916.

ss. Vasile,
arhiepiscop”:

Cu data 27 August (9 Septemvrie) 1917 arhiepiscopul mitropolit V. Mangra i-a comunicat consistorului:

„Venerabil Consistor arhidiecezan!

Constrâns în urma înaltului oficiu a mă îndepărta dela reședința noastră în cauze de interes public, prin aceasta însărcinez pe Înaltpreacuvioșia Sa arhimandritul dr. Eusebiu R. Roșca și-l autorizez a mă substitui în președința ședințelor consistoriale și a subsemna și a contrasemna toate actele și corespondențele curente oficiale în numele meu și din încredințarea mea.

Sibiu, la 27 August (9 Septemvrie) 1917.

ss. Vasile Mangra,
arhiepiscop-mitropolit”.

La această comunicare din partea consistorului am primit următoarea adresă:

„I. P. C. Sale dr. Eusebiu R. Roșca, arhimandrit,
director seminarial

Loco.

No. 6390/1917 Plen.

Înalt Preacuvioase Părinte!

Consistorul arhidiecezan în ședința plenară din 21 Septemvrie a. c. a luat act de notificarea presidială despre autorizarea ce-Ți s'a dat I. P. C. Tale încă în 27 August a. c. de a substitui pe subscrisul arhiepiscop la presidența ședințelor consistoriale, și a subsemna toate actele și corespondențele curente oficiale în numele și din încredințarea subscrisului.

Despre aceasta spre știre și conformare ești încunoștințat.

Sibiu, din ședința plenară a consistorului arhidiecezan, ținută la 21 Septemvrie 1917.

ss. Vasile,
arhiepiscop și mitropolit.

Dr. Octavian Costea,
secretar consistorial.”

Admisă de guvern reîntoarcerea la Sibiu și încheindu-se anul școlar 1916/7 în ce privește instrucțiunea, prin raportul din 20 Mai 1917 st. v. am anunțat consistorului, că la 1/14 Iunie 1917 eu mă reîntorc la Sibiu.

Reîntors la Sibiu, nici într'o formă nu m'am mai îngerat în conducerea afacerilor consistorului, până când mi s'a dat actul din 27 August (9 Sept.) 1917, luat la cunoștință în ședința plenară a consistorului din 21 Sept. 1917.

Exact în 14/27 Iunie 1918 servitorul mitropolitului mi-a comunicat că: Înalt Preasfinția Sa mă invită la dânsul imediat. M'am prezentat și era la dânsul și vicarul dr. Ilarion Pușcariu, și mi-a comunicat, că deoarece I. P. C. Sa este înaintat în etate, din cauze sanitare s'ar retrage din postul de vicar, iar el e neorientat în afacerile arhidiecezei, să primesc a fi numit de vicar. Dar cu considerare la stările excepțional de grele, în care se găsește institutul, deoarece I. P. C. Ta ai dovedit tact și priceperea în conducerea lui, până se va putea face înlocuirea cu o altă persoană potrivită, să îndeplinești și mai departe postul de director cu întreg beneficiul legat de acest post, fără să reflectezi la beneficiul vicarial, care se susține și rămâne întreg și pe viitor în folosința Înalt Preacuvioșiei Sale dr. Ilarion Pușcariu. La aceasta

comunicare am răspuns: Că din condescență către Inalt Preacuvioșia Sa primesc și în această formă însărcinarea de vicar.

La ceea ce I. P. C. Sa Dr. Ilarion Pușcariu a reflectat, că așa e bine aranjată afacerea, zicând, la încheierea acestor conversații, că se roagă de iertare, dacă în discuțiunea de ieri, prin unele cuvinte a fost prea vehement față de I. P. S. Sa. Ne-am depărtat fără de nici o manifestare de nemulțumire, ba a accentuat, că-i pare bine că l-am scăpat de acea situațiune, căci și infirmitatea senilității îi era notorică, neputându-și subscrie nici numele, ci în loc de semnătură aplica o ștampilă, în care era gravat numele său Dr. Ilarion Pușcariu.

Că ce discuțiune a avut cu mitropolitul nu știu, nici nu l-am întrebat, dar că a rostit cuvintele indicate, o declar pe conștiința mea¹⁾. În actele publicate referitor la această chestiune, n'am făcut uz de această enunțare a vicarului dr. Ilarion Pușcariu, ca să nu-i ating susceptibilitatea.

În ziua următoare și-a prezentat renunțarea:

„Excelența Voastră!

Inalt Prea Sfințite Domnule Arhiepiscop și Mitropolit!

Subscrisul fiind de o vreme încoace bolnăvicios, în interesul mersului regulat al afacerilor, mie încredințate ca vicar arhiepiscopesc, am aflat de bine a renunța la acest oficiu ce l-am purtat 29 ani, retrăgându-mă dela acest post, cu aceea însă, ca să fiu lăsat în folosința emolumentelor ce le am de prezent, ca vicar actual, adică: salariul întreg cu adause și cvartir pe timpul vieții; pe lângă aceea în cazul când, pentru scumpetea cea mare, ar urma vre'o nouă îmbunătățire a salariilor cu adause de scumpete pentru ceilalți funcționari ai consistorului, să fiu și eu împărțit de asemenea adaus. Despre aceste aștept să mi se dea răspuns.

Al Excelenței Voastre
Sibiu 15/28 Iunie 1918.

Plecat serv.:

ss. Dr. Ilarion Pușcariu,
arhimandrit, vicar arhiepiscopesc.

În baza acestei renunțări, mi s'a înmanat următorul act:

¹⁾ Vezi broșura: „Răspiața” etc. pag. 15.

„I. P. C. Sale Dr. Eusebiu R. Roșca, arhimandrit,
director seminarial

Loco.

Nr. 6664/1918 Pres.

Inalt Preacuvioșia Ta!

După ce Inalt Preacuvioșia Sa arhimandritul dr. Ilarion Pușcariu, din cauze sanitare și pentru etatea înaintată, a renunțat la postul de vicar arhiepiscopesc, în temeiul dispozițiilor §-lui 118 din statutul organic, prin aceasta Te numesc și Te instituesc de vicar al meu arhiepiscopesc, pentru arhidieceza Transilvaniei, având, în caz de împiedecare sau absență, a mă suplini în ducerea presidiului în consistor și peste tot în conducerea afacerilor consistoriale, între marginile dispozițiilor statutului organic și conform instrucțiunilor cuprinse în § 431 al dreptului canonic de Andreiu Șaguna.

În privirea stărilor excepțional de grele în care se găsește institutul nostru seminarial, Inalt Preacuvioșia Ta, care a-i dovedit tact și pricepere în conducerea lui, până se va putea face înlocuirea Preacuvioșiei Tale cu o altă persoană potrivită, vei îndeplini și mai departe postul de director cu întreg beneficiul legat de acest post, fără a reflecta la beneficiul vicarial, care se susține și rămâne întreg și pe viitor în folosința vicarului emerit dr. Ilarion Pușcariu.

Sibiu 18 Iunie (1 Iulie) 1918.

ss. Vasile,
arhiepiscop și mitropolit.

Din toate acestea documente este evident, că eu nu l-am subminat, ci l-am suplinit repețit, timp îndelungat, fără recompensă de un ban, pe când dânsul a cerut dela consistor un pașal extraordinar de spese pe timpul vacanței arhiepiscopiei, și chiar și la renunțarea sa la postul de vicar, în mod generos, fără nici o retribuție materială, am primit numirea de vicar. Nu așa s'a revanșat dânsul după moartea lui Mangra, dându-se pe sine ca unealtă coteriei, atât de perhorecată de dânsul cu numirea de „consistorul lui Ivan”, iar în adresa către sinodul arhidiecezan din 5 Aprilie (23 Martie) 1919, înregistrată la consistor sub Nr. 2469/1919 de a i se susține beneficiile avute ca vicar, își formulează cererea cu sugestiunea și insinuarea: „Pentru cazul, că măritul sinod va considera ca legal și valabil actul delăturării mele

dela postul de vicar arhiepiscopesc, mă rog să mi se recunoască dreptul la beneficiul de vicar, sau la un echivalent de salariu în asemenea măsură din alte surse, fiind lucru de echitate, ca acum, după un serviciu bisericesc de 50 ani, să am cele de lipsă pe timpul cât îmi va mai dăruia Dumnezeu viață",

La deliberarea în sinod asupra acestei adrese, retragându-mă dela presidiu, nefiind nici arhiepiscop, nici vicar în sinod, urma în conformitate cu concluzul Nr. 126 din 1876 de cuprinsul:

„În absența și împiedecarea președintelui ordinar și vicarului arhiepiscopesc, prezidiul în sinodul arhiepiscopesc are să-l ducă totdeauna acel membru al sinodului din statul preoțesc, care după rang, și apoi după anii serviciului e cel mai bătrân”.

Dar la propunerea deputatului dr. Aurel Vlad, s'a ales dr. Vasile Saftu¹⁾.

Raportorul comisiei organizatoare dr. A. Vlad face următoarea propunere:

„Fiind renunțarea dlui dr. Ilarion Pușcariu condiționată (?) considerând mai departe, că și această renunțare condiționată n'a fost emanațiunea voinții libere, ci s'a făcut sub presiunea (?) mitropolitului impus.

În urma raportului consistoriului arhiepiscopesc de sub Nr. 6706/918 Plen. sinodul arhiepiscopesc constată, că postul de vicar arhiepiscopesc de iure (?) nu a fost și nu este vacant, așa, încât Vasile Mangra nu a avut dreptul (?) să denumească în persoana arhimandritului Dr. Eusebiu Roșca alt vicar, în consecință sinodul arhiepiscopesc invită pe vicarul arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu să-și reocupe postul”.

Deputatul dr. Ioan Fruma face observarea, că în virtutea §-lui 118 din statutul organic arhiepiscopesc are drept să numească vicar, deci afacerea nu aparține la competența sinodului arhiepiscopesc.

Înceindu-se dezbaterile se pune la vot singura propunere a comisiei organizatoare, care se primește unanim²⁾ (?)

¹⁾ Un om cu bun simț, nu se angaja la astfel de acte ilegale. Vezi pag. 45 și: a) „Tribuna Poporului” No. 97 din 29 Mai (11 Iunie) 1903; b) „Gazeta Transilvaniei” No. 34 din 24 Martie (6 Aprilie) 1918; c) „Dreptatea” No. 5 din 3/16 Februarie și 49 din 8/21 Decembrie 1905.

²⁾ Concluzul sinodului Nr. 15 din 1919.

În urma acestora se exmite o deputațiune constatătoare din deputații: Dr. Nicolae Bălan, dr. Lucian Borcia și Nicolae Borza¹⁾ care să aducă la cunoștința vicarului dr. Ilarion Pușcariu această hotărâre a sinodului și să-l invite la conducerea sinodului.

Până la reîntoarcerea comisiei ședința se suspendă.

Redeschizându-se ședința, comisiunea exmisă, prin raportorul Nicolae Borza, comunică sinodului, că Preacuvioșia Sa dl vicar arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu, a luat cu bucurie act de hotărârea sinodului în afacerea aceasta. Promite, că va lua din nou locul de președinte în consistor, la ședințele sinodului însă, din cauze sanitare, nu poate lua parte.

Sinodul ia act despre această declarațiune ale vicarului arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu²⁾.

Astfel „reabilitat” I. P. C. Sa dr. Il. Pușcariu a ajuns să fie vicarul și a arhiepiscopului-mitropolit dr. Nicolae Bălan, cu care — între altele — în chestiunea destituirii de sfântul sinod a episcopului Gherasim Saffirin al eparhiei Romanului, s'a capacitat, nu tocmai în termeni calmi³⁾, dar a fost recompensat prin înaintarea la treapta de arhieru, cu câteva luni înainte de repausare.

Acest concluz l-a luat la cunoștință cu multă plăcere și amicul Român Ciorogariu, cel în convență cu „Coteria” din Sibiu,⁴⁾ care — după cum mi-a comunicat ocazional Silviu Suciu, fost asesor la consistorul din Oradea, contemporan cu mine la universitatea din Budapesta, — nu mai conținea a accentua în extaz: „Acum e mort Roșca”.

Asesorul și deputatul sinodal dr. Gheorghe Proca, care era mult în contact personal cu vicarul dr. Ilarion Pușcariu, din inițiativă proprie mi-a spus, că comisia n'a raportat fidel despre rezultatul comunicării concluzului sinodului, pentru că vicarul le-a împărtășit, că mă roagă, ca să continui cu presiderea și conducerea afacerilor sinodului.

Profesorul seminarial, coleg, dr. Nicolae Bălan, s'a refugiat plecând din Sibiu — după cum mi-a spus profesorul dr. V. Stan — în 11/23 August 1916, deci cu 4 zile înainte de a intra

¹⁾ Cel vizat în broșura: „Răsplata” etc. Pag. 35.

²⁾ Concluzul sinodului Nr. 16 din 1919.

³⁾ Telegraful Român No. 7 și 9 din 1910.

⁴⁾ Vezi broșura: „Mangra, Tisza și Tribuna” etc. de Dr. Al. Vaida Voevod. Pag. 23—25.

România în război, pe când eu am stat aici îngrijind de institutele bisericești, fiind târât pe la comandamentul militar, și din Salzburg mi-a adresat epistolele :

a) „Preacuvioșia Voastră !

Vă aduc la cunoștință, că de prezent stau în orașul Salzburg din Austria, deci aici Vă rog să mă avizați despre măsurile ce se vor fi luat, cu privire la funcționarea seminarului nostru, cari mă privesc și pe mine.

Pe cale privată am primit informația, că s'ar fi luat hotărârea de a deschide seminarul în legătură cu cel dela Arad, dar nu știu dacă e exactă aceasta știre. Eu nu plec de aici până ce nu primesc avizul autorizat dela Preacuvioșia Voastră.

Cu deosebită stimă :

ss. Dr. Nicolae Bălan,
Salzburg (Österreich) 1 Noemvrie 1916,
(Hotel Roter-Krebs Mirabell Platz“.

b) „Preacuvioșia Voastră Domnule Director !

Coroșpondența trimisă în 8 și primită în 14 l. c. e singura ce am primit-o dela Preacuvioșia Voastră. Localul în care am locuit la început, peste iarnă e închis, iar eu cu 2 Octombrie mi-am schimbat locuința, astfel n'am putut primi scrisoarea trimisă la adresa ce v'a dat-o dr. Ciuhandu.

Avizul P. C. Voastre, că seminarul nostru e în Oradea, și că trebuie să vin și eu acolo pentru a-mi ocupa postul, m'a găsit greu bolnav. Ca din bun senin în 12 l. c. am fost copleșit de grozave dureri interne, care au ținut cu oarecari intreruperi, 4 zile de-a rândul. Doi medici, pe cari i-am consultat, au constatat : piatră în rinichi și mi-au făcut propunerea să mă las operat. Noroc, că în ziua a patra, au încetat durerile aproape subit, cum s'au și ivit, și astfel am scăpat de o grea operație.

În 19 l. c. au ieșit două petricele și medicul, care m'a vizitat cu razele Röntgen, mă asigură, că a ieșit totul.

Pentruca să mă vindec cu totul, medicul mi-a recomandat să merg la băile Carlsbad, unde voi și pleca în curând, după ce mă voi reculege nițel.

În scopul acesta vă alătur o petiție adresată consistoriului, ca să-mi acorde un concediu. Vă rog să o promovați, și Vă mai rog, ca să dați explicațiile de lipsă, în senzul celor ce Vi le-am comunicat aici și pe cari în petiție nu le puteam cuprinde. Știu, că unii oameni, în situațiuni ca cea de astăzi, fac comentarii nereale, de aceea Vă rog să spuneți adevăratul motiv al întârzierii mele.

Să credeți, că abia doresc să pot veni la ocupația și chemarea obișnuită, căci sunt sătul de străini.

În suferințele mele am avut noroc cu un ofițer român, care servește la regimentul de aici.

Din Carlsbad Vă voi scrie și ruga, să binevoiți a dispune să mi-se trimită salariul la adresa de acolo. Am cheltuit destul, totuș sănătatea e mai presus de parale.

Chiar dacă nu ar preda nimeni obiectele mele, prin zel îndoit voi încerca să împlinesc cele întrelăstate din cauza absenței mele,

Al Preacuvioșiei Voastre

Cu toată stima
ss. Dr. Nicolae Bălan“.

Si s'a prezentat la Oradea numai după dezastrul respingerii armatei române și ocuparea Bucureștilor, la 24 Decembrie st. v. 1916, făcându-mi ocazional aluzie la consecvențele ce ar fi urmat, dacă nu era ales de mitropolit Mangra, taxând de lucrul providenței alegerea lui.

Președintele Sinodului dr. Vasile Saftu, care a fost ales ad hoc numai până la rezolvirea delăturării mele din postul de vicar, se depărtase dela prezidiu. Deputatul Nicolae Ivan, propune a se alege de prezident al sinodului pentru întreaga sesiune actuală deputatul dr. Vasile Saftu.

Deputatul Teodor Herman, după analogia §-lui 118 din statutul organic și al concluzului sinodal din 1876 Nr. 126, propune a se alege cel mai bătrân membru al consistorului.

Sinodul se privește de „suveran“, deci nu acceptă vederea deputatului Teodor Herman, ci proclamă cu unanimitate(?) de prezident pentru sesiunea actuală pe deputatul dr. Vasile Saftu.

În urma acesteia, deputatul dr. Vasile Saftu, ocupă din

nou scaunul presidial, mulțumind pentru increderea pusă în persoana sa¹⁾.

În legătură cu concluzul sinodului arhidiecezan, prin care I. P. C. Sa arhimandritul dr. Il. Pușcariu este poftit a-și reocupa postul, la adresa mea, prin unele foi²⁾, chiar și străine³⁾, din partea unor informatori anonimi mi s'au debitat calomnii ordinare, încât chiar și deputatul sinodal dr. Lucian Borcia s'a simțit indemnat, în ședința sinodului din 19 Aprilie (1 Mai) 1919 a face următoarea interpelare :

1. „Are dl. președinte cunoștință de notița privitoare la concluzul sinodal în chestiunea vicariatului, apărută în Nr. dela 30 Aprilie a. c. al ziarului din Sibiu : „Siebenbürgisch Deutsche Tagespost“ cu indicarea izvorului „Dacia“ ?

2. Nu crede dl. președinte de potrivit, ca față de această notiță tendențioasă și păgubitoare pentru interesele bisericești să se publice însuși concluzul sinodal ?

Președintele răspunde la această interpelare următoarele : „Nu am nici o cunoștință de notița publicată în ziarul „Siebenbürgisch Deutsche Tagespost“. Constat că nici comisia organizatoare, nici sinodul arhidiecezan, nu s'au gândit la vre'un act de răzbunare față de P. C. Sa dl. arhimandrit dr. Eusebiu Roșca, din contra îi păstrează și acum respectul cuvenit⁴⁾.

Reprob amintita notiță și dispun pentru constatarea adevărului ca biroul să publice hotărîrea sinodului.⁵⁾ Interpelantele se declară mulțumit cu răspunsul⁶⁾,

„Siebenbürgisch Deutsche Tagespost“ a scris, tradus în text românesc :

„Ca primul rezultat al sinodului arhidiecezan gr. or. român este a se înregistra faptul, că dl. Ilarion Pușcariu arhimandrit și vicar arhiepiscopesc, care în mod ilegal din răzbunarea răposatului Vasile Mangra fusese destituit, a fost reintegrat în postul său, iar vicarul Eusebiu Roșca, care de mai mulți ani, cu ajutorul renegaților români Iosif Sziegescu și Petru Ionescu,

¹⁾ Concluzul sinodului Nr. 17 din 1919.

²⁾ „Foaia Poporului“ din Sibiu, și la repausarea vicarului dr. Il. Pușcariu și în „Libertatea“ din Orăștie a preotului, acum protopop, Ioan Moța.

³⁾ „Siebenbürgisch Deutsche Tagespost“, 30 Aprilie 1919, Nr. 99.

⁴⁾ Ce ipocrizie !

⁵⁾ Ceeace nu s'a făcut.

⁶⁾ Concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 161 din 19 Aprilie (2 Mai) 1919.

cocheta pentru scaun de episcop, a fost restituit în vechiul său post¹⁾.

Astfel m'am simțit dator demnității mele personale și a poziției ce am ocupat în organismul bisericii, ca în foaia arhidiecezană „Telegraful Român“ Nr. 44. din 10 Mai 1919 cu titlul : „Lămurire“ să public un comunicat, în care am făcut evidente în mod real și cu date precise fazele acestei chestiuni, cu încheierea :

„Prin actul Nr. 6664 Pres. 1918 din 18 Iunie (1 Iulie) 1918, care, comunicat cu aceeași dată și Preaveneratului consistor, în ședința plenară din 10/23 August 1918 acesta l-a luat la cunoștință, am fost numit vicar arhiepiscopesc în temeiul dispozițiunii din § 118 al statutului organic, cu rezerva indicată și acceptată de mine, — cred destul de generos, — că în aceste împrejurări extrem de grele, pe lângă dotațiunea de profesor și director seminarial să port sarcina conducerii afacerilor bisericești în două posturi, cari ambele reclamă muncă intensivă, și ambele sunt împreunate cu grea răspundere personală“.

Încheiată sesiunea sinodului arhidiecezan : protopesbiterilor, administratorilor protopesbiterali și parohilor din arhidieceză le-am comunicat *ad personam* :

„La adresa I. P. C. Sale dlui arhimandrit, vicar arhiepiscopesc emerit dr. Il. Pușcariu, prezentată Preaveneratului sinod arhidiecezan pentru a i-se susține și pe mai departe beneficiile de vicar, Preaveneratul sinod, prin concluzul din 15/28 Aprilie a. c. Nr. 15 și-a însușit un drept de ingerință necompetentă (Statutul organic § 96).

Numirea mea de vicar s'a făcut la renunțarea I. P. C. Sale în conformitate cu dispozițiunile cuprinse în § 118 din statutul organic, deci din punctul de vedere al legalității este absolut neexceptionabilă, și funcționarea mea în această calitate nici că poate fi excepționată.

De competența Preavenerabilului sinod era — după cum de altfel a și cerut I. P. C. Sa, — ca acordul făcut cu consens reciproc prin dispoziția prezidială, să fie ratificat, și deoarece acumularea acestor două posturi nu putea fi susținută pe timp mai îndelungat, era just, să i se dea o soluție în forma echitabilă, prin acordarea pe lângă pensiuine a unui adaos personal, după cum

¹⁾ Vezi și broșura : „Răsplata“ etc, pag. 8.

le-am comunicat și dlor deputați sinodali dr. Aurel Vlad și dr. Lucian Borcia, în 14/27 Aprilie, când m'au consultat și pe mine în aceasta afacere.

Concluzul Preaveneratului sinod deci nu poate avea valoare obligatorie, și dator sunt poziției și demnității mele să o marchez și în această formă.

Cum însă mai puțin ca ori când, în acest timp de elevare sufletească pentru neamul românesc și pentru biserica noastră, când alte chestiuni ar trebui să ne preocupe, nu rancună personală, susținându-mi fără nici o alterare drepturile legale, pentru a nu provoca discuțiuni și desbinări și mai pronunțate în aceste stări excepționale, *imi impun rezervă*, și precum dela aducerea acestui concluz nu m'am mai ingerat în conducerea agendelor sinodului, nu mă îngerez nici în conducerea afacerilor consisto- rului, ceea ce aflu de bine a aduce la cunoștința P. O. D. protopesbiteri, administratori protopesbiterali și On. preoți, ca conducătorii oficiilor protopesbiterale și parohiale.

Sibiu 20 Aprilie (2 Mai 1919)".

Imi servește spre măgulire, că resensului provocat prin acest comunicat — fie și din sentimente de patriotism local, fiind de naștere din acele părți ale arhidiecezei, — în protopesbiteratele Ungurașului și Dejului, i s'a dat formă concretă:

a) În protopesbiteratul Ungurașului: prin protestul din 24 Iunie (6 Iulie) 1919, adresat sinodului arhidiecezan, iar

b) În protopesbiteratul Dejului: prin adresa din 21 Februarie 1920, către congresul național bisericesc.

Tot dl dr. Aurel Vlad a referat și asupra actului consisto- rial Nr. 4946 din 6 Iulie 1919, prin care se înaintează protestul clerului și poporului din tractul Ungurașului față de concluzul sinodului arhidiecezan, luat în sesiunea ordinară tot din anul 1919 în afacerea vicariatului arhiepiscopesc, și: „Peste acest act s'a trecut la ordinea zilei”.¹⁾

Adresa din protopesbiteratul Dejului, către congresul na- țional bisericesc, episcopul Ioan Papp, locotenent de mitropolit cu „*dela sine putere*”²⁾ a suprimat-o, n'a prezentat-o congresului.

Pe dl dr. Aurel Vlad, exponentul „Coteriei”, la deschiderea sinodului ordinar, înainte de începerea ședinței l-am văzut,

¹⁾ Concl. sin. din 7/20 Iulie 1919.

²⁾ Fraza sa predilectă.

cum primea inviațiuni dela matadorul „Coteriei” Nicolae Ivan, și venind la mine mi-a comunicat, ca să mă retrag dela pre- sidarea sinodului, cărei interveniri nu m'am conformat.

Intransigentul, care în congregația județului Hunedoara — după cum s'a ventilat în publicitate — a timbrat „*de gu- noaiele*” etc. neamului românesc, pe cei refugiați în România, iar ca matador în cele corporațiuni bisericești, fiind ministru de culte, a susținut în cameră și senat legea pentru concor- datul cu Papa, „deși știa bine, că biserica ortodoxă este contra acestui concordat cu Papa, nici cel puțin n'a avut omenia să-și dea demisia din acele corporațiuni, ca să nu ne expue la bat- jocura, că chiar un ortodox și un membru al parlamentului bisericii ortodoxe este contra ei. Credeți că i s'a întâmplat ceva? Absolut nimic! Toți preoții și toți vlădicii se pleacă înaintea lui, și astăzi este membru în adunarea eparhială și în congresul național bisericesc”¹⁾

Legea cultelor a fost complectată în 1929 prin sancțiuni penale împotriva acelor, cari ar provoca la nesupunere cătră: constituție, autoritățile statului, legile, regulamentele și ordo- nanțele în vigoare. Această întregire a fost îndreptată împo- triva clerului ortodox, care începuse a se mișca împotriva con- cordatului.

6. Dr. Nicolae Bălan.

După încheierea războiului mondial, în starea fericită de unificare și organizare în stat național aproape a întreg nea- mului românesc, cu cetățeni de 80% ortodocși, a fost un pos- tulat organizarea administrativă unitară a bisericii ortodoxe, ce se deosebea, după părțile constitutive ale statului întregit.

Vacanța scaunului mitropoliei din Ardeal și prospectele înființării de eparhii noi, au făcut, ca cei, cari la intrarea României în războiu s'au refugiat la adăpost, și au stat tupilați în străinătate, să apară în rândurile celor dintâi, cari s'au cotit după mitre arhieresti.

Prima preocupare a fost întregirea scaunului vacant de mitropolit.

Aspiranți marcanți pentru acest post au fost: cei doi epis- copi sufragani: Ioan Papp al Aradului și dr. Miron Cristea al

¹⁾ Tudor Popescu: revista „Viitorul” Nr. 12 din 15 Iunie 1930.

Caransebeşului¹⁾; profesorul seminarial dr. Nicolae Bălan și dr. Vasile Saftu protopopul tractului Braşov²⁾.

Din România pe timpul stăpânirii ungureşti, dl profesor Iorga a fost unicul, care în Transilvania, prin repetite conferinţe şi asistări la diferite manifestări culturale, a dat avânt sentimentului naţional, iar după unirea Ardealului cu patria Mamă, a fost cel mai pronunţat sprijinitor al intereselor specifice ardelenesti, atât în chestiuni de natură politică, cât şi bisericeşti, ca iute şi de grabă să fie decepţionat şi recompensat cu ingrătitudini³⁾. Mai ales ca preşedinte al Camerei a manifestat mult interes pentru rezolvarea chestiunilor Ardealului desrobite, şi în deosebi a celor bisericeşti⁴⁾.

Pe episcopul Caransebeşului nu l-au preocupat interesele şi situaţia credincioşilor din eparhia sa la invaziunea armatei Jugoslave în Banat, ceea ce a şi provocat resens la cei dela conducerea centrală a eparhiei, şi sub diferite pretexte a petrecut multă vreme în Sibiu, făcând cu adicţii săi tot posibilul pentru alegerea de deputaţi congresuali aderenţi de ai săi. Deşi locţiitor de mitropolit era I. Papp, episcopul eparhiei Aradului, fără titlu de competenţă şi fără a fi reclamat, sau a fi autorizat, episcopul Cristea s'a obtrus la rol de conducere şi reprezentare, la diferite manifestări bisericeşti ale arhidiecezei.

După cele multe peripeţii s'a ajuns şi la convocarea congresului pentru alegerea de mitropolit pe ziua de 20 Decembrie 1919 (2 Ianuarie 1920)⁵⁾

Cum însă episcopul Cristea nu era sigur, că va avea majoritatea, ca să fie ales mitropolit, mai ales din pricina Caransebeşenilor, cari erau împotriva lui,⁶⁾ s'a intervenit — probabil

1) La intrarea României în războiu s'a refugiat la Budapesta.

2) N. Iorga: „Memorii”. vol. II: Prezidează Saftu, care mi-a cerut să-l susţin la mitropolia Ardealului contra lui Bălan. Pag. 299.

3) În „Neamul Românesc” Nr. 115 din 31 Mai 1929 dl. prof. Iorga a scris următoarele despre mitropolitul dr. N. Bălan al Ardealului: „A dobândit un scaun la care îl îndreptăţea mai mult aparenţa sa blândă, decât meritele speciale.”

4) Tot în „Neamul Românesc”: „Mitropolitul Bălan a ajuns mitropolit prin stăruinţa mea ca preşedinte al Camerii, şi a trebuit să duc o luptă pentru înlăturarea concurentului său. Situaţiunea sa ca şi patriarhul o datoreşte exclusiv Camerei federative din 1920.”

5) Protocolul congresului naţional bisericesc ortodox ordinar întrunit la 10/23 Februarie 1920 pag. 91.

6) R. Ciorogariu episcop: „Zile trăite”, 1926. Pag. 70.

din partea aderenţilor lui — la ministrul de culte I. Borcea, care a revocat aprobarea ţinerii congresului naţional bisericesc la termenul indicat, şi pe 18/31 Decembrie 1919 s'a convocat „Marele colegiu” pentru alegerea de mitropolit primat.

Prin alegerea episcopului Cristea de mitropolit primat, iar a devenit actuală alegerea mitropolitului din Ardeal.

Dl profesor N. Iorga în „Memoriile” sale¹⁾ relatează unele momente şi în legătură cu alegerile de mitropolit şi de episcopi în Ardeal: „Asupra acestei chestiuni s'a vorbit în timpul ceremoniei dela Bobotează. Vlad e contra separatismului, ca şi Borcea. Se amestecă şi Nazarie: „Noi am ales mitropolit primat un ardelen, să ni se plătească cu aceeaşi monedă.”

Măine, spune mitropolitul Cristea, ne vom aduna la o conferinţă²⁾.

În conferinţa dela mitropolie, mitropolitul N. Cristea e pentru statutul Şagunian. Vlad e de părerea, că statutul este desfiinţat prin căderea Ungariei şi este pentru unificarea sistemului. Ministrul Borcea vorbeşte în acelaş sens, motivând, că dacă Ardealul alege cu sistem special, aşa va cere şi Basarabia. Pentru unificare spune, că va prezenta un proiect de lege.³⁾ Goga e pentru menţinerea statutului organic⁴⁾. De aceeaş părere e şi Goldiş şi Iorga.

După unele discuţiuni şi în publicitate, noua convocare a congresului s'a făcut; a celui ordinar pe 9/22 Februarie, iar a celui electoral pe 14/27 Februarie 1920.

Fortându-se şi în publicitate lozinca: abandonarea anşienităţii, a luat avânt curentul pentru a alege ca arhieriei bărbaţi din generaţia mai tânără⁵⁾. S'a sulevat astfel candidarea profesorului seminarial dr. Nicolae Bălan pentru scaunul de arhiepiscop şi mitropolit al Ardealului.

Deci plutind în atmosferă mitra arhipăstorească, deşi arhiepiscopul mitropolit Ioan Meşianu, pe toţi profesorii semi-

1) Vol. II.

2) 19 Ianuarie 1920 pag. 322.

3) A prezentat la Senat.

4) Va fi fost şi motivul, că numai pe baza unor alegeri conform statutului organic aveau prospecte aderenţii să ajungă în scaunele arhieresti ale nou înfiinţândelor eparhii.

5) Ca în eparhiile nou înfiinţate, îndată după alegerea de mitropolit, să fie aleşi candidaţi de aproape 70 ani: R. Ciorogariu la Oradea de 69 ani şi N. Ivan la Cluj de 65 ani.

narului i-a provocat, prin un act adresat direcțiunii seminariale, să intre în cler, care provocare au luat-o la cunoștință, dar nici unul nu s'a conformat, acum doi dintre ei au intrat la rezeală în statul preoțesc, iar alți 2, tot absolvenți ai facultății teologice din Cernăuți, nu s'au hirotonit de preoți.

La 14/27 Februarie 1919 s'a întrunit congresul național bisericesc electoral.

Din cei 90 deputați ordinari, câte 30 din cele 3 eparhii, 10 clericali și 20 mireni, n'au fost validați, câte un deputat mirean din arhidieceză și din eparhia Caransebeșului, iar din 30 deputați ad hoc din arhidieceză, 10 clericali și 20 mireni, n'au fost validați 2 deputați mireni.

Nu și-au prezentat credenționalele: un deputat clerical și doi deputații mireni din eparhia Caransebeșului.

Au rămas deci 113 deputați îndreptățiți la votare.

Dintre aceștia nu s'au prezentat din :

1. Arhidieceză: 7 deputați ordinari și 7 ad hoc	14
2. Eparhia Aradului	9
3. Eparhia Caransebeșului	13
	36

Au fost prezenți din :

a) Arhidieceză ¹⁾	42
b) Eparhia Aradului	21
c) Eparhia Caransebeșului	13
	76

Pentru a se face paritate cu numărul deputaților din eparhiile supragane, dintre deputații din arhidieceză s'au sortat 8. Au rămas deci 68 votanți, cu 8 mai mulți peste numărul minimal recerut pentru a se putea aduce hotărâri valide în congres.

Făcută votarea, pentru candidatul dr. Nicolae Bălan au votat 60, iar 8 bile au fost albe.

E caracteristic, că unii dintre deputați, cari au participat la ședințele congresului ordinar, la ședința congresului electoral n'au participat, între cari și dr. Aurel Vlad.

De sine înțeles, că rezultatul alegerii s'a publicat în foi și monitorul, „Gazeta Poporului”, a eternizat și scena cu „Muzica” la un act bisericesc de atâta însemnătate, ceea ce a

¹⁾ Candidatul dr. N. Bălan s'a îndepărtat din sala de ședință.

provocat resens la cei cu bun simț, și nu fără opintire de spirit se încearcă, reducerea importanței voturilor în alb. ¹⁾

Pentru a se satisface postulatelor canonice, alesul în 1/14 Aprilie 1920 a fost tuns monah, în 2/15 Aprilie hirostosit de protosincol, iar în 3/16 Aprilie de arhimandrit. ²⁾

Hirotonia de arhiereu și instalarea s'a anunțat prin circulara consistorului arhidiecezan din 21 Aprilie 1920, pe ziua de 3/16 Mai 1920, dar ulterior prin un „Aviz” publicat în foaia arhidiecezană „Telegraful Român” ³⁾ s'a anunțat amânarea pe ziua de 17/30 Mai 1920.

Înainte de hirotonirea de arhiereu mai trebuia să se satisfacă postulatul: „Examinarea canonică” de sinodul episcopesc și cum în mitropalia Ardealului era numai un ierarh, Ioan Papp episcopul eparhiei Aradului, cu interpretarea forțată a canonului 6 al sinodului local din Sardica, cu arhieriei cari au venit la hirotonie, în 16/29 Mai, s'a improvisat un sinod arhieresc compus din: dr. Miron Cristea mitropolit primat; Nicodim Muntean episcop în Huși, Vartolomei Stănescu episcop în Râmnic-Vâlcea; arhiereul Eugen Humulescu Piteșteanul, arhiereul Ipolit Vorobchievici din Rădăuți și episcopul Ioan Papp din Arad.

Tot în 16/29 Mai 1920 s'a ținut ședința consistorului mitropolitan, prezidat de episcopul Ioan Papp al eparhiei Aradului, ca locotenent mitropolit. La această ședință, ca asesor a luat parte și autorul acestei lucrări, în care ședință s'au slevat iregularitățile:

1. Că actul de alegere s'a prezentat Regelui deadreptul de episcopul Ioan Papp, însoțit de Vasile Goldiș, fără votul sinodului episcopesc. (§ 102 din statutul organic).

2. Votul episcopilor învecinați asupra rezultatului examinării canonice din 16/20 Mai 1920 s'a comunicat verbal în ședința consistorului mitropolitan de episcopul Ioan Papp, locțiitor de mitropolit.

3. Notificarea despre întărirea alegerii, s'a făcut prin mitropolitul primat dr. Miron Cristea, fără transpunerea decretului de întărire, prin act fără dată, predat episcopului Ioan Papp în 15/28 Mai 1920 seara.

¹⁾ „Gazeta Poporului” No. 9 din 7 Martie 1921.

²⁾ „Telegraful Român” No. 19 din 9/22 Aprilie 1920.

³⁾ No. 23 din 1920.

S'a primit propunerea asesorului dr. Gheorghe Dobrin, că: fiind hirotonirea fixată pe ziua de 17/30 Mai 1920, în situațiunea dată, prin constatarea la procesul verbal a iregularităților, că

a) Prezentarea actului de alegere spre întărire s'a făcut defectuos;

b) Comunicarea întăririi s'a făcut prin ingerință necompetentă; și

c) Ministerul de culte a intervenit la Rege, ca și până la investitura legală, să fie imputernicit a conduce afacerile arhidiecezei și mitropoliei¹⁾ — se ia act de întărirea alegerii, dar fără a putea forma caz de precedentă, iar instalarea este de competența consistorului mitropolitan.

Hirotonia s'a făcut în 17/30 Mai, iar investitura în 4/17 Iunie 1920.

Cele de până aci sunt ale trecutului.

¹⁾ Decisul regal din 26 Mai 1920, s'a publicat în „Telegraful Român” Nr. 25 din 1920.

B.

Episcopi

I.

In eparhia Aradului, Ienopolei, Hălmașiului și a părților anexate din Bănatul Timișului

1. Miron Romanul

Prin alegerea lui Procopiu Ivacicovici de arhiepiscop-mitropolit, a devenit vacant scaunul de episcop al eparhiei Aradului, deci V. Babeș, — probabil instigat de rentabilitatea acțiunii la instituirea de ierarhi — s'a obstrus de factor în corporațiunile bisericești, și pe lângă că era deputat în congresul ațional bisericesc, în care se alegea mitropolit, simultan, sen alegea de deputat și în amândouă sinoadele eparhiale ale eparhiilor sufragane: Arad și Caransebeș, astfel că congresul din 1878¹⁾ a trebuit să enunțe ca normativ, că: „*unul acelaș individ nu poate fi pe unul acelaș timp membru al mai multor sinoade eparhiale*”.

Pentru demnitatea de episcop al eparhiei Aradului V. Babeș îl avea de candidat pe clientul său, protopopul Ioan Meșianu din Zărnești. Dar acum lupta se da în familie, nu ca în congres. Contra lui I. Meșianu, candidatul lui Babeș, s'au opus: Ioan Popovici Desseanu, ca reprezentant al grupului de deputați ai eparhiei din Ungaria proprie, și deputatul Partenie Cosma,²⁾ ca reprezentant al grupului de deputați din districtul vicariatului Oradea-mare.

¹⁾ Concluzul Nr. 105.

²⁾ A cărui soție era nepoată de frate a vicarului Miron Romanul.

Astfel V. Babeș, cu popularitatea de Bănățean, a rămas ca matadorul numai a grupului de deputați din părțile Bănățene.

Arma lui Babeș era și acum foia „Albina”.

În foaia „Lumina” din Arad, cu titlul: „Ad rem”, Ioan Slavici, a publicat un articol în favorul vicarului Miron Romanul, la care articol V. Babeș, ca răspuns, tot cu titlul „Ad rem” a publicat în „Albina”¹⁾ un articol referitor la Miron Romanul, din care aflu de bine a reproduce următoarele părți:

„Nimenia mai mult decât noi i-a recunoscut știința, diligența și activitatea de care se bucură în o măsură rară. Are și o cultură socială eminentă, are și un exterior preocupante. Aceste ii sunt însușirile eminente, iar de aici încolo, ce ne mai arată trecutul și prezentele acestui bărbat distins?

Iată ce:

S'a văzut că, ca călugăr, în contra sfatului mai marilor săi, lăsându-și postul de profesor la teologie, a trecut ca deputat dietal guvernamental pe terenul politic, contrar chemării bisericești.

L-am văzut cu profundă părere de rău, ca preot și călugăr, primind un post salarizat guvernamental, contrar și incompatibil cu funcțiile bisericii noastre și a legii noastre.

După o rătăcire urâtă de un an, i-am întins mâinile și ni-a succes a-l trage iarăși pe terenul bisericesc. Îl văzurăm însă spre multă durere a noastră, continuându-și slăbiciunea de a cheltui mult mai mult decât îi sunt venitele legale, și astfel făcând datorii în toate părțile, până și atingându-se de banii cu altă mențiune! Multe neplăceri și inconveniente s'au iscat de aci, pe cari însă nu le vom înșira aci”.

În articolul următor din Nr. 86, continuă:

„La primul loc s'a amintit părintele arhimandrit și vicar N. Popea, dar dânsul, precum știm, s'a sinucis pe timpul când se lucra la împlinirea scaunului arhiepiscopal și mitropolitan. La al doilea loc a fost pus părintele arhimandrit și vicar de Oradea-mare Miron Romanul, tare însă credem, că și dânsul s'a omorât prin purtarea sa, și cu ajutorul „Luminei” și „Telegrafului Român”, dela instalarea noului mitropolit încoace. Cu cei morți, n'avem de a ne mai trage seamă”. Deci de încheiere declară: „Că și pe el îl leagă relațiuni de amiciție către Roman, și stimează mult

¹⁾ Nr. 85 din 1873.

știința și activitatea acestuia, dar că el, cunoscându-i multele și marile slăbiciuni, este până în fundul inimii neliniștit pentru posibilele daune, ce amenință biserica și cauza noastră cea sfântă din partea unui atare de cap diecezan, mâine-poimăine arhiepiscop și mitropolit”.

Drept simptom despre starea anormală în Biserică, își ia începutul și publicarea de broșuri, ca mijloc de operațiuni în calea publicității, și la articolul din „Albina”, Miron Romanul, cu titlul: „Deslușiri la articolul din „Albina” Nr. 85 sub titlul: „Ad rem”. răspunde în o broșură de 11 pagini, cu următoarea introducere:

„Imi examinează conduita, mă scarmână din toate părțile, mă aruncă în conzorțiul contrariilor națiunii mele, imi deneagă sentimentele morale, mă prezintă lectorilor săi de un om periculos pentru biserică, și toate acestea le face întru sprijinirea combinațiilor sale, ce le are relativ la îndeplinirea scaunului episcopesc din Arad, crezând, că persoana mea poate sta ca piedecă la alegerea altuia, pentru care „Albina” se expune pe rumperea de cap”.

În 12/24 Noembrie 1873 s'a ținut alegerea de episcop, și Babeș, cu candidatul său protopopul Ioan Meșianu, au rămas în minoritate față de candidatul lui I. Popovici Desseanu și P. Cosma, obținând Miron Romanul 34, iar I. Meșianu 25 voturi și N. Popea 1 vot. Alegerea lui M. Romanul la 7 Decembrie a și fost confirmată de Rege. În 13/25 Ianuarie 1874 a fost hirononit de arhiereu, iar în 3 15 Februarie 1874 a fost înscăunat prin arhimandritul Nicolae Popea, vicar arhiepiscopesc și mandatarul mitropolitului Procopiu Ivacicovici.

Fiind împărecherea acuma în casa proprie, între frați, nu ca în congresul național bisericesc la alegerea de mitropolit-arhiepiscop al arhidiecezei, învrăjbiții s'au împăcat frățește, și pe candidatul lui V. Babeș l-au ales de vicar la Oradea-mare, o poziție ierarhică, ce se considera ca „Gradus ad Parnassum”, și acel Babeș, care în „Albina” l-a încărcat cu câte invective toate, declarându-l mort, tot în „Albina”¹⁾ între altele scrie:

„Avem episcop în Arad. Este părintele Miron Romanul, vicarul de până acum al Oradei mari, este acela despre care noi de curând ziserăm la acest loc, că tare ne femem, că dânsul

¹⁾ Nr. 88 din 1873.

prin purtarea sa, mai vărtos cea din timpul mai recent, se va fi omorât" etc.

2. Ioan Mețianu

La 21 Martie 1867 repausând soția protopopului I. Mețianu, i s'a stârnit acestuia apetitul de episcopie.¹⁾

Dă mâna cu Babeș și cu antagoniștii din Sibiu și Arad ai vicarului Popea, după cum se accentuează în „Telegraful Român”:²⁾ „Este indeobște cunoscut, că actualul episcop al Aradului Ioan Mețianu încă ca protopop la Zărnești, pentru a-l discreditat, răspânda injurii în defavorul Preaestimatului domn vicar arhiepiscopesc N. Popea, cu scop de a se urca dsa în opiniunea publică, pe ruina oamenilor onești”. A umblat și în ruptul capului după mitră, costându-l multe parale, după cum însuși să fi mărturisit după alegerea de episcop la Arad³⁾.

El a înțeles, că cheia episcopiei e la Budapesta, și se considera pe sine cel puțin tot atât de vrednic ca Miron Romanul, și nu mai puțin isteț decât acesta⁴⁾. Pentru aceea cu sprijinul lui Babeș a candidat și dânsul alături de Miron Romanul la scaunul de episcop al eparhiei Aradului, devenit vacant prin alegerea episcopului Ivacicovici de mitropolit.

Prin alegerea de episcop a lui Miron Romanul a devenit vacant postul de vicar președinte al consistorului din Oradea, pe care a avut să-l îndeplinească sinodul ordinar al eparhiei Aradului din 1874.

Sub durată Sinodului, înainte de conferința uzitată, în care se consultau deputații asupra candidaților, cei doi conducători Ioan Popovici Desseanu și Partenie Cosma, amici personali ai protopopului Mețianu, făcând de mai de mult cunoștință cu dânsul, ca deputați ai congreselor⁵⁾, se hotărâsc să-l candideze pe protopopul Mețianu, dar numai în acel caz, dacă episcopul Miron, căruia îi fusese contra candidat la postul de episcop, își va da învoierea prealabilă la aceasta, precum s'a și întâmplat.

1) „Tribuna” Nr. 243 din 1909.

2) Nr. 80 din 9/21 Oct. 1875.

3) „Tribuna Poporului” Nr. 18 din 1903 și „Cele două congrese bisericești electorale din 1873 și 1874. Pag. 86 și 87.

4) „Tribuna” Nr. 244 din 1901.

5) „Tribuna Poporului” Nr. 56 din 20 Martie (2 Aprilie) 1911: „Și prin găzduirea luclică în reședința protopopească din Zărnești.

Cei doi conducători întrebându-l pe cale telegrafică pe protopopul Mețianu: primi-ar postul de vicar-președinte al consistorului din Oradea, dacă ar fi ales, acesta a răspuns, că ar primi.

În conferința de candidare unii deputați ziceau, că dacă trebuie protopop văduv, au și ei pe protopopul Beleş, care a fost și profesor la teologie¹⁾; dacă trebuie călugăr, au pe profesorul de teologie Andrei Pap, atunci protosincel²⁾, și în Mitropolie s'ar mai găsi și alți candidați, dignitari bisericești, cari din capul locului s'au dedicat carierei mai înalte preoțești, supunându-se celibatului³⁾.

Funcțiunea de vicar și-a început-o fără a renunța la postul de protopop al tractului Branului, cerându-și dela consistor numai concediu pe două săptămâni, apoi, ca să fie lăsat în oficiul protopresbiteral al tractului Branului și mai departe, cu acel adaus, ca să i se deie un administrator⁴⁾, și n'a renunțat nici la postul de asesor în consistorul mitropolitan, ales ca arhidiecezan⁵⁾.

Prin renunțarea lui Ivacicovici a devenit vacant postul de arhiepiscop mitropolit, și prin alegerea la 21 Noemvrie (3 Decembrie) 1874 a episcopului Miron Romanul de arhiepiscop-mitropolit, a devenit vacant scaunul de episcop la Arad, și tot acelea elemente, cari l-au ales de vicar președinte al consistorului din Oradea, la 3'15 Februarie 1875 l-au ales de episcop al diecezei Aradului, deși încă nu era călugărit intrunind, el 43 voturi, iar N. Popea și A. Pap câte un vot. Un număr considerabil de 10 bile au fost albe.

N o t ă

Deci în ce privește „Regionalismul”, Mețianu n'a fost obstrus de ardeleni, ci a fost „Chemat”, precum n'au fost impuși de ardeleni nici alții, nici în eparhia Aradului, nici în a Caransebeșului, și nici în vechiul Regat n'au fost de către Ardeleni obstruși arhieriei ardeleni, ceea ce protopopul dr. Sebastian Stanca, asesor, membru în congresul național bisericesc, bine și corect o face evident în articolul: „Ardeleni și regăteni”, publicat în foaia „Biserica și Școala” Nr. 47 din 24 Noemvrie 1935.

1) Mai târziu și acesta a devenit vicar la Oradea.

2) Mai târziu arhimandrit și vicar și el al consistorului din Oradea.

3) „Lupta” Nr. 136 din 1907.

4) „Telegraful Român”, Nr. 55 și 59 din 1874 (Exhibit Nr. 1609 din 1874).

5) „Cele două congrese” etc. pag. 52.

Lozinca ansienității atât de mult accentuată a dispărut, pentruca să fie resuscitată cu *cinism* într'un articol din „Telegraful Român”, în vederea alegerii de episcop tot la Arad, devenit scaunul acesta vacant prin alegerea lui I. Mețianu de arhiepiscop-mitropolit, în care articol între altele se scrie:

„În biserica noastră la alegerea de episcop s'a observat principiul ansienității, și motive grave trebuie să subverseze, pentru ca corpurile noastre electorale să treacă peste un dignitar, și disqualificându-l să ridice pe altul mai tânăr.”

Acest articol îl reproduce și „Tribuna Poporului”¹⁾ cu observarea:

„Pe când astfel scrie organul I. P. S. Sale dlui mitropolit Mețianu, oamenii aceștia mișcă și pietrele pentru alegerea dlui Augustin Hamsea, cel mai tânăr arhimandrit.”

Ajuns episcop, cele două cangrene: „*Simonism*” și „*Nepotismul*” au fost practicate în forma cea mai pronunțată.

„Și-a strâns „Nepoțimea” din toate unghiurile lumii și a colonizat cu ei biserica. Timp de mai multe decenii a tânjit biserica sub greutatea acestor măsuri, căci vecinic elementele mai potrivite și mai sănătoase au fost alungate din raza centrelor, iar celor rămași li s'a pus plumb pe aripi.”²⁾

„Profesorii Ciorogariu, Mangra, Tuducescu, au fost prigo-niți și șicanați în tot timpul, numai neamurile erau favorizate³⁾.”

A hotărât, ca pe calea concursului să ridice din catedră pe un profesor, care peste 8 ani a funcționat în această calitate. Acest profesor se numește Romul Ciorogariu, care până s'a revenit la aranjarea situației lui de profesor, a îndeplinit funcția de casier la institutul de credit și economii „Victoria” din Arad”.

Drept ilustrare despre starea din dieceza Aradului sub cărmuirea episcopului Ioan Mețianu, reproduc din o arătare a avocatului Paul Rotar din Timișoara, adresată cu data de 29 Octombrie 1891 mitropolitului Miron Romanul, publicată și în „Tribuna Poporului” Nr. 36 din 1899, în care arătare între altele se cuprinde:

„A forma caractere firme, nobile, curate, este „*terra in-*

¹⁾ Nr. 85 din 2/14 Mai 1899.

²⁾ „Tribuna Poporului” No. 231 din 12/25 Decembrie 1902.

³⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 85 din 1899.

cognita” pentru P. Sa din Arad; a ruina și a distruge pe cele existente, sau observate în dieceză, aceasta este ocupațiunea cea mai predilectă a P. S. Sale. Mijloacele spre atingerea acestui scop nu se aleg. Nu oameni independenți, nu caractere firme, nu inimi și suflete curate, ci păpuși, obiele și trădători îi trebuie P. S. Sale în jurul și apropierea sa.

Nemulțumirea e generală între credincioși, demoralizarea lătită peste măsură în dieceză”.

3. Iosif Goldiș.

După alegerea lui Ioan Mețianu de mitropolit¹⁾, intransigenții naționaliști din Arad, l-au ales de episcop pe Iosif Goldiș, vicarul din Oradea, care — după cum s'a publicat în ziare — în vorbirea de program, ținută cu ocaziunea candidării de deputat dietal, ar fi declarat, că consimte cu aducerea legilor așa numite *politice bisericesti*, iar ca deputat dietal a votat primirea proiectelor acestor legi²⁾.

Ales deputat în sinodul eparhial, numai cu mari încordări și animozități a fost validat³⁾, iar la validarea de deputat în congresul național bisericesc din 1897⁴⁾, deasemenea sulevându-se dificultări, deși în baza votului sinodului episcopesc⁵⁾, comisiunea organizatoare a propus validarea, a renunțat la mandatul de deputat al congresului național bisericesc⁶⁾.

Renunțarea la mandatul de deputat congresual „Tribuna”⁷⁾ o caracterizează:

„Osânda s'a adus. Și-a adus-o însuși păcătosul. Nevrednicul vicar de Oradea, Goldiș József, nu mai e membrul congresului național al bisericii gr. or. române. Scăpată e acum cea mai înaltă corporațiune a bisericii noastre gr. or. de figura înjosită și înjositoare a apostatului, devenind sub forța împrejurărilor, fariseu. Insuși s'a retras. Insuși și-a rostit osânda.

¹⁾ Pag. 27.

²⁾ Concluzul congresual Nr. 66 și 107 din 1895.

³⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 105 din 30 Mai 1899.

⁴⁾ Concluzul congresual Nr. 52.

⁵⁾ Concluzul congresual Nr. 94 din 1897.

⁶⁾ Concluzul congresual Nr. 128.

⁷⁾ Nr. 228 din 14/26 Oct. 1897.

L-a ingenunchiat, l-a doborât pe el forța atotputernică a sentimentului public, nutrit de toți bunii Români greco-orientali. Acoperit de oprobriul general, huiduit de disprețul suveran al deputaților congresului, așa s'a retras, cu rușine, păcătosul".

Dar cu toate că i-s'a făcut aceasta disqualificare drastică, ignorându-se mult accentuatul principiu al ansienității¹⁾ a fost ales de episcop, și în „Tribuna Poporului”²⁾ se face constatarea, că:

„Noul episcop al Aradului, Iosif Goldiș n'a fost impus, sau octroat prin ingerința guvernului, ci a fost ales pe temeiul legii organice a bisericii în mod constituțional, prin votul liber al sinodului eparhial din dieceza Aradului, alcătuit din 40 de bărbați fruntași, ca reprezentanții poporului și 20, cei mai distinși preoți, ca reprezentanții clerului eparhial.”

La instalare³⁾ a participat și *contele Ștefan Tisza* și alți corifei politici maghiari, și ei s'a imprietenit deabinele cu intransigenții naționaliști, cu referire și pentru viitor, astfel că în „Tribuna Poporului”⁴⁾ s'a publicat în limba maghiară⁵⁾ un articol cu titlul „*Gróf Tisza István*”⁶⁾ (Contele Ștefan Tisza).

Referitor la articolul publicat în limba maghiară, în „Tribuna Poporului”, Vasile Goldiș într'un articol cu titlul: „*Încercări de deplasare*” publicat în „*Românul*”,⁷⁾ între altele scrie:

„Articolul „*Contele Tisza István*” l-am scris în cea mai perfectă bună credință.

Ca să spun însă întreg adevărul trebuie să adaug, că și acest articol l-am scris în înțelesul unei consfătuiri ce am avut în această afacere cu părintele R. Ciorogariu, stăpânul de atunci al „Tribunei Poporului”, și stăpânul de acum al „Tribunei”, și cu răposatul *Ioan Rusu Șirianul*, atunci șef-redactor al „Tribunei Poporului”.

1) Vicarii episcopesci. Filaret Musta și dr. Il. Pușcariu. „Tribuna Poporului” Nr. 74 și 85 din 1899.

2) Nr. 202 din 20 Octomvrie (1 Noemvrie) 1899.

3) În 20 Iulie st. v. 1899.

4) Nr. 198 din 28 Oct. (10 Noemvrie) 1903.

5) Reprodusă în limba română în „Românul” Nr. 264 din 2/15 Dec. 1911.

6) Broșura „Mangra. Tisza și Tribuna”. Un mănunchiu de dovezi adunate din „Tribuna” de dr. Al. Vaida Voevod deputat. Pag. 42.

7) Nr. 267 din 1911.

Și, că părintele R. Ciorogariu a fost stăpânul „Tribunei Poporului”, o pot dovedi cu o scrisoare a răposatului I. Rusu-Șireanul, din 12 Martie 1901, în care referitor la dl Bocu între altele imi scrie: „Tu știi însă, că eu nu sunt stăpân absolut nici peste redacție, nici peste administrație, ci toate le rezolvăm în înțelegere cu Romul și Mangra. „*Romul*” este părintele Ciorogariu, care susține deci un neadevăr, când zice, că nu dânsul este deasupra „Tribunei”, ci „Tribuna” este deasupra dânsului, căci dupăcum părintele Ciorogariu era stăpânul „Tribunei Poporului” în 1901, fără de care la acel ziar nimic nu se putea face, tot asemenea stăpân este D-sa și astăzi peste „Tribuna zilelor noastre”.

4. Ioan Papp.

Episcopul Ioan Mețianu ales de mitropolit, preocuparea lui a fost, ca scaunul episcopesc dela Arad să fie ocupat de agreeatul său Augustin Hamzea, director seminarial, hirotesit de arhimandrit la rezezeală, ceva înainte de a fi instalat de mitropolit. Față de arhimandritul Iosif Goldiș, vicar în Oradea, a rămas însă în minoritate.

Îndată după introducerea statutului organic s'a normat: ca sinodul arhieresc să hotărască promovările în treptele superioare bisericesti în fiecare eparhie, după trebuință, după vrednicie și ansienitate.

Norma aceasta pusă, în practică de mitropolitul Șaguna în sinodul arhieresc din 1869, s'a menținut și sub următorul mitropolit Miron Romanul¹⁾.

Repausând episcopul Iosif Goldiș, pe lângă toate forțele mitropolitului I. Mețianu, A. Hamzea a rămas în minoritate și față de arhimandritul Vasile Mangra, ales ca vicar în Oradea în locul lui Iosif Goldiș.

Spiritul de clică și-a luat începutul la Arad, la alegerea de episcop, devenind eparhia Aradului, după alegerea de mitropolit a lui Procopiu Ivacicovici, pepinieră de episcopi²⁾. Nu s'a mai ținut cont de mult trâmbițatul principiu al ansienității, și mitropolitul Mețianu continuând a susține candidatura arhimandritului A. Hamzea, antagoniștii l-au candidat pe Ignatie

1) „Telegraful Român” Nr. 36 din 1912.

2) „Patria” Nr. 32 din 1920.

(Ioan) Papp¹⁾, cu pregătirea de absolvent de liceu și cursurile teologice din Arad, fost secretar al episcopului Ioan Mețianu, și ajuns asesor referent al consistorului în senatul bisericesc. Cu spiritul său genial dl profesor N. Iorga l-a caracterizat²⁾:

„Episcopul din Arad n'a fost pecetluit de voința lui Dumnezeu, nici cu piatra geniului, nici cu a eroismului. În biserica românească ortodoxă de dincolo, Șaguna a urmat lui Moga, ba chiar se poate spune, că după strălucita păstorire a lui Șaguna, tot acest spirit, a lui Moga, a biruit.

Oameni de aceștia au răsărit îndată pentru a se așeza în jițurile episcopale, în cel ce a fost ocupat de Șaguna, precum și în cele pe care el le-a creat“.

Desigur, că „Tribuna“³⁾ și pe dânsul l-a avut în vedere cu stigmatizarea, că: „arhierii strălucitori mai mult prin podoabe exterioare, ale odăjdiiilor, decât prin ale minții și inimii“.

Și nu spre puțină scădere a intereselor bisericii dat i-a fost episcopului I. Papp, ca în timpul epocal de unificare în stat național a provinciilor locuite de Români, în organizarea unitară a bisericii, să fie loțiitor de mitropolit.

A repausat la 21 Ianuarie 1925.

5. Dr. Grigorie Comșa.

După repausarea episcopului Ioan Papp, tot după normele statutului organic, la 3 Mai 1925 cu 30 voturi contra 24 date candidatului dr. Andrei Magier, iar o bilă a fost albă, s'a ales de episcop dr. Grigorie Gh. Comșa⁴⁾, care după o activitate intensivă la 25 Mai 1935 a repausat.

6. Dr. Andrei Magier.

La 6 Mai 1925, intrând în vigoare „Legea de organizare“ a bisericii, după normele acestei legi a fost ales de episcop al eparhiei Aradului la 10 Decembrie 1935 Dr. Andrei Magier, fostul vicar-arhieru în eparhia Orășii.

¹⁾ După cum s'a ventilat în publicitate, cu un angajament în legătură cu peripecțiile alegerii și neîntăririi lui V. Mangra.

²⁾ „Neamul Românesc“ din 1909.

³⁾ Nr. 237 din 1/14 Noembrie 1909.

⁴⁾ „Telegraful Român“ Nr. 34 din 1925.

II.

In eparhia Caransebeșului.

1. Nicolae Popea.

În 5/17 Februarie 1889 a repausat episcopul Ioan Popasu. Starea încordată între mitropolitul Miron Romanul și vicarul Nicolae Popea a devenit din ce în ce mai pronunțată, și atacurile reciproce în publicitate au luat dimensiuni tot mai extinse, astfel, că vicarul Nicolae Popea, în anul 1887 — pentru a-și preciza situația — a publicat o broșură cu titlul: „O modestă declarațiune“.

Repausarea episcopului Ioan Popasu a fost deci o ocaziune bine venită, ca să aplece aplicare dictonul: „Promoveatur ut amoveatur“ și deși, atât după poziția de vicar, cât și după preocuparea de patriotism local, ca succesor al repausatului I. Popasu se considera de către eparhioți arhimandritul Filaret Musta, acesta, la intervenirea mitropolitului Miron Romanul, și-a impus resemnarea și n'a candidat.

Astfel Nicolae Popea la 27 Martie (8 Aprilie) 1889 a fost ales, fără încordări de rivalități personale, și fără grupări de partide.

Transpus actul alegerii guvernului, spre a fi prezentat Regelui pentru confirmarea alesului, deși prin rescriptul ministrului regesc unguresc de interne Nr. 70171/VII, din 24 Octombrie 1888, deci abia cu câteva luni în urmă n'a fost întărit de vice-președinte al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, la intervenirea insistentă, — prin act în scris, — a mitropolitului Miron Romanul, prin autograful din 20 Mai 1889, alegerea a fost confirmată.

În 11/23 Iunie 1889, fiind hirotonit de arhieru, la 2/14 Iulie 1889 a fost înscăunat prin episcopul Ioan Mețianu, ca mandatarul mitropolitului.

Pentru activitatea pe terenul literar „Academia Română“ în anul 1889 l-a ales de membru ordinar, iar recepțiunea s'a făcut cu solemnitate în anul 1900, în prezența și sub presiunea Regelui Carol I.

N. Popea a repausat la 26 Iulie (8 August) 1908.

Filaret Musta.

Episcopul Popea ajuns în infirmitatea senilității, către sfârșitul vieții nu mai era capabil de conducerea afacerilor eparhiei, și prin ivirea pe terenul vieții politice a fostului măcelar Constantin Burdia, ca exponentul guvernului, s'au provocat stări incordate și sciziuni și pe terenul vieții bisericești în o formă foarte pronunțată, chiar și în centrul eparhiei Caransebeșului.

Mitropolitul I. Mețianu în preocupările sale de a-l plasa de episcop pe arhimandritul Augustin Hamzea, după ce în eparhia Aradului nu i-a succes, a aflat de bine venită situația dela Caransebeș.

Aceasta este evident și din articolul: „25 ani dela moartea episcopului Nicolae Popea”, publicat în „Foaia diecezană”¹⁾ de dl dr. Cornel Corneanu, fostul secretar al episcopului Popea.

Ca fiu al eparhiei, și cu un serviciu îndelungat, Filaret Musta, vicarul episcopului Popea, s'a bucurat de simpatia eparhioților în mare măsură, astfel, că unii i-au făcut reproșuri, că la intervenirea mitropolitului Miron Romanul n'a candidat față de Popea, și în opinia publică, și acum, după repausarea lui Popea, el era candidat ca succesor.

La 21 Septembrie (4 Octombrie) 1908 făcându-se alegerea, a provocat resens, că directorul seminarului teologic Dr. Iosif Olariu, a primit a candida sprijinit de C. Burdia, rămânând acesta în minoritate disparentă, cu 13 voturi, față de 41 date pentru Musta, iar trei bile au fost albe.

F. Musta, fusese decorat²⁾ cu ordinul „Coroana de fier clasa III-a”³⁾, iar pentru politica națională nu s'a expus în o formă mai marcantă,⁴⁾ și totuși n'a fost confirmată alegerea lui⁵⁾

Tot în „Tribuna”⁶⁾ într'un articol cu titlul: *In fața alegerii dela Caransebeș*, între altele se accentuează: „Uneltirile mișlești au început iarăși”, iar în articolul cu titlul: „Ce va fi la

¹⁾ Nr. 31 din 29 Iulie 1933.

²⁾ Ceeace sub stăpânirea ungurească, pentru un preot român, era distincție rară.

³⁾ „Telegraful Român” Nr. 61 din 1907.

⁴⁾ „Tribuna” Nr. 244 din 1909.

⁵⁾ Rescriptul ministrului de culte și instrucțiune publică Aponnyi Nr. 38443 din 2 Aprilie 1909.

⁶⁾ Nr. 191 din 1908.

Caransebeș”¹⁾ între altele se spune: „Cu prilejul deschiderii sinoadelor eparhiale am arătat cauza adevărată de unde vin primejdiile bisericii noastre. Ele vin chiar din biserică dela însuși capii ei.

Am arătat atunci, cum însuși mitropolitul bisericii noastre a fost acela, care acum vre'o șase luni a împiedecat, ca voința constituțională a bisericii să fie respectată de guvern.

Ei bine, avem informații exacte, că același lucru s'a petrecut acum și la Caransebeș. Nimeni altul, decât însuși I. P. Sa a lucrat la neintărirea de episcop a lui Musta, iar P. S. Sa episcopul Aradului a fost acela, care în dese drumuri în capitală a făcut serviciul de intermediar între guvern și mitropolitul. Guvernul nu a ridicat nici o obiecțiune împotriva alesului dela Caransebeș, dar intervenția capilor bisericii noastre a făcut, ca el să nu fie întărit”.

În legătură cu cele sulate în acest articol s'a publicat²⁾ cu titlul: „Telegraful Român”:

„Privitor la acuzele ce am adus capilor noștrii bisericești și mai ales I. P. Sa la chestiunea neintării părintelui Musta în scaunul de Caransebeș, „Telegraful Român” încearcă să infirme afirmările noastre. „Telegraful” nu îndrăznește să ne răspundă în chestiune, ci o ocolește, afirmând ceeace n'am tăgăduit nici noi: că I. P. Sa a propus în mod oficial întărirea P. C. Sa la părintelui Musta. Dar „Telegraful” știe bine, că noi nu am tăgăduit asta și nici nu poate fi socotit ca un merit nu al mitropolitului, ci al sinodului episcopesc, compus din cei doi arhieri, că a propus din punct de vedere canonic și în mod oficial întărirea alesului din Caransebeș.

Ceeace am afirmat este însă, că I. P. S. Sa, deși l-a recomandat oficial pe părintele Musta, pe cale neoficială a stăruit tot dânsul pentru neintărirea lui. La asta trebuia să răspundă „Telegraful”, și nu a găsit nici un răspuns, ci a ocolit chestiunea. Cât de adevărată e afirmarea noastră o dovedește cazul de precedentă al alegerii din Arad, când I. P. S. Sa singur i-a mărturisit alesului P. C. S. părintelui Mangra, că deși îl propune oficial spre întărire, va stăru personal, ca să nu fie întărit. Proba e deci făcută, căci cazul părintelui Musta

¹⁾ Nr. 86 din 1909.

²⁾ No. 92 din 1909.

e perfect identic cu al părintelui Mangra. Și apoi „Telegraful” ne-a mai rămas dator cu un răspuns: Ce au făcut arhieriei pentru apărarea bisericii față de lunga vacanță din Caransebeș, care constituie o flagrantă călcare a textului autonomiei noastre bisericești?”

Iar în articolul¹⁾ cu titlul: „Alegerea dela Caransebeș” se accentuează în deosebi:

„Nici cea mai ideală organizațiune nu va corespunde scolului, dacă ea nu este respectată de membrii respectivei organizațiuni, sau dacă ea este chiar subminată de unul sau altul din sânul organismului respectiv”.

În starea fericită de organizare națională a statului, F. Musta a fost recompensat, fiind — în baza concluzului sinodului episcopesc din 21 August 1921 — hirotonit de arhieru la 5/18 Octomvrie 1921.

Dr. Iosif Tr. Bădescu

Făcându-se altă alegere la 29 Iunie (12 Iulie) 1909, din 58 voturi, protosincelul, asesor consistorial dr. I. Tr. Bădescu a fost ales cu 33 voturi contra candidatului, protosincelul, director seminarial dr. I. Olariu, care a întrunit 22 voturi, o bilă a fost albă, iar cei doi candidați s'au reținut dela votare. Dar nici această alegere n'a fost confirmată de Rege²⁾, și tot odată se dispune ca: *Indeplinirea scaunului episcopesc să se facă cu excluderea celor aleși, dar neconfirmați*”.

Această neconfirmare deasemenea a provocat resens, și în „Tribuna”³⁾ cu titlul: „Alegerile dela Caransebeș” s'a publicat un articol, în care între altele se spune, că: „Este primul caz când dreptul de veto al guvernului se repetă de două ori consecutiv”.

2. Dr. Miron Cristea

În urma neconfirmării celor două alegeri, și fiind cel mai pronunțat antagonism personal al clericalilor din centrul eparhiei față de candidatul partidului condus de C. Burdă, s'au făcut combinații și pentru candidați din alte eparhii, sulevându-

¹⁾ Nr. 140 din 1909.

²⁾ Rescriptul ministrului de culte Nr. 116235 din 6 Octomvrie 1909.

³⁾ Nr. 244 din 10/23 Noemvrie 1909.

se candidarea și a autorului acestei lucrări, cunoscut și apreciat pentru activitatea sa în viața bisericească, nu numai ca profesor și director al seminarului achidiecezan teologic-pedagogic, ci și ca membru în toate corporațiunile superioare bisericești de conducere. Candidarea a fost sulevată de unii amici, foști colegi la studiile universitare, între cari și dr. I. Tr. Bădescu.

Rolul de conducere al partidului zis național, grupat pentru alegerile lui Filaret Musta și dr. Iosif Tr. Bădescu, și l-a însușit dr. Valeriu Branște, redactorul foaiei „Drapelul” din Lugoj, amic și fost coleg la studiile universitare din Budapesta al candidatului dr. Miron Cristea. Deci de sine înțeles, că avea tot interesul să devină ales candidatul său, fiind sigur de hegemonie în conducerea afacerilor din eparhie.

Candidarea lui Cristea a fost susținută și de gruparea „Tribuna” din Arad¹⁾, precum și de foaia „Țara Noastră”, condusă de dl Octavian Goga și Ilarie Chendi, cei mai adicți amici ai candidatului dr. Miron Cristea.

S'au început agitațiile de grupare în jurul candidaților și probabil, și candidarea mea va fi ajuns la cunoștința prefectului județului Caraș-Severin, reprezentantul guvernului în conducerea afacerilor din județ, și astfel îmi explic, că dela prefectul *Fiálka Károly*, despre care numai din publicistică aveam cunoștință. — în 26 Noembrie 1909, am primit o epistolă²⁾ în care mi se comunică:

„Van szerencsém értesíteni, hogy Apponyi miniszter ur arra kért fel, miszerint főtisztelendő urat kérjem fel, hogy őt f. hó 28-án, Budapesten, hivatalában felkeresni kegyeskedjék”

În românește:

„Cu onoare Vă comunic, că dl ministru Apponyi mi-a cerut să Vă invit, ca în 28 a l. c. să binevoiți a-l cerceta în Budapesta, în biroul Dsale”.

Prefectul totodată mi-a cerut, ca telegrafic să-i notific hotelul unde voiu descinde, și, când am sosit la Budapesta, portarul hotelului mi-a înmănat un plic sigilat³⁾ în care secretarul presidial, la însărcinarea ministrului, îmi comunică, că ministrul mă va primi în locuință la 10¹/₂ ore a. m.

¹⁾ Sub egida colegului director seminarial Roman Ciorogariu.

²⁾ O păstrează, și adevărul celor reproduse poate fi controlat și constatat de ori și cine.

³⁾ Deasemenea îl păstrează.

În această afacere l-am inițiat și pe prietenul meu dr. Octavian Russu, atunci avocatul institutului de credit și economii „Albina”, cărui în baza prieteniei, în o afacere personală dificilă, i-am făcut un mare serviciu, și credeam, că în absolută confidență și indiscreție, pot reflecta la un mic contra-serviciu.

Dar spre surprinderea mea în această afacere de confidență a fost inițiat și directorul institutului de credit și economii „Albina”, Partenie Cosma, pe atunci socrul dlui Octavian Goga, care încă nu divorțase de prima sa soție, și al avocatului dr. Aurel Cosma din Timișoara, atunci deasemenea nedivorțat de soție, amândoi prieteni ai candidatului dr. Miron Cristea.

Dl profesor universitar dr. I. Lupaș, în foaia „Renașterea” din Cluj,¹⁾ a publicat un articol cu titlul: „Mitropolitul Miron Romanul”, în care între altele spune: „I. P. S. Sa patriarhul regent Miron, în tinerețe avea un adânc sentiment de gratitudine față de protectorul său, fapt care l-a și determinat, ca cu prilejul intrării sale în cinul monahal, să-și schimbe numele de botez „Ilie”, în cel călugăresc „Miron”.

Măi aproape va fi de adevăr însă: Pentruca să-și asigure protecția și sprijinul factorului marcant în viața noastră bisericească Partenie Cosma, a cărui soție a fost nepoată de frate a mitropolitului Miron. Ca membru în consiliul de direcțiune al „Albinei”, eram adict al directorului, dar presupunând că poate fi influențat de ginerii săi în această chestiune, îl bănuiam de duplicitate, și nici nu m'am înșelat în presupunerea mea, pentrucă la câțva ani, ocazional, la o convenire în Sibiu, însuși episcopul Cristea mi-a comunicat: „Ai observat rolul de duplicitate al directorului Cosma?”

Pentru discreditarea mea s'a publicat în Tribuna²⁾ comunicatul: „Episcopia din Caransebeș”: „Aflăm din izvor particular din Budapesta: Ieri la orele 10 înainte de amiază ministrul cultelor Apponyi a primit în audiență specială pe protosinghelul dr. Eusebiu Roșca din Sibiu.

După audiență părintele Roșca a mânăat la hotelul „Continental”, unde îl aștepta Constantin Burdia.”

¹⁾ Nr. 43 din 21 Octombrie 1928.

²⁾ No. 250 din 17/30 Noembrie 1909.

Colegul Roman Ciorogariu, directorul seminarului din Arad, care era „Totum factum” la „Tribuna”, în epistola din 6/19 Decembrie 1909, între altele mi-a scris: „Comunicatul a fost anunțat prin o depeșă din Sibiu”¹⁾.

Comunicatul din „Tribuna” și-a făcut calea și la alte foi. „Țara Noastră”²⁾, foaia dlui O. Goga, cu titlul: „O vorbă lămurită”, a publicat un articol, în care de încheiere se spune:

„Acela ce cerșește astăzi sprijinul lui Apponyi, — ori că ar fi inconștient sau păcătos³⁾ — pentru a ajunge episcop român, e trădător de neam. De aceea rugăm pe dl Roșca, ca în interesul instituțiunii al cărei slujitor este, să lămurească în cel mai scurt timp acest svon penibil”.

În urma acestui articol în „Telegraful Român”⁴⁾ am publicat următoarea „Declarație”:

„Față de invectivele, ce mi s'au adus în unele foi, pentrucă m'am prezentat la dl ministru de culte și instrucțiune publică, contele Apponyi, mă văd necesitat, conform adevărului a declara: că provocat a mă prezenta la dl ministru, fapt este, că la 28 Noembrie a. c. am avut onoarea a fi primit în audiență, în prezența dlui secretar de stat Tóth János.

Este însă ușor de înțeles, că discreția datorită — chiar în interesul bisericii — nu-mi permite a face obiect de discuție publică împrejurările, cari au adus cu sine audiența de sub întrebare.

Tot așa de aproape de mîntea fiecărui om de bine este, că nu pot să expun în publicitate discuția urmată între mine și dl ministru.

Fără a trece marginile discrețiunii uzitate în asemenea cazuri, pot afirma cu toată hotărârea, că nici direct, nici indirect, nu am cerut dlui ministru sprijin pentru alegerea de episcop, ci din contra i-am declarat categoric, că dacă pe căi oneste nu pot ajunge la acea demnitate, în mod forțat nu voiesc a fi ales.

Totodată loialitatea față de dl ministru îmi impune datorita a declara și aceea, că nu mi-a cerut nici un angajament,

¹⁾ Epistola o păstrez.

²⁾ No. 47 din 1909.

³⁾ Cum ar fi convenența cu Kristoffy.

⁴⁾ No. 128 din 1909.

sau serviciu incompatibil cu interesele bisericii, sau ale neamului.

Dovadă, că nu am căutat a umbra pe căi oculte este faptul, că despre această audiență imediat l-am avizat pe reprezentantul acelora, cari mi s'au declarat de aderenți. Caracteristic este, că candidatul, care și-a exoperat însuși audiență la dl ministru prin un factor din partidul contrar, nu e timbrat.

Sibiu, 5 Decemvrie, 1909.

ss. Dr. Eusebiu Roșca,
director seminarial".

Eu, care am fost invitat să mă prezint ministrului — de cecece nu cred să se fi mai invrednicit un candidat de episcop sub stăpânirea ungurească — sunt timbrat de trădător, iar Cristea, care s'a prezentat la ministru prin intervenirea lui Burdia, este prezentat ca naționalist intransigent.

Această chestiune s'a prezentat în mod absolut fals și tendențios și în ziarul „Biruința” din Cluj No. 56 din 13 Iulie 1929, într'un articol cu titlul: „De după culise” de M. dela Mare, în care articol între alte inexactități, cari nu mă priveșc, se afirmă:

„Măine zi la ora 8 dimineața Burdia cu dr. Eusebiu Roșca se aflau în cafeneaua dela hotelul „Continental”. La ora 9.15 au luat o birje și au mers pe strada Maria la locuința contelui Apponyi. Aici au stat 35 de minute, apoi s'au întors la hotel, unde așteptând pe Burdia, acesta cu cea mai mare plăcere mi-a comunicat, că protosincelul dr. Roșca a dat declarația ce i s'a cerut, iar Apponyi la plecare l-a felicitat, ca pe viitorul episcop al Caransebeșului”.

Imi dau seama că aceste amănunte de natură personală, nu sunt de însemnătate generală istorică, dar mă simt dator demnității mele, ca să rectific neadevărurile și să prezint și această chestiune în forma sa absolut reală, fără de nici o preocupare personală, și conform adevărului.

Fapt este, că după cum i-am anunțat telegrafic prefectului Fiálka, în 28 Noemvrie, pe la 8 ore a. m., am descins singur la hotelul „Continental” și la 9 și jumătate ore a. m., tot singur am mers — de sine înțeles cu birje — la locuința¹⁾

¹⁾ I. Ker. Uri-u. 52' sz.

ministrului Apponyi, unde mă aștepta și secretarul de stat Tóth János, care surzând mi-a comunicat, că ministrul „ca bun catolic” e la biserică, dar o să vie îndată și de fapt la câteva minute a și venit. În acest restimp secretarul s'a informat despre referințele dela institutul ce-l conduceam, pe cari le cunoștea bine și a încheiat discuțiunea cu observarea: „Da, acolo sunt stări normale”¹⁾.

Venind ministrul, acesta mi-a comunicat, că după cum e informat și eu sunt luat în combinare pentru scaunul episcopesc la Caransebeș și m-a invitat, ca să mă cunoască personal.

A început apoi a expune stările din centrul și din eparhia Caransebeșului, pe cari le cunoștea absolut exact, și a făcut încheierea expunerilor cu cuvintele, că dorește ca să se revină la stări normale, folosindu-se de cuvintele „normális viszonyok”.

La această expunere eu am reflectat, că unii amici m-au luat și pe mine în combinare, dar eu nu am făcut și nici nu voiu face nici o încercare de a mă împune.

Cunosc și eu situația și dacă nu se va forma o constelație, ca să fiu candidatul așa zisului partid național și partidul așa zis a lui Burdia, să nu fie contra alegerii mele, declar, că nu reflectez a fi ales, pentru că nu vreau să fiu în o situație insuportabilă, ca un partid să mă atace încontinuu, iar celalalt să mă trateze cu neîncredere, și stând permanent sub o depresiune sufletească, să nu pot fi de folos bisericii. La cecece ministrul mi-a reflectat: Da, aceasta e corect.

Nu mi-a cerut și nici nu am dat nici o declarație. Ba în întreaga discuție, ministrul momente de natură politică n'a atins.

Impresiunea mea din discuțiunea ministrului a fost, că ținea de probabilă alegerea protosincelului dr. Iosif Olariu, directorul seminarului din Caransebeș, candidatul partidului lui Burdia.

Va fi fost cam pela 11 ore și jumătate, când cu aceiaș birje m'am reintors la hotel. și deoarece pe linia Arad—Vințul de jos, aveam legătură potrivită cu trenul, ca plecând din Budapesta la 1 oră și ceva d. m., în cealaltă zi la 4

¹⁾ Poate având în vedere stările deranjate dela institutul pedagogic din Caransebeș.

ore dimineața să fiu în Sibiu, înainte de a merge în restaurant să prânzesc, m'am aranjat de plecare.

În acest interval omul de serviciu îmi aduce o carte de vizită a lui Burdia, că dorește să mă cerceteze. Eu pe Burdia îl știam numai din ziare, nici până atunci și nici de atunci încocoare n'am convenit cu el.

Mi s'a recomandat și fără a-l întreba, că ce pofteste, i-am comunicat: „Am fost la ministru Apponyi și i-am declarat, că dacă nu se poate forma o situațiune ca eu să fiu candidatul partidului național și d'oastră să nu fiți în contra alegerii mele, nu reflectez ca să fiu ales. Pofțiți și Vă aranjați cum știți. Reintors la Sibiu, încă mâine o să-i scriu lui Petrovici¹⁾, ca să absteie dela combinarea cu mine. Acum merg în restaurant să prânzesc, pentru că la 1 oră plec la gară. Atâta mi-a fost discuția cu Burdia. La cecece mi-a reflectat, că ei susțin candidatura lui Olariu, iar eu i-am răspuns: „Bine” și plecând Burdia, am mers în restaurant de am prânzit.

Între exponenții mei au fost cumnatul dr. Nestor Oprean, avocat în Sănișcolaul-mare, a cărui soție îmi era verișoară, și amicul, fost coleg dela universitate, dr. Ștefan Petrovici, avocat în Lugoj, cărora reintors la Sibiu le-am scris, că la mine să nu se mai reflecteze.

Afirmările din articolul din „Biruința”: că „Dimineța la 8 ore a-și fi fost cu Burdia în cafeneaua dela hotelul „Continental” și a și fi mers cu el la ministru; că am dat declarația ce mi s'a cerut, și că la plecare Apponyi m'ar fi felicitat ca pe viitorul episcop al Caransebeșului”, sunt neadevăruri de speța cea mai ordinară, probabil scrise și publicate — pentru a fi discreditat — tot de coteria, căreia i-am stat în cale.

Acel articol numai atâta adevăr cuprinde, că Cristea, care s'a prezentat la ministru prin intervenirea lui Burdia: „n'a fost urmărit de nimeni, că dă sau nu dă lui Apponyi declarația odioasă”.

Consilierul ministerial dr. Petru Ionescu, — care dinpreună cu fratele său dr. Nicolae Ionescu, avocat în Caransebeș, au fost aderenții lui dr. Iosif Olariu — față de Musta și Bădescu — în „Memoriul” despre alegerea lui Mangra de mitropolit, amintește și unele momente dela alegerea și apoi

¹⁾ Advocat în Lugoj, care mi-a fost scris, că gruparea din care face parte, îmi va susține candidatura mea.

despre activitatea episcopului dr. Miron Cristea. Între altele se face evident, cum s'a insistat pe lângă dâșii, ca să abandoneze sprijinirea alegerii lui dr. I. Olariu, făcându-li-se promisiuni și de recompensă în bani.

La 21 Noemvrie (3 Decemvrie) 1909 s'a făcut alegerea. Acum nu fără animozitate ¹⁾ și agitațiuni, și din 58 voturi câte s'au dat, dr. Miron Cristea a întrunit 31 voturi ²⁾, dr. I. Olariu 24 voturi, iar 3 bile au fost albe. Se recerea acum propunerea guvernului pentru confirmarea Preainaltă a alegerii. Alesul în linia primă și-a luat refugiul la sprijinul lui Constantin Burdia, căruia în prezența fraților Ionescu, i-a dat o declarație în scris, întărită cu jurământ, că totdeauna îl va sprijini în politica lui.

Cu Burdia s'a prezentat apoi la secretarul de stat Tóth János, oferindu-i și garanță, că totdeauna va lucra conform dorinței guvernului.

Prezentându-se apoi ministrului Apponyi, deasemenea i-a făcut declarația întărită cu jurământ, și în acest înțeles i-a adresat și o epistolă ³⁾.

Bine cunoscut unițitor — și nici nu s'au înșelat în combinațiunea lor — nu i-a lipsit nici sprijinul lor, după cum se accentuează și în „Voința Banatului” ⁴⁾:

„Pe Înalt Preasfințitul Miron Cristea la înalta treaptă arhierască a vlădiciei Caransebeșului nu puțin l-au ajutat pe vremuri prietenii uniți ai comitetului național, insistând pe lângă electorii îndreptățiți, iar după alegere tocmai cuvântul unitului Alexandru Vaida a fost hotărâtor la Burgul din Viena, să-l întărească pe scaunul vlădiciei.” ⁵⁾

Iar „Unirea” ⁶⁾ din Blaj scrie într'un articol:

„Fericitul episcop Vasile Hossu a avut o trecere fără păreche în cercurile conducătoare. Influenței lui se datorește, că actualul primat M. Cristea a fost întărit în scaunul episcopal al Caransebeșului”.

¹⁾ „Exceleța Sa mareșalul campestru dl Cena, discută aprins, cu voce tare și cu patimă pentru părintele Olariu”.

„Tribuna” din 7 Decemvria n. 1909.

²⁾ Abia două voturi peste majoritatea absolută recerută la 58 voturi.

³⁾ Dr. P. Ionescu „Memoriu”.

⁴⁾ No. 153 din 24 Februarie 1922.

⁵⁾ N. Iorga, Vaida îmi vorbește de o dotație pentru noul mitropolit primat. Vol. II. Pag. 305.

⁶⁾ Nr. 23 din 6 Iunie 1925.

Acesta e adevărul și astfel se explică, că confirmarea a urmat numai după luni de zile prin autograful din 10 Aprilie 1910.

Ion Rusu Abrudeanu în opul: „*Patriarhul României dr. Miron Cristea*” etc. prezintă chestiunea în mod denaturat, că: „Nou alesul episcop a trebuit să facă 12 drumuri la Budapesta și numai după ce arhiducele Francisc Ferdinand, moștenitorul Tronului a cerut actele la Viena, ca să le studieze, și după intervenția personală a acestuia pe lângă împăratul Francisc Iosif, alegerea a fost în sfârșit întărită”¹⁾.

Instalarea s'a făcut la 25 Aprilie (8 Mai) 1910, în legătură cu ținerea sinodului diecezan ordinar, cu mari solemnități, Pe teritoriul arhidiecezei a fost întâmpinat la mai multe gări de cale, ferată²⁾.

Au urmat însă iute și de grabă desamăgirile.

În centrul eparhiei s'au continuat stările încordate, în public și în special în foaia „*Zorile*” din Lugoj, a fost în continuu persiflat episcopul, astfel, că i s'a făcut și următoarea apreciere³⁾:

„Recunoaștem singuri, că ar trebui toate retăcute și să nu mai aducem și la cunoștința străinilor faptele și slăbiciunile acestor fel de persoane, care se miră, că ce i-a aflat, dar pe lângă toată recunoașterea și pe lângă toată bunăvoința, nu putem să le retăcem”, etc.

România a declarat război Austro-Ungariei în 15/28 August 1916 și episcopul dr. Miron Cristea deja în 16 29 August adresează credincioșilor săi o pastorală că: „În seara sf. Mariei-Mari a declarat războiu Monarhiei noastre Austro-Ungare spre marea noastră mahnire și durere și Regatul vecin al României și ne sosesc vești, că în unele locuri s'au și început luptele cu acest nou inamic...”

Preoții militari să le comunice circularul și ostașilor, sfătuindu-i a și implini cu sfințenie jurământul depus⁴⁾.

Dă pastorala și uitându-și de declararea dela instalarea în scaunul episcopesc, că: „*Voi urma pilda lui Moise, voind mai bine a suferi cu poporul lui Dumnezeu, decât a mă despărți vre'o-*

1) Pag. 239.

2) „*Telegraful Român*” No. 43 din 1910.

3) Nr. 11 din 1/14 Mai 1911.

4) „*Telegraful Român*” Nr. 86 și „*Deșteptarea*” Nr. 34 din 1916.

*dată de popor, care în toate ocaziile ne înconjură cu atâta dragoste cum nu mai găsești la nici un popor din lume*¹⁾, „se refugiază la Budapesta, de unde trimitea în continuu pastorale comandai militare, cu rugarea să le împartă soldaților Români, în cari îi indeamnă să nu se clatine în credința și alipirea către Tron și Patrie, iar traduse în limba germană le trimitea arhiduceului Iosif”²⁾.

La Budapesta a dus cu sine și pe referentul Aurel Moaca, precum și averea bisericii, astfel, că prin decusul din 3/16 Septembrie 1916 Nr. 4866 B. Consistorul i-a făcut următoarea solicitare:

„Având în vedere, că în urma izbucnirii războiului cu România mai mulți preoți au fost internați și astfel obvinuți cu privire la administrarea parohiilor; având în vedere, că declarându-se statarul, consistorul este de părere, ca să se emită circular către preoți și credincioși în privința comportării lor; având în vedere, că din partea căpitanului de poliție s'a atras pe cale privată atențiunea asupra opririi ținării de adunării și astfel ține, că trebuie anunțate și ședințele consistorului; având în vedere că legătura cu Preasfinția Sa este îngreunată prin împrejurările actuale și că atât din partea credincioșilor. cât și a unor membrii ai organelor și respective a autorităților externe se fac întrebări cu privire la reîntoarcerea Preasfinției Sale: Consistorul află de lipsă, că atrăgând atenția Preasfinției Sale asupra acestor împrejurări, să-i comunice dorința de a se reîntoarce”.

Deci este mistificarea adevărului, ce s'a publicat în curierul „*Apostolul*” Nr. 13—14 din 1928³⁾, că: „Capul vlădicului valah Ilie Miron Cristea a oscilat zile multe între viață și moarte. Minune a fost, că a scăpat de ștreang și temniță”.

În ședința congresului național bisericesc din 21 Noembrie 1929, sulevată aniversarea de 20 ani de când a fost ales de episcop al eparhiei Caransebeșului, în răspunsul dat la cuvântarea omagială a deputatului Dr. Ioan Lupas, între altele a accentuat patriarhul:

1) Ion Rusu Abrudeanu o. c. pag. 196.

2) Dr. P. Ionescu: „*Memoriu*” etc.

3) „*Mitropolitul Gurie al Basarabiei: „Denunțarea complotului Apocaliptic”* Pag. 33.

4) Pentru a da lașității fazon de martir.

„Când turma este amenințată arhipăstorul trebuie să fie în mijlocul ei” (Concluz Nr. 75)¹⁾. Iar când a ocupat armata sârbească, Banatul, s'a refugiat la Sibiu.

Devenind vacant scaunul de arhiepiscop mitropolit prin repausarea lui Ioan Meșianu, față de V. Mangra abia a primit 24 voturi, și acelea dela deputați congresuali din arhidieceză²⁾ deci e o afirmare neadevărată, că: „Toată suflarea ortodoxă din Ardeal și Banat și părțile ungurene ținea să ridice în scaunul vacant de mitropolit pe luminatul arhieru dela Caransebeș”³⁾.

Deoarece nu avea șanse a fi ales de arhiepiscop-mitropolit în Transilvania, nici după repausarea lui Vasile Mangra, după o păgubitoare epocă de regretabile turburări bisericești interne din vechiul Regat, realizată „Unirea națională”, renunțând mitropolitul primat Conon Aramescu, a profitat de această situație, și deoarece ca episcop în mitropolia Ardealului, după legea sinodală, putea veni în combinație numai după proclamarea unirii bisericești, cu eludarea normelor de a-și valida ingerința recerută organele competente⁴⁾, s'a improvizat în 17/30 Decembrie 1919 o ședință a Sfântului sinod, la care ședință a luat parte și cei doi ierarhi ai mitropoliei Ardealului,⁵⁾ mitropolitul Bucovinei și arhiepiscopul Basarabiei, și pe baza declarațiilor acestor ierarhi Sfântul sinod a enunțat unificarea și bisericească a acestor provincii.

După declararea unificării și numai de Sfântul sinod, colegiul electoral s'a intrunit la 18/31 Decembrie 1919, și cu majoritate de voturi, a fost ales de mitropolit primat, episcopul dr. Miron Cristea.

Di prof. N. Iorga în „Memorii”⁶⁾ momentele mai esențiale referitoare la alegerea mitropolitului primat le precizează astfel:

1) Adevărat, iar nu credinciosii să-l reclame.

Iar sfântul părinte Ioan Damascen zice: Sau învață cu fapta, sau nu învăța, ca nu cu cuvântul să chemi, și cu fapta să alungi.

2) Vezi pag. 39.

3) Ion Rusu Abrudeanul o. c. pag. 305.

4) „Gazeta Poporului” Nr. 1 din 11 Ianuarie 1920:

„Congresul național bisericesc. Arhieriei nu aveau îndreptățirea a-și asuma drepturile congresului”.

5) Episcopul Ioan Papp al eparhiei Aradului, a fost adus la aceasta ședință cu tren special.

6) Vol. II.

a) 30 Decembrie 1919¹⁾.

Seara adunarea majorităților pentru alegerea de mitropolit. Preoții noștri nu vor pe Cristea; ci pe Nazarie sau pe Vartolomei.

Propunerea lui Cristea o face Goldiș, susținută apoi de Borcea, ca ministru de resort²⁾.

Ședință penibilă prin insuficiența celor de față. Guciuja crede că mâine să se reia discuția, iar vlădica Papp, care prezidează, pune la vot amânarea.

b) 31 Decembrie 1919³⁾.

Miron Cristea a fost ales azi mitropolit primat. A vorbit cu mai puțină energie de cum se aștepta⁴⁾.

Vaida imi vorbește de o dotație pentru noul mitropolit primat⁵⁾.

c) 1 Ianuarie 1920⁶⁾.

Investitura episcopilor la Palat.

Episcopul din Arad citește cu greu, un discurs mereu îndreptat, spune: „Că aleargă cu picioarele vesele către Rege, pentru că el și ai lui, au dorit de mult un suveran de limba și de legea lor”.

Ca și în eparhia Caransebeșului, după înscăunarea ca mitropolit primat, au început a se ventila nemulțumiri și în publicitate.

În foaia „Voința Bănățului”⁷⁾ i se face caracterizarea:

„Noi Bănățenii eram de mult edificați asupra calităților I. P. S. Sale, căci l-am avut vre-o 10 ani în mijlocul nostru, și la plecarea I. P. S. Sale la Sibiu, mai apoi la București, am simțit o bucurie.

Nu prea are multă carte, dar pe cea puțină ce o are o știe exploata de minune, făcând pretutindeni la cel dintâi moment impresie bună”.

1) Pag. 305.

2) Deci e nebazată afirmarea: „S'a simțit nevoia să fie adus un ierarh de o forță morală și de autoritate pe care nimeni să nu o poată contesta”.

I. Rusu Abrudeanul o. c. Pag. 312.

3) Pag. 306.

4) Începutul decepțiilor.

5) Tot sprijin unit. Vezi pag. 93.

6) Pag. 309.

7) Nr. 29 din 12 Februarie 1922.

În „*Națiunea Dominantă*”¹⁾ avocatul și profesorul Tudor Popescu scrie :

„Văd cum se risipesc speranțele pe cari clerul le puse pe în I. P. S. Voastră”.

Dela 1923 au apărut în București broșurile preoților : D. Alexandrescu Sachelarie, Dimitrie P. Micșunescu, Gh. Pascal și a licențiatului în teologie Ioachim Fuiogă.

Sub guvernul prezidat de dl. Iuliu Maniu, parlamentul a acordat foștilor membrii în Regență o pensie viageră de câte 150 mii lei lunar, sub titlul de recompensă națională, ceace a provocat resens și discuții neplăcute în parlament și în publicitate, dar I. P. S. patriarh, cu venitele sumptuoase ce le avea în aceasta calitate, n'a renunțat la pensie din un sentiment impus de conștiința proprie, ci sub guvernul dlui N. Iorga²⁾, s'a votat un proiect de lege, prin care pensia patriarhului se suprimă.

În anul 1931 P. S. Visarion episcop de Hotin în o broșură cu titlul : „*Glas în pustie*”³⁾ I, expune mai multe neajunsuri în viața bisericească.

I. Preasfințitului patriarh îi face caracterizarea : „Un ierarh care nu posedă cultura trebuitoare, dobândită într'o școală teologică superioară.

În puținele legiuiri, începute mai mult silit și din colaborarea altora, nu a putut da Bisericii nici o rânduială deplină canonică și potrivită nevoilor de astăzi a Bisericii noastre. Spirit totalmente lipsit de maturitate politică, el nu a putut ajuta cu nimic Bisericii, nici fiind 3 ani în negândita situație excepțională de Regent.

S'a dovedit lipsit de un program de activitate, precum în vremea episcopatului său în Ardeal, așa acum în culmea de conducere a unei biserici, în care a fost ridicat nu pentru merite canonice, ci pentru considerații politice, în schimb s'a văzut a fi arghirofil și stăpânit de nepotism.

Indărătnic a primi sfaturi, increzut și refractar, a întârziat desvoltarea bisericii române, marcându-i întâiul patriarhat printr'o conducere stearpă, deși a trăit plin de noroc, prin împrejurări de situații prielnice”.

¹⁾ Nr. 45 din 30 Iunie 1929.

²⁾ În 18 Decembrie 1931.

³⁾ Pag. 161—163.

În Senatul țării I. P. S. Patriarh a făcut declarația :

„Fi va silită țara noastră să ajungă cu toți funcționarii la un leu pe lună, declar, că cu un leu vom trăi și noi.

Mergem la mare sacrificiu, dar să mergem cu toții. Egalitate pentru toată lumea. Nu unii să sufere, iar alții să trăiască în belșug”.

Dar puțin înainte de aceasta declarație în „*Apostolul*”, curierul arhiepiscopiei Bucureștilor, s'a publicat un raport general al secției economice-financiare, către adunarea eparhială pentru cuvenita descărcare, despre modul cum s'a construit Palatul patriarhiei. În ce privește specificarea cheltuelilor, se reproduce numai ce s'a spesat cu :

- a) Nișa patului din dormitor cu perdelele necesare 150.000 L.
b) S'a tapetat nișa patului . . . . . 59.863 L.

Sute de mii pentru un pat.

„Nu unii să sufere, iar alții să trăiască în belșug, a strigat patriarhul”¹⁾. Tot în ziarul „*Cuvântul*”²⁾ s'a publicat, că :

„Icoanele Brancovenesti din palatul patriarhiei sunt scobite și prădate de pietrele scumpe”, iar dl Gh. Racoveanu în : „*Semnele timpului în biserica noastră*”³⁾ a scris :

„Nu de mult am destăinuit unele lucruri de o gravitate cu totul neobișnuită. Era vorba de dispariția pietrelor prețioase ce împodobeau unele icoane din vremea lui Brâncoveanu, păstrate în Palatul părintelui patriarh.

„Nu s'a suflat nici un cuvânt”⁴⁾.

P. S. Sa Episcopul Roman Ciorogariu al eparhiei Orășii, în anul 1926 cu titlul sugestiv : „*Zile trăite*” a scos de sub tipar o autobiografie, nu fără preocupări de preamăriri personale, cari, în cât pentru adevărul istoric, vor trebui s'opuse la aprecieri reale. Dar și cu această valoare relativă lucrarea are importanță, deoarece poartă semnătura proprie a autorului, și nu se face uz de semnătura unui autor paravan.

O lucrare asemănătoare este cartea apărută în 1930 cu titlul : „*Patriarhul României dr. Miron Cristea. Înalt Regent. Omul și faptele. Contribuții la studiul istoriei bisericii române ortodoxe*”.

¹⁾ „*Cuvântul*” Nr. 2813 din 22 Februarie 1933.

²⁾ Nr. 2978 din 10 August 1932.

³⁾ Nr. 11 din Septembrie 1933.

⁴⁾ De aceea îl eternizez în această lucrare.

contemporane, de Ion Rusu Abrudeanul Vol. I. cu o planșă și numeroase ilustrații în text". Pagini 486.

După cum se indică în „Prefață” se are în vedere de a expune cronologic și în mod obiectiv faptele și evenimentele.

„A aduna materialul veridic spre folosirea în viitor de scriitori talentați, cari se vor simți îndemnați a scrie istoria critică a marilor evenimente naționale politice și bisericești din ultimii 35 ani”.

Dar chiar în „Prefață” se spune un neadevăr, pentru că I. P. S. Miron Cristea de colegiul electoral n'a fost ales cu unanimitate de voturi de mitropolit primat.

Nu intenționez a lua sub analiză toate inexactitățile, dar drept ilustrare servească următoarele :

a) Miron Romanul arhiepiscop-mitropolit a repausat nu în 13 Octomvrie 1898, ci în 4/16 Octomvrie 1898¹⁾;

b) Ioan Mețianu a fost ales mitropolit nu în 14/31 Decemvrie 1898, ci în 18/31 Decemvrie 1898²⁾;

c) Trupele românești au ocupat Budapesta nu în 1 Iunie, ci în 4 August 1919³⁾;

d) „Intr'o ședință a congresului bisericesc din Ardeal, la 23 Aprilie 1919 Preasfinția Sa a cerut, iar congresul ardelean a aprobat” etc. În 1919 nu s'a ținut congres bisericesc în Ardeal și 23 Aprilie e zi de serbătoare.

Încât pentru obiectivitatea accentuată servească între altele caracterizările de: „Vioiu, modest, fără pretensiuni sau vanități, cult și înțelept, fără viclenie, blăjîn, simpatic și dotat cu un fizic de *Christ*, activ și productiv, neobosit și calm în discuțiuni, spirit critic și cercetător”.⁴⁾

„Adânc cunoscător al canoanelor bisericești⁵⁾. Primul ierarh al bisericii ortodoxe române dr. Miron Cristea este socotit ca unul dintre cei dintâi oratori din țară.

Posedând o vastă cultură teologică, filozofică, istorică și sociologică, cuvântările sale sunt totdeauna pline de miez, iar prin forma literară, prin nota lor specific românească,⁶⁾ prin

1) Pag. 94.

2) Pag. 95.

3) Pag. 236.

4) Pag. 69.

5) Pag. 89.

6) Bună oară „Pastorală” la intrarea României în rezel, ca credincioșii să lupte contra perfidiei României.

sufiul moral¹⁾ ce le caracterizează, ca și prin dragostea ce răsare din fiecare rând, față de credința strămoșească și datinile cari au păstrat ființa etnică a poporului românesc, formează o lectură din cele mai instructive, agreabile, captivantă și purificatoare²⁾.

Iar comunicarea, că „Episcopul Caransebeșului adânc cunoscător al grandomaniei și violenței maghiare a ținut să atragă atenția guvernului român încă înainte cu două luni de a intra în războiu, că informațiuni precise îl fac să creadă cumcă Ungurii în desperarea de cauză vor căuta să umilească în fel și fel de chipuri pe fruntașii și conducătorii Românilor, în special pe episcopi, pe cari îi au în mână cu diferite interese ale școalei și bisericii, adăugând însă, că Domnii dela București pot să fie liniștiți, deoarece toate declarațiile umilitoare de fidelitate către statul maghiar, ce eventual li se vor cere de către Guvern, ele vor fi smulse numai cu prețul a tot soiul de amenințări, la cari dacă vor fi siliți să cedeze, o vor face numai în interesul instituțiilor pe cari le conduc, dar în fondul sufletului lor sunt Români alături de politica pe care o va duce guvernul României, pentru apărarea marilor interese ale neamului³⁾”, — nu poate fi considerată și apreciată de cât ca o naivitate în cazul cel mai bun.

Obligația de a procura această lucrare octroată preoților, urmărindu-se prin aceasta și folos material, a provocat nemulțumiri, cărora se dă expresiune și în foaia „Crucea”⁴⁾, în articolul „Un abuz”. „Protoiereilor județului Dâmbovița, și cred, că în toate județele eparhiei, din ordin, să se execute, s'a trimis o carte nouă: „Patriarhul Miron Cristea” de d. I. Rusu Abrudeanul, foarte costisitoare, neaccesibilă tuturor pungilor (500 lei exemplarul).

Chemați cu ordin toți preoții la protoierie, ca un colac peste pupăză, s'au dat fiecărui preot câte două exemplare, unul pentru el, și altul pentru biblioteca bisericii, ca și când preotul n'ar avea dreptul să citească cărțile din bibliotecă.

Preoții în fața acestei stranii dispoziții au alcătuit către Înalta Chiriarchie un memoriu, prin care au protestat, cu drept cuvânt, contra unei asemenea samovolnicii.

1) S'ar putea și imoral?

2) Pag. 447.

3) I. Rusu Abrudeanul, o. c. Pag. 227.

4) Nr. 10—11 din 1930.

Primindu-se salariile prin protoierie, ți-se opresc sume, ori câte proteste ai face“.

3. Dr. Iosif Tr. Bădescu.

Prin alegerea episcopului dr. Miron Cristea de mitropolit primat, devenind vacant scaunul episcopesc, în 8/21 Martie 1920 dr. Iosif Tr. Bădescu a fost reales de episcop cu 39 voturi din 44, iar cinci bile au fost albe.

4. Dr. Vasile Lazarescu.

După repausarea episcopului dr. Iosif Tr. Bădescu la 11 Iulie 1933, a fost ales ca episcop la 21 Octomvrie 1933 după normele de nouă organizare a bisericii, dr. Vasile Lazarescu, fost profesor la Academia teologică din Oradea.

III.

Eparhia Orăzii.

1. Roman Ciorogariu.

După discuțiuni și hotărâri de decenii în corporațiunile bisericești de conducere, în urma organizării provinciilor Române în stat național, a fost dată posibilitatea înființării și organizării celor două eparhii, contemplate încă de marele arhiepiscop-mitropolit Andreiu baron de Șaguna.

La locul prim era indicată reinființarea — după 225 ani — a eparhiei suprimate a Oradiei, care avea consistor și instituțiuni proprii, dar încadrate în eparhia Aradului.

În cadrul acestei lucrări nu intenționez să fac evidente fazele istorice a acestei eparhii, nici înainte, nici după suprimarea ei, ci mă refer numai la fazele de reinființare.

După alegerea de arhiepiscop-mitropolit a arhimandritului vicar Vasile Mangra, președintele consistorului din Oradea, în sesiunea sinodului eparhiei Aradului din 1917, a fost ales vicar intimul mitropolitului Mangra, protosincelul Roman Ciorogariu, directorul seminarului diecezan din Arad, care după alegerea de mitropolit a episcopului Ioan Mețianu, a ajuns la rolul de conducere în afacerile bisericești ale acestei dieceze.

Dar el și-a însușit influență cu adicții săi și în conducerea partidului național, provocând sciziune și înființarea tot în Arad a unui nou organ de publicitate al partidului național cu numirea „Românul”, sub conducerea lui Vasile Goldiș, tot matador și în conducerea afacerilor bisericești.

Pe lângă invectivele reciproce apărute în publicitate, adeseori în formă foarte agresivă,¹⁾ dl dr. Alexandru Vaida-Voevod, deputat, în broșura: „Mangra, Tisza și Tribuna”²⁾ pe părintele protosincel Roman Ciorogariu din punct de vedere național politic, îl ia sub o analiză foarte puțin măgulitoare.

La acestea R. Ciorogariu își face reflexiunile în o serie de articole publicate în „Tribuna”³⁾ cu titlul „Spre prăpastie” reproduse apoi — tot cu acest titlu — și în broșură.

În sprijinul reinființării prin legislația țării a eparhiei Orăzii și a așezării în scaunul de arhiereu a lui R. Ciorogariu, ca întâiul episcop al eparhiei reinființate, a venit și conjunctura, că ministrul de culte de atunci, dl Octavian Goga, era în convență cu vicarul R. Ciorogariu, încă de pe timpul tovărășiei de principii din redacția ziarului „Tribuna”. Reinființarea s'a decretat prin legea promulgată la 30 August 1920⁴⁾, iar alegerea de episcop s'a făcut la 3/16 Octomvrie 1920.

Scăpat cu viață în odiosul atentat din Senat dela 8 Decemvrie 1920, reînșănătoșat și înscăunat, sprijinit în cele materiale de guvern, mai ales de ministrul Octavian Goga, a nizuit a pune temelii desvoltării eparhiei.

Abstrăgând dela canonul 89 al sinodului local din Cartagena, în care, în formă mai concretă, se normează dreptul și datoria deopotrivă de a face episcopul testament despre averea sa, precum și dela înțelesul canoanelor apostolești 38, 40 și 41, în articolul 13 al „Legii pentru organizarea bisericii ortodoxe române” se dispune:

„Intreaga avere lăsată de mitropolit, episcopi și arhierei, la moartea lor, dacă nu au moștenitori rezervatari (părinți sau

¹⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 95 din 1903; „Lupta” Nr. 42 din 1909; „Tribuna” din a) 1909 Nr. 149, b) 1910 Nr. 263 și c) 1911 din 1 Martie n. „Românul” din a) 1910 Nr. 10; b) 1911 Nr. 116, 162, 250, 260, 267, 269 și 271 și c) 1912 Nr. 15.

²⁾ Pag. 68—82.

³⁾ Nr.ii din 31 Octomvrie—Noemvrie) 1911.

⁴⁾ Nr. 3655. „Monitorul”.

copii), sau nu lasă testament, trece ca succesiune de drept Mitropoliei, Episcopiei și Eparhiei unde a funcționat“.

După episcopul Roman Ciorogariu a rămas un „*Testament moral*“¹⁾, și — după cum s'a ventilat în publicitate — 17 lei, iar reședința lipsită de ceva mobilier mai de valoare²⁾.

2. Dr. Nicolae Popovici.

După repausarea episcopului Roman Ciorogariu la 21 Ianuarie 1936, a fost ales de episcop la 29 Aprilie 1936 conform normelor nouă de organizare a bisericii, dr. Nicolae Popovici, fost profesor la academia teologică din Sibiu.

IV.

Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului.

1. Nicolae Ivan.

Consilierul eparhial dr. Sebastian Stanca în broșura: „*Episcopia ortodoxă română a Vadului, Feleacului și Clujului 1919—1929*“, în formă redusă, părțile constitutive ale acestei eparhii le prezintă destul de bine, dar în ce privește fazele de înființare și organizare, cum au urmat în corporațiunile bisericești, începând dela organizarea bisericii în 1868 prin „Statutul organic“, reclamă unele întregiri și rectificări.

• Pentru înființarea eparhiei noi pe teritoriul arhidiecezei³⁾, ca linie demarcațională a fost contemplată cursul râului Mureș. Acest teritoriu spre „Nord“ de Mureș, forma cam a treia parte din arhidieceză, și cuprindea și orașul Alba-Iulia, sediul protopopiatului, precum și comunele bisericești aparținătoare acestui protopopiat, situate în partea dreaptă a Mureșului.

În fericita stare de organizare națională în 1919 și a Transilvaniei, fiind scaunul de arhiepiscop-mitropolit vacant, și autorul acestei lucrări, în mod arbitrar fiind delăturat din postul

¹⁾ „Legea Românească“ Nr. 23 din 1936.

²⁾ Tot fără testament au repausat și episcopii: dr. Iosif Tr. Bădescu al eparhiei Caransebeșului și dr. Grigore Gh. Comșa al eparhiei Aradului.

³⁾ Transilvania proprie.

de vicar de către Sinodul arhidiecezan¹⁾, sub presiunea deputatului dr. Vasile Saftu,²⁾ Sinodul, cu o majoritate oarecare, a ajuns sub influența coteriei deputatului Nicolae Ivan.

Acesta fiind poate asigurat și de sprijinul aderenților săi din Consiliul dirigenț, ca asesor referent, în ședința plenară a consistorului din 3/16 Februarie 1919 a prezentat propunerea, că:

„Timp mai potrivit nu se poate decât, ca acum să realizăm o veche dorință a poporului și clerului din părțile Nordice, reclamată în sinoade și congrese de decenii“³⁾.

Sprijinul consiliului dirigenț apare din un articol publicat în „*Renășterea*“ Nr. 20 din 1930 cu titlul: „*Omul faptelor*“ de L. Lupaș:

„Subsemnatul în calitate de secretar general al rezortului de culte am rezolvat chestiunea, fără a o mai supune vre unei discuțiuni fără sfârșit în ședința consiliului. Ținând seamă de faptul, că prin organele și corporațiunile legislative ale autonomiei bisericești ea fusese decisă principial în repetate rânduri, le lipsea numai mijloacele financiare pentru înfăptuirea concluzelor congresuale privitoare la înființarea consistorului din Cluj, am ordonat consistorului din Sibiu sumele necesare“.

Nimic mai natural decât, că sulevată această chestiune în consistor de asesorul referent, propunerea, — afișată repetit ca reclamă de merit personal în cele multe publicațiuni de cronicarii personali — să fie primită, și prin raportul din aceea ședință Nr. 2387 să fie promovată sinodului arhidiecezan, care — nu fără sugerări de preocupări personale, între altele a decis:⁴⁾

„Să se înființeze fără amânare un consistor în Cluj, după norma consistorului din Oradea-mare.“

Spre scopul acesta Sinodul delegă la Cluj unul din cei patru asesori ordinari din senatul bisericesc, autorizându-l să-și ia lângă sine un secretar, și să facă toate lucrările pregătitoare.⁵⁾

¹⁾ Concluz Nr. 15—17 din 1919.

²⁾ Vezi Pag. 60.

³⁾ Dr. S. Stanca o. c. Pag. 125—127.

Cu motivarea între altele, că: „Aici sunt analfabeții cei mai mulți, școalele sunt neglijate“ etc.

⁴⁾ Concl. Nr. 106 din 1919.

⁵⁾ Prin concl. Nr. 107 s'a ales o comisie, și prin concluz. Nr. 108, ca delegat s'a ales asesorul N. Ivan.

Pe baza raportului acestui asesor delegat, consistorul va avea să concheme un sinod extraordinar, a cărui menire va fi, să aleagă consistorul pentru noua eparhie, ca să se poată începe încă în anul acesta funcționarea plenului și a senatelor".

Din felul cum e formulat acest concluz se evidentiază fotografia persoanei. Pentru că, dacă de fapt a fost sosit timpul, ca să se inițieze înființarea eparhiei noi, legal și corect era, ca sub egida consistorului mitropolitan, lucrările pregătitoare să le facă consistorul arhidiecezan, și să nu se ia refugiu la anomalii, cari au și provocat inconveniente, încordări și animizități.

Pentru că e anomalie, ca un sinod eparhial — prezidat și acesta în mod ilegal¹⁾ —, să aleagă consistorul pentru o eparhie, care de jure²⁾ încă nu exista, și ca un consistor să funcționeze fără a avea atribuția indispensabilă, ca asesorii din senatul bisericesc să fie întăriți de episcop³⁾, și din care consistor „președintele” nu face parte constitutivă⁴⁾ fiind el, „președintele”, asesor la consistorul arhidiecezan și primind și salariul în această calitate.

Deci tot atâtea anomalii și flagrante ilegalități față de dispozițiile clare și precise din legea fundamentală de organizare „Statutul organic”, cari dispoziții prin pervertiri și interpretări forțate, cu analogii sulate, — fără a avea criteriile indispensabile ale analogiei, — nu pot fi alterate.

Sinodul extraordinar s'a ținut la 7/20 Iulie 1919 sub prezidiul vicarului reîntegrat dr. Ilarion Pușcariu,⁵⁾ și cine altul decât tot dl dr. Aurel Vlad, sugestionat de N. Ivan, în calitate de referent al comisiunii organizatoare propune și sinodul decide, alegerea unui consistor, cu sediul în Cluj.⁶⁾

Se pune la ordinea zilei alegerea consistorului⁷⁾ și se con-

1) Concl. sinodului arhidiecezan Nr. 15 din 1919.

2) Decretată de înființată numai prin Decretul Regal Nr. 3235 din 10 Iulie 1921.

3) Statutul organic § 116.

4) Statutul organic § 118.

Consistorul din Oradea-Mare a avut aceste atribute și prin concluzul congresului național bisericesc Nr. 90 din 1903, se decretează, că nici președintele nu poate fi în același timp membru altui consistor.

5) Vezi pagina 61.

6) Concl. sinod. Nr. 7.

7) Concl. sinod. Nr. 10.

stată, că din 59 deputați sunt prezenți numai 38, și se aleg câte 9 membrii în cele trei senate: Bisericesc, școlar și episcopesc.¹⁾

* Punându-se la ordinea zilei alegerea președintelui consistorului²⁾ au votat 36 deputați. Deputații N. Ivan și dr. P. Roșca n'au votat.

În procesul verbal totodată se constată, că: Înainte de a se proceda la scrutin, deputatul dr. Pavel Roșca declară, că a înțeles, că la locul acesta este luat în combinație și asesorul consistorial Nicolae Ivan. Și deoarece în sesiunea sinodală ordinară din primăvara acestui an, întreg consistorul arhidiecezan a fost pus sub cercetare disciplinară, pentru afacerea cu „Zona culturală”, care afacere este încă pendentă³⁾, cere să se renunțe la această combinație pentru funcțiunea de președinte, și să se aleagă o persoană afară de consistorul arhidiecezan.

Sinodul a trecut peste această cerere și a finalizat alegerea. Față de această hotărâre deputatul dr. P. Roșca a anunțat vot separat.

Votul separat este următorul:

„Deoarece în ședința a doua din sesiunea extraordinară a Sinodului arhidiecezan, ținută la 20 Iulie a. c. s'a ales de conducător al Consistorului din Cluj, în persoana dlui asesor Nicolae Ivan, unul dintre membrii Consistorului arhidiecezan, care a conlucrat la aducerea cunoscutelor hotărâri ilegale și nedemne în chestia „Zonei culturale”, prin cari s'a deschis teren liber volniciilor guvernului unguresc față de credincioșii susținători de școală, lipsiți cu desăvârșire în momentele critice de sfaturile părintești ale forului conducător, și pe cari Sinodul arhidiecezan în sesiunea sa ordinară din acest an — spre a salva încrederea pe care și-a pierdut-o de-a binele organul său executiv în fața supușilor — cu vot unanim i-a pus sub cercetare disciplinară, pentru a se stabili responsabilitatea eventual vinovăția siguraticilor membrii, iar acum — înainte de a se fi făcut sau inițiat măcar cercetarea — același Sinod arhidiecezan prin alegerea făcută anticipează în mod arbitrar sentința de achitare, respective își nesocotește însuși hotărârea sa ante-

1) „Telegraful Român” Nr. 68, și 88 din 1919.

2) Concl. sinod. Nr. 11.

3) Și pendentă a rămas.

rioară, subminându-și în acest chip autoritatea și încrederea neștirbită de care trebuie să se bucure, stabilind în acelaș timp o precedentă primejdioasă și un exemplu de atitudine, care nu se poate uni cu convingerile mele morale despre raportul corect dintre merit și distincție; fără a voi să anticipez din parte-mi sentința de condamnare la adresa d-lui asesor Nicolae Ivan, imi anunț opinia mea separată față de acest act de alegere, susținând că singura procedură corectă ar fi fost, de a nu lua în combinație pentru alegerea din chestiune nici una dintre persoanele aflătoare sub cercetare disciplinară, spre a se evita în acest chip orice aparență de justificare sau reprobare arbitrară a vreunei persoane.

Sibiu, la 20 Iulie 1919.

Dr. Pavel Roșca,
deputat sinodal".

La scrutiniu s'a constatat, că a primit Nicolae Ivan 29 voturi, Petru Popovici 1, dr. Vasile Saftu 1, iar 5 bile au fost albe. Astfel a fost „*Timis*“, cum se afișează el însuși în („Universul“¹⁾), cu un număr respectabil de bile albe.

Această alegere a provocat resens și s'a ventilat și în publicitate. Astfel ziarul „*Românul*“²⁾ a publicat următorul articol:

„Episcopie nouă la Cluj“

— Câteva constatări —

„In sesiunea trecută a sinodului arhidiecezan s'a hotărât înființarea unei noi episcopii ortodoxe române la Cluj, însărcinându-se unii dintre membrii consistorului arhidiecezan a face lucrările pregătitoare pentru înființarea episcopiei. In scopul acesta Consistorul arhidiecezan a și convocat sinodul pe ziua de 20 Iulie a. c. la Sibiu în sesiune extraordinară.

Toate bune și de folos bisericii ortodoxe din Ardeal, deoarece lipsa unei noi episcopii s'a resimțit de multă vreme.

Având însă în vedere hotărârile unanime cari s'au luat de congresul preoțesc ținut la Sibiu, între cari și acela ca să se anuleze toate mandatele deputaților sinodali și congresuali aleși sub regimul Tisza-Mangra; având în vedere, că înființarea unei

¹⁾ Nr. 145 din 29 Mai 1935.

²⁾ Nr. 64 din 18 Iulie 1919.

episcopii noi, trebuie făcută cu elemente nouă și prin persoane cari nu stau sub nici un fel de acuzații cât de mici, observăm că sinodul arhidiecezan, a putut să cadă în greșeala de a încredința organizarea unei episcopii, unui consistor pus sub acuzație. Atunci ne întrebăm: la ce mai servește cercetarea care s'a pornit de sinod contra aceluiaș consistor? Sau poate nu s'a găsit în întreg sinodul persoane de încredere, căroră să li se fi încredințat organizarea noiei episcopii?

Sinodul nostru episcopesc, dimpreună cu consistorul mitropolitan au cuvântul hotărâtor în această chestie.

Ne declarăm pentru înființarea noiei episcopii la Cluj, dar totodată pretindem respectarea desideratelor exprimate în hotărârile luate de congresul preoțesc la Sibiu. Comitetul central al Asociației clerului este chemat a lucra în direcția dată de acel congres și a nu se lasă ademenit de oameni, de împrejurări și obstacole, cari se vor pune în calea năzuințelor juste ale preoțimei.

Biserica noastră trebuie pusă pe baze noi, sănătoase. La conducerea bisericii să avem oameni inspirați de duhul dreptății, având spirit de inițiativă în toate direcțiunile și neprihăniți. Altfel pornim rău la conducerea bisericii celei vii a lui Christos.

I. C.“

Președintele ales, la 15 Octomvrie 1919 s'a deplasat la Cluj¹⁾, instalându-se consistorul cu chirie în casa Nr. 11 din Piața Unirii²⁾,

După cum este evident în cartea funduară a orașului Cluj 4435 Nr. ord. 2, Nr. top. 205/11, coala B, Nr. seriei 13, ca proprietar asupra părților minorilor Reil Zoltan și Reil Gabriela, dela 6 Iulie 1916, Nr. 7039 pe casa Nr. 11 din Piața Unirii (Fôtér) e intabulat dr. baró Horváth Petrichevich Emil, cel ospătat de asesorul referent Nicolae Ivan cu cina „*Luculică*“, ventilată în publicitate³⁾ și în sinodul arhidiecezan.

Instituirea consistorului în Cluj în acest mod forțat, a avut ca consecință în formă mai pronunțată două inconveniente, ventilate și în publicitate, spre puțină edificare a credincioșilor și spre apreciere disqualificatoare din partea celor de alt neam și de altă credință.

¹⁾ Cu legendara masă, cu două scaune și un dulap cu acte.

²⁾ Dr. Sebastian Stanca o. c. Pag. 33.

³⁾ „Gazeta Poporului“ Nr. 8 din 10/23 Februarie 1919.

După cum s'a accentuat mai sus, pentru înființarea eparhiei noi pe teritoriul arhidiecezei, dela început s'a avut în vedere ca linie demarcațională cursul râului Mureș, și cum asupra acestei chestiuni s'a revenit de repetite ori în sinodul arhidiecezan, în sesiunea sinodului din 1904 din preocupare, ca fost protopopul tractului Albei-Iuliei, și pe acele vremuri neavând aliururi de episcop, contrar propunerii și de astă dată a comisiunii organizatoare, deputatul Nicolae Ivan, sprijinit de arhiepiscopul mitropolit Ioan Mețianu, care cu preocupările sale materialiste nu era încântat de dismembrarea arhidiecezei, a propus și s'a primit ca protopopiatul Alba-Iulia, să rămână în legătură cu arhidieceza ¹⁾.

În congresul național bisericesc din 1909 însă, când consistorul mitropolitan a prezentat proiect concret pentru înființarea episcopiiilor nouă, s'a decis ca și protopresbiteratul Albei-Iuliei să aparțină înființându-se eparhii pe teritoriul arhidiecezei, ²⁾ ceea ce s'a confirmat și în congresul din 1920³⁾.

În sinodul arhidiecezan din anul 1921, revenindu-se asupra chestiunii cu protopopiatul Albei-Iulii, ⁴⁾ s'a adus hotărârea — lipsită de ori ce rațiune, — să se predea tractul Albei-Iulii nou înființatei eparhii, dar orașul Alba-Iulia să rămână la arhidieceză ⁵⁾.

La raportul consistorului mitropolitan din 28 Septembrie 1921 Nr. 260 M., congresul a decis reincorporarea orașului Alba-Iulia la arhidieceză ⁶⁾. Acest concluz s'a susținut și de congresul din 1924 ⁷⁾. Peripețiile cu incorporarea orașului Alba-Iulia, în ultimul stadiu s'au terminat prin decizia ministerului cultelor Nr. 16.163 în 1 Mai 1925: „Ca atât tractul, cât și orașul Alba-Iulia, conform decretului regal din 18 August 1921, aparțin episcopiei Clujului, ⁸⁾ sub a cărui jurisdicție cade în consecvență și biserica încoronării din Alba-Iulia ⁹⁾).

¹⁾ Concluzul Sin. Nr. 59 din 1904.

²⁾ Concluzul congresual Nr. 67 din 1909.

³⁾ Concluzul congresual Nr. 58 din 1920.

⁴⁾ Concl. Sin. Nr. 31 din 1921.

⁵⁾ Dr. S. Stanca o. c. Pag. 44.

⁶⁾ Concl. Congr. Nr. 65 din 20 Octombrie 1921.

⁷⁾ Concl. Congr. Nr. 102 din 18 Octombrie 1924 și s'a ventilat chestiunea și în „Renașterea” Nr. 45 din 9 Noembrie 1924.

⁸⁾ Dr. S. Stanca o. c. Pag. 45.

⁹⁾ Unde este și reședința episcopului militar.

Această chestiune, destul de caracteristică în felul său, a luat sfârșit în congresul din 1925, la raportul consistorului mitropolitan Nr. 41/925 prin decizia că: „Congresul regretă că P. S. episcopul Nicolae din Cluj a înaintat protest contra concluzului definitiv al congresului, și-și exprimă convingerea, că însuși Preașfinția Sa va reveni asupra acestui act. ¹⁾).

Ținerea sinodului.

O altă chestiune, care drept consecvență a octoării consistorului din Cluj a provocat încordări și animozități este forțarea a se ține sinodul înainte de a se fi făcut toate formele legale pentru înființarea eparhiei Clujului.

Consistorul din Oradea s'a și conformat acestor recerințe, și sinodul s'a întrunit numai în preajma ținerii sinodului electoral, pentru îndeplinirea formalităților de constituire.

La sfârșitul anului 1920 s'a încheiat periodul sinodal, și în primăvara anului 1921 s'au făcut alegeri generale în întreaga mitropolie pe un nou period de 3 ani.

La începutul noului period sinodal, consistorul din Cluj, prin decizia Nr. 400 din 11/24 Februarie 1921, a ordonat din nou alegerea de deputați sinodali, dar I. P. S. Sa mitropolitul dr. Nicolae Bălan, prin adresa Nr. 25 M. din 11 Februarie 1921 dispune: „Până când înființarea episcopiei din Cluj nu va primi sancțiunea din partea corpurilor legiuitoare, consistorul din Cluj nu poate lua și pe mai departe măsuri pentru alegerea deputaților și pentru convocarea sinodului eparhial, și credincioșii de pe teritoriul contemplat al eparhiei Clujului, își vor trimite reprezentanții în sinodul arhidiecezan, după normele din trecut”.

Consistorul din Cluj în ședința sa plenară din 11/24 Februarie ia în discuție adresa mitropolitană și aduce următorul concluz:

„Consistorul diecezan din Cluj, nu poate lua la cunoștință adresa presidială a I. P. S. mitropolit Nicolae Nr. 25 din 11 Februarie 1921, fiind cuprinsul acestei adrese în flagrantă contradicție cu dispozițiile clare și categorice ale concluzului Nr. 58 din 1920” etc. ²⁾).

¹⁾ Concl. Nr. 120 din 3 Martie 1925.

²⁾ Dr. S. Stanca o. c. Pag. 37.

În preocuparea sa pentru alegerea de episcop, în circularea despre alegerea deputaților sinodali, președintele consistorului din Cluj, contrar normelor în vigoare¹⁾, face restricțiunea:

„Alesi pot fi din cler, numai ceice au locuință stabilă și oficiu bisericesc pe teritoriul diecezei și sunt induși în lista alegătorilor din oarecare cerc electoral al diecezei, după lista ce se pregătește din oficiu de consistorul arhidiecezan, iar mireni asemenea numai ce cei locuiesc pe teritoriul diecezei”.

În § 29 din regulamentul pentru alegerea deputaților se dispune că: „Ales poate fi acela, care e membru alegător al vre-unei comune parohiale din dieceza noastră ortodoxă orientală română”, ceea ce se referă la deputații mireni.

Contra restricțiunii, profesorul universitar dl dr. Sextil Pușcariu cu alți 9 deputați au remonstrat prin o adresă către I. P. S. mitropolit dr. Nicolae Bălan²⁾, și chestiunea s'a ventilat și în „Patria” din Cluj³⁾,

Intr'acea dl dr. I. Matei⁴⁾, asesor consistorial, cu titlul: „Independența eparhiei Clujului” în ziarul „Infrățirea” din Cluj publică o serie de articole.

Acestor articole li s'a răspuns prin un articol publicat în „Telegraful Român”⁵⁾.

În acest articol între altele se accentuează: „Cetindu-le îți face impresia voinicului, care își clădește mori în vânt, ca să aibe cu ce se răsboi.

Consiliul dirigent a recunosut numai existența consistorului ortodox român din Cluj, și aceasta după frământări.

Consistorul provizor dela Cluj față de cel dela Sibiu nu este nici măcar ce era cel dela Oradea față de cel dela Arad. Când a avut Oradea-mare sinod propriu până n'a fost inarticalată în lege reinființarea episcopiei?”

Mitropolitul în 7 Martie 1921 telegrafiază din București, că admite să se facă alegerile sinodale, iar consistorul mitropolitan în 11 Aprilie aduce hotărârea:

1) Coel. congr. nr. 128 din 1886.

2) „Telegraful Român” Nr. 20 din 1921.

3) Nr. 65 și 70 din 1921.

4) Cel mai zelos adict și cronicar al președintelui consistoriului, cu legiunile de superlative dezbătute la adresa aceluia.

5) Nr. 20 din 9/22 Martie 1921.

„Prin conluzul congresual Nr. 58 din 1920 eparhia Clujului se consideră definitiv constituită. În consecvență sinodul eparhial are să fie convocat în sesiune ordinară și are să se îndeplinească toate agendele indicate în § 96 din Statutul organic”¹⁾. Sinodul s'a ținut, și în ședința a doua din 26 Aprilie (9 Mai) a sinodului deputatul Gheorghe Bogdan-Duică, cu alți 15 deputați, contestă legalitatea acestui sinod și cer, ca acesta să fie considerat numai ca o adunare pregătitoare pentru sinodul electoral, iar deputatul dr. Sextil Pușcariu, împreună cu profesorii universitari: Gh. Bogdan Duică și dr. Iosif Popovici, au fost cei mai pronunțați susținători ai ideii, ca în Cluj, care a fost și este capitala Transilvaniei, și după capitala țării este cel mai înzesirat oraș cu institute culturale, unde toate profesiunile își au sediul căpeteniilor lor, cu excepția romano-catolicilor, episcopul bisericii noastre să fie inzeștrat cu pregătire și calități mult superioare subalternilor săi, care să împrumute nimb și decorațiunile episcopesc ce-l ocupă.

Acest postulat după repausarea episcopului N. Ivan se susține și în foaia eparhiei „Renașterea”²⁾; „Cei din eparhia Vadului ne găsim în inima Ardealului, unde acționează știința românească prin câteva înalte așezăminte de cultură, unde își au sediul episcopesc toate celelalte culte în aprigă concurență cu ortodoxia, iar forțele minoritarilor sunt și astăzi, atât de puternice”.

Deasemenea contestă și deputatul dr. Sextil Pușcariu constituționalitatea acestui sinod, și face propunerea concretă:

„1. Deciziunea consistorului mitropolitan Nr. 94 din 13/26 Aprilie 1921, fiind în contradicție cu hotărârile congresului național bisericesc din 25 Februarie 1920 Nr. 58, sinodul nu poate privi această deciziune hotărâtoare pentru el, și înaintează împotriva ei protest către congresul național bisericesc.

2. Sinodul actual nu poate fi considerat ca sinod ordinar, că sinod ordinar se poate ține numai într'o eparhie constituită, ci numai ca o pregătire pentru ținerea sinodului electoral.

3. Agendele sinodale precum: alegerea de asesori consistoriali etc. pe cari numai un sinod ordinar, cu episcop ales și instituit le poate îndeplini, nu intră deci în preocupările acestui sinod.”³⁾

1) Dr. S. Stanca o. c. Pag. 38.

2) Nr. 16 din 19 Aprilie 1936.

3) Dr. S. Stanca o. c. Pag. 40 și 41.

Această propunere a fost respinsă cu 33 voturi contra 21.

În acest răstimp se depune pe biroul corpurilor legiuitoare proiectul pentru înființarea episcopiei Clujului.

La deliberarea asupra proiectului în Senat,¹⁾ drept resuscitare istorică a episcopioilor vechi, dispărute de pe teritoriul eparhiei reinființată acum, la propunerea mitropolitului primat dr. Miron Cristea, cu consensul și a ministrului de culte Octavian Goga, acestei episcopii i s'a dat numirea de: „Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului”.

Lipsește în această numire menționarea și a episcopiei Geoagiului²⁾, deși la aniversarea de 10 ani dela unirea Ardealului cu România, în cuvântarea sa ținută la 20 Mai 1929 în biserica catedrală a încoronării din Alba-Iulia, I. P. S. Sa dr. Miron Cristea între altele a accentuat:

„Radu cel Mare, domnul Munteniei, mort la 1508, înființează o episcopie la Geoagiu, unde întâlnim mai târziu pe episcopul Cristofor”.³⁾ În „Renașterea”, organul oficial al eparhiei, însă se face uz de numirea: A Vadului, Feleacului, *Geoagiului* și Clujului.

Mai indicat ar fi fost, ca nou înființatei eparhii să i se fi dat numirea numai de a Clujului, cum se și face uz în comun de această numire, și cum își va lua desigur numirea „Maramureșului”, eparhia contemplată a se înființa în părțile Nordice ale Transilvaniei, și enumerarea celor trei episcopii din denumirea eparhiei să fi rămas amintită numai în motivarea proiectului de lege despre înființarea eparhiei, ca motivare istorică.

Preocupările pentru forțarea tinerii sinodului au și avut de urmare animozități, nu spre decorul unei corporațiuni bisericești în aprecierea celor de altă confesiune, în capitala Ardealului, și nici spre edificarea morală a credincioșilor din nou înființata eparhie.

În ședința a IV-a din 10 Mai 1921 s'a adăugat din partea președintelui și spectacolul nedemn, că anunțând fals rezultatul votării la validarea mandatului unui deputat clerical, deputații cu bun simț, revoltați față de astfel de procedură, demonstrativ au părăsit ședința sinodului, ceea ce din punct de vedere al

¹⁾ „Telegraful Român” Nr. 24 din 1921.

²⁾ Ștefan Meș: Istoria Bisericii și vieții religioase a Românilor din Ardeal și Ungaria. Vol. I. Ed. II. Pag. 73—77.

³⁾ „Telegraful Român” Nr. 38 din 1929.

decorului moral, nu l-a discalificat pentru conducerea de corporațiuni bisericești și pentru a fi ales de episcop.

Nu l-a discalificat nici faptul, că nepoată sa, fata ginereului său, și el arhieru, s'a căsătorit cu vărul său, și el fiu de preot.

Și acelaș ginere la sfințirea bisericii din Luduș, în cuvântarea ținută nu s'a știut a face socrului său preamărirea:

„Rar se potrivește mai bine cuvântul Psalmistului: „Mare ești Doamne și minunate sunt lucrurile Tale”! Minunate sunt cele ce vedem că se fac aici în cuprinsul eparhiei, condusă de cel ce este astăzi considerat de podoaba clerului și arhierilor români ortodocși¹⁾. Câtă lipsă de bunăcuviință!

În ce privește funcționarea consistorului, anomalia s'a practicat și prin alegerea de asesori consistoriali, înainte de a se fi constituit în mod legal eparhia²⁾.

În ședința a V-a din 11 Mai, 31 deputați³⁾ au ales în senatul bisericesc nu 9, ci numai 7⁴⁾ asesori, iar în senatul școlar și epitropesc câte 9, și președintele a declarat că membrii senatului bisericesc în sensul §-lui 116 din statutul organic, rămân să fie confirmați din partea arhierului⁵⁾.

Alegerea de episcop.

Preocupările pentru alegerea episcopului au fost ventilate și în publicitate în articole anonime, și unele și cu semnătura autorilor.

Exponenții celor cari militau pentru alegerea de episcop a unui bărbat cu pregătire superioară academică — cum prețindea nivelul cultural al sediului episcopiei — erau profesorii universitari dr. Sextil Pușcariu⁶⁾ și Gheorghe Bogdan Duică⁷⁾,

¹⁾ „Renașterea”, organul oficial al eparhiei, Nr. 18 din 1930.

²⁾ Promulgarea legii în „Monitorul oficial” s'a făcut numai în 18 Iulie 1921 sub Nr. 3235.

³⁾ 12 s'au abținut dela votare, iar 15 au părăsit ședința.

⁴⁾ Altă anomalie, tot cu oarecare interes.

⁵⁾ Actele sinodului ordinar al eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului. Pag: 43, 44 și 48.

⁶⁾ Mai pronunțat în „Telegraful Român” Nr. 25 și 29 din 1920, și „Patria” Nr. 68 tot din 1920.

⁷⁾ În „Patria” Nr. 41 din 1920 cu referire la Nicolae Ivan se accentuează: „Inteligența lui este prea inferioară pentru acest loc, și felul cum a servit în cursul vremii pe toți cei ce n'au servit biserica, nu-l recomandă de loc”.

ambii factori reputați în viața publică și culturală, și erau grupați în jurul lor alți bărbați de valoare, ca dr. Iosif Popovici, tot profesor universitar, etc.

E foarte caracteristică declarația dlui Alexandru Lapedatu, tot profesor universitar, unul dintre cei mai mari protectori ai aspirantului Nicolae Ivan, publicată în „Renașterea” Nr. 46 din 1932: *Eu și a-și putea zice cu toți oamenii mai așezați, mai serioși, n'am stat la îndoială pe cine să alegem de episcop, având în vedere: „cinstea ce l-a călăuzit în toate acțiunile prin cari s'a distins, cât timp a fost asesor consistorial”.*

Făcându-se alegerea în 15/28 Septembrie 1921, arhimandritul Nicolae Ivan a intrunit 31 voturi, iar directorul școlii normale din Cluj dr. Pavel Roșca ¹⁾ 26 voturi.

Astfel se prezintă fazele înființării eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului.

Date biografice.

După alegerea de episcop, ca o consecință naturală, în „Infrățirea” din Cluj ²⁾, i s'a publicat — anonim — datele biografice, propriu zis autobiografia, cu unele neteziri de stil din partea redacției.

Aceste date biografice într'o formă mai redusă se publică și în ziarul „Patria” tot din Cluj ³⁾.

În ziarul „Infrățirea” se publică:

1. La 1890 a fost chemat ca redactor responsabil la „Telegraful Român”, organul mitropoliei ortodoxe, al cărui colaborator extern fusese dela intrarea sa în oficii publice.

Adevărul e, că în arhiva comisiunii administrative a tipografiei arhiepiscopale se află rugarea cu data Aiud 29 Iunie 1886 a lui Nicolae Ivan, spiritual gr.-ort. la corectoriul reg. ung. din Aiud, pentru a obține postul de redactor al „Telegrafului Român” ⁴⁾, deci n'a fost „Chemat”, ci însuși a cerut, și „Telegraful Român” n'a fost și nu este organul mitropoliei, ci al arhiepiscopiei.

¹⁾ Cu pregătire academică: Diploma de doctor în științele teologice dela facultatea teologică a universității din Cernăuți, și diplomă de doctor în științele filozofice dela universitatea din München, ambele cu nota: Summa cum laude.

²⁾ Nr. 336 din 1921.

³⁾ Nr. 219 din 1921.

⁴⁾ Dosarul 2-1886.

Numit de administrator al protopresbiteratului Alba-Iulia, prin rugarea din 5/17 Februarie 1892, cere concediu pe patru luni, angajându-se a-l substitui asesorul Matei Voileanu ¹⁾.

Cererea i s'a incuviințat, dar a rămas indicat pe foaie tot el ca redactor responsabil. Abstrăgând dela peripețiile cu „Tribuna” ²⁾ la cari și-a publicat răspunsul în „Telegraful Român” ³⁾ nu se grăbea a nu mai face uz de cumul în două localități, astfel că cu data, 17/29 Septembrie 1892, Nr. 49 Tip, i s'a făcut somațiunea:

„Mult Onorate Domnule Redactor!

Fiindcă M. O. Dta absentezi dela redacțiunea „Telegrafului Român”, acum mai mult de trei luni peste concediul acordat, fără a fi cerut și obținut prelungirea concediului, iar în urma acestei absențări suferi mult redacțiunea foii, prin aceasta ești provocat a-ți reocupa până la 30 Septembrie vechiu a. c. postul de redactor cu locuința în Sibiu, căci nefăcând aceasta, comisiunea va trebui să declare postul de redactor vacant”.

La această somație, prin adresa din 23 Septembrie (5 Octombrie) 1892, a renunțat la postul de redactor, și cu decisiul tot din 23 Septembrie 1895 Nr. 56 i s'a primit renunțarea pe 31 Octombrie 1892 st. nou.

2. În anul 1896 a fost ales asesor al consistorului arhiepiscopale din Sibiu, unde a funcționat până la 1919.

Adevărul e, că asesor consistorial a fost ales prima dată în anul 1891, ca asesor onorar în senatul episcopesc, dar prin balotaj, deoarece atât dânsul, cât și protopopul Avram Păcurariu au intrunit numai câte 18 voturi din 44, câte s'au dat. Deci ne intrunind majoritatea recerută, s'a făcut alegerea restrânsă între ei doi, și din 43 voturi N. Ivan a intrunit 25 voturi, majoritate absolută recerută, iar Avram Păcurar 18 voturi ⁴⁾.

În anul 1897 a fost reales cu 39 voturi din 47 câte s'au dat ⁵⁾, și deoarece a provocat resens, că fostul controlor referent dr. Nicolae Olariu a rămas nereales ca asesor, arhiepiscop-

¹⁾ Dosarul 1-1892.

²⁾ Nr. 133 din 1892.

³⁾ Nr. 64 din 18/30 Iunie 1892.

⁴⁾ Concl. sinod. Nr. 160 și 161 din 1891.

⁵⁾ Concl. sinod. Nr. 109 din 1897.

copul-mitropolit Miron Romanul s'a văzut îndemnat a face la procesul verbal următoarele observări:

„Totdeauna am recunoscut și recunosc deplina libertate a Veneratului sinod, ca acțiunile sale să și le facă independent, și după cea mai bună a sa chibzuială. Așa și alegerea pentru senatul epitropesc și școlar, îndeplinită ieri, a făcut-o în drept, dar ca nu cumva cineva din afară doar de sinod să vie la presupunerea, că combinațiile de ieri pentru acele senate ar fi fost poate influențate de mine, ori că a-și fi fost și eu înțeles cu ele, declar; Că la alegerea făcută ieri pentru reconstituirea senatului epitropesc nu s'a luat în considerare propunerea și recomandările pe cari le-am făcut în conferința ce a premers alegerii”.

Sinodul ia la cunoștință declarația,¹⁾

În ședința din 5 Mai a senatului epitropesc N. Ivan a fost ales de controlor, și în ședința plenară din 12/24 Mai 1897 i s'a încredințat referada pentru controlul averilor bisericesti, școlare și fundamentale, agendele aparținătoare fundațiunii „Andronic” și încasarea taxelor sidoxiale, dispinzându-se asesorul Matei Voileanu dela această referadă.

La propunerea senatului epitropesc: Pentru afacerile fondului de pensuni, și alte afaceri cuprinse într'un rezort special, în lipsa altui expedient practicabil, s'a angajat în mod provizor fostul mai înainte controlor, asesor consistorial în senatul epitropesc dr. Nicolae Olariu, ca referent extraordinar, pentru acel resort²⁾.

Asesor în senatul bisericesc a fost ales în 1902, deodată cu fostul secretar consistorial dr. Miron Cristea, cu 43 voturi, din 47 câte s'au dat³⁾.

3. „Clădirile monumentale din Sibiu: *Catedrala, Seminarul, Școala Centrală, Hotel Europa, Vilele de vară*, toate au fost ridicat spre mulțămirea generală prin stăruințele și îngrijirea sa, ca referent, începând dela piatra fundamentală”.

Dar pentru ca să fie făcute evidente și aceste merite, după adevărata lor valoare, să le luăm sub apreciere specială.

¹⁾ Concluzul Sinod. Nr. 114 din 1897.

²⁾ Raportul general al consistorului arhidiecezan plenar din 30 Martie 1898, nr. 2857. Plen.

³⁾ Concluzul Sin., nr. 75, din 1902.

a) *Catedrala.*

La titlul: „*Biserica catedrală*” se fac evidente momentele mai principale referitor la zidirea Catedralei și încât pentru meritele speciale ale referentului Nicolae Ivan, pentru a-i scoate la iveală orgoliul nesăbuit, reproduc din „*Tribuna*”¹⁾ articolul: „*Ceva despre zidirea și aranjarea din lăuntru a catedralei din Sibiu*”, de dr. Atanasie Marienescu, membru al Academiei Române.

„În Nr. 62, din 1906 al „*Telegrafului Român*” am publicat articolul: „*Stilul de edificare al catedralei din Sibiu și disordinea de azi*”, dar nu am observat vre-o îndreptare în Catedrală.

Pentru zidirea catedralei din Sibiu, la timpul său s'a ales o comisiune de zidire constătoare din domnii: Il. Sa dr. Ilarion Pușcariu vicar arhiepiscopesc, Nicolae Ivan asesor consistorial, apoi Partenie Cosma și Pantaleon Lucuța. Această comisiune încât privește pictura a fost întregită cu dr. Ilie Miron Cristea, asesor consistorial.

În foaia „*Catedrala*” din 30 Aprilie (13 Mai) 1906, edată din ocaziunea sfințirii catedralei, am dat de urma acelui cu meritele mai mari, și trebuie să presupun, că ce e scris negru pe alb, e un adevăr, pentru că, barem eu nu cred, că cineva scriind, să mintă.

În foaie nu s'a publicat nimic despre activitatea și meritele fiecărui membru din comisiune, ci arătându-se portretele dlor asessori consistoriali Nicolae Ivan și dr. Ilie Miron Cristea, ni se spune, că pentru zidirea catedralei, meritele cele mai mari le are dl Nicolae Ivan și anume, ca referent consistorial.

Dar nici „*Luceafărul*”, Nr. 9, din 1906, pag. 208, nu pierde din vedere pe cei cu merite pentru zidirea catedralei și ne spune: Cristea are merite și în jurul zidirii bisericii Catedrale, fiind referentul lucrărilor de inzestrare și împodobire.

Consistorul l-a trimis să studieze în Orient pictura și întocmirea altor biserici²⁾.

În foaia „*Catedrala*” despre asesorul referent Nicolae Ivan între altele s'a scris, că și-a împlinit angajamentul onorific³⁾ și greu, cu cinste, pricepere și energie, spre satisfacerea generală,

¹⁾ Nr. 230, din 12/25 Decembrie 1906.

²⁾ Pe banii bisericii a făcut un voiaj prin România.

³⁾ Pentru salariul de asesor referent.

și cine își va lua osteneala a scrie istoricul zidirii bisericii, nu va putea trece cu vederea munca stăruitoare ce a pus asesorul Ivan.

Di Ivan încă în viață și-a aflat istoricul său. Unii imi spun, că stilul glorificărilor e al penei dlui Ivan. Așa se îmbată lumea drept credincioasă răsăriteană!

La acest articol tot în „Tribuna”¹⁾ cu titlul „O lămurire pentru Magnificența Sa dl A. Marienescu”, asesorul consistorial Nicolae Ivan între altele declară:

„Referitor la cele publicate în foaia ocazională „Catedrala” de prietenul meu Silvestru Moldovan, n'am să răspund nici un cuvânt, pentru că el e mai competent, ca fost următor al meu la redacția „Telegraful Român”.

b) Seminarul.

Chestiunea zidirii unui edificiu pentru institutul seminarial teologic-pedagogic, este făcută evidentă în „Monografia” acestui institut,²⁾ de autorul acestei lucrări, și prin adaptările costisitoare făcute la edificiile seminariale, s'a realizat prevederea accentuată³⁾ „că arhidieceza nici când nu va ajunge la un edificiu corespunzător”.

Acesta e meritul asesorului referent N. Ivan, în conivență cu arhiepiscopul-mitropolit Ioan Mețianu, în ce privește zidirea monumentală a seminarului⁴⁾, dacă se consideră ca merit.

c) Școala centrală.

O ilustrare despre corectitatea administrării averii centrale a bisericii este și zidirea casei, căreia, pentru aparență, i s'a dat numirea de „Școala Centrală”, dar de fapt s'a avut în vedere o locuință sumptuoasă pentru protopopul dr. Ioan Stroia, ginerele referentului Nicolae Ivan.⁵⁾

Zidirea acestui edificiu a fost cuprinsă, grupată între alte chestiuni, în raportul către sinod al consistorului⁶⁾ despre acti-

¹⁾ Nr. 235 din 19 Decembrie 1906.

²⁾ Pag. 208—229.

³⁾ Pag. 229.

⁴⁾ Concluzele sinodului arhidiecezan Nrii: 72, 74 din 1912; 88 din 1913, 48 din 1914 și 57 din 1915.

⁵⁾ La orfelinatul înființat pentru orfanii din războiu — plasat un timp oarecare în acest edificiu — protopopul ginere a fost instituit și ca directorul orfelinatlui, nu fără resens în opinia publică, pentru acest cumul.

⁶⁾ Din 5 Aprilie 1910 Nr. 3931 Plen.

vitatea în ședințe plene, la punctul VII sub titlul: „Alte obiecte” cu textul:

„O dorință veche a comunelor bisericești Sibiu-Cetate și Sibiu-suburbii Iosefin¹⁾ de a-și edifica o școală centrală corespunzătoare s'a realizat în anul acesta, ridicându-se un edificiu pompos²⁾ pe terenul liber din grădina fondului catedralei din strada Șaguna Nr. caselor 12 și 14”.

Deci pe imobilul fondului catedralei, tăinuindu-se zidirea și a locuinței sumptuoase pentru protopop.

La acest punct din raportul consistorului, prin concluzul Nr. 21 din 1910, sinodul arhidiecezan a decis, că: Consistorul să prezinte proximei sesiuni sinodale raport special.

Raportul s'a prezentat nu în proxima sesiune din 1911, ci numai în sesiunea din 1912, și prin concluzul Nr. 65 s'a enunțat următoarea desavuare:

„Având în vedere, că conform dispozițiunii cuprinse în § 96 pct. 4 din statutul organic este de competența sinodului eparhial a decide în privința realităților și fondurilor conform scopului pentru care s'au înființat; având în vedere că acest raport al consistorului s'a făcut numai în urma solicitării sinodului prin concluzul Nr. 21 din 1910, în fața faptului indeplinit, cele raportate se iau spre știre, iar în viitor consistorul se îndrumă, ca să observe normele în ce privește administrarea și investirea averii arhidiecezei”.

d) Hotelul Europa.

Dacă în legătură cu cumpărarea casei dela erezii „Harbermann”, zidirea de hotel pe locul edificiului învechit, se sulevează ca meritul referentului N. Ivan, apoi fapt e: nerentabilitatea hotelului, și că era cu mult mai avantajoasă zidirea de locuințe de închiriat. Iar

e) Vilele.³⁾

Zidite pe terenul din o stradă principală a Sibiului, astăzi numită „Carmen Sylva”, pe locul rămas după vinderea unei părți considerabile statului pentru zidirea Tribunalului și des-

¹⁾ Amândouă la oaltă cu 900 suflete, și le era accesibilă și școala de aplicație a institutului pedagogic.

²⁾ Pe hârtie.

³⁾ Nu sunt de vară.

chiderea unei străzi noi, evident, că acest teren nu se mai putea întrebuința pentru instituții de interes public, ci numai pentru zidiri de case de închiriat. Deci ce merit special poate constitui zidirea acestor vile?

Se accentuează mai departe:

„Ca referent financiar a adus ordine în gospodăria arhidiecezei așa, că fondurile au crescut și s'au sporit vre-o două milioane”.

În ce privește ordinea adusă în gospodăria arhidiecezei, servească, pe lângă cele făcute evidente cu zidirea „Școalei Centrale”;

1. Propunerea deputatului dr. Eusebiu Roșca, în sesiunea sinodului arhidiecezan din 1911¹⁾;

„Având în vedere, că conform dispozițiunii cuprinse în § 96 pct. 3 și 4 din statutul organic, agendelor sinoadelor eparhiale aparține: „Ingrijirea și controlarea averii miscătoare și nemiscătoare a realităților fondurilor, cari fac proprietatea eparhiei”, precum și: „deciderea în privința acestor realități și fonduri, conform scopului pentru care s'au înființat”; având în vedere, că mai ales în urma scurtimii timpului, sinodul nu e în măsură a face uz de acest drept și datorință de-o potrivă; având în vedere, că revidarea și examinarea rațiociniilor anuale a fondurilor și fundațiilor se referă mai mult la controlarea exactității pozițiilor dela percepte și erogate, ceace nu este identic cu controlul indicat, după cum este evident și din dispoziția cuprinsă tot în § 96 pct. 13 din statutul organic; având în vedere, că nu numai se fac *supererogate considerabile peste sumele preliminate în buget, dar se fac și investiții, ba se alterează chiar și menținerea averii fondurilor, și numai în sfera de activitate a senatelor consistoriale, ceace este neadmisibil; având în vedere, că prin concluzul din 27 Aprilie 1910 Nr. 21 sinodul însuși a cerut raport dela consistor în o afacere de investire, prin care investire s'a alterat executarea unui concluz sinodal adus cu unanimitate de voturi, pentru a se preveni și delătura eventualele necorectități în administrarea averii fondurilor și fundațiilor* propun:

Se exmîte o comisiune de doi membrii dintre deputații sinodali din Sibiu, care comisiune va controla în toate direc-

¹⁾ Concluz Nr. 47.

țiuni, ~~dacă averea fondurilor și fundațiilor s'a administrat și se administrează de consistor cu respectarea normelor în vigoare, având a prezenta sinodului în sesiunea din 1912 raport exact despre cele constatate”.~~

Sinodul apreciind motivele invocate, primește această propunere, iar ca membrii în comisiune se aleg deputații: Arseniu Vlaicu și Ion Lapedatu¹⁾.

Această comisiune însă n'a satisfăcut însărcinării ce i s'a dat, nici la intervenirea personală a propunătorului la membrul comisiunii Arseniu Vlaicu, dovadă următoarea scrisoare a membrului comisiunii Ion Lapedatu:

„Mult Stimate Domnule Director²⁾,

Azi am primit scrisoarea D-voastre din 1 crt. trimisă din Budapesta și regret foarte mult, că pe Luni, în 12 crt. nu Vă pot sta la dispoziție. Anume, niște prețuiri urgente de pagube de incendiu mă obligă să merg în părțile Reghinului, unde m'am anunțat deja.

Vă mulțumesc pentru suma de coroane 40 trimisă din partea „Brașovenei” la fondul ziaristilor.

Sibiu, 3 VIII 1918.

Cu tot respectul:
ss. Ion, I. Lapedatu.

2. *Memoriul autorului acestei lucrări în ce privește administrarea iregulară a averii centrale bisericești.*

Deoarece controlarea contemplată prin comisiunea sinodală exmisă a rămas fără efect, prin „Memoriul”, adresat și trimis sinodului arhidiecezan cu raportul consistorului Nr. 3850 din 3 Aprilie 1914, pe lângă sulevarea unor neîndreptățiri ce mi s'au făcut, am expus în concret și următoarele iregularități în administrarea averii centrale bisericești:

a) Supererogatele cele mari an de an, cari la încheierea rațiociniilor fondurilor pe anul 1912 au trecut peste 100 mii coroane.

b) Faptul, că o donațiune, primită de sinodul arhidiecezan, s'a subtras dela menținerea ei.

c) Reparaturile și adaptările cele multe, făcute uneori la gustul chiriașilor.

¹⁾ Concluz Nr. 78 din 1911.

²⁾ Arseniu Vlaicu.

d) Zidire fără aprobarea Preaveneratului sinod.¹⁾

e) Ingerința în administrarea fondului tipografiei arhidiecezane, contrar dispozițiilor testamentare și a regulamentului pentru afacerile interne ale comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane din 1881²⁾.

f) Executarea concluzului Preaveneratului sinod nr. 78, din 1911.

g) Sistemizări de dotațiuni și votări de adause personale, fără ingerința competență a Preaveneratului sinod, etc."

Totodată am declarat, că mă angajez — în interesul bisericii — cu consecvența odiului de orice categorie pentru interesele mele personale, cum am urmat și în afacerile Tipografiei și Bibliotecii arhidiecezane, că dacă Preaveneratul sinod mă va însărcina și mă va autoriza, ca să pot face uz de actele din arhivul consistorial, și de cărțile de contabilitate și documentele de cassă, la sesiunea sinodală din 1915, să prezint raport documentat despre necorectitățile în administrarea fondurilor, prin nerespectarea normelor în vigoare și a actelor fundamentale, ceea ce altfel am indicat și în propunerea făcută în ședința Preaveneratului sinod din 1911³⁾ și sunt sigur, că am să scot la iveală după adevărata lor valoare pe cei ce își reclamă rol de mari financieri ai bisericii, și să-i prezint în adevărată lumină de puritanism.

Sinodul prin concluzul nr. 70, din 1914 a decis:

„Părțile I, II și III, din cererea⁴⁾ directorului seminarial dr. Eusebiu Roșca se iau dela ordinea zilei, relegându-se la sesiunea viitoare a sinodului, dar și până atunci se dau spre studiere și raportare unei comisiunii în persoana deputaților: Dr. Ilarion Pușcariu, Partenie Cosma, și Ioan de Preda”.

Prin actul consistorial din 9 Februarie 1915, nr. 1184 Plen. mi s'a comunicat, că comisia sinodală și-a prezentat raportul, dar nu se promovează sinodului, ci mi se indică, că consistorul arhidiecezan, intrând în vederile comisiunii sinodale, a luat următorul concluz:

1. „Comisiunea sinodală exmisă prin concluzul nr. 78, din

¹⁾ Concluz. sin. Nr. 65 din 1912, și actele consistoriale Nr. 4933 și 4934 din 1911.

²⁾ Concluz. sin. Nr. 76 din 1881.

³⁾ Concluz 47.

⁴⁾ Nu cerere ci „Memoriu”.

1911, se invită a-și îndeplini misiunea, ce i s'a încredințat, așa, ca încă în sesiunea sinodală a anului 1915, să poată face raport.

2. Și fără a mai aștepta dispozițiunile sinodului, consistorul îți dă autorizare, ca să poți face uz de actele din arhivul consistorial și de cărțile de contabilitate și de documentele de cassă în scopul de a prezenta la sesiunea sinodală din 1915 raport documentat despre incorectitățile în administrarea fondurilor prin nerespectarea normelor în vigoare și a actelor fundamentale”.

Evident, că prin denaturarea celor accentuate în „Memoriu” prin acest act se are în vedere mușamalizarea chestiunii, pentru aceea prin adresa din 19 Februarie 1915 am răspuns: „Că comisiunii exmisă de sinod îi stau la dispoziție, ca să facă constatările necesare, și ca modalitate de expeditivitate am indicat, că dacă comisiunea exmisă prin concluzul sinodului nr. 78, din 1911, care avea să raporteze în sesiunea din 1912 a sinodului numai acum este invitată a-și îndeplini misiunea, ar fi mai corespunzător, ca împreună să îndeplinească cele două comisiuni această lucrare.

Lucrarea aceasta se poate îndeplini în decursul anului 1915 temeinic, dar nu acum, când mai sunt numai câteva zile până la sesiunea sinodală”.

La această adresă consistorul n'a mai reagat, și s'a realizat mușamalizarea exmiterii celor două comisiuni, după cum am prevăzut-o.

Caracteristic este, că însuși vicarul arhiepiscopesc Dr. Ilarion Pușcariu mi-a dat, scris în parte cu mâna proprie,¹⁾ următoarele indicări:

„I. Pe anul 1910, să se cerceteze:

1. Ce reparaturi și adaptări s'au făcut la casele din Sibiu ale arhidiecezei? din ce incident, adecă cine a cerut? Cât face suma în bani pentru toate?

2. Făcutu-s'a preliminar de spese pentru executare și aprobatu-s'a de consistor?

3. Prezentatu-s'a consistorului rațiociniu documentat despre toate? Ce diferențe se văd între sumele din preliminar și între ce de fapt s'au plătit?

¹⁾ Originalul actului e păstrat la mine, și ori cine poate lua privire în el.

II. Cine a hotărât a se face șopron la locuința protopopului Dr. I. Stroia. Vezi nr. Cons. 4933 și 4934, Ep. din 20 Mai 1911.

III. Bugetul la fondul Rudolfin, trecut până în Mai cu 5000 coroane, iar fondul școlar trecut cu 17,000 coroane.

IV. Imprumuturile particulare câte sunt? și cu ce garanție?"

Tot în sesiunea sinodului din 1914, privitor la socotelile fondurilor și fundațiilor pe anul 1913, prin concluzul nr. 90 s'a decis sub punctele :

3. „Se dă indemnizare consistorului pentru suma de 101.673 coroane, 37 filleri, spesate peste preliminar.

6. Cu ocaziunea terminării zidirii hotelului să se limpezască starea fondului „Pantazi”, a cărui stare încă se prezintă într'o formă nelămurită.

7. Deoarece decreșterile, mai ales la fondul general administrativ, și la fondul cultural, sunt foarte îngrijitoare, se îndrumă consistorul a se ține strict între marginile bugetului, care în raționiciunile anului expirat, n'au fost de loc respectate și în modul acesta putem ușor ajunge la calamități”.

Iar prin concluzul nr. 75, pct. 8 din 1916 s'a decis :

„Remunerațiunile speciale pentru persoanele angajate cu salarii fixe să înceteze”.

Făcută evidentă ordinea adusă în gospodăria arhidiecezei, adevărul asupra acestui merit inchipuit, că fondurile au sporit vre-o 2 milioane, se reduce la faptul, că capitalurile fructificate prin depuneri la „Bănci”, cu dobândă de 5%, în 14 ani se dublică, și apoi să nu se ignoreze nici devaluarea valutei după războiu, precum și faptul, că în averea în numerar a arhidiecezei a intrat și suma dela stat pentru teritoriul ce i s'a vândut, spre a zidi un nou edificiu pentru trebuințele Tribunalului.

Deci acestea sunt meritele în cele financiare, accentuate drept reclamă personală, pentru inducerea în eroare a opiniei publice.

În articolul din „Înfrățirea” cu datele biografice, se mai accentuează.

1. Din 1898 până la 1919, a fost membru al comitetului central al „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român”.

DI N. Iorga cu data 9—11 Ianuarie 1920 scrie în „Memorii.”¹⁾

¹⁾ Vol. II. Pag. 317.

„La învoirea comitetului „Asociațiunii”, tinerii manifestă violent pentru înlocuirea bătrânilor. Bătrânul Cosma face o nouă listă, fiecare nume fiind pus deosebit la vot, Ivan cade.

2. Membru al :

a) „Congreselor naționale din 1888 până acum”.

Despre alegerea pentru congresul din 1888 „Tribuna” a făcut următoarea comunicare¹⁾ :

„Încă cu ocaziunea alegerilor la congresul național bisericesc în cercul Albei-Iuliei un anume Ivan, preot la temnițele din Aiud, a știut seduce pe alegătorii clericali prin arătarea de epistole din care zicea, că numai pe el îl dorește Excelenția Sa Mitropolitul, care singur l-ar fi provocat, ca să păsească ca deputat, și-ar fi scris acele epistole, și ca sfaturile mai înalte să aibe mai bun efect, cu tractări cu beuturi, și cu promisiuni de tot felul, a sedus majoritatea în număr de 12 inși, și reuși ca deputat congresual acela, care acum de mai mulți ani era sub cercetare disciplinară”.

b) Sinoadelor eparhiale începând din 1891.

c) Consistoriului mitropolitan : a fost ales în 1900 ca supleant, iar în 1906 ca ordinar în senatul școlar.

În 1909 a fost ales ginerele său dr. Ioan Stroia ca asesor supleant în senatul episcopesc, ca acesta să poată fi ales de controlor la casieria consistorului mitropolitan.

3. „A suferit internare în anii 1916—17, pentru că a lucrat contra alegerii lui Mangra ca mitropolit al Ardealului, a avut procese politice la ministerul ungar pentru articole publicate în „Adevărul” din București”.

Toate acestea sunt culmea neadevărurilor, ca să nu li-se deie calificarea corespunzătoare.

Internat (?) Când își făcea reclamă personală pentru articolul publicat anonim în „Telegraful Român”²⁾ cu titlul : „Ce crede dl Goga ?”

Pentru a fi eternizat acest articol clasic ca *lașitate* află de bine al reproduce în părțile mai marcante și în cadrul acestei lucrări :

„Se continuă în București și pe căldurile insuportabile de vară campania începută de mult, pentru constrângerea guvernului Român, ca să iasă din neutralitate, să intre în războiu,

¹⁾ Nr. 62 din 1888.

²⁾ Nr. 75 din 21 Iulie (3 August) 1916.

alătura cu Rusia, pentru a lua Ardealul și a da monarhiei Austro-Ungare lovitura de moarte, — cum spun războinicii ruso-fili. Se continuă astfel în București jocul urât și necinstit, după fluierul altora, un joc care nu va înceta decât în momentul, în care din sacul legațiunii rusești din București se vor găta grăunțele, cari formează acum hrana flămânzilor intrați, ori târați în acest joc frivol, păgubitor intereselor neamului românesc.

Fugarii noștri plătiți de legațiunea rusească, firește, că nu pot lipsi dela asemenea intruniri publice, în cari cer și ei Ardealul, patria lor, pe care au părăsit-o ca niște lași, în vreme de primejdie. Marele demagog Vasile Lucaciu le prezidează și rostește vorbiri, în firul cărora își exprimă câte odată dorința, de a putea prezida o intrunire măreață (a flămânzilor din București?) în Alba-Iulia, capitala Ardealului, cucerit de armata română, — iar poetul Goga vorbește și el și asigură pe pușinii, cari îl ascultă, și pe și mai pușinii cari cred, că el are o credință, anume: crede într'un Dumnezeu și crede în prăbușirea monarhiei Austro-Ungară!

Mari vorbe. Să le luăm însă mai de aproape în examinare.

Despre cei ce au credință, așa ne spune sfânta Scriptură, că se vor mântui: Domnul Goga însă cu greu se va mântui, pentru că credința sa e falsă. Cel ce crede în Dumnezeu, împlinește poruncile dumnezeiești. Dl Goga însă nu le-a împlinit, și nu le împlinește. Să le ia numai de-a rândul și să-și consulte conștiința în vre-un moment de curățenie sufletească, și va vedea, cât de mult și de multe ori a păcătuit el în contra lor, totdeauna cu voia! Dar a păcătuit mai ales în contra dispozițiunii dumnezeiești, ca omul „într'u sudoarea feții sale”, deci prin muncă grea și neîntreruptă, să se facă vrednic în viața aceasta vremelnică, pregătindu-și sufletul pentru viața veșnică din lumea cealaltă.

Când și unde a muncit din greu și serios dl Goga?, și unde sunt roadele muncii sale? „La „Asociațiune” poate?, unde a stat multă vreme ca secretar, la această înaltă instituțiune românească? Nici cel mai indulgent istoriograf, scriind vre'odată istoricul „Asociațiunii” nu va putea constata alta, decât risipa și lipsa totală de activitate la „Asociațiune” pe vremea când Goga îi era secretarul!

Dar Goga mai are o credință: că monarhia Austro-Ungară va fi nimicită.

Cu, sau fără concursul faptic al dlui Goga e irelevant. Inșă și această credință a dlui Goga e falsă, și ne arată în plină golătate lipsa de pregătire politică și de cunoștințe istorice a poetului Goga.

Dar chiar dacă ar fi condamnată la moarte din partea sortii monarhia Austro-Ungară, crede dl Goga, că sucombarea ei se poate face atât de repede, ca a unui pui de găină? Imperiul turcesc decând e condamnat la moarte, câte răsboaie s'au purtat în contra lui, și totuș n'a putut fi nimicit de tot, deși a pierdut toate răsboaiele.

Poetii au fost considerații totdeauna de proroci ai neamului. Proroc ar trebui să fie și Goga, prorocul neamului românesc. Dar e proroc fals dl Goga, pentru că falsă îi este credința, atât în Dumnezeu, cât și în prăbușirea monarhiei noastre. Credința în Dumnezeu, poate să se facă încă în credință adevărată, dacă cu timpul, intrând în anii bărbăției, ori chiar ai bătrâneței, dl Goga va începe să împlinească poruncile dumnezeiești, va începe să fie milostiv, smerit, și evlavios.

Cealaltă credință însă, în nimicirea Austro-Ungariei, tot falsă are să-i rămână. Va îmbătrâni deabinelea dl Goga fără a vedea prăbușită monarhia Austro-Ungară. Va intra în mormânt cu credința aceasta falsă a sa și monarhia Austro-Ungară tot va exista, pentru că existența ei e o necesitate pentru Europa, și pentru că dacă nu ar exista, ar trebui să fie creată”.

Că a lucrat contra alegerii lui Mangra ca mitropolit al Ardealului”, acest neadevăr s'fruntat e făcut evident la titlul „Alegeria lui Mangra”¹⁾.

România a intrat în războiu în 14/27 August, dar ventându-se în publicitate, că intrarea României în rezel e iminentă, deja în 8/21 August, s'a refugiat deocamdată la Cluj, simulând că are afaceri la banca „Vatra”, și de acolo, împreună cu prietenul său, protopopol Nicolae Borzea, până la „Marienbad” nu s'a oprit.

Reintors dela „Marienbad” la Oradea unde era refugiat consistorul, contactul de intimitate cu mitropolitul Mangra era de notorietate publică, cu resens și pentru cei mai de aproape

¹⁾ Pag. 35.

ai lui Mangra, cum era secretarul său dr. Nicolae Regman, a cărui soție era nepoată de frate a lui Mangra, comunicându-i autorului acestei lucrări repetit, că părintele Ivan numai nu doarme la Mangra

Procese politice la ministerul ungar pentru articole publicate în „Adevărul” din București.

După tenorul acestui ziar e admisibil să fi scris la acest ziar, deși nu-l amintește între foile la cari afirmă că a colaborat, dar ca să fi avut procese politice la ministrul ungar el, prietenul lui Jeszenszky, procurorul dela Curtea de Apel din Târgu-Mureș, el prietenul prefectului Szász József, prin intervenirea căruia i-s'a anunțat lui Tisza de candidat de mitropolit¹⁾ și el, prietenul lui dr. Horváth Petrichevich Emil²⁾ este o afirmare de îndrăzneță reclamă.

4. Pe teren economic a înființat în 1907 banca „Vatra” din Cluj, a cărui prezident a fost³⁾; a conlucrat la înființarea băncii „Lumina”, a fost prezident al „Casei de păstrare din Miercurea”, și membru în consiliul de administrație la „Mureșana” din Reghin, și în consiliul de inspecție al băncii „Generale de asigurare” din Sibiu.

Foia „Gazeta Transilvaniei” sub titlul: „Incompatibilități și cumule”⁴⁾ această reclamă pe terenul economic o face evidentă astfel:

„Asesorul consistorial Nicolae Ivan din Sibiu, e membru în direcțiune la patru institute: „Casa de păstrare din Miercurea”, „Lumina” din Sibiu, „Mureșana” din Reghinul-Săsesc și „Vatra” din Cluj, iar membru în comitetul de supraveghere la „Banca Generală de asigurare” și la „Solidaritatea” din Sibiu.

Acelaș sistem și la ginerele dlui Ivan, protopopul, asesor la consistorul mitropolitan dr. Ioan Stroia din Sibiu, care încă e membru la 4 direcțiuni: „Albina” din Sibiu, „Brădetul” din Orlat, „Casa de păstrare” din Săliște, și „Viitorul” din Ocna, pe lângă aceea mai e controlor la Cassa Mitropolitană și beneficiază de un cvartir, care pe lângă locuința proprie, îi mai aduce chirie de vre-o două mișoare, și o grădină.

Boala aceasta molipsitoare a prins și la cel mai bun prieten

¹⁾ Vezi pagina 35.

²⁾ Tractat sumptuos și cu cină. Vezi pagina 109.

³⁾ Și și-a plasat și pe nepotul său dr. Laurean Gherman de director.

⁴⁾ Nr. 58 din 22 Mai (4 Iunie) 1918.

ten al dlui Ivan, la protopopul și asesorul Nicolae Borzea din Făgăraș, care tot la patru bănci e în direcțiune: la „Furnica” din Făgăraș, „Armonia” din Cincul-mare, „Lumina” din Sibiu și „Olteana” din Viștea”.

Am luat sub apreciere aceste date biografice, pentru că, drept reclamă personală se repetă nu mai puțin ca de trei ori, când augumentate, când cu suprimarea unor fraze încărcate cu superlative extravagante. Că sunt fără valoare reală istorică sunt conștiu, dar țin să fie eternizate, ca semne ale timpului.

Repetările sunt făcute în:

I.

Broșura „Episcopul Clujului” Contribuțiuni la caracterizarea vieții și faptelor unui om de seamă. Pagini adresate tineretului nostru”. Cluj 1930.

În „Prefață” cu data Ianuarie 1930, subscrisă de protopopul D. Antal, între altele se accentuează:

„O seamă de intelectuali din Cluj, rău informați, ori interesați, au deslănțuit în presă și în conventicole¹⁾ o puternică campanie de ponegriri, pentru a împiedeca alegerea întru episcop a P. S. Sale Nicolae Ivan . . .”

Apoi, ca o notă a vredniciei se sulevează²⁾.

„Sinodul extraordinar din 12 Mai 1906 în preziua sfințirii „Catedralei” și-a exprimat prin concluzul Nr. 6 recunoștința³⁾ față de asesorul consistorului Nicolae Ivan, care cu sfatul și cu munca sa a stat în ajutor capului bisericii, pentru reușita cât mai strălucită a întreprinderii⁴⁾.

II.

În broșura: „Episcopia ortodoxă română a Vadului, Feleacului și Clujului” 1919—1929, de dr. Sebastian Stanca, consilier eparhial, Cluj 1930. Titlul: „Biografia P. S. Sale episcopului Nicolae Ivan”.

¹⁾ După modalitatea practică în „Consistorul lui Ivan” din Sibiu? Hoțu se teme de pagubă.

²⁾ Pagina 7.

³⁾ Dată propunerea protopopului deputat Galacteon Șagău, ca să o citească în sinod, ca propunerea sa, a provocat ilaritate cum o silabiza, iar sărbătoritul schimba la fețe.

⁴⁾ Vezi titlul „Biserica Catedrala”.

1. „Dând examenul de calificăție preotească cu distincție. Adevărul e, că a fost avizat la examen de corigență¹⁾”

2. „Tot asesorul Nicolae Ivan, ajutat de Partenie Cosma și Pantaleon Lucuța, a acaparat din mâinile străinilor palatul „Habermann” pe seama bisericii, cu toată rezerva și opoziția chiar a mitropolitului Ioan Meșianu, care din cauze ușor de înțeles, nu voia să atragă asupra sa ura sașilor și a guvernului”.

Adevărul e, că pentru a delibera cu conproprietarii casei, consistorul l-a exmis pe jurisconsultul Ioan de Preda și pe asesorul referent al afacerilor epitropești N. Ivan,

Fapt e, că Partenie Cosma, directorul institutului de credit și economii „Albina”, la care institut casa era ipototecată cu o sumă considerabilă, la cumpărarea acestei case a avut rol covârșitor, iar rolul casierului Pantaleon Lucuția s'a redus la faptul, că decisă de consistor cumpărarea, s'a dus cu livretul de depuneri la institutul „Albina”, ca aceasta să-și exconținenteze pretenziunea, iar restul din cele 400 mii coroane, prețul cumpărării, l-a predat conproprietarilor.

Și acum la o parte cu modestia.

Autorul acestei lucrări cunoaștea bine situația conproprietarilor acestui imobil, ca membru din consiliul de direcțiune al institutului „Albina”.

Ca asesor consistorial, la ședințele consistorului participam mai rar, și numai la discuțiuni mai importante, deoarece, după cum s'a ventilat și în publicitate, hotărârile consistorului se executau și alterate, mi-am fost impus un fel de rezervă, ca să nu mă fac complice la astfel de destrăbălări.

Ocazional asesorul referent Lazăr Triteanu²⁾ mi-a comunicat, că mitropolitul e în contra cumpărării casei dela erezii Habermann, și ar fi bine să particip și eu la ședința ce se va ține la cutare dată, când se va delibera asupra acestei afaceri, și a adaus: „Că de Dvoastră, cam are respect”³⁾.

M'am dus la acea ședință, și referentul în expunere expunându-se la câte toate considerante de ordin secundar, i-am pus întrebarea: În ce stadiu se află târguiala? La ceea ce mi-a răspuns jurisconsultul numit mai sus — asesor consistorial și

¹⁾ Prin decisiul consistorului arhidiecezan Nr. 2490 Bis din 22 Septembrie 1878.

²⁾ Acum episcopul eparhiei Romanului.

³⁾ Fiind în viață să mă desavueze dacă afirm neadevăr.

el — cu 400 mii coroane, târgul e încheiat definitiv. La observările mitropolitului despre neajunsurile cu chiriașii, cu reparaturile, am reflectat: Aceste împrejurări ar putea fi considerate când ar fi să se cumpere o casă învechită, situată la un loc dosit, dar acum cumpărăm ridicarea nimbului și prestigiului bisericii, că devine proprietara unui imobil la locul cel mai ales al orașului Sibiu; iar referentului i-am pus întrebarea: Ce propui? La ceea ce, cam trăgănat a răspuns: „Eu propun să se cumpere”.

La observările mele n'a mai reflectat nici mitropolitul și s'a enunțat decisiul, ca să se cumpere cu 400 mii coroane, la ceea ce am adaus, că încă astăzi să se achite prețul, că mâine nu o mai putem cumpăra.

Resensul între Sași a și urmat cu grave imputări la adresa conducătorilor băncilor săsești, pentru că n'au cumpărat acest imobil în imediata vecinătate și cu realitatea băncii „Spaarkassa”, cu „Scalda populară”.

„Rezerva și poziția mitropolitului Ioan Meșian, din cauze ușor de înțeles, că nu voia să atragă asupra sa ura sașilor și a guvernelor” accentuată în broșură de dr. Sebastian Stanca, consilier eparhial, s'a publicat probabil pentru denaturarea adevărului cu vinderea cu un preț minimal către stat a unei părți considerabile din cel mai de valoare teren al bisericii din strada principală, numită astăzi „Carmen Sylva”.

Președintele tribunalului dr. Kemény Gyula, cu care conveeam din când în când, mi-a și comunicat ocazional tare satisfăcut, că atât mitropolitul, cât și referentul s'au declarat pentru vindere, despre ceea ce a și raportat ministrului.

Spre ilustrarea orgoliului său, cultivat prin autosugestia, servească afară de caracterizarea din „Tribuna”¹⁾ că: „Sfinția Sa are sfânta convingere, că tot ce s'a făcut în biserică prin trântul s'a făcut, și nimic fără dânsul nu se face” și următoarele publicate în „Renașterea”²⁾ din Cluj.

„Delegației comercianților și meseriașilor Români din Cluj — între altele — le-a comunicat Preasfinția Sa, că casa reuniunii meseriașilor Români din Sibiu „este cumpărată de mine”, cu banii consistorului și apoi plătiți pe rând cu stăruința răposatului Victor Tordășianu”.

¹⁾ Nr. 79 din 1901.

²⁾ Nr. 44—45 din 1934.

Secretarul reuniunii, Stefan Duca, conducătorul tipografiei arhidiecezane, prin actul din 18 Noemvrie 1934 constată, că: „Reuniunea a ajuns în posesiunea proprietății imobilului său din Sibiu, din strada Bruckenthal” nr. 17, în urma insistenței fostului ei vrednic președinte V. Tordășianu, și a rugării înaintate către Preaveneratul consistor arhiepiscopesc, și către fericitul în Domnul arhiepiscop-mitropolit Ioan Mețianu, de a ne vota un împrumut cu procente modeste din fondul Dimitrie Andronic¹⁾, pentru cumpărarea unei case. Referent episcopesc era asesorul consistorial Nicolae Ivan²⁾.

Deci adevărul e, că este cumpărat de alți factori nu de dânsul.

III.

La sfințirea bisericii „Catedrale” din Cluj în anul 1933, dl dr. Aurel Gociman, în ziarul „Universul” publică un articol cu titlul „Ziditorul de biserică episcopul Nicolae al Vadului și Feleacului³⁾”, iar cele publicate în foaia eparhiei „Renașterea” despre actul sfințirii, s’au reprodus și în o broșură cu titlul: „Zile memorabile (4, 5 și 6 Noemvrie 1933) Sfințirea catedralei ortodoxe române din Cluj 1923—1933”. În această broșură sub titlul: „Voci de presă” se reproduc articolele elogioase, ce s’au scris în principalele ziare din țară, și s’au reprodus și articolul din „Universul”: „Ziditorul de biserică” etc. Însă cu suprimarea următoarelor părți din acel articol:

„S’a înscris la seminarul teologic din Sibiu unde a făcut studii strălucite, iar după ce și-a terminat studiile teologice, s’a înscris la facultatea de drept a universității din Budapesta”.

Mitropolitul Miron Romanul succesorul lui Șaguna, apreciind înaltele calități ale protopopului Nicolae Ivan, l-a chemat la Sibiu pentru a redacta ziarul „Telegraful Român”. În scurtă vreme a fost ales apoi asesor al consistorului arhidiecezan de la Sibiu. În această calitate a desfășurat o activitate remarcabilă.

¹⁾ Fundațiune cu capital considerabil, ca din venitul ei să se sprijinească meseriile și industria între Români ortodocși din Transilvania (Prot. sinod. arhid. din 1884 Pag. 171—172).

²⁾ Fiind asesor în senatul bisericesc, putea face uz de vot, numai în lipsa de numărul recerut de asesori din senatul episcopesc.

³⁾ Nr. 304 din 6 Noemvrie 1933.

La zidirea catedralei din Sibiu, precum și la lucrările de reconstruire ale seminarului și la ridicarea unui mare număr de case ale mitropoliei, inițiativa și stăruința asesorului Ivan a adus cele mai serioase contribuțiuni.

După o asemenea activitate era firesc, ca îndată ce s’a ivit puțină reînființării episcopiei Vadului și Feleacului, atențiunea obștească să se îndrepte în spre asesorul Ivan, căruia sinodul arhidiecezan dela Sibiu i-a încredințat misiunea de a organiza și sinodul ortodox al noiei eparhii”.

În legătură cu articolul: „A murit episcopul Nicolae Ivan al Clujului” publicat în „Universul”¹⁾ se publică articolul:

„La patul de suferință al episcopului Nicolae Ivan”, semnat de Aurel Gociman, în care articol se repetă, că „a făcut studii strălucite la facultatea de drept a universității din Budapesta”.

Adevărul e, că nici un ceas n’a fost la universitatea din Budapesta, și din cronologia datelor biografice repetit publicate, e evident, că după absolvirea cursurilor teologice a fost aplicat imediat ca învățător, și consecutiv în alte funcțiuni.

IV.

La repausare, în „Universul”²⁾, cu titlul: „A murit episcopul Nicolae Ivan al Clujului” s’a publicat: „Cluj, 3 Februarie. „Azi la ora 4 d. m. a încetat din viață Nicolae Ivan episcopul Clujului”. Probabil acest text s’a comunicat telegrafic,

Toi în acel număr al „Universului” s’a publicat anonim un articol de preamărire, cu referire la cele publicate de repositul despre părinții săi, și alte două articole cu titli:

a) „Ultimile clipe ale marelui episcop” și

b) Note biografice, cari sunt identice cu: „Biografia P. S. episcopul Nicolae Ivan” din broșura consilierului eparhial dr. Sebastian Stanca, dar cu suprimarea zicerilor: „Unul redactor și celalalt proprietar, dar sufletul gazetei era protopopul”.

Dela multe slujbe grele și demnitățile câștigate cu merite reale, a fost nevoit să renunțe.

Aliniatele lungi, cu aglomerarea de noțiuni neomogene, cari diferă și ca stil de textul celalalt din broșură, sunt desfăcute în aliniate scurte, cu gruparea corectă a noțiunilor omogene.

¹⁾ Nr. 36, din 1936.

²⁾ Nr. 36 Februarie 1936.

Deci în cele formale s'a făcut o reviziune a materialului, evident, de un om versat în ale stilisticii.

Fapt e, că bolind episcopul timp mai îndelungat, și moartea fiind iminentă, — probabil din indiscreția copistului, — în Cluj se vorbea de un panegiric făcut înainte de repausare. Tot asemenea se va fi urmat probabil și cu compunerea și trimiterea articolelor publicate în „Universul”, pentru că numai așa s'a putut publica în cele 6 coloane deja în 6 Februarie.

Se mai afirmă, că „*averea reală a eparhiei la sfârșitul anului 1929, întrecea valoarea de 33 milioane lei*”, dar nu se spune, că în această avere se cuprind și cele 21 fundațiuni date de arhidieceză încă la 28 Iulie 1923, ca aparținătoare eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului.

Tot la această dată s'a dat și o parte din alte fonduri rămase în administrarea arhiepiscopiei, iar integral, partea ce compete eparhiei Clujului din aceste fonduri s'a dat la 19 și 20 Septembrie 1927.

Dl profesor dr. Ioan Lupaș în articolele sale de preamărire publicate la diferite sărbătoriri ale episcopului N. Ivan, cu un fel de predilecție face uz de fraza de colorit arhaic — legendar: „*A descălecat cu un dulap de acte, cu o masă cu două scaune*”¹⁾. Uneori cu variantele în loc de „dulap”, „vraf”, și în loc de „două”, „un”.

Adevărul e, că în 1919 înainte de a pleca la Cluj, în 13 Octombrie, asesorului Ivan i s'a dat avans 20 mii coroane, și tot atunci s'a desemnat consistorului din Cluj prin „Albina” ca avans, suma de 230 mii coroane²⁾, deci a descălecat cu respectabila sumă de 20.000 lei în buzunar.

La cele două serbări jubiliare în 1930 a vrâstei de 75 ani, și în 1935 a vârstei de 80 ani, în „Renașterea” s'au publicat mai multe articole de preamărire.

Astfel dl Alexandru Lapedatu, profesor universitar și ministrul cultelor și artelor, între altele îi face caracterizarea că a zidit: cea mai monumentală catedrală (?) a bisericii ortodoxe din țară³⁾ sau cum se mai caracterizează în „Universul”: „Capodoperă”⁴⁾, cu un naos, ca un coridor sau tunel, și cu al-

¹⁾ „Renașterea” Nr. 20, din 1930.

²⁾ Vezi cărțile de contabilitate ale consistorului arhidiecezan.

³⁾ „Renașterea” Nr. 21 din 1935.

⁴⁾ Nr. 36 din 1936. Neterminată ca și cea din Sibiu.

tarul spre „Nord”, atunci când este un postulat cardinal canonic, ca altarul bisericii să fie spre „Răsărit”, tocmai biserica eparhiei, care trebuie să servească ca model, e zidită contrar postulatelor canonice.

În părțile Sibiului se știe, că în comuna frunțașă Miercurea, din îndemnul și cu concursul consilierului guvernial, originar din acea comună — Ilie Măcelariu, fără autorizarea autorității bisericești, s'a zidit biserica cu altarul spre Apus.

Răposatul consilier era un matador și în viața bisericească, totuși mitropolitul Șaguna i-a declarat categoric: „*Ilie, piciorul meu în biserică anticanonică nu calcă*” și biserica a fost sfârșită numai de un preot.

Profesorul universitar, consilier eparhial dr. Valeriu Moldovan în „Renașterea”¹⁾ îl caracterizează de: „*Urmașul cel mai devotat și meritos al marelui mitropolit Șaguna*”.

În numele asistenței la aniversarea de 10 ani dela înființarea eparhiei același consilier îi atribuie calificativul: „*Din toate manifestările P. S. Sale se desprinde o extraordinară bunătate sufletească*”²⁾.

La aceste caracterizări se poate aplica dictonul: *Cu gura suflă și cald și rece*. Pentru că atunci când dl dr. V. Moldovan era avocat și altruistul N. Ivan încerca să-l delătore din postul de jurisconsult al filialei „Lumina” din Turda, când m'a consultat în această afacere, — deși cu aceea bancă nu avem nici un contact, — nu-l slăbea din epitele de intrigant, etc., și de inviațiunile date de mine — după cum mi-a comunicat — s'a folosit cu efect.

Dl Marius Sturza, profesor la facultatea de medicină din Cluj îi face caracterizarea: „*Înainte de toate o mare iubire de neam și un naționalist intransigent*”³⁾, iar dl Aurel Gociman în „Universul” îl caracterizează: „*Român până în măduva oaselor în toate manifestările sale*”⁴⁾.

În ce privește aceste caracterizări extravagante despre naționalismul lui N. Ivan reproduc articolul: *Crâmpce din trecutul politic*⁵⁾.

¹⁾ Nr. 21 din 1935.

²⁾ „Renașterea” Nr. 21 din 25 Mai 1930.

³⁾ Renașterea Nr. 21 din 1935.

⁴⁾ Nr. 143 din 27 Mai 1935.

⁵⁾ „Gazeta Poporului” Nr. 12 din 23 Martie 1919.

„O gazetă din Sibiu, punând în vorbă trecutul politic al asesorului N. Ivan, continuă în chipul următor: „De 20 de ani încoace părintele Ivăn a vorbit în numele poporului la comitat, la magistrat și la comitetul național“. Este adevărat, părintele asesor N. Ivan a obișnuit nu numai să vorbească, ci și să scrie în gazete. Cum a vorbit însă, și cum a scris, aceasta se vede, că supărata surată din strada Măcelarilor¹⁾ nu știe. S'o ajutăm deci noi întru neputințele ei, ca să-și cunoască mai bine colaboratorii și trecutul lor politic de două decenii.

În scopul acesta unul din colaboratorii noștri, cu un trecut politic mai puțin strălucitor decât al părintelui asesor, ne trimite spre publicare următoarele:

„Marele public românesc își va fi aducând desigur aminte despre sfaturile puse la cale cu atâta viclenie de către fostul prim ministru Tisza cu comitetul partidului nostru național, și despre pertractările urmate în anii 1913 și 1914, spre a se înfăptui o împăcare între Români și Maghiari.

Aceste pertractări, fiindcă comitetul partidului național, nu s'a lăsat prins în cursă, și a respins cu indignare ori ce îngăduire pe terenul național, nu au dus la rezultatul dorit de Tisza, adevăc au dat greș.

Sfătuirile au dat greș cu deosebire din pricina, că comitetul nostru nu a recunoscut ideea de stat național unitar maghiar, una din condițiunile mai însemnate, puse de contele Tisza.

Dar ceea ce nu i-a reușit contelui Tisza să ajungă cu întreg comitetul în anul 1914, adevăc de a recunoaște punctul de vedere al ideii de stat maghiar, i-a reușit în 1915 prin mijlocirea vicepreședintelui comitetului, dl asesor N. Ivan.

În toamna anului 1915 s'au înfățișat înaintea fostului domnitor Francisc Iosif I, sub conducerea lui Tisza, reprezentanții tuturor comitatelor din Ungaria. Ca imputernicit al municipiului Sibiu s'a *îmbulzit*²⁾ să ia parte și îndrăznețul asesor și vicepreședinte al comitetului național.

Dsa cu prilejul petrecerii în Viena, adumbrît de duhul lui Tisza, într'o convorbire avută cu un gazetar dela jurnalul

¹⁾ „Telegraful Român“.

²⁾ Ceea ce i-a fost tenorul vieții încă dela început.

Dovadă și cele publicate în autobiografia: „Crâmpoe din viața protopopului ortodox român Ioachim Munteanu“. Pag. 101 și 102.

„Reichspost“ a ținut de bine să spună următoarele lucruri, pe cari le dăm mai jos:

Un redactor al marelui ziar vienez „Reichspost“ a avut o întâlnire cu mai mulți membrii din deputațiunea omagială, care s'a prezentat la 2 Septembrie a. c. în fața monarhului, între ei și cu dnii dr. Aurel Vlad și Nicolae Ivan, vicepreședinții comitetului național român dela noi, și reprezentanți ai poporului român din deputațiunea omagială, cari au făcut apoi în fața redactorului declarațiile următoare asupra situației:

Dl Nicolae Ivan asesor consistorial s'a pronunțat astfel:

Amintiri vechi istorice ne leagă pe noi Români de Viena. Prezentarea noastră de acum la poalele Tronului nu mai poate apărea ca demonstrațiune, ca la alte ocaziuni, începând dela prezentarea jalbei intitulată: „*Supplex libellus Valachorum*“ din 1792. Astăzi se prezentează Români în fața supremului Domn, ca în fața celui mai nobil bine făcător al lor, cu cooperarea și aprobarea ministerului președinte al Ungariei, ca cetățeni credincioși unguri de naționalitate română, trimiși de conaționali lor, din partea municipiilor în cari trăiesc, pentru a oferi dovada, că în bine și rău, țin cu credință la casa domnitoare, că își dau sânge și avere pentru existența monarhiei, și că toate le fac pentru a lumina poporul, că e în interesul culturii și civilizației de a-i ține pe dușmanii noștri ai tuturor, pe Ruși, departe de granițele noastre.

Neîncrederea, care durere a făcut mari ravagii, a dispărut în urma războiului, și se va naște o Ungarie cu naționalități satisfăcute, o țară unită și de neînvincis, în care fiecare cetățean ia parte la conducerea ei și se simte bine.

Suntem pătrunși de tot, de vremile mari în cari ne aflăm. Din ziua primă a mobilizării până astăzi noi *Români ungari*, ne-am făcut datorința față de patrie pe câmpurile de luptă cu bucurie insuflețită și suntem mândrii, că cu sângele fiilor noștri am putut dovedi din nou dinastiei și monarhiei probata credință română. Partidul național român, în înțelegere cu înaltul cler român, și-a ținut de datorință a pune la o parte sub durata războiului întreaga activitate politică, și a-și pune toate puterile, toate jertfele, fără restrângere, fără condiție, la dispoziția Tronului și a Patriei. Nu am pretins nimic pentru aceasta și ar fi lucru necuviincios a face afaceri politice din convingerile noastre. Avem încredere, că guvernul ungar, condus de un om plin de

considerații, ca contele Tisza, va fi gata să îndeplinească dorințele românilor loiale în cadrele ideii de stat maghiar. Dorințele aceste sunt cunoscute ministrului prezident contelui Tisza, și în scrisoarea pe care a adresat-o mitropolitului Mețianu, a pus deja în vedere o parțială împlinire a acestor dorințe, cari se referă mai ales la școală și la biserică, dar și la o altă arondare a cercurilor electorale, mai dreaptă, pentru validarea drepturilor politice ale Românilor din Ungaria.

Noi românii vom contribui sigur, la această operă mare a înțelegerii, care va da monarhiei după războiu puterea de a duce la bun sfârșit vindecarea rănilor celor multe. Ce binecuvântare ar fi aceasta pentru noi toți! Se poate, că aceste zile din Viena au să formeze zorile unui nou viitor¹⁾.

Până aci am lăsat să urmeze cuvântul asesorului N. Ivan. Să adăugăm însă și noi câteva vorbe. Prin faptul, că dânsul a recunoscut împărțirea românilor cu unele drepturi, subțiri și anemice, în cadrele ideii de stat maghiar, s'a făcut vinovat de trădare și renegare. A recunoaște ideea aceasta însemnează a da la o parte dreptul cel mai de căpetenie al unui popor: dreptul limbei și al ființei sale, însemnează a recunoaște, că tu nu mai ești român, ci maghiar și gândul mișelesc al maghiarizării, precum știm, i-a și preocupat pe asupritorii noștri. Tot ce doreau era, ca să mărturisim odată, că suntem unguri cu buze românești, cari grăim numai din întâmplare în limba noastră. Și lucrul acesta grozav l-a recunoscut părintele asesor N. Ivan, fără de nici o remușcare de conștiință. Cu toată trădarea săvârșită, într'un articol scris cu prilejul adunării dela Alba-Iulia, părintele asesor avea curajul să infiereze cu vehemență faptele unui Arsenică (Vlaicu), poreclindu-l de tradare de neam mârșavă și rușinoasă. Dar nemernicul de Arsenică nu făcuse altceva decât să recunoască și el potrivirea Românilor în „cadrele ideii de stat maghiar”. Fiind însă mai consecvent, adecă urmând vorba și cu fapta, a trecut fără nici o șovăire pe drumul pe care apucase. Părintele asesor, care însă este foarte precaut și foarte diplomat, văzând păcatul ce-l săvârșise față de poporul românesc, a umblat să direagă ceea ce stricase. Într'u cât i-a reușit să repareze spărtura din coperișul casei naționale nu știu, să ne o spuna Surata din str. Măcela-

¹⁾ Din „Telegraful Român”.

rilor, care, dacă vrea să-și cunoască și mai bine colaboratorul, n'are decât să ne roage frumos și o vom sluji și cu alte amănunte mai vechi și mai noi. Și azi, după ce ideia s'a prăbușit, ce vedem? Vedem, că acelaș domn se imbulzește la alaiuri și strigăte, ca și când înfăptuirea României-Mari ar fi meritul lui.

Di I. Agârbiceanu în conferința „Ploaia cea binecuvântată” spune celor ce se imbulzesc: „Mai multă umilință”.

Recomandăm în deosebită atențiune a părintelui discursul dlui Agârbiceanu”.

În articolul: „Zvârcolirile asesorului N. Ivan”¹⁾ se publică:

„Pentru statorirea adevărului în cauza tradării asesorului N. Ivan, săvârșită în anul 1915, când a recunoscut ideea de stat unitar maghiar în convorbirea avută cu redactorul dr. Funder dela gazeta „Reichpost” din Viena, colaboratorul nostru ne trimite următoarele lămuriri. Vestitorul ideii de stat unitar național maghiar, părintele Ivan, se desvinovățește azi prin a recunoaște adevărul.

După patru ani de zile el se lapedă cu îndârjire de nefericita convorbire, care a văzut lumina zilei în „Reichspost”.

Aceasta ne-o destăinuiește acum în coloanele „Patriei”, organul partidului național, al cărui vicepreședinte, venerabilul asesor obișnuia să se intituleze totdeauna cu atâta mândrie. Nu dânsul ar fi autorul convorbirii de care am pomenit în numărul 12 al foaiei noastre, — convorbire în care se preamărea Tisza și ideea de stat național unitar maghiar — ci nefericitul de redactor dela foaia vieneză.

Neținând acum seamă de partea mai hazlie a scenei din salonul ministrului Stürgh, unde retras într'un colțisor și căutând în toate părțile cu ochii bănuitori, ca să nu fie văzut și auzit de nimeni, diplomatul asesor dăpână cu redactorul dr. Funder firul politicei mondiale, noi îndrăznim să-i punem următoarele întrebări:

1. Cum se face atunci, că însuși a adus convorbirea tipărită în „Reichspost”, cu multă îngrijire din Viena și ajuns în Sibiu, abia și-a desfăcut jamantanul și a și alergat în ruptul capului la directorul „Telegrafului Român”, spre a-l așeza întreg întreguț în foaia oficială a bisericii ortodoxe, al cărui scris era urmărit cu ochi de șarpe în antișambra ministrului Tisza?

¹⁾ „Gazeta Poporului” No. 14 din 6 Aprilie 1919 st. n.

2. Cum se face, că tot dânsul s'a îngrijit, ca acea convorbire să intre apoi în organele partidului național „Românul” și „Gazeta Transilvaniei”, lăsând afară însă partea cea cu nefericita „ideie”?

3. Cum se face, că dânsul, văzând apriga răzvrătire pricinuită de convorbire între toți Români, la câteva săptămâni după aceea a chemat la sine pe mai mulți prieteni, pentru ca să le arate o scrisoare a redactorului dr. Funder, prin care acesta și-a recunoscut vina de a fi redat *greșit* convorbirea avută cu onorabilul asesor în colțișorul prietenos din salonul ministrului Stürgh? Iar când a fost apoi să le o arate scrisoarea aceasta s'a adeverit, că ea viețuia numai în inchipuirea, dar nu și în sertarul plin de taine al vicepreședintelui partidului.

4. Cum se face, că asesorul N. Ivan numai după patru ani și numai după ce am dat noi în vileag convorbirea și-a adus aminte să urmeze sfatul nedespărțitului său tovarăș¹⁾ de gânduri, despre care se șoptește, că era omul de încredere al baronului dr. Emil Horváth Petrichevich.

Dsa ne spune în sfârșit, că în 1915 a reluat firul tratativelor intrerupt în 1914, ce le avusese cu factorii politici din Viena. Dar nu amintește nimic despre o altă vizită făcută la finea anului 1914 la contele Tisza. Cine l-a trimis și în numele cui s'a înfățișat atunci înaintea urgisitului conte?

Ce fir a luat acolo?

Atâta deocamdată. Intrucât va fi nevoie îi vom aduce aminte părintelui și de declarațiunile făcute înaintea mai multor membrii marcanți ai partidului național român în seara zilei de 16 Mai 1915 la hotelul Continental din Budapesta!

Dar în afacerea aceasta ar mai avea cuvântul încă și altcineva.

Notă. „Cumcă este adevărat ce susține asesorul N. Ivan despre lauda și aprobarea ce i s'ar fi dat la ședința comitetului partidului nostru național din 11 Octomvrie 1918 la Oradea-mare, în afacerea aceasta, noi suntem foarte indoelnici. La o anumită vârstă memoria începe să slăbească. Dar ce i s'a spus oare acolo de către un alt membru de cinste al comitetului, când s'au amintit cele 250 școli jertfite și participarea la banchetul baronului Horváth?

Iar dacă asesorul N. Ivan se laudă că n'a căutat la Viena

¹⁾ Lazăr Triteanu.

„distracții” ușoare, nu-l putem decât felicita. Însă distracții poate găsi omul pretutindeni: în Viena, ca și la Săliște sau Sibiu. Numai dacă nu ar fi și canoanele, cari le cam stau împotriva. Îi recomandăm în scopul acesta părintelui asesor „Enchiridonul” lui Șaguna pentru distracții mai grele.”

În anul 1902 a fost ales asesor consistorial în senatul (secția) bisericesc.

Fire impulsivă, cum se caracterizează și în articolul: „*Crâmpes din trecutul politic*”, deși pentru exmisiuni onorifice, între alte recerinte, bătrânețea e o prerogativă și deși asesorul Moise Lazar de repețite ori a fost exmis ca comisar la examenele dela finea anului școlar în secțiunea teologică a seminarului, ca și în altele, în anul școlar 1905/6 s'a obtrus dânsul de comisar.

Terminate examenele și urmând a se stabili notele de clasificare, arogându-și ingerința de a propune note de *clasificare* la unii elevi, cunoscuți ca protejați ai lui, autorul acestei lucrări, ca directorul institutului, i-a făcut observarea, că notele de clasificare le stabilește consiliul profesoral la propunerea profesorului. Iar la observarea, că comisarul consistorial ce rol are? i s'a reflectat că: *asistă*.

Continuând a face obiecțiunea că notele răspunsurilor dela examen nu se consideră, i-s'a reflectat: Cum să nu, dar numai cu relativitatea cuvenită, adică în raport cu răspunsurile din decursul anului școlar, cu efectul de a ameliora sau deteriora notele răspunsurilor de peste an.

Această situație se vede că nu i-a convenit, pentru că nu s'a mai imbulzit la exmisia de comisar.

A căutat însă a-și satisface orgoliul în altă formă, de a fi exmis să controleze *mersul instrucțiunii* în seminar,¹⁾ funcțiune, ce o indeplinea arhiepiscopul sau vicarul său.

Această exmisie a provocat resens la membrii corpului profesoral și profesorii dr. Nicolae Bălan și dr. Silviu Dragomir, amândoi deodată, i-au comunicat verbal directorului: — autorul acestei lucrări — că pentru ei e derogator, ca un analfabet să le facă control în ale instrucțiunii.

Cunoscându-i bine pe reclamânți le-am răspuns: aprehendarea dvoastră e justă, dar remonstrați în scris²⁾. În felonia

¹⁾ Decisul consistorului arhidiecezan din 13 Mai 1914 Nr. 6319.

²⁾ Să mă desavueze, dacă nu e fidel reprodușă conversația.

lor nu m'au putut implica, dovadă, că în scris nu și-au prezentat remonstrația.

Ajuns unul dintre acești indignați disprețuitori ai analfabetului N. Ivan, căpetenie bisericească, a prezidat alegerea de episcop a „bătrânului analfabet”, dând expresiune mulțumirii pentru reușita lui.

Celalalt indignat, dr. Silviu Dragomir, spre resens general l-a aflat pe „analfabetul” vrednic a-l propune de membru onorar al „Academiei Române¹⁾), deși ca profesor seminarial deasemenea nu-l slăbea din calitative puțin măgulitoare, ca apoi să-l preamărească cu calitative ca: „desinteresat totdeauna²⁾” și că „va rămânea deapururea slăvit ca strălucit ierarh și patriot³⁾”.

Dlui profesor universitar dr. Ioan Lupaș, i s'ar putea resuscita din timpul când a fost profesor seminarial⁴⁾ calitativele personale puțin măgulitoare la adresa preamăritului de acum cu cele multe superlative.

Pentru articolul de preamărire: „Omul cu suflet de elită”, scris de fostul redactor al „Telegrafului Român” dl. Teodor V. Păcățianu, publicat în „Renașterea”⁵⁾, în care se denaturează adevărul, motivul sufletesc a fost faptul, că în vestitul sinod arhidiecezan din 1919, ținut sub prezidiul lui dr. Vasile Saftu, deputatul N. Ivan, ca raportor al comisunii organizatoare a propus și — cu nerespectarea dispozițiilor testamentare ale marelui arhiepiscop-mitropolit Andrei Baron de Șaguna — i s'a acordat, ca escontentare, autorului articolului, suma considerabilă de 8000 coroane.⁶⁾

Deși din dosarul actelor⁷⁾ se poate constata, că el a renunțat la postul de redactor, deci e neadevărat, „că a fost pus pe drumuri în vreme de iarnă”, și tot neaderărat e, că i s'au solvit banii numai după ce a amenințat cu improcesuare.

1) „Analele Academiei Române”, Tomul LIV. Ședințele din 1933—1934. Pag. 112.

2) „Renașterea Nr. 21 din 1935.

3) Renașterea Nr. 8 din 1936.

4) Anii școlari 1905/6—1908/9.

5) Nr. 14—15 1936.

6) Conluzul sinodului Nr. 117 din 1919.

7) III. 18 1918.

Lămurirea raportului meu personal față de fostul episcop Nicolae Ivan.

Ca să nu apară, că am rămas nesimțitor față de calomniile, între altele, pronunțate și în cursul desbaterilor din ședința plenară a consistorului arhidiecezan din 7/20 Iunie 1908, cu aluzie și la funcțiunea de director al seminarului, prin actul din aceeași zi, am cerut dela consistor cu insistență introducerea cercetării contra mea, pentru a se constata adevărul. Dar cu lașitatea proprie calomniatorilor a retractat, comunicându-mi-se din ședința plenară a consistorului decusul Nr. 4302 Plen din 7/20 Iulie 1908, că:

„La cererea P. C. Tale din 7/20 Iunie 1908, pentru a introduce cercetare disciplinară, spre a se constata adevărul aserțiunilor asesorului Ivan, rostite în ședința consistorului plenar din 7 Aprilie, Ți-se aduce la cunoștință, că fiind întrebat mai de aproape asesorul Nicolae Ivan, prin vicarul arhiepiscopesc Dr. Ilarion Pușcariu, căruia i-s'a încredințat această afacere, dacă în adevăr a ținut prin cuvintele sale rostite în ședința plenară din 7 Aprilie a. c. a apostrofa persoana P. C. Tale, ca director seminarial, a declarat, că n'a intenționat a deroga prin cuvintele sale autoritatea P. C. Tale de director seminarial, cu atât mai puțin a Te atinge în onoare”.

Față de atributele derogătoare demnității mele personale, ventilate în publicitate în ziarul „Tribuna” Nr. 280 din 7 Ianuarie 1911, i-am declarat mitropolitului Ioan Mețianu că: deoarece calomniile de prin cafenele au primit formă concretă, publică, să ia la cunoștință, că eu cu asesorul Nicolae Ivan servicii bisericești nu îndeplinesc, în cele sociale la o masă cu el nu stau.

Publicarea acestor injurii la adresa mea, spre mulțumirea mea sufletească a provocat resens general, despre cecece am primit o mulțime de adrese, și acestei indignări generale i s'a dat expresie și în publicitate.

În „Gazeta Transilvaniei¹⁾” cu titlul: „Școala tinerilor ofești” între altele s'a scris: „Culmea la toate acestea o pune corespondența din Sibiu a „Tribunei²⁾”, care în numărul de

1) Nr. 286 din 30 Decembrie 1910.

2) Nr. 280 din 25 Decembrie 1910 (7 Ianuarie 1911). Autorul, după cum mi-a spus Silvestru Moldovan, redactorul „Gazetei Transilvaniei”, ar fi Ilarie Chendi,

Crăciun, vezi Doamne număr festiv al „Tribunei”; execută nu mai puțin decât trei bărbați valoroși ai societății noastre.

Las că atacul față de vrednicul director al seminarului „Andreian” e lipsit de orice gust, dar pe deasupra comite și un păcat neiertat, când ni-l prezintă ca pe un *stupid și un vanitos*.

Nu mă simt îndatorat să-l iau în apărare, față de astfel de grațiozități. Aceasta e treaba corpului profesoral¹⁾ și a sutelor de elevi, cari au ieșit de sub mâinile lui.

V. mol”.

Temeinic tratează și această chestiune dl dr. Alexandru Vaida-Voevod în broșura: *Mangra, Tisza și Tribuna*.²⁾

Refugiați în timpul războiului — 1916—1917 — cu consistorul și seminarul în Oradea, puțin simțitor în ale demnității personale, calomniatorul a crezut, că în situațiunea schimbată, boicotul meu și-a pierdut actualitatea, și invitat de mitropolitul Mangra, ca să-i dau asistență la servirea unei sfinte Liturghii, văzând că se imbracă și calomniatorul meu, eu m'am desbrăcat și am ieșit din biserică.

De sine înțeles, că această atitudine a mea a fost observată de public, și aceeași ținută am păstrat-o și în cele sociale față de el.

mărcenarul cu scamatoriile de stil, chemat la „Tribuna” de părintele Ciorogariu. („Românul” Nr. 164 din 28 Iulie (10 August) 1911).

Acelaș Ilarie Chendi, care a fost plesnit cu biciușca peste față de dr. Octavian Russu, avocatul institutului de credit și economii „Albina”, în redacția „Telegrafului Român” la care colabora, pentru că i-a persiflat soția în publicitate, timbrându-o de „Grizetă”. La această scenă a fost prezent și amicul lui Chendi, Vasile Popovici, atunci funcționar la consistorul mitropolitan, care încă mi-a comunicat faptul.

¹⁾ Au făcut-o toți solidar cu excepțiunea prof. Dr. Nicolae Bălan, care — după cum mi-a spus profesorul dr. Aurel Crăciunescu — și pe dânsul a încercat a-l capacita, ca să nu se solidarizeze cu ceilalți profesori prin subscrierea declarației de desavuare din 27 Decembrie 1910, publicată în „Telegraful Român” Nr. 2, din 6/19 Ianuarie 1911.

Declarația au trimis-o profesorii și „Tribunei”, dar aceasta n'a publicat-o.

Profesorul dr. Petru Spau era dus pe serbătorile Nașterii Domnului la părinți și a trimis la „Tribuna” o desavuare în particular, care s'a publicat — după cum mi-a spus autorul ei — *mutilată și denaturată*, probabil de colegul director seminarial Roman Ciorogariu, — comanditar și totfactum la „Tribuna”, — și care sta în conivență cu Nicolae Ivan.

Un fel de desavuare s'a făcut și în „Revista Teologică” Nr. 1 din 1911.

²⁾ Pagina 21—26.

Vezi și broșura: „O afacere personală”. Pag. 11.

Reîntorși la Sibiu din refugiu, și întrebă de mitropolitul Mangra, dacă sunt aplicat ca să-l iert pe Ivan, dacă se va ruga, i-am răspuns, că îi onorez intervenirea, și dacă se va ruga înaintea dânsului ca să-l iert, n'o să-l mai boicotez.

Invitat prin servitor a mă prezenta la mitropolitul, m'am conformat, și asesorul N. Ivan era deja acolo. Făcându-mi mitropolitul plauzibilă nivelarea divergenței, i-am declarat, că dacă se roagă în formă categorică, îl iert, la ceace boicotatul meu a început a face rezonări evazive, paliative, la cari rezonări i-am reflectat, că, m'am cugetat ca să-i cer declarație în scris, pe care să o public în foaia arhiecezei „Telegraful Român”. Am revenit însă asupra acestei condițiuni și am declarat, că mă mulțumesc, dacă se roagă să-l iert, numai verbal, înaintea mitropolitului.

Ezitănd a se ruga de iertare, mitropolitul l-a apostrofat în ton energic: „Roagă-te de iertare”, la ceace N. Ivan mi s'a adresat cu cuvintele: „Te rog să mă ierți”.

I-am răspuns: „Te iert, și dacă îți va mai umbla gura, începem de unde o lăsăm”.

M'am conformat deci postulatlui creștinesc, că „l-am iertat”, dar în ce privește relațiunile sociale, conștient am evitat ori ce contact personal cu el.

2. Nicolae Colan.

După repausarea episcopului Nicolae Ivan, la 3 Februarie 1936, conform normelor noi de organizare a bisericii, a fost ales de episcop Nicolae Colan, fost rector al academiei teologice din Sibiu.

C)

Protopresbiterii

În sistemul ierarhic de organizare a bisericii ortodoxe, protopresbiterii și-au păstrat importanța ce li s'a atribuit dela început, ca organe subsidiare de conducere ale episcopilor în afacerile administrative ale bisericii, considerându-se ca stâlpii cari leagă temelia de acoperiș.

Mitropolitul Șaguna în opul: *"Compendiu de drept canonic"* etc.¹⁾, referindu-se la originea și sfera de activitate a protopresbiterilor, îi caracterizează, ca pe: *"Înainte stătătorii preoștii parohiale dintr'un cerc al eparhiei, prin care episcopul aduce la cunoștința clerului și poporului pastoralele și celelalte ordinațiuni, și prin care priveghează asupra purtării clerului și poporului în cele bisericesti și disciplinare"*.

Drepturile protopresbiterilor se specifică în 12 puncte, iar îndatoririle în 11.

Preocupat, ca în organizarea constituțională a bisericii să deie ingerință cuvenită preoților și credincioșilor din protopopiat, dar fără a se altera dreptul de conducere și control al autorității superioare bisericesti, al cărei organ de încredere trebuie să fie, în proiectul de regulament, prezentat congresului național bisericesc din 1868, nu mai puțin ca 30 de §§-i se referă la modalitățile de funcționare a organelor din protopresbiterat și a instituirii protopresbiterului.

Instituirea protopresbiterilor.

Instituirea protopresbiterului, prin dispoziția contemplată în § 75, bine și corect a avut în vedere să se facă astfel că :

¹⁾ Edițiunea II Sibiu 1885 Pag. 134—137.

"Consistorul diecezan candidează trei indivizi, harnici; bine meritați pe terenul bisericesc și școlar, și numai dintre cei trei candidați se poate alege unul", iar în § 77 la încheiere se indică: *"procesul verbal se așterne consistorului diecezan spre reviziune și denumire de protopop a celui ce a căpătat pluralitatea voturilor"*.¹⁾

Începând dela organizarea unitară a bisericii ortodoxe din 1925, în eparhiile din mitropolia Ardealului s'a introdus practica, ca recurenții, și pentru *parohiile vacante de preoști*, pentru a putea concura, trebuie să-și exopereze prealabil consentimentul ierarhului.

Congresul însă, în preocupările democrației, și în această chestiune a paralizat vederile corecte ale mitropolitului Șaguna, și suprimând textul contemplat în proiect, l-a substituit cu textul :

"Acei 3 indivizi cari au întrunit cele mai multe voturi se prezintă consistorului eparhial, spre a denumi pe unul dintre ei. Alesul, respective denumitul, trebuie să fie bărbat apt și bine meritat pe terenul bisericesc și școlar".²⁾

Efectul acestui conclud a fost, că la instituirea protopresbiterilor s'au ivit diferite inconveniente, cari au trebuit nivelate prin deciziuni congresuale suplatorii.

Între altele un atare conclud congresual este, drept interpretare a §-lui 53 din statutul organic, concludul No, 186, pct, 4 și 5 din 1881, că :

"La denumire numai acele trei persoane se pot considera, cari în sinodul protopresbiteral au primit cele mai multe voturi."

La caz când toate voturile se vor fi dat numai unui candidat, sau se vor fi împărțit numai între doi, se lasă în buna chibzuială a consistorului a întări pe cel ales, respective pe unul din cei doi, sau a ordona alegere nouă, cu concurs nou. Dacă însă și a doua alegere va fi având asemenea rezultat, Consistorul, pe cât nu are excepțiune din punctul de vedere al calificațiunii, întărește pe unicul ales, respective pe unul dintre cei doi prezențați."

Congresul din 1888, prin concludul No. 136, a decretat

¹⁾ În anul 1875 biserica ortodoxă sârbească din Ungaria, organizându-se și ea constituțional, în ce privește instituirea protopresbiterilor, a primit modalitatea contemplată de mitropolitul Șaguna, ca consistorul să designeze candidații asupra cărora se poate vota.

²⁾ Prot. congr. din 1868 Pagina 82.

și un regulament pentru procedura la alegerea de protopresbiter și cu toate acestea, inconvenientele, cari prin dispozițiile proiectate de mitropolitul Șaguna erau excluse, s'au manifestat în diferite moduri.

Astfel drept ilustrare sulevez:

1. Cazul, asupra căruia se revine în raportul general despre activitatea consistorului arhidiecezan în ședințe plene, în decursul anului 1883, Nr. 1786 Plen. din 4 Aprilie 1884.¹⁾

„Cu privire la îndeplinirea protopiatului Iliei, ne permitem a aduce la cunoștința Preaveneratului sinod, că săvârșindu-se alegerea de protopresbiter la 2 Iunie 1883, dintre 7 concurenți admiși la alegere, au intrat în ternar, preotul Avram Păcurar paroh în Hunedoare cu 39 voturi, Ioan Gherman, cleric absolut, învățător la școala elementară din Brad, cu 7 voturi, și preotul Ioan Ghibu, de prezent profesor interimal la seminarul „Andreian”, cu 1 vot. Dintre acești candidați, consistorul în ședința plenară din 11 August 1883 cu majoritate de un vot, a denumit pe Ioan Gherman de protopresbiter. Față de acest concluz consistorial, președintele arhiepiscop-mitropolit a enunțat: „Că deoarece teologul Ioan Gherman încă nu are nici un grad al preoției, denumirea lui de protopresbiter e un act anticanonice, din care cauză, concluzul consistorial, care conține astfel de denumire, nu-l poate, și nici nu-l va executa”.

La acest enunțat arhieresc consistorul în ședința din 5 Septembrie 1883, a anulat actul alegerii petrecut în sinodul protopresbiteral și a ordonat o alegere nouă, cu concurs nou.

2. La întregirea postului de protopresbiter al tractului Cohalmului a fost un singur concurent, și deși a fost mai mulți ani administrator protopresbiteral și a intrunit toate voturile sinodului protopresbiteral, consistorul arhidiecezan nu l-a denumit. S'a publicat concurs a doua oară, și deși rezultatul a fost același, fiind ales adm. prot. Nicolae Mircea, de astă dată a fost denumit.

3. Alegeri neconsiderate numai cu 1 sau 2 candidați au fost mai multe.

4. Denumiri de candidați, cari au intrunit mai puține voturi, deasemenea au fost mai multe, ba n'a lipsit nici cazul caracteristic, că dintre candidații sinodului protopresbiteral a

¹⁾ Concluzul sinodului arhid. No. 34 din 1884.

fost numit candidatul, care în sinodul protopopesc a primit numai un vot¹⁾.

Caracteristice sunt cazurile sulate și în pulicitate:

1. În „Gazeta Poporului” No. 34 din 24 August 1919 cu titlul: „O faptă nelegiuită”.

„În ședința plenară din urmă a consistorului arhidiecezan a fost nimicită alegerea de protopop al tractului Cămpeni. Vei crede poate, iubite cititor, că pricini grele au silit consistorul să aducă o astfel de hotărâre: vre'o nevrednicie a celui ales, vre'o mituire cu bani, ori alte nelegiuiri de cari durere, s'au mai întâmplat la asemenea alegeri? Nimic din toate aceste. Cel ales a intrunit toate voturile sinodului protopopesc. Are pregătire foarte bună²⁾ și nimeni n'a putut spune o vorbă legănată împotriva lui; alegerea s'a făcut după toate rânduelile legilor noastre bisericesti. Atunci cum de a putut consistorul să nimicească o alegere, ca și care rar întâlnim în viața aceasta, în care interesele oamenilor se încrucișează atât de mult, și nu lasă să judece drept lucrurile cele mai limpezi?

N'a fost altă pricină decât că alesul, în care și-a pus încrederea oamenii sinodului protopopesc din Cămpeni, poartă un nume,³⁾ pe care anumiți oameni pătimiși⁴⁾ din consistor nu vor să-l audă. Dar ce vină are în aceasta cel ales de protopop, dacă pregătirea și puterea lui îl fac vrednic de această cinste? Și consistorul nu trebuia să facă o astfel de faptă nelegiuită, mai ales acum, când vedem cât de greu se găsesc bărbați vrednici pe cari să-i ridice în fruntea trebilor bisericesti⁵⁾. E într'adevăr ceasul al 11-lea, ca să se facă odată ordine⁶⁾ în corporațiunile dela conducerea bisericii și să li se arate locul ce li se cuvine, celor ce n'au în sufletul lor decât *patima, răutatea, intriga și brutala rafinare de a exploata situațiile în păguba intereselor bisericesti*”.

Acest fapt frivol, sub egida autonomiei bisericesti, ventilat și în publicitate, s'a validat prin procedura, că față de 6

¹⁾ Iosif Morar, protopresbiterul tractului Dobrei.

²⁾ Toate examenele, începând din școala elementară, liceu, seminarul teologic și facultatea juridică, le-a prestat tot cu rezultatul eminent, îndreptățit a fi promovat de „Doctor juris”, sub „Auspiciis regis”.

³⁾ Roșca.

⁴⁾ În frunte cu N. Ivan.

⁵⁾ Intunecul nu suferă lumina.

⁶⁾ De ceea ce se temeau antagoniștii lui Roșca.

asesori, cari au votat pentru numirea alesului sinodului protopopesc, 7 au dat bile albe¹⁾.

2. In „Crucea” Nr. 16—17 din 1—15 Decembrie 1924, Econ. D. Popescu Moșoia a publicat următorul articol:

„După moartea protopopului Vasile Saftu, întâmplată în 24 Ianuarie (6 Februarie) 1922, concursul pentru completarea acestui post s'a publicat târziu de tot, probabil pentru ca să aibe oamenii timpul să-și facă socotelile și interesele și să-și aranjeze combinațiile. Conform § 53 din statut, sinodul protopopesc, cu mare majoritate de voturi, a ales de protopop pe dr. Nicolae Stinghe și numai cu minoritate a fost candidat și dr. Iosif Blaga. Dr. N. Stinghe este de mulți ani paroh la biserica sfântului Nicolae din Brașov, pe când dr. Iosif Blaga, este profesor și director la liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, și pedesupra inspector școlar. In biserică n'a slujit niciodată, nefiind preot, nu cunoaște ritualul și administrația bisericească, și este om bătrân, trecut de 60 ani. Consistorul din Sibiu, în această alegere găsește de cuviință să numească de protopop pe dr. Blaga, care însă, simțindu-se bine în cele trei posturi, nu s'a prezentat timp de doi ani de zile la episcopul eparhial spre hirotonire și inzestrare cu singhelie. Din cauza aceasta consistorul arhidiecezan, procedând în mod legal, a trimis oficiului protopopesc din Brașov următorul ordin Nr. 7287 din 1924:

„Având în vedere, că alesul și întăritul protopop al tractului Brașov, directorul liceului ort. român din Brașov dr. Iosif Blaga, nici la repețitele provocări ale consistorului arhidiecezan nu s'a prezentat la arhiereul său, pentru a primi sfânta taină a

¹⁾ Notă. Fiind știuți notoric, cei cari au dat bile albe, ca să fie eternizați pentru posteritate, că membrii unei corporațiuni superioare bisericești de ce directive frivole erau conduși, îi fac evidenți în ordinea alfabetică:

1. Nicolae Borzea, protopop în Făgăraș.
2. Dumitru Comșa, profesor seminarial în pensiune.
3. Victor Fincu, contabil consistorial.
4. Nicolae Ivan, asesor referent.
5. Pantaleon Lucața, casier consistorial, căpitan în pens.
6. Ioan de Preda, avocat, jurisconsultul consistorului.
7. Dumitru Vulcu, director la institutul de credit și economii „Lumina”.

preoției și a se pregăti pentru ocuparea oficiului de protopop; având în vedere interesele tractului de a avea protopopul său, și cu deosebire interesul parohiei centrale dela sfântul Nicolae din Brașov de a avea parohul-protopop, ca conducător, spre a paraliza pornirile rele din parohie și a conduce cu tact și cu înțelepciune viața sufletească a credincioșilor, consistorul arhidiecezan s'a simțit nevoit să declare de renunțat dela oficiul de protopop pe candidatul ales și întărit dr. Iosif Blaga, și să declare de vacant postul de protopop al tractului. Aceasta o vei aduce la cunoștința comitetului protopopesc cu îndrumarea, de a lua măsurile necesare pentru publicarea de concurs la ocuparea postului de protopop.

Sibiu, din sedința plenară a consistorului arhidiecezan ținută la 2 15 Septembrie 1924.

ss. Nicolae,
arhiepiscop.

ss. V. Nistor,
secretar”

Ce s'a întâmplat însă curând după aceasta!

Dr. Blaga, fiind inspector școlar, fusese nevoit să renunțe la directorat. Deci văzând că inspectoratul se clătină, era cu totul binevenită numirea lui din nou de protopop. Și consistorul dela Sibiu de sub președinția I. P. S. mitropolit Nicolae, sub imperiul „Statutului Șagunian”, în loc să facă nouă alegere, cum hotărâse legal prin ordinul Nr. 7287 din 2/15 Septembrie 1924, a dispus, spre uimirea tuturor, că în ziua de sfântul Nicolae, dr. Iosif Blaga să fie instalat ca protopop al Brașovului de către însuși mitropolitul Nicolae Bălan, după ce am văzut că il „declarase de renunțat dela oficiul de protopop” și „se declarase postul de protopop vacant”. Nu mai incapa indoială, că acest caz dovedește abuz și călcare de lege”.

In statutul pentru organizarea bisericii ortodoxe române, în articolele 59—83 se tractează despre organele reprezentative și executive ale protopopiatului, contemplate după analogia din statutul organic, fost în vigoare în biserica ortodoxă română din Ungaria și Transilvania. Dar dispozițiile din statutul indicat au mai mult numai valoare facultativă, pentru că, deși în art 62 litera e) protopopului i se pune obligământul, a prezenta adunării protopresbiteratului raport anual despre viața bisericească din protopresbiterat, în art. 65 se precizează că: „protopopul va conduce afacerile protopopiatului împreună cu: 1. Adunarea

protopopească; 2. Consiliul protopopesc și 3. Epitropii protopopești, numai „unde trebuințele vor cere și împrejurările vor îngădui”.

Consecvența acestei dispoziții a și fost, că numai în eparhiile din mitropolia Ardealului s'a susținut organizarea protopresbiteratelor, contemplată în acest articol, dar și în aceasta — față de trecut — funcționează protopopiaterile numai în formă foarte anemică.

În articolul 31 din acest statut se dispune, că „Intinderea parohiei poate fi modificată de consiliul eparhial, după cererea motivată a parohienilor, și după ce s'a luat avizul *protopopiatului*”. Dar dacă protopresbiteratul nu e organizat cum se contemplează în art. 65, cum se poate satisface acestui postulat?

La titlul: „II. Protopopiatul” din statutul sus menționat se constată scăderea, că lipsesc total dispozițiile referitor la instituirea protopresbiterilor.

A se subsuma și instituirea protopresbiterilor la art. 144 lit. e), unde se spune că: „Luarea măsurilor pentru alegerea de membrii în diferitele adunări și corporațiuni bisericești din eparhie este de competența ședinței comune pentru toate secțiile consiliului eparhial”, aceasta numai prin o interpretare forțată s'ar putea admite și susține.

Această scădere a și avut drept consecvență, că în cele patru părți din cari s'a făcut organizarea unitară a bisericii ortodoxe române, au rămas în vigoare modalitățile practicate anterior unificării la instituirea protopresbiterilor.

În eparhiile din mitropolia Ardealului a rămas în practică modalitatea după dispozițiile din statutul organic, cu inconveniențele făcute evidente mai sus, iar în eparhiile din vechiul regat modalitatea, că: „numirea (protopopului) se face de către chiriarh pe timp de cinci ani. La împlinirea termenului poate fi numit din nou pe câte un period de 5 ani, dacă dovedește, că merită încrederea aceasta. Deasemenea poate fi desărcinat de oficiul protopopesc, dacă chiriarhul constată nepricepere, indolență sau reacredință”.

Aceasta este o modalitate contrară practicei tradiționale de stabilitate și continuitate în biserica ortodoxă, accentuată în canoane cu privire la instituirea persoanelor ierarhice.

Forța autorității persoanelor ierarhice, încredințate cu jurisdicțiune, rezida în aureola de decor a persoanei lor. Expusă această aureolă la eventuale discreditări, consecința e, devaluarea au-

torității, care trebuie să fie arma puternică a persoanelor ierarhice. Podoaba și aureola acestei autorități trebuie să o aibă și protopopii, căci numai așa vor putea fi: „stâlpii, care leagă temelii cu acoperișul clădirii și îl susțin”, cum se caracterizează în mod figurat, activitatea și rolul protopresbiterilor din organismul de conducere al bisericii.

Chestiuni mai importante

I.

Statutul Organic.

Având în vedere organizarea bisericii dela începutul creștinismului, pe care Șaguna a considerat-o normativă, preocuparea principală a lui a fost, ca biserica ortodoxă română din întreaga monarhie a Austriei, să-și însușească organizarea canonică sinodală, convins că:

„Membrii bisericii numai așa vor avea o vie predilecție către religia creștinească, dacă li se va da prilej spre participare la afaceri bisericești, după praxa ce Hristos o a întemeiat, și Apostolii o au continuat”¹⁾.

De aceea, îndată după suprimarea revoluției din 1848, a insistat pentru ținerea sinodului din 12 Martie 1850²⁾.

În anul 1860 s'a ținut sinod: *„În obiectul restaurării mitropoliei greco-răsăritene române în monarhia Austriacă”³⁾*, și în ședința din 25 Octombrie⁴⁾ s'a votat: *„Statutul provizor despre alegerea deputaților la sinodul cel dintâi al bisericii drept credincioasă răsăriteană din Ardeal”⁵⁾.*

În acest statut li se recunoaște prerogativa de membrii de drept;

¹⁾ Andrei baron de Șaguna: „Compendiu de drept canonic” etc. Pagina 5.

²⁾ La acest sinod au participat: 22 protopopi și 2 profesori de teologie, iar mireni: a) Amploiași 3, b) advocași 6, c) director seminarial 1, d) învățători 2, e) neguțători 8. Deci elita din toate categoriile intelectualilor români.

³⁾ Numele deputaților cari au participat la acest sinod nu se publică în actele sinodului.

⁴⁾ Concluz Nr. 11.

⁵⁾ „Actele soborului bisericii ortodoxe răsăritene din Ardeal” din anul 1860 Pag. 126.

a) Deregătorilor bisericești: Arhimandriți, protosinceli, igumeni și protopopi;

b) Amploiaților, doctorilor de facultăți, advocaților, directorilor și profesorilor de: teologie, pedagogie și gimnaziu.

Pentru alegerea de deputați clericali și mireni, protopopiatul se consideră ca cerc electoral.

Alegerea deputaților mireni se face după modalitatea indirectă, prin alegerea de delegați. Parohiile până la 500 suflete trimit un delegat. până la 1500 suflete 2 delegați și peste 1500 suflete 3 delegați.

Atât din calitatea membrilor sinodului din 1850, chemați personal de episcopul Șaguna¹⁾, cât și din dispozițiile statutului din 1860, care prevede alegerea de deputați din categoria mai selectă a credincioșilor din cler și laici, rezultă, că Șaguna a intenționat a încredința chestiunile bisericești celor mai de seamă fii ai bisericii.

Organizării sinodale a elementelor constitutive, începând dela parohie până la mitropolie, contemplată de episcopul Șaguna, i-a dat formă concretă în: *„Proiectul de regulament pentru organizarea treburilor bisericești, școlare și fundaționale române de religia greco-orientală în statele Austriace”²⁾*, prezentat sinodului din 22 Martie 1864, care era compus din 172 deputați, prevăzuți în *„Statutul provizor”*.

Sinodul prin concluzul Nr. 33³⁾, cu suprimarea dispozițiilor referitoare la Mitropolie, a primit proiectul numai cu părțile referitoare la eparhia Ardealului.

Regulamentul astfel primit nu s'a transpus guvernului spre aprobare, dar în eparhie a fost pus în practică încă din 1864.

Prin autograful din 12/24 Decembrie 1864 s'a făcut restaurarea Mitropoliei, și episcopul Șaguna a fost numit de mitropolit.

În 1867, prin pactul *„Dualismului”*, cele două părți constitutive ale monarhiei, Austria și Ungaria, și-au însușit organizare constituțională, Ungaria încorporându-și și Transilvania.

În situația schimbată de organizare politică a monarhiei, mitropolitul Șaguna, fiind împiedecat prin episcopul din Bucovina,

¹⁾ Neadmițând guvernatorul baron Ludovic Wohlgemuth alegerile, sub pretextul, că se provoacă tulburări, deci l-a autorizat pe Șaguna să numească el membrii pentru sinod.

²⁾ Actele sinodului bisericesc răsăritean din anul 1864. Pag. 80.

³⁾ Actele sinodului etc. Pag. 48, 55 și 208.

ruteanul Eugen Hackman, de a îngloba pe toți Românii ortodoxi într-o mitropolie, a profitat de constelațiile favorabile în guvernul Ungariei, fiind ministru de culte și instrucțiune publică, amicul său fost conșcolar Eötvös, și a exoperat dela guvern încuviințarea ținerii unui congres, cu reprezentanți clerici și mireni din întreaga Mitropolie.

Acestui congres i-a prezentat: „Proiectul de regulament”, discutat și în sinodul din 1864 al eparhiei Ardealului, cu suprimarea din titlu a cuvintelor: „In statele Austriace”.

Acest congres, conform hotărârii sinodului episcopesc, s'a compus afară de mitropolitul Șaguna și cei doi episcopi sufragani: Procopiu Ivacicovici și Ioan Popasu, din 90 membrii, câte 30 — adică 10 clericali și 20 mireni —¹⁾ din fiecare eparhie, aleși direct, în cercuri electorale. Congresul s'a intrunit la 16/28 Septembrie 1868 în Sibiu.

Proiectul prezentat de mitropolitul Șaguna, căruia congresul i-a dat titlul de: „Statutul organic”, a suferit modificări esențiale, atât în cele formale, cât și în părțile de organizare, ceea ce a și provocat situații de încordare între mitropolitul Șaguna și deputații congresuali.

Fazele de deliberare și modificările congresului în proiectul mitropolitului Șaguna, precum și numirea de „Statutul Șagunian” și preocupările de disqualificare sulate ca: „Protestantism”, „Necanonicitate” și alte asemenea, au provocat discuțiuni în articole de ziare, în broșuri și chiar și în cadrul de lucrări din domeniul de drept bisericesc²⁾. Într-o formă bine precizată le expune fazele deliberărilor, precum și modificările făcute de congres *Partenie Cosma*, fost notar general al congresului din 1868³⁾.

Afirmațiunea că: „Statutul organic nici în formă, nici în părțile lui cele mai esențiale nu este operatul lui Șaguna, și că este al congresului din 1868” e prea categorică, bazată însă este.

Fapt este, că proiectul mitropolitului Șaguna n'a fost abandonat, dar multe dispoziții, și esențiale, au fost alterate, modificate.⁴⁾

¹⁾ Acest raport de proporție între clericali și mireni, a rămas normativ în hotărârile congresului pentru organele de conducere compuse din clerici și mireni.

²⁾ „Contribuțiuni la istoria dreptului bisericesc” de profesorul I. Matei, diplomat în teologie, dr. în drept, Volum. I. București 1922 Pag. 168—282.

³⁾ „Enciclopedia Română”. Tomul al III-lea Pag. 1009.

⁴⁾ Poate acestor modificări ale congresului sunt a se atribui lipsurile, cari până la anul 1909 au reclamat supliniri prin un număr considerabil de 23 concluze congresuale, normative.

Unele modificări mai principale se specifică și în „Enciclopedia”.

Profesorul dr. D. Stăniloae, rector al academiei teologice „Andreiane” din Sibiu, într'un bine documentat articol¹⁾, dă un răspuns polemic unor detractori ai prestigiului mitropolitului Șaguna, și tot odată caută a reduce importanța ce le-a dat Șaguna, în susceptibilitatea sa, modificărilor făcute de congres, susținând, că discuțiunile acestea, — cari de altfel au dus la formularea unor opinii destul de plausibile, — nu alterează însă temeinicia vederilor mitropolitului Șaguna.²⁾

Adevărul este, după cum se accentuează și în „Enciclopedia Română”,³⁾ că consistorul, creat de congres contra vederilor mitropolitului Șaguna, nici până la moarte nu i-a putut câștiga increderea. Dovadă testamentul lui, prin care pentru administrația și conducerea *fundățiunii Șaguna*, și pentru *fondul tipografiei arhidiecezane*, pe cari le testează arhiepiscopiei,⁴⁾ a instituit comisiuni administrative de sine stătătoare, din membrii numiți de el, cari în caz de vacanță se întregesc prin alegere efeptuită în sânul lor. La comisiunea „*Fondului tipografiei arhidiecezane*” Șaguna n'a respectat nici proporția de 1/3 preoți și 2/3 mireni.⁵⁾

„Aceste comisiuni sunt și rămân un document al neîncrederii mitropolitului Șaguna în consistorul creat de congres, contra vederilor sale, bazate pe canoanele și praxa bisericii ortodoxe, și nu se cuvine ca posteritatea pe el să-l facă răspunzător pentru faptele altora”.⁶⁾

Sinodalitatea în conducerea chestiunilor bisericești este un postulat, care se cuprinde în învățăturile mântuitorului nostru Isus Hristos⁷⁾.

Acest principiu a fost practicat de Apostoli și de biserică mai ales după ce religiei creștine i s'a recunoscut liberul exercițiu de către potestatea statului.

¹⁾ „Telegraful Român” din 4 Februarie 1933.

²⁾ Dovadă concluzul congresului Nr. 207 din 1878, referitor la nivelarea conflictului între episcopul și sinodul eparhial, la întărirea asesorilor aleși în senatul bisericesc.

³⁾ Pag. 1112.

⁴⁾ Ba a făcut și două legate pentru două eparhii, contemplate a se înființa.

⁵⁾ Proporția e 3 preoți și 3 mireni.

⁶⁾ Partenie Cosma „Enciclopedia Română”.

⁷⁾ Evang. Matei c. 18, v. 15—21 și Fapt apost. c. 12 v. 12 și 22.

De la începutul activității sale, mitropolitul Șaguna a ținut contact personal cu cei mai distinși bărbați ai bisericii din întreaga monarhie, angajându-i la împreună lucrare pentru interesele bisericii.

Mitropolitul Șaguna a militat pentru alegerea mijlocită, pentru a paraliza demagogia¹⁾, considerând prin această modalitate mai probabilă alegerea în corporațiunile bisericești a credincioșilor mai merituoși, adevărați frunțași ai vieții publice bisericești, cum a urmat și la numirea deputaților pentru sinoadele din anii 1850 și 1860.

Mitropolitul Șaguna, în ce privește admiterea elementului mirean de a se ingera în conducerea și administrarea afacerilor bisericești, s'a experimentat în sinodul din 1860, accentuând:

„Dacă biserica noastră s'ar fi ținut strâns de canoanele bisericești și de praxa veche de a chema la sinoadele ei și mireni, și dacă ar fi purtat o politică mai înțeleaptă, de a atrage frunțașii națiunii la aceste soboare, atunci biserica noastră ar fi găsit în aceștia o sprijinire mare, ce nu ar fi îngăduit decadența ei. Dar biserica neobservând cu acuratețe această prudență, optimații ei au trecut în castre străine”²⁾.

Admiterea elementului mirean în corporațiunile bisericești prin alegerea mijlocită, contemplată de mitropolitul Șaguna, se justifică și prin faptul, că mireni prin un memoriu încă în 1846 au cerut ca să participe la alegerea de episcopi, ca și la Carlovitz, ca din fiecare protopopiat să se trimită un deputat mirean, după modalitatea: *„Curatorii primari din fiecare parohie să se adune la protopopiatul respectiv, cum se adună și preoții, și acolo să-și aleagă pe unul dintre dâșii, ca deputat la alegerea de episcop”³⁾.*

La modificările în proiectul mitropolitului Șaguna în congresul din 1868, mentalitatea laică — probabil — a fost inspirată și de ideile politice curente, cari lansau lozinca democratismului. Propunerea pentru votul universal a făcut-o Alexandru Mocsonyi, la sugestia lui V. Babeș, antagonistul lui Șaguna, care propunere nu avea prospecte să fie primită dacă o făcea dânsul.

¹⁾ Canonul 13 al sinodului local din Laudicea ținut la 364: „Nu se dă glosașilor voie să facă alegerile celor ce au a se așeza în preoție”.

²⁾ Reprodus și în „Scrierea comemorativă Andreiu baron de Șaguna” de dr. Ioan Lupaș, profesor la seminarul „Andreian” Pagina 190.

³⁾ „Cartea de Aur” de Teodor V. Păcățeanu, Vol. I. Pag. 165.

Votul universal, foarte accesibil pentru fel și fel de abuzuri, s'a dovedit de necorespunzător pentru viața bisericească¹⁾ devalvând în demagogie și, ca să se imbulzească de deputați sinodali și minori²⁾.

Nota distinctivă a bisericii este stabilitatea, conservatismul, pentru aceea Șaguna, în proiectul său pentru membrii sinodului protopopesc, a sinodului eparhial și a membrilor congresului, a contemplat un period de 6 ani, dar congresul l-a redus la 3 ani, cu consecințele dezaastroase de animozități obișnuite la alegeri.

Șaguna pentru mitropolie n'a proiectat organe speciale, ci identificând prestigiul arhidiecezei cu mitropolia,³⁾ organele arhidiecezei aveau să îndeplinească și agendele ce priviau mitropolia, sub conducerea mitropolitului, iar ca for de apelată a proiectat sinodul episcopesc.

Congresul însă, cu schimbarea numirii de sinod — numire folosită de Șaguna de sistem — a creat un congres cu atributul de „național bisericesc”, cu un număr considerabil de 90 membrii, și pentru mitropolie, toate organele de conducere, după analogia eparhiei, și a redus sfera de activitate a sinodului episcopesc.

Practica a dovedit, că vederile mitropolitului Șaguna au fost cele corecte, pentru că, congresul „afară de câteva regulamente lucrate în pripă, necomplete, n'a putut produce nimic mai important și de valoare pe terenul cultural religios”⁴⁾.

Asemenea mitropolitul Miron Romanul a accentuat: *Că instituțiunile bisericești create prin statutul organic n'au produs rezultatele contemplate*⁵⁾.

Consistorul mitropolitan, creat de congresul din 1868, așa zicând numai a vegetat,⁶⁾ având un singur funcționar cu titlul de secretar, ocupat și acel post mai mult ca un fel de „sine cura”,

¹⁾ Dovadă, că la validarea mandatelor de deputați sinodali și congresuali contestate, se delibera zile de rând, ba V. Babeș în orgoliul său candida și se alegea simultan de deputat în sinoadele eparhiale din Arad și Caransebeș. Pag. 73.

²⁾ Concluzul sinod arhid. Nr. 28 din 1906.

³⁾ Sinod mitropolitan (congres) a contemplat Șaguna numai pentru alegerea de mitropolit.

⁴⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 212 din 10/22 Noemvrie 1898.

⁵⁾ Vezi Pag. 24.

⁶⁾ Ceeace în „Promemoria” din 15/27 August 1885 a constatat și V. Babeș, care a forțat crearea consistorului mitropolitan în congresul din 1868.

de unii chiar și cu locuința afară de Sibiu¹⁾. La acestea se mai poate adăuga și anomalia, că mulți dintre membrii consistorului mitropolitan erau și membrii consistoriilor eparhiale.

În spiritul canoanelor și corect era, ca organul superior de conducere în afacerile mitropoliei să fie sinodul episcopesc, cum a și contemplat Șaguna.

Din aceste schimbări esențiale și altele, făcute de congres, este evident, că a fost alterat aproape întreg scheletul proiectului mitropolitului Șaguna.

Este deci cu totul neintemeiată afirmarea, că în organizarea internă a bisericii mitropolitul Șaguna, care în întreaga sa activitate s'a normat de riguroasa respectare a dispozițiilor legale canonice, având predilecție de această materie și în lucrările sale științifice, ar fi introdus *protestantismul modern*, pentru că adevărul este, că numai a reactivat practica bisericii dela începutul creștinismului, bazat și pe dispoziții canonice ulterioare.

Dovadă, că în „Proiectul de regulament” face indicare la dispozițiile canonice, pe cari le-a avut în vedere și anume canoanele :

a) Apostolești; b) Sinoadelor Ecumenice: I, IV, VI și VII și locale din: Antiohia, Laodicea, Cartagena și Constantinopol I și II; c) Sfinților părinți Nichifor și Vasile și d) a Evangelistului Matei²⁾.

Mitropolitul Șaguna a dat expresiune nemulțumirii sale față de curentele demagogice de coterie, ce s'au manifestat deja în sinodul arhidiecezan de organizare din 1870, prin aceea, că la sinodul din 1871 a luat parte numai la cele două ședințe dela început.

Schimbată organizarea politică a monarhiei, în starea de independență a Ungariei, mitropolitul Șaguna, cu puterea de pătrundere a spiritului său, a prevăzut consecvențele pentru interesele noastre naționale și bisericești, și a profitat, — după cum am mai amintit — de situația favorabilă, fiind ministru de culte și instrucțiune publică baronul Eötvös, — cu care avea legături și pretinie personală — și a intervenit pentru aprobarea statutului organic, și în forma cum a fost votat de congres.

¹⁾ Dovadă concluzul congr. Nr. 51 din 1909.

²⁾ Prot. congr. național bisericesc român de religiuina greco-răsăriteană din 1868 Pag. 122—182.

„Mitropolitul Șaguna, prin admiterea elementului mirean la cârma bisericii, a intenționat a angaja toate puterile mai valoroase, ca prin aceasta să dea viață și sprijin puternic instituțiilor noastre bisericești.

Biserica noastră, avizată la puterile proprii, a avut lipsă de o asemenea constituțiune, ca fiecare membru al ei să participe la susținerea și întărirea ei, cunoscându-și fiecare datorițele și drepturile.

Pe energiile elementului laic să se clădească rezistența bisericii în afară, dar totodată acest element avea destinațiunea statutară de a conlucra și la progresul intern cultural și religios.

Și dacă aceste intenții ale făuritorilor statutului organic au eșuat în parte, ceea ce este adevărat, vina un este a se căuta în statutul organic, ci în primul loc în ierarhia superioară de mai apoi, în episcopi, cari în lipsa unei superioare și temeinice culturi teologice n'au știut, ca sinod episcopesc, să valideze o influență morală călăuzitoare și binefăcătoare asupra organelor constituționale bisericești.

Ba elementul mirean, în temeiul superiorității sale în ale culturii generale, a introdus în biserică și o mentalitate laică.

În luptele pentru alegerea de episcop de regulă s'au angajat mai cu seamă deputații mireni pentru unul sau altul dintre candidați, târând în tină când pe unul, când pe altul dintre candidați, și defaimându-i în fel și chip din punct de vedere politic, sau social¹⁾.

Cooperarea elementului mirean în conducerea afacerilor bisericești este îndreptățită, deși înrăurirea binefăcătoare, în măsura contemplată, nu s'a validat.

Cuvântările ierarhilor la deschiderea ședințelor organelor superioare de conducere, se pot considera ca tot atâtea „Mesagii”, în cari se fac constatări și se dau directive.

Arhiepiscopul mitropolit Ioan Meșianu în cuvântarea, prin care a deschis sesiunea sinodului arhidiecezan din anul 1905 între altele a accentuat:

„Observ un simpton acărui amintire va displăcea unora, pe care însă — de l-ași retăcea — aș păcătui greu înaintea lui Dumnezeu și a posterității. Înțeleg simptonul slăbirii zelului în

¹⁾ „Telegraful Român” Nrii 35 și 36 din 1912 și No. 21 din 1920.

cercetarea mai regulată a bisericii din partea unor intelectuali, și încă chiar și dintre aceia, cari stau în serviciul bisericii și a școalei, și trăiesc așa zicând dela biserică¹⁾.

II.

Monumentul arhiepiscopului-mitropolit Andrei baron de Șaguna.

În ședința sinodului arhidiecezan din 8 Aprilie 1874, s'a prezentat raportul consistorului arhidiecezan despre repausarea neuitatului arhiepiscop-mitropolit Andrei baron de Șaguna, și s'a exmis o comisiune de 9 membrii, pentru a prezenta referadă asupra raportului.

În ședința din 10 Aprilie 1874 prin raportorul dr. I. Borcia, comisiunea exmisă își prezintă referatul, și prin concluzul Nr. 19, între altele se decide: „Să i-se ridice și așeze la un loc ce se va determina mai târziu un monument corespunzător, și adecă, prin contribuiri benevole.

Cu punerea în lucrare a acestui concluz se însărcinează consistorul arhidiecezan, fiind a se comunica și cu sinodul eparhiilor sufragane, și să se aducă la cunoștința congresului proximal național bisericesc“.

Transpus acest concluz congresului național bisericesc, acesta în ședința din 23 Noemvrie (5 Decemvrie) 1874 a decis²⁾:

„Cu privire la concluzul sinodului arhidiecezan din 10 Aprilie 1874 Nr. 19, referitor la eternizarea numelui repositului în Domnul marele arhiepiscop și mitropolit Andrei baron de Șaguna, se primește în principiu eternizarea numelui marelui arhiepiscop și mitropolit Andrei și pentru elaborarea unui proiect se alege comisiunea: arhimandritul N. Popea, Ioan Popovici Deseanu și Iulian Ianculescu, având să aducă elaboratul său în proxima ședință“. Dar comisiunea nu s'a conformat.

În ședința congresului național bisericesc din 14 26 Octomvrie 1878, deputatul Zaharia Boiu a făcut următoarea propunere:³⁾

¹⁾ Prot. sinod. arhid. greco-oriental român din Transilvania 1905. Pag. 43.

²⁾ Concluz Nr. 62.

³⁾ Concluzul Nr. 187.

„După ce comisiunea exmisă în sesiunea congresuală dela anul 1874, ședința a III-a dela 23 Noemvrie (5 Decemvrie) Nr. prot. 62, spre a se consulta asupra modalității, cum să se eternizeze memoria arhiepiscopului și mitropolitului Andrei, prorgându-se congresul, n'a ajuns a așterne raportul său, imi permit a propune: că pentru preconsultarea obiectului expus, să se exmită o comisiune de trei, cu însărcinarea de a raporta în decursul sesiunii prezente“.

Propunerea s'a primit și s'au exmis deputații: N. Popea, N. Zigre și I. Ianculescu.

Comisiunea exmisă, prin raportorul N. Zigre, în ședința din 23 Octomvrie (4 Noemvrie) 1878, prezentându-și referatul, s'a luat următorul concluz:¹⁾

„Congresul în recunoștința meritelor mari ale fericitului arhiepiscop și mitropolit Andrei baron de Șaguna, câștigate pentru biserică și națiune, spre eternizarea memoriei aceluiaș, decretează ridicarea unui monument din partea Mitropoliei, și spre scopul acesta dispune a se face colecte benevole în toată provincia mitropolitană, iar executarea acestora și manipularea sumelor ce vor incurge, o conrede consistorului mitropolitan, cu însărcinarea de a raporta la congresul viitor“.

În congresul ce s'a ținut în anul 1881, consistorul mitropolitan n'a raportat, și nici congresul n'a resuscitat chestiunea.

În congresul din anul 1886 consistorul mitropolitan, în cadrul raportului general din ședința plenară Nr. 110 Mitr. între altele indică:

„În anul curent s'a făcut începutul pentru a implini un act de adâncă pietate, escriindu-se colectarea de oferte benevole, decretată prin concluzul congresual în anul 1878 Nr. 296, în scopul ridicării unui monument fericitului în Domnul arhiepiscop și mitropolit Andrei baron de Șaguna“, ceea ce prin concluzul Nr. 84 s'a luat la cunoștință, „având consistorul mitropolitan, pentru implinirea acestui act de pietate, a solicita colectarea ofertelor benevole, și cele incurse ale eloca spre fructificare“.

Consistorul mitropolitan, în cadrul raportului din ședința plenară Nr. 240 din 28 Septemvrie 1888, raportează că:

„Pentru colectarea unui fond spre eternizarea memoriei fericitului arhiepiscop-mitropolit Andrei, s'a făcut un început

¹⁾ Nr. 296.

relativ bun; colectarea se continuă încât permit grelele împrejurări; colectele intrate sunt elocute spre fructificare", ceea ce prin concluzul congresului Nr. 56 „s'a luat la cunoștință și se însărcinează consistorul mitropolitan, ca la fiecare congres să arate starea fondului și modul fructificării banilor incuși”.

Consistorul mitropolitan s'a conformat acestei însărcinări, și despre rezultatul colectei, pentru prima dată raportează congresului național bisericesc prin raportul din 29 Septembrie 1891 Nr. 290 Mitr. în care se indică: că la finea anului 1890 fondul pentru monumentul Șaguna a fost 4015 floreni 44 cr.

La aniversarea a 25-a dela repausarea marelui arhiepiscop-mitropolit, s'a ventilat în publicitate și chestiunea monumentului și consistorul arhidiecezan, cu data 6 Iulie 1898 Nr. 5233, a adresat eparhiilor clericilor și mireni un circular-apel¹⁾ pentru a contribui la ridicarea monumentului contemplat.

În acest circular-apel între altele se accentuează:

„Câți sunt cari trăiesc din favorurile oferite de instituțiile create de Șaguna? Câți preoți etc. sunt așezați de Șaguna în oficiile, cari le-au oferit bună stare materială și reputație? Nu se cere mult, decât o părticică din ceea ce tot dela el au primit. Căci se onorează pe sine acel popor, care onorează memoria bărbaților săi mari și oferă tributul de recunoștință memoriei bărbaților, cari au binemeritat de națiune și biserică”.

La acest apel, după cum se face evident în raportul consistorului mitropolitan din 29 Septembrie 1900 Nr. 378, prezentat congresului național bisericesc din anul 1900, s'a încassat și transpus consistorului mitropolitan respectabila sumă de 14.692 coroane 43 fil., deși în ce privește rezultatul acestei colecte, în „Telegraful Român”²⁾ se face următoarea constatare:

„Nu putem retăcea, că din listele deja intrate este evidentă o împrejurare.

Unde preotul a fost la culmea chemării sale, acolo rezultatul s'a arătat mulțumitor, dar unii au făcut numai „*ut aliquid fecisse videatur*”.

Cea mai mare surprindere ne-a fost însă, că adeseori, în liste nu am aflat numele aceluia, care trebuia să steie la primul

¹⁾ Publicat și în „Telegraful Român” Nr. 127 din 1898.

²⁾ Nr. 36 din 6/18 Aprilie 1899.

loc, decât a preotului. Au strălucit cu absentarea lor din șirul celorlalți contribuenți, chiar și preoții din tractul Sibiului, unii cu venite frumoase, iar alții, cari des s'au împărțit cu ajutoare materiale din partea consistorului”.

Despre starea colectei, consistorul mitropolitan, până inclusive în anul 1903, a raportat congresului în cadrul raportului senatului episcopesc, și, deși prin concluzul congresului Nr. 72 din 1896, se dispune „ca consistoarele eparhiale să continue colecta pentru ridicarea monumentului”, în raportul din 29 Septembrie 1903 Nr. 398 Mitr. se accentuează, că „fondul a crescut cu 4634 coroane 40 fil. din interesele proprii, căci alte venite, din alte părți, n'a avut în periodul din urmă”.

La acest raport congresul prin concluzul Nr. 68 a însărcinat consistorul mitropolitan „ca la proxima sesiune congressională să raporteze, dacă colecta întreprinsă în favorul fondului pentru monumentul Andrei Șaguna se continuă și acum, și dacă da, cu ce rezultat?”

La această însărcinare consistorul mitropolitan, prin raportul din 22 August 1906 Nr. 348 M. congresului din 1906 i-a raportat, că colecta s'a făcut în toate eparhiile și au incurs din:

1. Arhidieceza Transilvaniei . . . cor.	17.261·85
2. Eparhia Aradului	4.506·61
3. Districtul Cons. Oradea-mare . . .	1.307·92
4. Eparhia Caransebeșului	6.582·77

Total cor. 29.659·15

care sumă s'a sporit prin capitalizare cu coroane 12,593·05 fiind deci suma totală cor. 42.252·20.

Acest raport, prin concluzul congresului Nr. 66 din 5/18 Octombrie 1906, „se ia spre știre și se așteaptă propunerea consistorului mitropolitan cu privire la modul de intrupare a concluzului congressional Nr. 296 din 1878, în afacerea ridicării unui monument în memoria marelui Andrei Șaguna”.

În 30 Aprilie (13 Mai) 1906 s'a făcut sfințirea bisericii „Catedrale” și probabil din considerare, că pentru ridicarea acestui monument s'a colectat abia suma indicată, consistorul mitropolitan, cu raportul din 30 Septembrie 1909 Nr. 448 Mitr. a propus congresului național bisericesc, ca din suma colectată să se facă tabloul mitropolitului Șaguna din mozaic, la un loc potrivit

in biserica catedrală,¹⁾ poate și pentru ca să se eludeze ridicarea monumentului, pentru care urmașii din sumptuosul scaun de mitropolit, câștigat de Șaguna, nu s'au prea entuziasmat.

Congresul însă, prin concluzul Nr. 75 din 1909, a decis: „Deoarece fondul menit pentru ridicarea unui monument marelui mitropolit Andreiu baron de Șaguna, încă n'a ajuns suma de lipsă spre acest scop, consistorul mitropolitan e îndrumat, ca fondul acesta să nu-l substragă dela mențiunea sa, ci să acopere numai cheltuelile tabloului de mozaic al marelui mitropolit, și acest tablou să-l așeze la un loc potrivit în interiorul catedralei“. Nici acest tablou de mozaic nu s'a făcut.

La însărcinarea congresului din 5/18 Octomvrie 1906 Nr. 66, că: „Se așteaptă propunerea consistorului mitropolitan cu privire la modul de intrupare a concluzului congresual Nr. 296 din 1878“, consistorul mitropolitan n'a raportat și interesele după sumele încasate s'au capitalizat an de an, și, conform concluzului congresului Nr. 84 din 1886, s'a continuat cu colectarea.

În intervalul dela 1906 până inclusive 1930 s'au mai primit din:

a) Arhidieceză	coroane	285 și
	Lei	24.742
b) Eparhia Oradiei	„	1.060

Acesta este rezultatul contribuțiilor din cele patru eparhii ale Mitropoliei Ardealului, cu un număr de aproape două milioane de credincioși, pentru ridicarea a unui monument după 57 de ani dela repausarea marelui arhiepiscop-mitropolit Andreiu, care a format epocă în viața noastră bisericească ortodoxă română, ridicându-o din starea de umilință.

Aceasta e recunoștința și a acelor, cari s'au desfătat în strălucirea aureolei poziției, precum și în belșugul avantajilor materiale, câștigate cu luptă titanică de marele lor antecesor.

Chestiunea ridicării monumentului arhiepiscopului-mitropolit Șaguna s'a ventilat și în ziaristică din când în când.

Așa în „Revista Teologică“²⁾ s'a publicat articolul: „La chestiunea monumentului mitropolitului Șaguna“ semnat „P“, pro-

¹⁾ În arhiva consistoriului mitropolitan nu l-am aflat raportul.

²⁾ Nr. 3 din 1909.

tabil decedatul vicar arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu, în care între altele se accentuează:

„Congresul național bisericesc din anul 1878 sub Nr. protocolului 296, a adus concluzul, ca „în recunoștința meritelor mari ale fericitului arhiepiscop și mitropolit Andrei baron de Șaguna, câștigate pentru biserică și națiune, spre eternizarea aceluiaș, decretează ridicarea unui monument din partea Mitropoliei, și spre scopul acesta dispune a se face colectă benevolă în toată provincia mitropolitană, ș. c. l.

Dacă socotim că au trecut 30 ani de atunci și totuș banii cari au intrat pentru acest monument la consistorul mitropolitan, din toate trei eparhiile, abia trec peste suma de 40 mii coroane, o mirare va cuprinde pe tot omul pentru acest rezultat, care nu stă în nici o proporție cu multa stimă și venerațiune, ce poartă tot românul ortodox față de numele și memoria lui Șaguna.

Paradoxul acesta se explică numai așa, că chestiunea colectei acesteia s'a pus pe panta oficiozității și s'a tratat, ca ori ce chestiune, și ca alte concluze ale corporațiunilor noastre bisericești, comunicându-se concluzul la consistor, iar consistoriile scriind la protopopi, aceștia la preoți, după șablonul obișnuit...

Altă dovadă, că chestiunea colectei pentru monumentul lui Șaguna nu s'a tratat cu destulă îngrijire este și rezultatul minimal al colectei, abia de 4—5 mii coroane din eparhiile Arad și Caransebeș.

De dorit și bine ar fi fost, ca un astfel de monument să se fi ridicat cât mai curând și să se fi dat gata cu ocaziunea serbării centenarului dela nașterea mitropolitului Șaguna, ce va avea loc în toamna acestui an.¹⁾

Dr. I. Mateiu a publicat în „Telegraful Român“²⁾ un articol cu titlul „Monumentul lui Șaguna“, precum și în „Universul“³⁾ sub titlul: „Monumentele Unirii“, „Dar lui Șaguna“ cu indicarea: „În seria monumentelor pe cari guvernul dlui Maniu le va ridica, fără să le și poată înălța la 10 Mai, pentru a comemora cea dintâi decadă a eliberării provinciilor subjugate, figurează și acel al lui Simion Bărnuțiu“, etc. și scoate la iveală

¹⁾ Aceste serbări s'au ținut în Duminica ce a urmat după 1/14 Octomvrie 1909, când s'a întrunit și congresul național bisericesc în sesiune ordinară.

²⁾ Nr. 84—85 din 1924.

³⁾ din 20 Aprilie 1929 Nr. 90.

rolul important ce l-a avut Șaguna, ca „bărbat politic din creștet până în talpă” cum îl caracterizează M. Eminescu.

Șaguna a fost și inițiatorul și primul președinte al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”.

În Sibiul lui Șaguna, sediul pentru aproape toate momentele mai importante din viața politică și culturală a Românilor din fosta Ungarie, încă sub stăpânirea străină, în parcul din fața palatului „Muzeul asociațiunii”, s'a ridicat monumentul lui Gheorghe Barițiu, dar pentru un monument a lui Șaguna nu s'au putut găsi mijloace.

Dl prof. I. Lupaș tot în „Universul”¹⁾ a publicat un articol cu titlul „Monumentul lui Șaguna în piața Sibiului”, în care articol între altele se accentuează:

„În primăvara anului 1919, răposatul general Traian Moșoiu, înainte de a pleca pe frontul Tisa, a convocat în Sibiu la o consfătuire intimă pe fostul episcop al Caransebeșului Miron Cristea, pe fostul șef al resortului de culte și instrucțiune publică din Transilvania, Valeriu Braniște, pe secretarul general al cultelor — scriitorul acestor pagini — și pe întâiul prefect român al Sibiului, Dr. Nicolae Comșa.

Scopul consfătuirii era procurarea mijloacelor bănești trebuitoare pentru înălțarea neîntârziată a monumentului Șaguna, proiectat de atâtea decenii. Discuția a fost animată, propunerea categorică a generalului Moșoiu, — om de inițiativă și de acțiune — a fost salutăată cu entuziasm de unii, întâmpinată de alții cu argumentări de natură dilatorie. Răposatul Valeriu Braniște spunea, că sunt alte probleme cu mult mai urgente, decât aceea a monumentului, și exprimă părerea, că nu ar fi oportun a stărui pentru rezolvirea acestei probleme, câtă vreme la președinția consiliului dirigent se află un greco-catolic, pe care ar fi putut să-l indispuină²⁾ o chestiune menită a contribui la glorificarea ortodoxului Șaguna³⁾. Argumentarea aceasta a făcut să se disolve consfătuirea fără de vre'un rezultat pozitiv”.

Gruparea unor tineri din Sibiu cu denumirea „Acțiunea

¹⁾ Nr. 184 din 9 Iulie 1933.

²⁾ Ca și îndeplinirea ceremonialului dela încoronarea Majestății Sale Regelui Ferdinand I, în biserica ortodoxă din Alba-Iulia.

³⁾ Argumentare, pe cât de măgulitoare pentru greco-catolici, pe atât de deprimătoare pentru ortodoxi, reprezentați în acea ședință prin un episcop și prin trei matadori ai vieții bisericești.

Românească”, terminând cu succes strângerea fondurilor pentru bustul poetului Gheorghe Coșbuc, ridicat în parcul din fața „Administrației financiare”, au inițiat strângerea fondurilor trebuincioase și pentru ridicarea unui monument marelui arhiepiscop-mitropolit Andrei baron de Șaguna, pe una din piețele Sibiului.

În acest scop gruparea s'a adresat consiliului județului Sibiu, cerând votarea sumei de 15—20 mii lei spre acest scop, și în sesiunea ordinară din 30 Martie 1933, s'a și votat un prim ajutor de 50 mii.

În ziarul „Cuvântul” din 8 Aprilie 1933 Nr. 2858 despre votarea acestui ajutor, dl Gh. Racoveanu între altele scrie: „La Sibiu în ultima ședință a consiliului județului s'a luat în discuțiune cererea „Acțiunii Românești”, de a se acorda un ajutor de 15.000 lei pentru ridicarea unei statui marelui Andrei Șaguna, și cu însuflețire mare suma a fost majorată dela 15 la 50 mii lei. Au luat cuvântul dl dr. Simonetti unit, și a spus, că Sibiul trebuie să aibe cât mai neîntârziat statuia marelui mitropolit ortodox, om de înaltă cultură și bărbat politic de mare înțelepciune. În aplauzele tuturor dr. Simonetti a propus sporirea sumei modeste, pe care comitetul de inițiativă o ceruse dela Județ. Un alt român, preotul unit Belasçu, a făcut declarația că venerează memoria marelui mitropolit și împreună cu cetățenii județului Sibiu, înțelege să facă orice jertfe pentru ridicarea acestei statui pe una din piețele Sibiului, lipsite de statuie de ale Românilor.

La această manifestație s'a asociat și protopopul evanghelic dr. H. Kestner: „Cunoaștem și apreciem după cuviință figura mitropolitului Andrei Șaguna, care pe lângă că a fost o mare față bisericească, a fost și o figură reprezentativă a poporului românesc și un om mare politic. În numele poporului sășesc și al bisericii evanghelice se asociază la frumoasa inițiativă felicitând pe aceia, cari au luat-o.

Le rămânea ortodoxilor din consiliu sarcina a mulțumi celor de altă credință — și în special dr.-lui H. Kestner — pentru cuvintele de elogi, și au făcut-o”.

Paralel gruparea „Acțiunea Românească” s'a adresat și ministerului muncii, sănătății și ocrotirilor sociale pentru încuviințarea unei colecte, și prin decisul din 30 Mai 1933 Nr. 20.739 s'a încuviințat strângerea de contribuiri prin 50 de liste

de subscripție, cari vor circula în cuprinsul întregii țări până la 1 Iunie 1934 și s'a publicat următorul:

„Apel pentru ridicarea monumentului marelui mitropolit Andrei Șaguna la Sibiu¹⁾).

Românii recunoscători memoriei măreței figuri istorice aceluia ce a fost marele mitropolit Andrei Șaguna, au hotărât ridicarea unui măreț monument la Sibiu, reședința fostului mitropolit, creator de epocă și preot al deșteptării noastre naționale și culturale, spre a-l avea imortalizat și prin o statuie de bronz, ca să stea urmașilor spre pildă de muncă, dragoste de neam, biserică și cultură.

Pentru realizare facem apel la toți fiii acestei țări, rugându-i să-și deie obolul lor, și din contribuția tuturor, să putem înălța un monument demn de memoria marelui Andrei baron de Șaguna.

La cererea comitetului de acțiune, consiliul județean din Sibiu, în sesiunea ordinară din 30 Martie 1933, a și votat un primajutor de 50.000 lei pentru acest scop.

Suma ce ve-ți binevoi să acordați, se va vărsa la „Banca Națională” sucursala din Sibiu, pentru fondul monumentului Andrei Șaguna”.

La acest apel până inclusive 1 Iunie 1934, s'a încasat suma de Lei 59.972.

Sesizat I. P. S. arhiepiscop-mitropolit dr. Nicolae Bălan de gestul consiliului județean Sibiu, compus în mare parte din străini de biserică noastră ortodoxă, a ținut să-i mulțumească prefectului prin o adresă, cerând a se trimite suma votată consistorului mitropolitan, și tuturor domnilor prefecti de județe le-a trimis următorul apel:

„Nr. 102/1933, M.

Un monument Mitropolitului Andrei Șaguna.

Este indeobște cunoscută activitatea uriașă pe care a desfășurat-o în veci neuitatul Mitropolit al Ardealului, Andrei Șaguna pe toate țărmurile vieții neamului nostru. Această binefăcătoare activitate a făcut o strălucită epocă în istoria strădaniilor noastre spre cultură și libertate, iar celce a săvârșit-o și-a săpat numele în conștiința istorică a neamului

¹⁾ „Universul” Nr. 117 din 1933.

românesc de dincoace de Carpați — ca un adevărat „dătător de legi și datini”.

Drept recunoștință pentru înțelepciunea și devotamentul cu care și-a slujit Biserica și neamul, cu ale cărui aspirații s'a identificat întotdeauna, — *Congresul național-bisericesc a hotărât, încă din 1878, să ridice un monument marelui Arhipăstor.*

S'a lansat chiar un apel către toți credincioșii Bisericii noastre din Mitropolia Ardealului, pentru a se aduna suma de bani necesară ridicării monumentului, la Sibiu. Acest apel a găsit un viu răspuns în sufletele credincioșilor, cari s'au grăbit să-și dea obolul pentru realizarea piosului gând.

Starea fondului, destinat pentru monumentul Mitropolitului Șaguna, este astăzi de Lei 160.000.

Gândul ridicării unui monument marelui Mitropolit Andrei, în cetatea de reședință a binecuvântatei Sale arhipăstoriri, este încă viu în preocupările cârmuirii noastre bisericesti, ca și în ale credincioșilor recunoscători. Mai mult: el trăiește chiar și în conștiința autorităților noastre administrative, dovadă frumosul gest al Consiliului județean — Sibiu, care a votat de curând, într'o ședință a sa din Martie 1933, suma de lei 50.000 „pentru ridicarea unui monument Mitropolitului Șaguna”.

Am fi deosebit de fericiți aflând, că și Consiliul județului ce cu onoare conduceți a imitat laudabilul gest al Consiliului județean sibian, pentruca astfel cât mai multe, dacă e cu puțință chiar toate județele nu numai din Ardeal — dar din întreg cuprinsul României, să contribuie la eternizarea memoriei celui ce a fost cu adevărat „preot deșteptării noastre — semnelor vremii profet”.

Sumele destinate acestui scop, Vă rugăm să le trimiteți pe adresa Consistorului mitropolitan din Sibiu.

Primiți, Vă rugăm, domnule prefect, odată cu arhierestiile Noastre binecuvântări, asigurarea deosebitei Noastre considerații. Sibiu, la Sărbătorile Învierii Domnului, din anul 1933.

Nicolae,
Arhiepiscop și Mitropolit”

Chestiunea ridicării monumentului Șaguna, s'a sulevat și în congresul național bisericesc al mitropoliei Ardealului din 1933 prin raportul consistorului mitropolitan din 12 Octomvrie 1933 Nr. 406 și în ședința din 16 Octomvrie s'a adus concluzul Nr. 50.

„Congresul ia la cunoștință raportul Consistorului mitropolitan în cece privește ridicarea unui monument marelui Mitropolit Andrei Șaguna, exprimându-și dorința, ca acțiunea pentru colectă să fie continuată cu stăruință nu numai în cercurile bisericești, ci apelând la contribuția întregii suflări românești, pentru a eterniza în bronz recunoștința, ce întreg neamul o datorează marelui Arhipăstor.

Fără a revendica exclusiv pentru sine un monopol al cultului marilor figuri bisericești, totuși Congresul crede, că monumentul ce se va ridica în Sibiu, trebuie să fie vrednic de proporțiile excepționale a-le marelui Ierarh, și de aceea rămâne bineînțeles, că suma ce o avem la dispoziție, departe de a acoperi cheltuielile necesitate de un asemenea monument, va trebui augmentată printr'o acțiune continuă, la care biserica invită să ia parte pe toți râvnitorii de bine ai bisericii și neamului nostru”.

Aceste sunt fazele și peripețiile în decurs de mai bine de 6 decenii a chestiunii ridicării monumentului în veci neuitatului marelui arhiepiscop-mitropolit Andrei baron de Șaguna, și este secretul viitorului, când se va înfăptui.

La timpul său a provocat resens, că Șaguna în testament la punctul VII a dispus: „*Las bisericii noastre celei mari din opidul Rășinari 4000 fl. v. a. în obligațiuni de stat pentru facerea și conservarea criptei mele, care legat și la acel caz să-l capete, când a-și zidi eu în viață cripta mea*”.

Cu puterea pătrunderii sale spirituale a prevăzut eventualitatea, ca mormântul să nu ajungă în stare păraginită, aruncând umbră asupra prestigiului bisericii noastre.

După ridicarea în Sibiu a monumentului primministrului asasinat I. G. Duca, autorul acestei lucrări, convenind incidental cu un matador în viața publică a Sașilor, acesta și-a exprimat mirarea, că acum s'a ridicat al III-lea monument bărbaților Români, a căror activitate a fost de mai puțină importanță pentru Sibiu, și ridicarea monumentului lui Șaguna întârzie atât de mult.

„Noi Sașii suntem abia vre-o 200.000; și episcopului nostru mai distins, în câțiva ani după repausarea lui, i-am ridicat un monument impunător în piața bisericii noastre catedrale și ar fi o mândrie și pentru noi ca să fie monumentul lui Șaguna în Sibiu, sediul de reședință, unde și-a desvoltat epocala acti-

vitare, în perfectă bună înțelegere cu cei de altă credință și alt neam, dându-ne și noi Sașii tributul de stimă și admirație memoriei lui”.

Astfel de aprecieri ne fac și străinii asupra felului cum s'a achitat biserica de datoria cinstirii memoriei lui Șaguna prin eternizarea în bronz a figurii sale.

III.

Biserica catedrală.

Biserica noastră, slăbită prin dezastrul sciziunii, în urma căreia o parte a credincioșilor s'a unit cu biserica apuseană, pe lângă celelalte multe asupriri și nedreptăți, ce le-a suferit, a fost lipsită și de biserica catedrală din Bălgrad — Alba-Iulia de astăzi — restaurată de mitropolitul Sava Brancovici.

Inițiată și efeptuită restaurarea mitropoliei de în veci neuitatul marele arhiereu Andreiu Șaguna, paralel cu aceasta a contemplat și zidirea unei biserici catedrale în Sibiu, orașul de reședință al mitropoliei.

În lucrarea: „*Biserica catedrală dela mitropolia ortodoxă română în Sibiu*”, fostul vicar arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu, cu deplină competență și în mod documentat face evident, tot ce s'a făcut pentru zidirea unei biserici catedrale din partea nemuritorului arhiereu Andreiu, începând încă din anul 1857, când a inițiat adunarea mijloacelor materiale prin colectă.

Fără nici o preocupare se poate susține, că dacă Șaguna nu era paralizat în acțiunea sa pentru această colectă, ca și cu privire la organizarea în o mitropolie a tuturor Românilor din monarhia Austro-Ungară, prin Eugen Hakman, episcopul de atunci din Bucovina, astăzi am avea în Sibiu o biserică catedrală, cum a fost plănuită de acest geniu: o catedrală monumentală, care ca stil arhitectonic, ca dimensiune și ca ornamentică, să constituie mângâierea și mândria noastră, și să provoace admirația și acela de alt neam și de altă lege.

În lucrarea susindicată, se expune ceea ce s'a făcut în privința zidirii catedralei și de către arhiepiscopul mitropolit Miron Romanul, precum și tot ce s'a făcut sub arhiepiscopul mitropolit Ioan Mețianu.

În această parte a lucrării se fac însă și aprecieri cu preocupări de preamăriri exagerate, alterând chiar adevărul.

În anul 1907 în ziarul „Lupta” din Budapesta în Nr.ii: 108, 109, 111, 112, 114 și 115 cu titlul: „De pe galeria sinodului arhidiecezan” s'a publicat o serie de articole despre mersul chestiunilor bisericești din arhidieceză, sub conducerea mitropolitului Ioan Mețianu.

Aceste articole au fost publicate anonim, dar, pentru cei inițiați în chestiunile bisericești, era notoric, că sunt scrise de Partenie Cosma, avocat și directorul institutului de credit și economii „Albina”, care, după cum însuși o spune și recunoaște,¹⁾ a fost unul dintre factorii la alegerea mitropolitului I. Mețianu de vicar la Oradea-mare, apoi de episcop la Arad, precum și de mitropolit. Desiluzionat, în această serie de articole, pe Mețianu îl reduce la adevărata sa valoare.

La această serie de articole, tot în ziarul „Lupta” în Nr. 121, cu pseudonimul „Ortodoxul”, s'a publicat articolul: *Observări la articolii „De pe galeria sinodului arhidiecezan”*. În acest articol, față cu activitatea mitropolitului Miron Romanul, în mod exagerat se scot la iveală pentru mitropolitul Ioan Mețianu ca merite, unele lucrări, cari sub mitropolitul Miron au stagnat, între cari și zidirea bisericii catedrale. La acest articol sub titlul „Echou” la observările „ortodoxului”, anonimul articolelor: „De pe galeria sinodului arhidiecezan” tot în ziarul „Lupta” publică allă serie de articole în numerii 136—142 și 144—147, acum cu pseudonimul „Correspondentul”, și între celelalte chestiuni se sulevează fazele zidirii bisericii catedrale sub arhiepiscopul-mitropolit Miron Romanul și sub arhiepiscopul Ioan Mețianu.

După cum se face evident în lucrarea „Biserica catedrală” etc. la pagina 28 și 30, mitropolitul Șaguna, paralel cu adunarea mijloacelor materiale, s'a preocupat și de achiziționarea unui loc corespunzător pentru catedrală. În acest scop la 13 Septembrie 1859 a cumpărat din fondul bisericii catedrale cu 13 mii floreni în strada Morii — acum Șaguna — două case cu grădină spațioasă.

Situația acestui imobil se vede, că nu l-a satisfăcut, pentru că la 29 Mai (10 Iunie) 1862, în epistola în care îi mulțumește lui Andreiu Mocsonyi pentru suma de 1000 floreni,

¹⁾ „Lupta” 136 și 137 din 1907.

donată pentru zidirea bisericii catedrale observă: „De însași zidire a catedralei încă tot nu cutez a mă apuca, căci avem până acuma numai 45.000 floreni adunați, și apoi locul ne face cea mai mare opăcire. Noi avem un loc cumpărat anume pentru catedrală, dară nu mă indestulește, căci nu este potrivit”.

Deci evident, că pe mitropolitul Șaguna l-a preocupat și poziția locului pe care să se zidească catedrala.

După dezastrul unirii unei părți a credincioșilor bisericii noastre cu biserica apuseană, abia primul episcop român Vasile Moga a achiziționat o casă pentru trebuințele bisericii. Imobilele pentru diferitele trebuințe: reședință, seminar, tipografie, s'au procurat din caz în caz, după cum și unde s'a putut.

După repausarea mitropolitului Șaguna, în strada Schewis, astăzi Carmen Sylva, strada cea mai frumoasă, situată în direcția de dezvoltare a orașului, la 5 Mai 1876 s'a cumpărat un imobil în extensiune de peste 4 jugăre, imobil ideal pentru edificii publice, pe cari mai erau numai niște edificii vechi, deteriorate, aproape ruinate.

Evident, că în dezvoltarea succesivă a bisericii era un postulat, ca instituțiile cardinale: reședința arhiepiscopicească cu birourile consistoriale, institutul teologic-pedagogic și biserica catedrală, să fie grupate în o vecinătate adecvată, ceea ce a și fost o preocupare proeminentă pentru factorii normativi în conducerea afacerilor bisericești, după cum se poate constata din concluzele sinoadelor arhidiecezane.

Seminarul teologic-pedagogic luând din an în an o dezvoltare tot mai mare, s'a inițiat mai întâi zidirea unui edificiu nou seminarial.

Chestiunea aceasta s'a adus în legătură și cu zidirea bisericii catedrale, și prin concluzul sinodului arhidiecezan, Nr. 150 din 1883: Consistorul se însărcinează a prezenta la sesiunea proxima o schiță întocmită de un arhitect, luându-se simultan în combinațiune zidirea catedralei, a reședinței și a seminarului, și anume pe terenul cel liber al grădinei „Flora”,¹⁾ teren liber de 3 părți, prisosind teren chiar și pe seama unei noi străzi, pe latura din spre oraș al terenului.

În raport cu nivelul străzii Mitropoliei, după cum s'a constatat printr'un inginer, acest teren este mai ridicat cu peste un metru, ceea ce pentru vederea dela distanță constituie un

¹⁾ Achiziționat la 5 Mai 1876.

avantaj considerabil, și zidită biserica în forma contemplată în originalul planului primit, ca edificiu monumental, ar fi dominat Sibiul mai mult decât biserica luterană.

Chestiunea zidirii catedralei a stagnat până în anul 1897, când din inițiativă particulară, prin o propunere a deputatului sinodului arhidiecezan P. Cosma, iar s'a resuscitat, și în baza concluzului sinodului arhidiecezan Nr. 100 din 1897, supusă chestiunea deliberării consistorului, acesta, prin decisiul din 30 Martie 1898 Nr. 934, s'a identificat întru toate cu vederile comisiunii exmisă în aceasta chestiune, de a zidi biserica catedrală pe locul din strada Morii. Mitropolitul Miron Romanul față de decisiul consistorului, prin opinie separată, a militat pentru grădina „Flora”, unde să se aranjeze în mod armonios cele trei edificii monumentale: biserica catedrală, seminarul și reședința episcopescă.

Decisiul consistorului transpus sinodului, acesta prin concluzul Nr. 74 din 1898 a decis, ca: „Biserica catedrală să se edifice pe teritoriul din strada Morii Nr. caselor 12 și 14, care formează proprietatea fondului catedralei” etc.

Repausând mitropolitul Miron Romanul în luna Octombrie 1898, în același an a fost ales de mitropolit Ioan Mețianu. Neconvenindu-i acestuia locul destinat prin concluzul sinodului Nr. 74 din 1898 pentru zidirea bisericii catedrale, a provocat hotărâre nouă și prin concluzul Nr. 78 din 1899 s'a decis: „Totodată consistorul se însărcinează a studia din nou chestiunea locului unde să se zidească biserica catedrală și întrucât ar afla, că locul destinat prin concluzul sinodului Nr. 74 din 1898 ar fi să se schimbe cu altul dintre realitățile fondurilor arhidiecezane, să vină la sesiunea viitoare cu propunere în obiect”.

În cursul anului 1899 după sinod, și în 1900 până la sinod s'a lucrat intensiv „La huierea terenului din strada Morii, pe care se decisese deja zidirea catedralei, apoi a terenului din grădina „Flora”, pentru care era cea mai mare parte a intelectualilor din centru”.

Referitor la acest loc, sub durată sinodului observându-se, că majoritatea comisiunii organizatoare l-ar preferi, s'a procurat și o părere a unui arhitect concurent la planurile de zidire. Acest arhitect a calificat terenul vizat ca nesigur, de și astăzi — vândut statului — este foarte bun pentru palatul justiției, care s'a zidit pe el.

Cu aceeași tendință vădită, biserica parohiei Sibiu-Cetate întrebunțată de arhiepiscopul mitropolit Șaguna și pentru trebuințele arhiepiscopiei și mitropoliei, nu mai era slăbită din timbrarea cu atributele: „biseriçuță și „capelă”.

Propunerea mitropolitului Ioan Mețianu, ca biserica catedrală să se zidească în strada Măcelarilor — acum Mitropoliei — unde se afla biserica parohiei Sibiu-Cetate, s'a primit de consistor și s'a abandonat terenul din strada Morii.

Această propunere transpusă la sinodul din 1900; comisiunea organizatoare a Sinodului, cu majoritate de voturi, a propus-o sinodului spre primire.

În cursul desbaterii dr. Daniil P. Bărceanu a propus susținerea concluzului Nr. 74 din 1898, de a se edifica catedrala în strada Morii.

Partenie Cosma face propunerea: ca biserica catedrală să se edifice în grădina „Flora” din strada Schewis Nr. 21, unde la timpul său să se poată edifica și reședința arhiepiscopescă și seminarul.

Ioan cavalier de Pușcariu face propunerea: Ca loc pentru edificarea catedralei se hotărăște grădina din fața reședinței de vară a arhiepiscopului, pe lângă care să se grupeze și seminarul și celelalte edificii centrale ale arhidiecezei.

Punându-se la vot contrapropunerile: a lui dr. Bărceanu întrunește 6, a lui Cosma 10 voturi, iar a lui Pușcariu numai un vot, și astfel sub Nr. 127 din 1900 devine concluz propunerea comisiunii organizatoare, identică cu a consistorului, ca „Biserica catedrală să se edifice pe locul din Cetate, strada Măcelarilor Nr. 39 unde se află actuala bisericuță cu hramul „Schimbarea la față”, mai luându-se lângă acela și cele trei realități ale arhidiecezei Nr. 37, 41 și 43 din imediata apropiere, iar din strada Bruckenthal casa Nr. 30, care asemenea este proprietatea bisericii, precum și realitatea învecinată cu aceasta, imbiată spre cumpărare.

Prin acest concluz, la forțarea mitropolitului Ioan Mețianu, cu vederile lui înguste, s'a nimicit un ideal, care a preocupat pe credincioșii bisericii din arhidieceză în cursul mai multor decenii, și deși lucrarea „Biserica catedrală”, etc. la însărcinarea sinodului arhidiecezan din 15/28 Aprilie 1906 Nr. 91 s'a făcut cu aprobarea consistorului, nici în ea nu s'a putut suprima reflexiunea! „Cu aceasta s'a finalizat chestiunea locului.

Viitorul a dovedit, că în această privință nu au aflat cei competenți soluția cea mai nimerită. Biserica este — ce-i drept — situată mai în centrul orașului¹⁾, dar locul din prejur e mult prea mic, încât clădirea — ca exterior — prea puțin poate ieși la iveală". (Pag. 50).

În seria articolelor: „*Ecou*” la „*Observările ortodoxului*” Nr. 41 din 1907 al ziarului „*Lupta*”, se face caracterizarea că:

„Prin aceea, că biserica catedrală — deși arhidieceza dispunea de terenuri libere pe ales, — s'a zidit strămtorită unde o vedem, s'a prejudiciat pe veacuri un aranjament sistematic al edificiilor indispensabile pentru organismul și instituțiunile bisericii noastre;

Că în loc de a se înălța un edificiu maiestos, impunător, ale cărei frumsețe să le poți gusta din toate părțile, din pricina locului pe care s'a zidit — s'a ridicat o biserică de dragul turnurilor, — nu chiar potrivite pentru o biserică cu cupolă, — și mai scundă și mai scumpă de cum era contemplată, ascunsă între alte edificii, cu frontul către o stradă strămtă fără prospect;

Că a trebuit să se investească și în casa vecină a tipografiei arhidiecezane multe mii de coroane²⁾, nu pentru rentabilitatea ei, ci pentru vecinătate, făcându-i și un al treilea front către catedrală”.

Iar în „*Tribuna Poporului*”³⁾ cu titlul „*Catedrala din Sibiu*” s'a publicat un articol de 4 coloane, scris cu mult spirit, și nu fără sarcasm, în care între altele se fac constatările că: „Gândul catedralei, zămislit în mintea și nepilduita sollicitudine a lui Șaguna, ocrotitu-l-am cu sfințenie, ca pe un mândru ideal în sufletul nostru, dar fondul catedralei bizuitu-l-am până acum aproape numai în grija propriei sale fecundități, așa că astăzi departe suntem de a avea capitalul trebuincios pentru o biserică, care să o putem numi ortodoxă.

Și cu toate acestea n'am putut aștepta mai mult. Planul l-am despiciat în elemente, l-am cioplit, l-am cârpit, l-am dires, în sfârșit cu multă trudă și multă cheltuială, așa fel, ca să nu-i mai găsim croiala originală.... menit a ne frânge idealul plăsmuit și păstrat cu atâta sfințenie în inima noastră, menit a ne

¹⁾ După, extensiunea orașului de atunci.

²⁾ Cu nerespectarea dispozițiilor testamentare ale donatorului tipografiei, funcționând ca referent un nemembru al comisiunei.

³⁾ Nr. 63 din 3/16 Aprilie 1903,

ingropa mândrele noastre iluzii și aspirații pentru multe secole înainte.

Noi am visat un edificiu care să impună ca stil arhitectonic, ca dimensiuni, ca ornamentică, ca monumentalitate”.

Dar nu s'a respectat nici acest conclud al sinodului, pentru că în acelaș an casa lipită de reședința arhiepiscopoească, cumpărată cu preț de afecțiune, s'a dat în schimb pentru altă casă, de mai puțină valoare, dar vecină cu teritoriul pe care era să se zidească catedrala, ca cel puțin în partea stângă a catedralei să fie un părculeț iar în strada Bruckenthal, pe lângă casa contemplată a se cumpăra, s'a mai cumpărat una, astfel, că în loc de 6, s'au demolat 8 case și biserica.

Dar „*Suum cuique*”. Conduc în această lucrare de gândul de a constata adevărul obiectiv, fără de nici o rezervă, autorul seriei articolelor din „*Lupta*”, după calitatea intelectuală, autoritatea și rolul important ce l-a avut în afacerile bisericesti, indirect încă s'a făcut vinovat în fața istoriei ca complice, pentru că nu s'a împiedecat executarea concluzului sinodului referitor la locul de zidire a bisericii, forțat de mitropolitul I. Mețianu.

Că la votarea în sinod nu s'a cerut votare nominală, ca în fața istoriei daputații sinodali să fie warcați cu votul lor, această procedură poate fi justificată prin considerațiunea de a nu se produce alterare în dispoziția obștească, prin arătarea împărăcherei. Dar ne-a stat la dispoziție alt expedient de a împiedeca executarea acestui conclud.

Propunătorul grădinii „*Flora*” P. Cozma era președintele comitetului parohial, iar cei cari au votat pentru grădina „*Flora*”, aproape toți eram și membrii ai comitetului parohial, și — nu pentru a-mi da importanță de a mă afișa erou după războiu, — ci conform adevărului trebuie să o spun, că deoarece după legile ungurești zidirea de biserică, nu îndreptăța la exproprieri, cu insistență am încercat a-l îndupleca să consimtă și ca președinte să stăruiască în comitetul parohial ca acesta să nu cedeze casa parohială și biserica, și atunci era împiedecată executarea concluzului sinodal. Sub pretextul, că s'a produs o dispoziție generală pentru zidirea catedralei, și cu oarecare preocupare personală a sa și a parohului-protopop Ioan Papiu, ca să vadă și ei la bătrânețe catedrala dorită din tinerețe, nu a consimțit la acest expedient.

Biserica demolată, zidită la 1790, forma în sine un monument istoric despre trecutul bisericii noastre din Sibiu, și după cum s'a dovedit și la demolare, ea era zidită foarte solid, iar interiorul era inzebrat cu un iconostas de valoare artistică, și având mobilier de valoare și estetică, dacă ar fi fost inzebrată și cu turn, după cum s'a contemplat, satisfăcea trebuinței parohiei din Cetate, încă pe multă vreme.

Planul primit pentru edificarea catedralei înfățișa — în extensiune redusă — biserica „Sfintei Sofii” din Constantinopol, până astăzi neîntrecută ca frumusețe arhitectonică.

Ar fi fost o mândrie a bisericii noastre, dacă ar fi fost executat acest plan în forma sa originală. Dar mitropolitul Mețianu, prin forțarea zidirii turnurilor înalte, caracteristice stilului gotic, a alterat frumusețea originală a planului, cu predominarea majestoasă a cupolei. Biserica se prezintă astfel ca un compromis de stil bizantin și gotic, fără a face impresie plăcută¹⁾.

O recerință cardinală pentru biserici, după ritul nostru oriental este ornamentica internă, pictura, executată după adevărate exigențe de artă. Aceasta de asemenea a fost o preocupare a mitropolitului Șaguna pentru catedrala contemplată de el. După cum s'a susținut prin tradiție, ocazional, față de sugestia și stăruințe de a accelera zidirea bisericii s'ar fi exprimat foarte enervat, că lui îi trebuie biserică *catedrală*, „*po-doabă*” nu „*șură*”.

Iconostatul ca concepțiune: Sfânta Treime, momentele cele mai însemnate din viața pământească a Mântuitorului: Nașterea, Botezul, Înălțarea, Schimbarea la față, Cina cea de taină, Învierea și cei 12 apostoli, se prezintă bine, dar unele din icoanele praznicilor din punct de vedere artistic lasă mult de dorit. În special icoanele Mântuitorului și a Prea Curatei dela ușile împărătești, sunt de-a dreptul lipsite de expresie și valoare artistică.

Bine a succes și ca concepție și ca executare, pictura de pe cupolă, cei patru evangheliști și cetele îngerești, dar forțată terminarea picturii, ne fiind tencuiala bine uscată, acum se de-

¹⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 63 din 3/16 Aprilie 1903: „Noi am contemplat un edificiu, care să impună ca stil arhitectonic, ca dimensiuni, ca ornamentică, ca monumentalitate, dar nu o biserică, care să satisfacă numai mai bine trebuințelor credincioșilor astăzi, ci un edificiu monumental pentru timpuri viitoare.

teriorează spre regret și resentiment general, desfăcându-se bucăți din pictură. Iar celelalte părți ale bisericii, Dumnezeu știe când vor fi inzebrate cu pictură.

În raport cu mijloacele materiale disponibile a fost o risipă exmiterea asesorului referent dr. E. Miron Cristea și a arhitectului Schusnig, prin decisul consistorului din 19 Decembrie 1902 No. 10.907 Plen, ca să cerceteze bisericile mai monumentale din: Sinaia, București, Iași și alte centre ortodoxe, să facă studii asupra picturii și așezării icoanelor, să caute modele pentru un iconostas frumos, pentru strane și celelalte întocmiri interne, care exmisiune s'a redus mai mult la un voiaj de plăcere.

Prin neajunsurile făcute evidente cred a fi dovedit, că în forma în care s'a zidit catedrala, arhiepiscopia și mitropolia s'au lipsit de o mândrie și de un ideal contemplat, și nu se justifică glorificarea din concluzul sinodului arhiepiscopesc Nr. 91 din 1906, făcută la propunerea deputatului Arseniu Vlaicu, cel mai pronunțat satelit al mitropolitului Mețianu, că: „Numele I. P. S. Sale dlui arhiepiscop și mitropolit Ioan Mețianu, ca șef suprem al bisericii noastre, care a intrupat în mod atât de fericit și strălucit ideile și dorințele fericitorilor săi antecesorii și mai ales ale marelui arhiereu Andreiu baron de Șaguna și a dăinuit un monument neperitor în istoria bisericească a neamului nostru” etc., iar cu alterarea adevărului, mitropolitul în cuvântarea rostită la sfîntirea catedralei între altele a accentuat:

„Membrii sinodului și consistorului arhiepiscopesc într'un gând și o simțire și în dragoste și bună înțelegere cu mine am fost inspirați să eternizăm reînnoirea Maicei noastre Mitropolii și prin ridicarea acestui Sion”.

Terminată zidirea bisericii catedrale a urmat seminarul cu aceleași peripeții, ceea ce am făcut evident în: „*Monografia institutului seminarial teologic-pedagogic Andreian*” etc.¹⁾

Colecta.

În lucrarea „*Biserica catedrală*” etc., în partea I, făcută de vicarul arhiepiscopesc dr. Ilarion Pușcariu, se fac evidente și fazele colectei, inițiată de mitropolitul Șaguna, cu actul din 5 Octombrie 1857 Nr. cons. 785, adresat împăratului-rege Fran-

¹⁾ Pagina 208—229.

cisc Iosif I, și după cum se fa, e evident, la paginile 188—194 în intervalul dela 1858—1867 s'au colectat dela:

a) Particulari	floreni	27.296	cr.	22
b) Protopopiate	"	29.913	"	80
c) Eparhii străine	"	1.462	"	34
Suma floreni		58.672	cr.	36

Probabil decepționat de rezultatul puțin mulțumitor în eparhiile sârbești și în eparhia Bucovinei, în care, deși era română și bogată, totuș colecta n'a dat rezultatul dorit din cauza opunerii episcopului Eugen Hakman, și nici Procopiu Ivacicovici, episcopul eparhiei Aradului, n'a reagat la adresa de colectare, cu spiritul său de pătrundere a căutat alte isvoare sigure pentru augmentarea fondului de zidire a catedralei.

În anul 1861, după repețite interveniri pentru ajutorarea preoțimei în „cura animarum”, obținând dela guvern suma de 24.000 floreni anual, pe care o împărțea preoțimei consistorul, a reținut 10 procente din ajutorul primit de fiecare preot, pentru agumentarea fondului bisericii catedrale, ceea ce anual constituia 2400 floreni.

Caracteristic este, că s'a aflat un preot „cu stare bună, dar lacom”, după cum a fost apostrofat de mitropolitul Șaguna, care a protestat împotriva reținerii din ajutorul convenit lui, și indignat de acest cinism al preotului, Șaguna a dat dela sine 4 floreni, ca să se facă suma de 2400 floreni.¹⁾

În anul 1864 guvernul prin rescriptul din 8 Aprilie 1864 Nr. Presid. 293 pentru trebințele din centrul eparhiei a acordat bisericii noastre un ajutor anual de 25.000 floreni²⁾ din care sumă 800 floreni anual au fost destinați pentru biserica catedrală, și astfel a fost posibil, ca prin această cotizație anuală și prin unele contribuțiuni benevole ulterioare, precum și cu interesele capitalizate, fondul la 31 Decemvrie 1900 să reprezinte suma de coroane 507.837 și 6 fileri.

Hotărâtă zidirea bisericii catedrale prin concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 127 din 1900, în cosecvență prin concluzul Nr. 60 din 1902' s'a decis:

„Se autorizează arhiepiscopul și se îndrumă consistorul,

¹⁾ Pag. 26 și 198.

²⁾ Dr E. Roșca: „Monografia institutului seminarial” etc. Pag. 39—45.

ca pentru augmentarea fondului de zidire și de susținere a bisericii catedrale:

1. Să exopereze ajutor dela stat din suma de 200.000 coroane, care an de an se votează pentru ajutorarea bisericii greco-orientale, având a cere și sumele, care, în sensul rescriptului ministerului reg. ung. de culte și instrucțiune publică Nr. 77 Pres. din 18 Ianuarie 1884, de atunci și până acum fiind nedistribuite, cu consultarea arhiepiscopului, aveau să se deie spre alte scopuri de ale biserici noastre.

2. Să se pună la cale o colectă în și afară de mitropolie.

Colecta s'a inițiat prin apelul mitropolitului I. Mețianu din 5/18 August 1902 Nr. 8402, subscriind el 5000 coroane¹⁾.

În lucrarea „Biserica catedrală” etc. partea III. „Continuarea lucrărilor sub arhiepiscopul și mitropolitul Ioan Mețianu”, făcută de asesorul referent Dr. Miron Cristea se expun momentele mai principale în legătură cu zidirea catedralei, nu fără autopreamări și sub titlul: „Colecta” se fac evidente rezultatele colectei, grupându-se după anumiți titli speciali, iară, nu fără oarecari preocupări și cu unele greșeli.²⁾

Deoarece după cum se accentuează și în seria de articole din „Lupta”³⁾ s'a format titlu de „Mândrie” cu rezultatul colectei, cu rectificarea greșelilor arătate, cred a fi corespunzătoare pentru aprecierea justă a rezultatului colectei gruparea și reasumarea:

1. I. Mețianu arhiepiscop mitropolit	cor.	5000
2. Familia Mocsonyi cele șase ramuri ²⁾	"	60000
3. Dr. I. Gall pentru soția sa repausată	"	5000

¹⁾ Exact, cât i s'a solvit, de parohia Brașov-Scheiu pentru sfințirea bisericii cu hramul sfântului Nicolae, după ce i s'au făcut unele reparaturi.

²⁾ De exemplu: Ioan Mihai și Nicolae Părău sunt și la pagina 152 și la pagina 182; S. Tipeiu și la pagina 152 și la pagina 183. Ba poate vor fi greșeli și în sumare, cum e evidentă greșala la pagina 148: „Corpul profesoral dela gimnaziul ortodox român din Brad cu cor. 770.60, dar corect e numai 720 cor.

Dr. Octavian Vas, avocat în Făgăraș n'a fost deputat, nici sinodal, nici congresual în perioadele dela 1900—902 și 1903—905 și e pus la titlul „Deputați congresuali și sinodali” cu contribuirea de 25 coroane, iar Iosif Pușcariu, avocat în Brașov, a fost deputat sinodal, și e pus la titlul: „Diferiți”, cu contribuirea de 200 coroane.

³⁾ Nr. 141 din 1907.

⁴⁾ Zeno și Eugen Mocsonyi au fost deputați congresuali din eparhia Aradului, iar Alexandru Mocsonyi din eparhia Caransebeșului.

4. V. Stroescu din Basarabia	cor.	3000
5. I. Papp, când a fost ales episcop al epar-		
hiei Aradului	"	1000
S'au mai făcut contribuiri din:		

I. Arhidieceză:

1. Asesorii consistoriali:		
a) Clericali:		
a) Cu salarii	"	4400
β) Onorari	"	1450
b) Mireni	"	9100
2. Funcționarii consistoriali	"	820
3. Profesorii seminarului Adreian	"	3100
4. Profesorii dela: liceu, Școala reală și co-		
mercială din Brașov	"	1000
5. Profesorii dela liceul ortodox român din Brad	"	720
6) Profesorii E. Hodoș și V. Păcală	"	200
7) Deputații sinodului arhidiecezan	"	4351

Intre cari dr. Iancu Meșianu, fiul, și Nicolae Garoiu, ginerele mitropolitului, cu câte 1000 coroane, iar fiul dr. Eugen Meșianu cu 400 coroane. Alți deputați mireni au contribuit cu sume destul de modeste, cum e și suma de 150 de coroane, contribuită de matadorul în conducerea afacerilor bisericești dr. Aurel Vlad, avocat și mare proprietar.¹⁾

Apelul de colectă s'a emis în anul 1902 și dintre deputații sinodali mireni din periodul 1900—1902, cari în periodul din 1903—1905 n'au fost realeși, n'au contribuit 10 inși, iar dintre deputații aleși în periodul 1903—1905 n'au contribuit deputații mireni:

- a) Vasile Almășan²⁾ avocat, mare proprietar,
- b) Ambroziu Bârsan primar în Hațeg, deputat sinodal aproape permanent,
- c) Dr. G. Buzura, d) Dr. I. Fărcaș, e) dr. I. Mărghita,

¹⁾ În parochia frunțase Balșa, protopresbiteratul Geoagului, județul Hunedoarei, făcându-se scisiune, prin trecerea alor câțiva credincioși la confesiunea greco-catolică, care zidindu-și biserica, corifeul bisericii noastre i-a ajutat cu contribuirea sumei considerabile de 500 lei (Vezi „Unirea Poporului” Nr. 48 din 1935).

²⁾ Ga absolvent al cursurilor teologice i s'a conferit bursă de 500 floreni. (Vezi dr. E. Roșca „Monografia institutului seminarial” etc. Pag. 250).

f) dr. Valeriu Moldovan, g) dr. Teodor Popescu și h) dr. D. Ștefan, toți avocați.

8. Deputați congresuali au contribuit din

a) Arhidieceză:		
Simion Damian avocat	coroane	300
b) Eparhia Aradului:		
Dr. Iosif Gall ¹⁾	coroane	1000
c) Eparhia Caransebeșului:		
Dr. Nicolae Ionescu avocat	coroane	100
N'au contribuit din:		

a) Arhidieceză:
Vasile Almășan, Ambrozie Bârsan, dr. Ioan Fărcaș și Ioan Lengher.

b) Eparhia Aradului:		
a) Clericali		10
b) Mireni		17
c) Eparhia caransebeșului:		
a) Clericali		10
b) Mireni		18

În articolul din „Lupta” Nr. 141 din 1907, între altele se afirmă: „Ba se găesc și de acei oameni, cari susțin, că rezultatul colectei în mitropolie chiar pentru aceea este nul, pentru că persoana mitropolitului nu este agreată, nici în dieceza Aradului și nici în dieceza Caransebeșului”.

9. Protopopi 34	cor.	9.280
10. Preoți 962	"	92.994
11. Preoți cari au contribuit și la co-		
lectarea în parohii 19	"	240
12. Preoți militari 2	"	1.600
13. Invățători 483	"	16.782
14. Intelectuali:		
a) Funcționari ²⁾	"	2.745
b) Funcționarii dela institutul de		
credit și economii „Albina” 16	"	1.060
c) Avocați 14	"	1.115
d) Medici 5	"	280

¹⁾ Fiul fostului protopop al tractului Clujului, și frate cu fostul protopop Ioan Gall al tractului Abrudului. (Vezi și poziția „Pentru soția sa repausată”).

²⁾ Ioan Bădilă, jude la Tribunalul din Sibiu suma de 2.000 coroane.

e) Militari 7	cor.	464	
f) Notari 19	"	1.030	
g) Ziarist 1	"	100	
h) Comercianți 5	"	1.302	
i) Meseriași 12	"	359	
k) Profesioniști 2	"	115	
l) Proprietari 11	"	2.355	
m) Particulari 7 ¹⁾	"	5.527	fil. 43
n) Doamne 14	"	1.295	
15. Elevi de școală	"	186	fil. 34
16. Personalul tipografiei arhidiecezane	"	260	
17. Membrii Reuniunii sodalilor români din Sibiu	"	129	
18. Credincioșii din comunele bisericesti	"	26.643	fil. 17
19. Comunele bisericesti	"	10.029	

II. Corporațiuni:

1. Guvernul	cor.	15.000	
neinsistându-se a se valida indicarea din concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 60 din 1902, reprodus la pagina 184.			
2. Fundațiunea Șaguna	cor.	3.800	
3. Mănăstirea Hodoș-Bodrog	"	2.000	
4. Institutele de credit și economii 37 între cari Albina cu 10.000 cor.	cor.	16.135	
5. Din fondul parohiei patronate din Sibiu, suburbiul Iosefin	"	5.050	
6. Fondul turnului bisericii din Sibiu Cetate	"	14.439	fil. 89

III. Eparhiile:

1. Aradului	
Colectă	cor. 1.559
2. Caransebeșului	
Parohia Biserica-Albă	" 25

IV. Afară de Mitropolie din:

1. România	cor.	6.482
2. Bucovina	"	50
3. America	"	355

¹⁾ Vasile Cora Soliman de Viștea suma de 5488 coroane 43 fileri.

În lucrarea repetit amintită „Biserica Catedrala” etc. la pagina 170 se accentuează: „Sumele oferite de învățători încă nu s'au solvit toate, ci continuă a se încasa”.

Din 995 învățători, câți sunt făcuți evidenți în raportul consistorului din 27 Martie 1903 Nr. 3709 Școl. către sinodul arhidiecezan, că sunt în arhidieceză, 489 au oferit în total suma de 16.742 coroane, contribuind cu sume ce variază dela 1—100 coroane 483 învățători, iar cu sume peste 100 coroane până la 200 coroane 6 învățători.

Prin subscrieri s'au oferit în total 338.711 coroane 83 fil. S'au încasat 307.157 coroane 31 fileri¹⁾ până inclusive 1907.

Nu s'a încasat 31.554 coroane și 52 fileri, deci nu numai învățătorii, ci și alți oferenti nu au achitat sumele subscrise.

Din această grupare statistică a rezultatului colectei se pot face următoarele constatări:

1. Dela 937 comune parohiale și 291 filii, cu peste 700.000 suflete s'a colectat suma de 36.872 coroane 17 fileri, deci o sumă destul de modestă.

2. Nu s'a manifestat dispoziție apreciabilă de contribuire la factorii mireni de conducere, cari se îmbulzesc în corporațiunile bisericesti, având și diurne.

3. O apatie pronunțată s'a dovedit din partea factorilor de conducere și din partea credincioșilor eparhiilor: Aradului și Caransebeșului, cu colectarea sumelor neînsemnate de 1559 coroane în eparhia Aradului și 25 coroane în eparhia Caransebeșului.

4. Revoltător de neînsemnată sumă s'a dat din partea guvernului din visteria Statului.

5. Nu s'au impus cu contribuiri lor nici intelectualii din arhidieceză.

6. Suma colectei se ridică considerabil cu aproape 100.000 prin contribuiri:

- a) Familiei Mocsonyi.
- b) Dr. Iosif Gall.
- c) Institutul de credit și economii „Albina”.
- d) Fundațiunea Șaguna.
- e) Fondul bisericii patronate din Sibiu, suburbiul Iosefin.
- f) Fondul turnului bisericii din Sibiu-Cetate.

¹⁾ Pagina 188.

7. Sumă considerabilă reprezintă contribuiriile preoților și protopopilor. Aceasta se datorește și împrejurării, că preoțimei parohiale, începând din 1 Ianuarie 1899, făcându-i-se întregirea dotațiunii din visteria statului, această întregire se distribuia prin consistor, deci sumele oferite de către protopopi și preoți au și fost incassabile. De altfel dintre 962 preoți nu mai puțin ca 305 au contribuit numai cu sume ce variază dela 4—90 coroane, 458 cu 100 coroane și 199 dela 105—600 coroane.

IV.

Comisiunea administrativă a tipografiei arhidiecezane.

După cum am făcut evident la alt loc¹⁾, mitropolitul Șaguna a considerat de octroată organizarea consistorului făcută în statutul organic de Congresul național bisericesc și nu s'a putut identifica cu acest sisten de organizare a consistorului. Astfel se explică, că pentru administrarea averii rămase după moartea sa, a instituit două comisiuni speciale: *Comisiunea administrativă a fundațiunii sale și Comisiunea administrativă a tipografiei arhidiecezane*,

Cât de mult l-a preocupat facerea testamentului, este evident și din o epistolă cu data de 27 Ianuarie 1872²⁾, adresată lui Ioan cav. de Pușcariu, fost jude la Curia regească, deși testamentul era deja făcut la 1 August 1871. În această epistolă între altele îi scrie: „*Eu îmi bat capul tot cu diata mea; nu-mi place nici a doua diată, ceea ce am dat-o consistoriului plenar spre păstrare; acum am făcut a treia și sperez că va fi așa bine*” etc.

Preocupat de progresul cultural al clerului și al credincioșilor mireni — ceea ce a fost problema conducătoare a vieții sale, — îndată după suprimarea revoluției din Ungaria și Transilvania dela 1848, a conceput planul înființării unei tipografii pe seama bisericii sale. În acest scop trebuia să obțină deoparte aprobarea din partea autorităților civile, de altă parte să înlăture opoziția breslelor industriale, cari în acel timp prin

¹⁾ Pag. 161.

²⁾ Dr. I. Lupaș o. c. pag. 411.

statutele lor ridicaseră astfel de îngrădiri, încât Românilor le era inaccesibilă practicarea vreunei meserii sau industrii.

Mitropolitul Șaguna, fiind bine acreditat în timpul absolutismului și în fața autorităților civile, la rugarea sa din 17 Iunie 1850, adresată guvernatorului Wohlgemuth, a și primit încuviințarea¹⁾ prin ordinul cu data de 31 August 1850 Nr. 19.572.

Până a fost în viață mitropolitul Șaguna, pe lângă toate multiplele și importantele lui ocupațiuni, cari reclamau o muncă intensivă, săptămână de săptămână încheia împreună cu administratorul tipografiei registrul despre încassări și cheltueli, cu o scrupulozitate aproape pedantă. Ca dovadă poate servi și actul consistoriului din 17 Martie 1879 Nr. 684, prin care se comunică comisiunii că: „După inventarul luat judecătorește despre lăsământul răposatului arhiepiscop și mitropolit, a marelui Andrei, s'a aflat în cassa de fier în o șatulă, un convolut pe a cărui cuvertă a fost scris cu mâna proprie a răposatului: „*Pentru Tipografia Arhidiecezană*” o sumă de 3,786 fl.; afară de aceasta s'a mai aflat în pulpitrul mesei de scris alt convolut cu o fâșie vânăată, pe care iar a fost scris de mâna răposatului: „*Tipografia Arhidiecezană*” cuprinzând o altă sumă de 300 fl. 34 cr. laolaltă suma de 4,086 fl. 34 cr.”

În „*minunatul testament*”²⁾ prin punctul IV dispune:

„*Tipografia arhidiecezană fondată de mine cu spesele mele și donată bisericii noastre din Ardeal, în ziua înființării din 27 August 1850, care până la moarte — mi o am grijit și o am administrat și numai Dumnezeu știe cu câte greutate și apărât și susținut față cu dușmanii bisericii și ai națiunii noastre române, — o declar și acum ca fondatorul, de averea bisericii, adevă a arhidiecezei noastre ardeleni, și fiindcă scopul principal al intențiunii mele la înființarea tipografiei arhidiecezane a fost și este: a da cărți bisericești, școlare și științifice cu un preț cât se poate mai moderat, și a înlesni autorilor edarea operilor lor și a retipări operi clasice bisericești, apoi cu rezervațiune mintală am dorit, ca cu timpul din prisosința veniturilor anuale ale tipografiei arhidiecezane să se dea niște ajutoare manuale pe seama văduvelor preotese sărace din arhidieceza noastră,*

¹⁾ Dr. I. Lupaș o. c. „*Tipografia și produsele ei. Activitatea literară a lui Șaguna*”.

²⁾ Cum îl caracterizează dl dr. I. Lupaș în o. c. pag. 179.

pentru aceea este voia mea ultimă a fondatorului, ca să așez o Comisiune administrativă a tipografiei arhidiecezane, care strâns să susțină scopurile de mine ca fondator prefipite" etc.

Tot în testament se dispune: „Comisiunea administrativă va îngriji prin lucrarea sa protocolară pentru economia întregă a tipografiei arhidiecezane" și să se țină strâns de praxa mea, de a nu da cărți nimănui fără bani gata" etc.

Apoi de sine înțeles, că comisiunea este în drept a-și face unele reguli directive pentru afacerile sale, însă acelea să le aștearnă sinodului anual arhidiecezan spre revedere, și aprobându-se să le pună în lucrare" etc.

Am reprodus numai dispozițiile mai importante, dar prin toate dispozițiile minuțioase, se contemplează o administrare exactă și conștiențioasă a acestei instituții, de atâta însemnătate culturală și materială deopotrivă, și care ar trebui să constituie un adevărat izvor nesecat de binefacere pentru biserica noastră ¹⁾.

Din acestea dispoziții testamentare clare și bine precizate este evident, că administrarea tipografiei este exclusiv de competența acestei comisii. Consistorului nu i se rezervă nici un drept de ingerință, iar arhiepiscopului-mitropolit îi este precizată prerogativa de președinte al comisiei și nimic altceva. ²⁾

Din proporția numerică a membrilor comisiei din cler față de cei mireni, iese la iveală părerea lui Șaguna, că în organele de conducere a chestiunilor bisericești elementul mirean să nu fie în prevalență față de elementul clerical.

Asemenea din dispoziția, că devenind vacant locul vreunui membru al comisiei, sau postul de secretar, ori de fiscal, să se urmeze principiul de întregire prin sine însuși, se validează părerea sa corectă avută și pentru întregirea posturilor devenite vacante în consistor, ca să fie marcată răspunderea pentru votul exprimat și să se paralizeze grupările de coterii.

Sinodul arhidiecezan din 1874, căruia consistorul i-a prezentat raport despre repausarea marelui arhiepiscop-mitropolit Andrei, prin concludul său Nr. 19, din 10 Aprilie 1874 cu privire la ultimele dispozițiuni, luând act, că marele defunct a

¹⁾ Testamentul este publicat în protocolul sinodului arhidiecezan din 1874.

²⁾ Broșura o „afacere personală”.

inzestrat biserica și pe credincioșii ei cu întreaga sa avere și cu tipografia înființată pe spesele sale, pentru educațiunea și cultura poporului și a națiunii române în genere: „Primește cu profundă mulțumire și recunoștință darurile generoase ale marelui Andrei și hotărăște: Ca testamentul, precum toate dispozițiunile ultime ale lui, să se susțină pentru totdeauna neatacate, și să se procedă în viitor întocmai dispozițiunilor cuprinse în acelea”.

După repausarea mitropolitului Șaguna ¹⁾, ședința de constituire a comisiei s'a ținut la 23 Iulie 1873, sub prezidiul vicarului arhiepiscopesc Nicolae Popea și s'a luat dispoziție pentru compunerea inventarului, după cum s'a prevăzut în testament.

Alegându-se de mitropolit Procopiu Ivacicovici, fostul episcop al Aradului, ședința a doua s'a ținut sub prezidiul mitropolitului ales și comisiunea și-a dezvoltat activitatea în cadrul dispozițiunilor testamentare.

După renunțarea la demnitatea de mitropolit a lui Ivacicovici, fiind ales mitropolit Miron Romanul, starea încordată, provocată de aderenții vicarului arhiepiscopesc Nicolae Popea, rămas în minoritate cu prilejul alegerii de arhiepiscop-mitropolit, și-a avut ecoul și în ce privește mersul afacerilor comisiei. Deși mitropolitul Miron Romanul a ținut cont de respectarea dispozițiunilor testamentare ale marelui său predecesor, funcționarea acestei comisii, în cadrul organelor prevăzute în statutul organic, în aprecierea antagoniștilor vicarului Popea, a fost considerată ca anacronică. Aceasta a provocat decizia sinodului arhidiecezan din 1/13 Mai 1878 Nr. 77.

„1. Dreptul de proprietate asupra tipografiei arhidiecezane este al arhidiecezei.

2. Dreptul de administrațiune, între marginile regulamentului afacerilor interne, care pe baza testamentului se va stabili prin sinod, și între marginile dispozițiunilor speciale din testament, sub privegherea organelor competente arhidiecezane, este al comisiei administrative prevăzută în testament.

3. Dreptul de dispunere spre scopurile prescrise prin testament este al arhidiecezei.

Spre acest scop Comisiunea administrativă a tipografiei se îndatorează: a) a face inventar exact despre întreaga avere

¹⁾ 16/28 Iunie 1873.

a tipografiei arhidiecezane și un exemplar al acestuia a-l preda epitropiei arhidiecezane, pentru păstrare și ținare în evidență; b) până la sinodul anului viitor să se facă proiectul regulamentului afacerilor sale interne și pe calea consistorului să-l aștearnă sinodului spre revedere și aprobare și c) la fiecare sinod ordinar să subștearnă pe calea consistorului raport general despre activitatea sa, apoi rațiociniul și conspect exact despre averea tipografiei".

La acest decis, comisiunea prin concluzul Nr. 27 din 12/24 Septembrie 1878 pentru compunerea regulamentului afacerilor interne ale comisiunii, prevăzut atât în testament cât și în mandatul de mai sus al sinodului, se însărcinează o comisiune compusă din: Moise Lazăr, Ioan de Preda și Dr. Ioan Nemeș.

Regulele directive au fost prezentate de comisiunea administrativă sinodului arhidiecezan spre aprobare. Acesta însă, prin concluzul Nr. 40 din 10/22 Aprilie 1879 le restituie comisiunii administrative, cu însărcinarea de a le compune în consonanță cu decisul sinodal Nr. 77 din 1878.

Regulele directive, compuse ținându-se cont de acestea indicări, prin concluzul sinodului arhidiecezan din 14/26 Mai 1880 Nr. 76, au fost aprobate cu titlul: „Regulamentul afacerilor interne ale comisiei administrative a tipografiei arhidiecezane”, cu indicarea, ca să se facă întregirea: „în ce mod să se țină în evidență toată averea mobilă și imobilă și cum e a se conduce și controla”.

Din partea comisiunii satisfăcându-se acestei însărcinări, adaosul propus de aceasta s'a aprobat prin concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 65 din 23 Aprilie (5 Mai) 1881.

În cursul timpului, simțindu-se trebuința a se revedea și modifica acest regulament conform referințelor schimbate, comisiunea administrativă prin decisul Nr. 15 din 7/19 August 1890, a exmis în acest scop o comisiune de trei membrii din sânul său. Această comisiune însă nu și-a îndeplinit însărcinarea. Abia la 1913, cu decisul comisiunii Nr. 18 din 18 Iulie al aceluiaș an, s'a hotărât din nou revizuirea regulamentului afacerilor interne. Pentru îndeplinirea acestor lucrări s'a exmis comisiunea constituită din membri: Dr. E. Roșca și I. de Preda și jurisconsultul comisiunii Dr. E. Piso. Această comisiune și-a prezentat proiectul cu raportul din 21 Martie 1914, accentuând în raport: „Că la compunerea acestui proiect de regulament a finit

cont în linia primă de dispozițiile testamentare ale marelui donator, precum și de dispozițiile din regulamentul în vigoare, votat de sinodul arhidiecezan prin concluzul Nr. 76 din 4/16 Mai 1880 și de dispozițiunile cuprinse în concluzul Sinodului arhidiecezan Nr. 65 din 23 Aprilie (5 Mai) 1881, precum și de concluzul sinodal Nr. 116 din 1895 lit. b., ca comisunea să stabilească un nou sistem de contabilitate pentru tipografie și librărie, care să corespundă mai bine recerințelor unui control exact, și pe baza căruia să fie posibil a compune rațiociniul, respective bilanț separat pentru tipografie și separat pentru librărie, ca să fie evident rezultatul obținut an de an la tipografie și librărie.

Acest proiect de regulament al afacerilor interne al comisiunii, a fost transpus sinodului arhidiecezan spre aprobare și acesta prin concluzele Nr. 60—77 din 2/15 Aprilie 1915, l-a aprobat.

Deși acest regulament a fost compus, ținându-se cont cu scrupulozitate de dispozițiile testamentare, și deși, prin practica de mai mulți ani, s'a dovedit potrivit pentru promovarea scopului tipografiei și nu prezenta scăderi, prin adresa consistorului arhidiecezan din 20 Mai 1920 Nr. 2735 Epitr. se comunică comisiei concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 37 (nu 46 cum se indică în adresă) că: „Consistoriul arhidiecezan împreună cu comisunea administrativă să facă obiect de studiu revizuirea regulamentului”, notificându-se totodată, că consistoriul a delegat din sânul său pe membrii: Ioan de Preda¹⁾ și Dr. Lucian Borcia²⁾, cu indicarea, ca și din partea comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane să se exmită doi membri.

Având însă în vedere că, conform dispozițiilor testamentare, exclusiv comisiunea „este în drept a-și face reguli directive”; având în vedere, că tot conform dispozițiilor testamentare, sinodul are drept numai de control, nu și de dispunere, și în cazul concret nu se indică nici o scădere a regulamentului, și nici nu s'a ivit în aplicarea lui vre-o insuficiență, ci din contră, cu excluderea ingerinței necompetente a consistorului, afacerile în toate direcțiunile au luat o dezvoltare normală,

¹⁾ Membru al comisiunii, și a fost și unul dintre membrii comisiunii exmisă pentru compunerea regulamentului, care acum se face obiect de studiu spre revizuire.

²⁾ Deasemenea membru al comisiunii.

acestei hotărâri a sinodului, de a revizui regulamentul comisiunea administrativă a tipografiei nu i-a dat urmare.

Regulamentul pentru personalul tipografiei și librăriei.

Prin decusul comisiunii din 12 Decembrie 1873 Nr. 10, membrul comisiunii *Moise Lazăr* a fost instituit de „*Inspector al tipografiei*”, iar prin decusul Nr. 20 din 1884, membrul comisiunii *Dr. Ilarion Pușcariu* de director al tipografiei și librăriei¹⁾. Cu toate acestea s’au provocat neajunsuri. S’a sulevat deci necesitatea instituirii unui director specialist pentru conducerea acestor stabilimente, și la decusul comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane din 28 Martie 1892 Nr. 15, prin concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 88 din 18/30 Aprilie 1892, s’a incuviințat instituirea unui director tehnic, specialist în ale tipografiei.

S’a și sistematizat postul de director și la 10 Octombrie 1892, și-a început funcțiunea directorul instituit. Sfera de activitate a acestui director a fost precizată prin un „*Normativ pentru directorul tipografiei și librăriei arhidiecezane*”, aprobat cu decusul comisiunii Nr. 79 din 5/17 Decembrie 1892.

Directorul instituit, făcându-se vinovat de mai multe abuzuri în detrimentul stabilimentelor, cu ziua de 27 Noembrie 1893 a fost dimis.

Prin concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 116 din 1895 comisiunea a fost însărcinată a compune: „Un normativ, în care să se fixeze numărul personalului, ce este a se aplica în conducerea tipografiei și librăriei arhidiecezane; să se precizeze drepturile și datorințele fiecărei persoane aplicate la tipografie, precum și raportul acelor față cu comisiunea administrativă; în fine să se reguleze modul, cum este a se exercita controlul recerut în afacerile tipografiei și în mersul afacerilor peste tot”.

În urma acestei însărcinări, în ședința comisiunii din 23 Martie 1896, s’a și votat un „*Normativ pentru conducerea tipografiei și librăriei arhidiecezane*”. Acest normativ a fost promovat sinodului arhidiecezan, care prin concluzul Nr. 93 din 1897 a luat act despre „*punerea lui în vigoare, rămânând ca la timpul său să se aștearnă acest normativ spre aprobare definitivă*”.

Pentru tipografie, în ședința comisiunii din 3/16 Noembrie 1906, s’a decretat în special și un „*Regulament de cassă*”, dar

¹⁾ Dosarul: 4—1880.

și acesta s’a dovedit defectuos. Astfel comisiunea, exmisă prin decusul No. 18 din 18 Iulie 1913 pentru compunerea regulamentului agendelor comisiunii, paralel a compus și *câte un regulament special pentru tipografie și librărie*.

În ședința comisiunii din 17 Decembrie 1914 aceste regulamente s’au aprobat fără nici o schimbare și au intrat în vigoare la 1 Ianuarie 1915.

Dela această dată librăria și tipografia arhidiecezană se conduc după normele precizate în aceste regulamente fără nici un inconvenient, și tot de atunci au încetat orice veleități la sinoadele arhidiecezane în ce privește chestiunile de conducere a acestor stabilimente.

Ingerința Consistoriului în administrarea fondului tipografiei arhidiecezane.

Mitropolitul *Miron Romanul*, după cum s’a făcut evident în expunerile de până aci, a respectat conștient și dispozițiile testamentare ale fericitului în Domnul donator al tipografiei și numai regreta se poate, că și în ce privește conducerea afacerilor acestei instituții, i-a lipsit energia recerută, deși era un om de o calitate intelectuală superioară.

Cum însă, sub mitropolitul *Ioan Meșianu*, a prins teren în conducerea chestiunilor bisericii în mare măsură eludarea dispozițiilor normelor în vigoare și s’au validat volnicii personale, astfel și în ce privește administrarea fondului tipografiei arhidiecezane, — deși prin dispozițiile testamentare în administrarea afacerilor tipografiei consistoriului nici un fel de drept nu i s’a rezervat — cu nesocotirea drepturilor comisiunii administrative a tipografiei, consistoriul a început a săvârși acte de ingerință.

Prin raportul din 13 Martie 1913 al comisiunii, exmisă prin decusul din 14 Noembrie 1912, pentru revederea bilanțului tipografiei și librăriei pe anul de gestiune 1911—12, și prin raportul din 26 Decembrie 1913 al comisiunii exmisă prin decusul No. 51 din 14 Noembrie 1913, pentru revederea bilanțelor tipografiei și librăriei pe anul de gestiune 1912—13, s’a constatat, că din fondul tipografiei s’au făcut investiții fără aprobarea, sau fie și numai avizul comisiunii administrative, și, că Consistoriul și-a însușit și ingerința de a stabili chiriile dela casa, ce constituie proprietatea fondului tipografiei.

În urma acestor ingerințe, prin decusul Nr. 50 din 27

Noemvrie 1912, s'a exmis o comisiune pentru a constata starea de fapt.

Această comisiune și-a prezentat raportul cu data 12/25 Martie 1913, constatând ingerințele necompetente ale Consistoriului. Astfel prin decusul No. 18 din 18 Iulie 1913 i s'a comunicat consistoriului: „*ca pe viitor să nu mai facă nici o investițiune fără știrea și consensul comisiunii, căci după dispozițiile fericitului Șaguna numai comisiunea poate dispune asupra averii, respective asupra investiției ei.*” Iar la adresa Consistoriului din 10 23 Mai 1914 Nr. 2533 Epitr., i s'a adus la cunoștință Consistoriului că:

„Incepând din 1 Ianuarie 1915, conform dispozițiilor testamentare ale donatorului, fericitul în Domnul marele arhiepiscop-metropolit Andrei baron de Șaguna și a dispozițiilor cuprinse în regulamentul pentru afacerile interne ale Comisiunii, votat de Preaveneratul sinod arhiepiscopesc prin concluzul Nr. 76 din 1880, întregit acest regulament prin dispozițiile cuprinse în concluzul Nr. 65 din 1881, Comisiunea își rezervă exclusiv sieși dreptul de dispunere în administrarea acestui fond, cum s'a și urmat ani de rând după moartea marelui donator.

În consecvență deci compunerea proiectului de buget și executarea bugetului votat de Preaveneratul sinod arhiepiscopesc, compunerea rațiociniilor anuale, investirea banilor disponibili și administrarea casei din strada Măcelarilor Nr. 45, din toate punctele de vedere este de competența comisiunii, și pe ceperi la fond, precum și erogate din fond, se pot face de oficiul de casă al Preaveneratului consistor, numai la asemnarea din partea comisiunii”.

Avându-se în vedere dispozițiunea testamentară a donatorului tipografiei, ca: „*averea în numerar și hârtiile de valoare (efectele) ale tipografiei arhiepiscopice să se țină la eloria arhiepiscopice în lada wertheimiană, care (eforie) va raporta Sinodului anual arhiepiscopesc și Comisiunii administrative a tipografiei de câte ori va cere trebuința*”, prin decusul din 4 Decemvrie 1915, Nr. 155, Tip. s'au exmis membrii Dr. E. Roșca și I. de Preda, precum și jurisconsultul Dr. E. Piso pentru verificarea casei. În baza celor constatate la verificarea efectuită la 31 Decemvrie 1915, această comisiune, la 2 Ianuarie 1916, și-a prezentat raportul despre iregularitățile constatate. Aceste iregularități au fost comunicate consistoriului prin adresa Nr. 22 din

1 Aprilie 1916. Consistoriul prin adresa din 29 Aprilie 1916 Nr. 5959 Epitr. răspunde că: „*Comisiunea administrativă a tipografiei nu are să facă la casă nici un fel de schimbare, nici scontare*”.

Contra acestei comunicări, comisiunea cu data de 24 Noemvrie 1917 Nr. 40/1916 a remonstrat la Sinodul arhiepiscopesc, făcând evident cum, după repausarea arhiepiscopului-metropolit Miron Romanul, consistorul și-a însușit ingerință necompetentă în administrarea acestui fond.

Această „*Remonstrație*” a suprimat-o însă Consistoriul, neînaintându-o la Sinod.

Comisiunea însă a continuat a face uz de exercitarea drepturilor sale, și consistoriul a trebuit să se conformeze situației legale. Astfel administrarea fondului tipografiei s'a făcut corect, evitându-se orice inconvenient, dovadă, că la reviziunea rațiociniilor fondului tipografiei, nu s'a mai făcut nici o difi-cultare.

Tipografia și Librăria.

Paralel cu tipografia, pentru desfacerea produselor tipografice, s'a întemeiat și o librărie și până a fost în viață mitropolitul Șaguna, el personal, săptămână de săptămână, făcea revizuirea rațiociniului prezentat de administrator. Astfel se explică, faptul că în testament pe doi dintre membri îi însărcinează, ca în ziua de Sâmbătă în fiecare săptămână, prezentându-li-se din partea administratorului rațiociniul hebdomedal, după cenzurarea rațiociniului, din incasări scăzându-se cheltuelile, prisosul să-l transpună Eforiei arhiepiscopice.

De sine înțeles că dezvoltându-se afacerile atât la tipografie cât și la librărie, această modalitate de rațiocinare n'a putut fi susținută întocmai, dar s'a susținut în principiu, ca doi dintre membri comisiunii să controleze mersul afacerilor în toate direcțiunile și rațiocinarea să se facă anual. Pentru acest serviciu, întocmai ca și secretarului și fiscalului comisiunii, prin dispoziție testamentară li se recunoaște îndreptățirea la un onorar.

Numai preocupățiunei de exactă administrare a incasărilor și cheltuelilor se poate atribui dispoziția minuțioasă cu privire la alcătuirea obligatorie a contului de gestiune și a bugetului anual, pentru ca din excedent să se poată conferi și aju-

toare preteselor văduve sărace și să se poată capitaliza o parte din venite. Tot din această preocupare a rezultat și dispoziția de a nu se da împrumuturi la particulari și să nu se dea cărți pe credit, ci numai achitându-se prețul lor.¹⁾

Este caracteristic, că deși, și sinodul arhiepiscopalian, în concluzul despre primirea testamentului, a enunțat „să se procedă în viitor conform dispozițiilor cuprinse în acelea”, dispozițiile testamentare ale mitropolitului Șaguna nu s'au respectat de rigoare, pentru că începând încă din anul 1876²⁾, aproape an de an, se fac somări la adresa Comisiunii referitor la rațiunile tipografiei. Astfel prin concluzul sinodal Nr. 188 din 1877 se obligă comisiunea, să prezinte rațiunile pe toți anii dela începutul activității ei până la 31 Decembrie 1877, și odată cu aceasta să întocmească și inventare și un proiect de buget pentru anul 1878.

Prin concluzul Nr. 148 din 1879, comisiunea se însărcinează ca pe viitor să compună inventar special despre întreaga avere a încredințată ei spre administrare. Prin concluzul Nr. 120 din 1882, rațiunile pe anii 1879—1881 se aprobă cu observarea, ca pentru tipografie să se prezinte buget separat.

Prin concluzul Nr. 80 din 1887 se constată, că în 1886 comisiunea n'a ținut nici o ședință.

În considerarea deficitului la poziția „Telegraful Român” se îndrumă Consistoriul a da nou ordin parohiilor de a abona acest jurnal, plătind abonamentul din lada bisericii.

Fiscalul comisiunii este autorizat să încaseze prin proces restantele provenite din vinderea de cărți, iar Consistoriul arhiepiscopalian se însărcinează să-și achite datoria la fondul tipografiei.

Prin concluzul Nr. 102 tot din 1887 se *„recomandă spre urmare comisiunii tipografiei, ca să despărțească partea economică a tipografiei de cea tehnică, și să institue, pe lângă conducătorul tehnic de acum, al tipografiei un contabil, care singur va avea a conduce partea economică a tipografiei, până când tehnicul va avea a conduce numai afacerile tehnice.*

¹⁾ Această dispoziție nu s'a respectat, pentru că deja prin concluzul Nr. 36 din 17 Aprilie 1874 i s'au dat cărți pe credit administratorului protopopesec Daniil Tămaș din Deag.

²⁾ Concluzul Nr. 147: Ca comisiunea să prezinte în viitor sinodului rațiunile și inventar.

Prin concluzul Nr. 155 din 1891 se aprobă rațiunile tipografiei pe anii 1883—1889, având Comisiunea administrativă a tipografiei, conform dispoziției § 2 din regulament, a prezenta Sinodului în fiecare an raport general despre gestiune, cuprinzând atât tipografia cât și librăria. Prin concluzul Nr. 90 din 1892 se ia la cunoștință raportul comisiunii pe timpul dela 12 Martie 1884 până la 12 Aprilie 1892.

Prin concluzul Nr. 114 din 1895 se constată neprezentarea rațiunilor pe anii 1893 și 1894 și se reprobă această nejustificată întârziere. Prin concluzul Nr. 140 din 1901, referitor la cazul regretabil, că pe doi ani consecutivi nu s'au prezentat rațiunile tipografiei și librăriei, se aduce hotărârea ca aceasta să nu se mai întâmple. Raport general începând din 1901 până la 1915 nu s'a făcut.

Prin concluzul Nr. 76 din 1904 Comisiunea repetit este provocată să aducă cât mai curând în ordine chestiunea restanțelor, atât dela tipografie și librărie, cât și dela „Telegraful Român”, pentru ca odată să se poată stabili un bilanț real asupra restanțelor incasabile.

În urma decisului comisiunii din 21 Aprilie 1904 Nr. 19, secretarul comisiunii Dr. V. Bologa, a fost exmis pentru a supraveghea și controla întreaga inventariere dela librărie și tipografie. Satisfăcând însărcinării, la 16 Iulie 1904 a prezentat un raport minuțios despre starea destrăbălată ce a constat.

Ales autorul acestei monografii la 10/23 Mai 1903, cu decisul Nr. 12 de membru al comisiunii, a fost însărcinat prin decisul din 21 Ianuarie 1906 Nr. 1, ca împreună cu secretarul comisiunii Dr. V. Bologa, să controleze rațiunile tipografiei, librăriei și „Telegrafului Român”, cari rațiunile se purtau acumulate. Cu raportul din 18 Mai 1906 s'a comunicat constatarea următoarelor restanțe considerabile la:

a) Tipografie	28.895 cor.	34 fileri.
b) Librărie	19.326 „	45 „
c) Telegr. Rom.	30.344 „	59 „

In total . . . . . 78.566 cor. 38 fileri.

În baza acestui raport, prin decisul din 8 Martie 1906 Nr. 16, am fost exmis a erua cauzele acestor restanțe. Prin raportul din 16/29 Aprilie 1906 am expus starea destrăbălată

în se privește acordarea de credite, arătând că sunt datoare cu sume considerabile persoane marcante, cu poziții sociale alese și cu dotațiuni bune și încă chiar din gremiul consistorial, astfel, că cei mai mulți, nu din lipsa de mijloace materiale sunt în restanță, ci din lipsa de dispozițiune de solvire. Am mai constatat că se acordă credite și din partea personalului de manipulare, ba își acordă credite și lor înșiși. La contabilitate am constatat iregularități și neglijență în contare¹⁾.

Prin decusul din 25 Octombrie 1906 Nr. 38, fiind exmis pentru reviziunea rațiociniului tipografiei și librăriei pe anul 1905/6, deasemenea am făcut evidente iregularitățile personalului dela aceste stabilimente.

Prin decusul din 21 Octombrie 1911 Nr. 88, fiind exmis împreună cu membrul comisiunei Ioan de Preda, să revizuiam rațiociniul tipografiei și librăriei pe anul 1910/11, în raportul din 26 Ianuarie 1912 se constată, că nu se respectează de rigoare hotărârile Comisiunei în ce privește acordarea de credite, deoarece existau pretenziuni la :

- a) Librărie 21.834 coroane ;
- b) Tipografie 35.264 „ 8 fileri.

Între restanțieri se găsea și Consistorul cu suma considerabilă de 1.286 cor. și 8 fileri.

Prin concluzele sin. Nr. 115 din 1907, Nr. 116 din 1909 și Nr. 77 din 1911, comisiunea a fost solicitată să încaseze pretenziunile tipografiei și librăriei, iar cele dubioase să fie făcute evidente, ca să fie relaxate, pentru a avea un bilanț real.

Prin concluzul din 5 Iulie 1913 Nr. 18 fiind ales delegat al comisiunei, văzând neajunsurile în conducerea afacerilor de competența comisiunei, mi-am considerat de obligământ moral pentru memoria marelui donator al tipografiei, ca dispozițiile testamentare să fie respectate de rigoare. Pentru aceea prin muncă încordată, atât prin întreprinderi personale, cât și prin rapoarte în scris, începând dela revederea rațiociniilor tipografiei, librăriei și „Telegrafului Român” pe anul de gestiune 1912/13, am insistat cu toată energia pentru a aduce mersul afacerilor în stare normală.

Începând din 1 Iulie 1914 s'a introdus contabilitate separată pentru: tipografie, librărie și „Telegraful Român” și înce-

¹⁾ Esib. Nr. 8/1899. Dosarul 8/1899.

pând cu anul de gestiune 1914/15, s'au compus și rațiocinii speciale pentru toate trei întreprinderile.

După un interval de 14 ani, în anul 1914 i s'a prezentat Sinodului arhidiecezan și raport general despre activitatea comisiunei.

Prin concluzul sinodului Nr. 99 din 1915, raportul Comisiunei despre activitatea în anul 1914 se ia spre știre, și conturile de gestiune ale tipografiei, librăriei și „Telegrafului Român” se aprobă, iar prin concluzul Nr. 100 se aprobă și bugetul fondului tipografiei pe anul 1916. Acest buget a fost scos de sub ingerința Consistorului, și nici nu s'a mai publicat între bugetele celorlalte fonduri administrate de Consistor.

Prin concluzul sinodului Nr. 73 din 1916, rațiociniile tipografiei și librăriei pe anul de gestiune 1914/15 și al „Telegrafului Român” pe anul 1915 se aprobă „recunoscându-i-se Comisiunei meritul de a fi adus ordine în multe direcțiuni”, iar prin concluzul Nr. 74 se aprobă proiectul de buget pe anul 1917.

Astfel din procesele verbale ale Sinodului arhidiecezan se poate constata, că începând din anul 1915 nici n'a mai fost caz de dificultări în ce privește mersul afacerilor de competența comisiunei administrative a tipografiei arhidiecezane.

Librăria.

Începând din 1 Octombrie 1881 librăria s'a separat de tipografie, dar, dupăcum am făcut evident mai sus, numai începând cu anul de gestiune 1914/1915 s'a compus pentru librărie rațiocinii separat de al tipografiei și de al „Telegrafului Român”. Dacă — în lipsa de control și supraveghere, cum se prevede în testamentul donatorului, — nu s'ar fi făcut defraudări peste defraudări, desfacerea cărților rituale și a difteritelor imprimate, cari formau un adevărat monopol, din această întreprindere s'ar fi putut realiza avantajii materiale considerabile, cari să poată fi întrebuințate spre scopuri culturale pentru credincioșii bisericii noastre ortodoxe române.

Productivitatea tipografiei.

În ce măsură era preocupat mitropolitul Șaguna de trebuințele spirituale ale credincioșilor, și cum, cu mulțumire sufletească privea la progresul realizat prin înființarea tipogra-

fiei, este evident din cele accentuate în „Prefața” la „Compendiu de dreptul canonic” etc. Aci se specifică că până la 1868 de sub teășcurile tipografiei au eșit cărțile:

I. Retipărite 37.

II. Compuse și traduse de Șaguna 19.

III. Compuse și traduse de alții la îndemnul lui Șaguna 21.

Reproducându-se această listă și în biografia „*Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*” de Nicolae Popea, arhimandrit și vicar arhiepiscopesc, s'au adăos și cele tipărite dela 1868 până la 1873.

De importanță deosebită a fost tipărirea „*Bibliei*” și a *tuturor cărților rituale*.

Cum progresul cultural-științific a adus cu sine abandonarea alfabetului cirilic, — după repausarea mitropolitului Șaguna, — din cărțile rituale numai Molitvelnicul la 1874 și Octoiul mic la 1882 au mai fost tipărite cu litere cirile.

Simțindu-se tot mai mult trebuința, ca cărțile rituale să se tipărească cu litere latine, Congresul național bisericesc, prin concluzul Nr. 63 din 1881 indică în această privință ca directivă pentru sinodul arhieresc: „*Retipărirea cărților bisericești cu litere latine pentru provincia noastră mitropolitană să o efectuiască în textul stăverit și cu ortografia adoptată în România*”.

Cea dintâi carte rituală tipărită în tipografia arhidiecezană cu litere latine a fost Octoiul mic¹⁾, apărut la 1894 sub îngrijirea mitropolitului Miron Romanul, care în precuvântare zice: „*Că nu se poate ascunde golul de a ajunge și noi la o perfectă unitate internă a cărților noastre bisericești cu cele din Regatul vecin, unde ele sunt mult avântate și în partea limbistică*”, dar și în edițiile cărților rituale cu litere latine s'a conservat textul, care se afla în edițiile de mai înainte cu caractere cirile.

Succesiv s'au tipărit apoi cu litere latine și „*Apostolul*” la 1900, „*Ceaslovul mic*” la 1901, „*Liturghierul*” la 1902, „*Evanghelia*” la 1907, „*Octoiul mare*” la 1912 și „*Psaltirea*” la 1915.

Neretipărite cu litere latine au rămas: „*Biblia*”, „*Mineele*” și „*Noul testament*”.

Cum prin concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 95 din 1897, se dispune: „*În ce privește tipărirea cărților bisericești cu litere latine, aceasta atârnă în prima linie dela dispozițiunile*

¹⁾ Dr. Onisifor Ghibu: *Limba nouălor cărți bisericești*. Pag. 95,

și înviațiunile ce le primește Comisiunea dela Venerabilul Consistor, fiind Comisiunea organ executiv”, cu data de 13 Iunie 1923 Nr. 36, Consistorului arhidiecezan i s'a făcut notificarea:

„*La repausarea marelui arhiepiscop și mitropolit Andrei baron de Șaguna, când conform dispozițiunilor testamentare s'a constituit comisiunea tipografiei arhidiecezane, s'a luat în primire un număr considerabil și de cărți rituale, dintre cari unele epuizându-se, s'au retipărit.*

În fericita stare de organizare în stat național, față de trecut, succesiv se vor schimba referințele de organizare bisericească probabil și în ce privește edarea cărților bisericești. Pentru aceea pe când aflăm de bine a aduce la cunoștința Preavenatului Consistoriu că cărțile rituale: a) *Mineele*, b) *Triodul*, c) *Penticostarul* și d) *Strajnicul* etc. s'au epuizat, supunem afacerea retipării cărților rituale peste tot la aprecierea Preavenatului Consistor, conformându-ne înviațiunilor ce ni se vor da”.

La această adresă n'a urmat însă nici un răspuns.

Paralel cu retipărirea cărților rituale, epuizându-se valoarea carte catihetică: „*Mărturisirea ortodoxă a unei sfinte, sobornicești și apostolicești biserici*”, întocmită de mitropolitul Petru Movilă, și retipărită la 1855 de mitropolitul Șaguna, prin decizia comisiunii din 18 Iulie 1913 Nr. 49, a fost însărcinat profesorul seminarial Dr. Pavel Roșca cu îngrijirea retipării cu litere latine, cărei însărcinări a și satisfăcut spre deplină mulțumire obștească, și sub titlul: „*Mărturisirea ortodoxă a bisericeii catolice și apostolice de răsărit*”, edată după traducerea arhimandritului Filaret Scriban, fiind traducerea verificată și îndreptată după textul poliglotei (în limbile: grecească, latinească și germană) din Bratislava și după textul autentic grecesc al Patriarhiei din Constantinopol, a apărut la 1914 cu binecuvântarea arhiepiscopului-mitropolit Ioan Mețianu.

În anul 1925 epuizându-se această ediție, prin decizia din 23 Octombrie 1925 Nr. 67, i s'a comunicat Rectoratului academiei teologice „*Andreiane*” ort. române din Sibiu, să consulte pe profesorii „*cari și pe lângă ce condiții s'ar angaja la îngrijirea retipării acestei cărți simbolice*”.

În ședința Consiliului corpului profesoral din 2 Noembrie 1925, prin concluzul Nr. 43/166 s'a decis ca: „*Până la 15 Noembrie 1925 profesorul care se va angaja la această lucrare*

și va prezenta oferta la rectorat". Nu s'a prezentat nici o ofertă, ceea ce la raportul rectoratului în ședința comisiunii din 20 Ianuarie 1926 s'a luat la cunoștință.

Compunerea de manuale pentru instrucția în școlile elementare și manualele de religie a fost lăsată inițiativei particulare și astfel autorilor comisiunea le-a făcut posibilele înlesniri la tipărire.

Un manual bun pentru instrucția religiei în școlile elementare a fost: „Catehism pentru învățământul religiei” de Moise Toma, care a apărut în 12 ediții, și declarând erezii, că nu mai continuă edarea, aceasta, prin adresa din 8 Decembrie 1922 Nr. 122 s'a adus la cunoștința Consistorului cu indicarea: „Că dacă pentru instrucțiunea din religie în școlile elementare se mai susține acest manual, să se inițieze cele de lipsă pentru editare în regie proprie”, dar Consistorul n'a răspuns.

Cum instrucțiunea atât în școlile elementare cât și în școlile secundare era lăsată în grija bisericilor, dacă se urma o procedură corectă în această privință, cum s'a urmat din partea mitropolitului Șaguna, având biserica noastră la dispoziție tipografia, fără exploatarea nimănui, pentru tipografie se putea asigura rentabilitate, stimulând în același timp productivitatea, prin recompensarea materială corăspunzătoare a autorilor, și dând avânt progresului pe teren pedagogic. Prin o bună înțelegere cu conducătorii bisericii pentru unele obiecte de învățământ, atât în școlile elementare cât și în cele secundare, se putea asigura și un deuseu considerabil pentru desfacere.

Caracteristic este însă, că îndată după moartea mitropolitului Șaguna și oamenii crescuți cu sprijinul material al bisericii, ajunși în funcțiuni marcante bisericesti¹⁾ pentru tipărirea produselor lor literare au preferat întreprinderi tipografice străine, astfel încât din partea Sinodului Arhidiecezan s'a simțit trebuința a se lua dispoziții de retorsiune, cum sunt cele cuprinse în concluzele: a) Nr. 102 din 1887 că: „Autorii cari doresc ca manualele lor de învățământ să fie introduse în Arhidieceză, vor avea pe viitor a-și tipări operele lor în tipografia arhidiecezană”, b) Nr. 80 din 1890: „Cărțile menite pentru uzul școlilor noastre să se tipărească în tipografia arhidiecezană”, c) Nr. 91 din 1898:

¹⁾ Profesorul seminarial D. Comșa, fost bursier al Consistorului cartea „Pomăritul”, întocmită cu deosebită privire la grădina școlară, apărută în Sibiu la 1877, editura autorului, a tipărit-o la tipografia I. Drotleff et Comp.

„De regulă să nu se admită în școlile noastre spre folosire alte cărți didactice, decât acelea cari sunt tipărite în tipografia arhidiecezană”.

Preocupat de aceste dispoziții, autorul acestei monografii, ca delegat al comisiunii, cu data de 29 Iunie 1915 a făcut următoarea propunere:

„Având în vedere că conform dispozițiilor testamentare ale donatorului tipografiei arhidiecezane, intențiunea sa principală la înființarea tipografiei a fost edarea de cărți bisericesti, școlare și științifice, cu un preț cât se poate de moderat și a înlesni autorilor edarea opurilor lor;

având în vedere că chestiunile de conducere și control atât la tipografie cât și la librărie acum sunt bine normate, încât neajunsurile de până acum au să înceteze și Onor. Comisiune va fi în stare, conform intențiilor marelui donator a da arhidiecezei avânt de dezvoltare culturală, ceea ce și este în linia primă chemarea comisiunii;

având în vedere lipsa cea mare de manuale corespunzătoare pentru instrucțiunea din: Școlile elementare populare, Școala comercială, cele două licee și Institutul seminarial teologic-pedagogic;

având în vedere că astăzi, la toate aceste institute de învățământ sunt aplicate puteri didactice cu pregătire cât se poate de bună, într'un număr considerabil, cari dau timbru de decor poziției lor în organismul de conducere al afacerilor arhidiecezei, și este o adevărată pagubă pentru dezvoltarea culturală din arhidieceză, a nu utiliza acest capital intelectual ce-l reprezintă pleiada forțelor didactice de cari dispune astăzi arhidieceza; apoi

având în vedere că astăzi sunt și programe analitice pentru toate categoriile școlilor indicate, ca bază necesară la compunerea de manuale, propun: Ca să se notifice Preavenratului Consistor, că în vederea acestor considerante comisiunea este aplicată. ca rând pe rând să primească în editura sa tipărirea de manuale pentru toate categoriile școlilor indicate, după acordul ce se va stabili din caz în caz cu autorii”.

Această propunere prin adresa comisiunii din 12 August 1915 Nr. 98 s'a comunicat Consistorului, dar n'a urmat nici un răspuns.

Comisiunea având în vedere în special că, la institutele teologice din mitropolia ortodoxă Română din Ardeal, Banat,

Crișana și Maramureș, de decenii era foarte simțită trebuința de manuale din disciplinele principale teologice, paralel cu decisiul din 12 August 1915 Nr. 98, tot în acea ședință, s'a decis ca în editura comisiunii pentru compunerea unui manual din dogmatică să se publice concurs. Astfel în Nr. 87 al „Telegrafului Român” din 1915 s'a publicat următorul concurs:

„Pentru compunerea unui manual corespunzător în ce privește instrucțiunea din disciplina teologică „Dogmatica” în institutele teologice ort. române din patrie, comisiunea administrativă a tipografiei arhiepiscopale publică concurs cu următoarele condițiuni:

1. Editura manualului o primește comisiunea administrativă, iar autorului i se va da remunerațiune conform acordului, după coala tipărită.

2. Lucrarea este a se prezenta comisiunii administrative a tipografiei arhiepiscopale din Sibiu, până la 1 Ianuarie 1917 în manuscris.

3. Autorii, în comitiva prin care își vor înainta lucrarea, au să indice condițiunile pe lângă cari sunt aplicați a da în editura Comisiunii manualul.

4. Lucrarea să fie scrisă legibil, fără corecturi, în formă de cvart”.

Acest concurs însă a rămas fără rezultat.

La cererea din 22 Octomvrie 1929 a absolventului facultății teologice din Cernăuți Dr. Dumitru Stăniloae, care a studiat și la facultatea teologică din Atena, acum numit profesor și rector la academia teologică „Andreiană”, prin concluzul din 31 Octomvrie 1929 Nr. 88, s'a primit în editura Comisiunii traducerea în limba română a cărții: „Dogmatica bisericei ortodoxe răsăritene” de Hristu Andrușos”, profesor la facultatea teologică din Atena și în anul 1930 s'a și tipărit.

Conform decisiului comisiunii din 24 Noemvrie 1917, Nr. 104 și pentru compunerea unui manual de „Istoria bisericească”, s'a publicat concurs în „Telegraful Român” Nr. 101 din 1917.

Dar și publicarea acestui concurs a rămas fără rezultat.

Deși „Istoria bisericească a Românilor Ardeleni” de dr. Ioan Lupaș, protopop al Săliștei, membru al Academiei Române, nu era un manual de Istorie, după cum s'a contemplat prin concursul publicat, prin decisiul din 30 Martie 1918 Nr. 55 s'a primit în editura Comisiunii.

Tot din domeniul istoriei, prin decisiul Nr. 127 din 5/18 Iulie 1913, ¹⁾ s'a primit în editura comisiunii lucrarea profesorului seminarial dr. Silviu Dragomir: „Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în secolul al XVIII” volumul I, dându-i-se cu 1760 lei mai mult peste onorarul stabilit precum și 70 exemplare din carte, astfel că autorul prin adresa din 1 Noemvrie 1920 s'a văzut indemnat a accentua: „Imi țin de sfântă datorință a mulțumi încă odată On. Comisiuni pentru bunăvoința cu care m'a sprijinit”.

La adresa din 10 Septemvrie 1920, pentru luarea în editura comisiunii și a „volumului II”, în ce privește onorarul, precizează: „On. Comisiune apretuindu-mi silința să binevoască a-mi fixa onorarul ce-l va crede de cuviință”, și la insistența președintelui comisiunii I. P. S. arhiepiscop-mitropolit Dr. Nicolae Bălan, prin decisiul comisiunii Nr. 73 din 26 Septemvrie 1929, i-s'a acordat onorarul sumptuos de 100.000 lei.

Și contrar stipulațiunilor din acest decisiu, cu nerespectarea dispozițiilor testamentare, prin cari prerogative de dispunere unilaterală pentru nime nu se rezerva, ²⁾ presidial, prin actul Nr. 73/1929 din 10 Iulie 1930 i-s'a asemnat autorului spre solvire — cu câteva luni înainte de a se termina tipărirea — și rata a II-a de 50.000 lei, și conform „Reversului” din 16 Decemvrie 1930, subscris de secretarul comisiunii Dr. G. Proca, autorului i s'a mai dat și 50 exemplare și din acest volum.

În raportul despre activitatea comisiunii în anul 1930 ³⁾ pasagiul că, prin decisiul Nr. 73 din 26 Septemvrie 1929, autorului i s'a acordat onorarul de 100.000 lei, s'a suprimat.

Ca să nu apară, că acestea constatări au caracter de afișare de recriminări postume, observ, că în calitate de membru al comisiunii, față de nerespectarea dispozițiilor testamentare, cu data 2 Martie 1931 am validat vot (opinie) separat ⁴⁾.

În urma însărcinării Sinodului din 1916 Nr. 26, Consistorul cu adresa Nr. 5260 din 10 Mai 1916, a intervenit la comisiunea administrativă a tipografiei arhiepiscopale: „Ca să se editeze o bibliotecă religioasă de propagandă, care distribuindu-se pe calea oficiilor parohiale, sau în comision, să contra-

¹⁾ Dosarul 8—1913.

²⁾ Broșura: „O afacere personală”. Pag. 6 și 7.

³⁾ Dosarul: I. 12. 1930.

⁴⁾ Esebit Nr. 15/1931.

balanșeze cu efect cărțile de conținut dubios, ce abundează prin sate și otrăvesc sufletele credincioșilor noștri".

Comisiunea, ținând cont de adresa consistorului din 25 Mai 1893 Nr. 2964 „că la compunerea și tipărirea de cărți de rugăciuni, consistorul, împreună cu toți factorii competenți, va da Comisiunii inviațiunile de lipsă mai deaproape", prin decusul din 5 August 1916 Nr. 48 s'a adresat la 2 profesori dela seminarul arhidiecezan „Andreian", „ca să facă propuneri concrete, cum să se satisfacă cât mai bine acestei însărcinări, indicând totodată și condițiunile pe lângă cari s'ar angaja la această lucrare".

Acestei însărcinări nu i s'a dat urmare din partea celor, către cari s'a adresat comisiunea.

Prin concluzul sinodului Nr. 73 din 1916, comisiunea tipografiei a fost invitată „a tipări și a pune în vânzare cu prețuri de tot reduse cărți de cetit pentru popor, de cel mai variat cuprins, împiedecând astfel colportagiul nefast, ce-l fac pe la sate sectarii din cele mai dubioase clase".

Tot în vederea paralizării propagandei de învățături sectare, autorul acestei „Monografii", în ședința comisiunii din 12 Octomvrie 1921, a făcut propunerea:

„Având în vedere, că după cum se accentuează în testamentul donatorului tipografiei, principala sa intențiune a fost: „a da cărți bisericești, școlare și științifice, cu un preț cât se poate mai moderat și a înlesni autorilor edarea opurilor lor și a retipări opuri clasice bisericești";

Având în vedere, că în anii mai din urmă, atât la librărie cât și la tipografie sau realizat prisosuri anuale destul de considerabile, cari s'au adaus la capital spre înmulțire;

Având în vedere, că concursurile publicate pentru edarea de manuale în folosul institutelor teologice au rămas fără rezultat;

Având în vedere, că astăzi se impune ca o chestiune de interes public bisericesc combaterea învățăturilor sectare, ce se propagă mai ales între credincioșii dela sate, și este necesar ca netemeinicia și aberațiunea învățăturilor sectare să fie făcute evidente și răspândite în extensiunea cea mai mare

Propun:

a) să se publice concurs pentru o lucrare, prin care în mod temeinic și în forma cea mai accesibilă pentru credincioșii țărani să se combată învățăturile sectare.

b) Lucrarea să se tipărească în editura Comisiunii, iar autorului i se va da onorar conform acordului după coala tipărită".

La această propunere s'a decis prin concluzul din 12 Octomvrie 1921 Nr. 82 „Edarea de scrieri de cuprinsul propus se primește, dar în formă de broșuri, sub conducerea și supravegherea I. P. S. D. arhiepiscop și mitropolit, prin angajarea de bărbați bine acreditați în astfel de cunoștințe, fără să se publice concurs".

Acest decis nu s'a executat.

În starea fericită de astăzi de organizare națională a statului, trebuința pentru edarea de manuale pentru diferitele categorii de școli, se poate considera ca dispărută, deoarece de edarea manualelor necesare se va îngriji statul, cu mijloacele abundente ce-i stau la dispoziție.

Realizându-se organizarea uniformă a bisericei, tot aceasta va fi situația și în ce privește edarea de cărți rituale și de manuale pentru instrucțiunea din institutele teologice, concentrându-se toată forța la conducerea centrală, căreia îi vor sta la dispoziție și mijloacele materiale și instituțiile tehnice necesare, astfel, că eparhiile vor putea ținea concurență numai cu edarea de cărți rituale mai mici, de o frecvență mai mare pentru trebuințele credincioșilor: cărți de rugăciuni, octoih mic, ceaslov etc., precum și edarea de cărți pentru utilitatea culturală a credincioșilor cu ingerința binefăcătoare a bisericei, pentru cultivarea sentimentului religios-moral.

Având în vedere că după referințele de astăzi, — pentru a stimula concurență — în ce privește creațiunile literare-științifice, — toate institutele de editură acordă premii pentru lucrările ce contemplează a le eda, tot autorul acestei lucrări a propus: să se exmită o comisiune permanentă de doi membri, cari sub conducerea președintelui I. P. S. arhiepiscop și mitropolit, ținând cont de trebuințele culturale mai iminente ale credincioșilor, în raport cu mijloacele materiale disponibile pentru acest scop, să facă propuneri pentru edarea de broșuri sau cărți originale, ori traduceri bune, pentru cari se vor acorda premii pe cale de concurență publică¹⁾.

Această propunere, în ședința din 28 Decemvrie 1922, a fost luată dela ordinea zilei.

¹⁾ Esib, Nr. 119. Dosarul II, 10/1916.

Sprîjinirea autorilor.

Tinându-se cont de dispoziția testamentară a donatorului, de „a inlesni autorilor edarea opurilor lor”, pentru încurajarea mai ales a generațiilor mai tinere, s'au făcut posibilele inlesniri la tipărirea produselor literare, și totuși s'au putut ridica recriminări față de comisiune, de nerespectarea dispozițiilor testamentare a donatorului tipografiei, după cum se poate constata din următoarea adresă a prof. semin. Dr. N. Bălan ¹⁾: „Onor. Comisiuni a tipografiei arhidiecezane în Sibiu.

Voind a publica în tipografia arhidiecezană o broșură cu câteva predici, alcătuită pentru trebuințele sufletești în vremea acestui războiu, rog a mi se arăta condițiile tipăririi după coală și formatul din „Biblioteca bunului păstor” și cu caractere cicero, fără linii. Broșura va avea ceva peste 3 coale de tipar. Cheltuelile mă oblig să le achit în vreme de trei luni dela apariția broșurei.

În același timp, rog să mi se arate condițiile tipăririi „Revistei Teologice” în formatul schimbat cu începerea acestui an.

Cu provocare la testamentul fericitului mitropolit Șaguna, care a dăruit bisericii Tipografia cu scopul principal, ca să inlesnească publicarea scrierilor teologice — bisericesti, rog Onor. comisie a acestei tipografii, care în vreme de 8 ani de zile nu mi-a făcut nici o inlesnire în ce privește prețul tipăririi „Revistei Teologice” — să binevoiască a aplica și față de „Revista Teologică”, cum și față de publicațiile ce apar în legătură cu ea, intenția ce a avut-o marele arhiepiscop.

Fiind „Revista Teologică” și publicațiile ce apar în legătură cu ea, aproape singurele producții de literatură teologică, ce apar în mitropolia noastră, deja în al nouălea an, subsemnatul crede de prisos să motiveze mai pe larg titlul de drept ce-l are în sensul testamentului fericitului mitropolit Șaguna, venind cu o asemenea cerere.

Sibiu 31 Martie 1915. Cu toată stima s. s. Dr. Nicolae Bălan redactor și prop. al „Rev. Teol”.

La această adresă comisiunea i-a dat următorul răspuns: No. 33.

„Prof. Semin. Preastim. dl Dr. Nicolae Bălan, în Sibiu. La rugarea din 31 Martie a. c. și se aduce la cunoștință,

¹⁾ Esib. Nr. 8. Dosarul 6/1915.

că și se incuviințează cererea, ca prețul broșurei cu câteva predici, alcătuite pentru trebuințele sufletești în vremea acestui războiu, să o tipărească Tipografia arhidiecezană pe credit, având a achita prețul acestei broșuri în vreme de 3 luni dela apariția ei, după cum te angajezi, care declarare se consideră cu valoare obligatoare.

Spesele de tipar și broșarea vor fi după calculul conducătorului tipografiei aproximativ 192 coroane 40 lil.

În ce privește a două cerere, ca să și se arate condițiile tipăririi „Revistei Teologice” în formatul schimbat cu începerea acestui an, în alăturare sub și se transpune specificarea conducătorului tipografiei, cât ar costa tipărirea unui număr în 1000 de exemptare, cu observarea, că dacă acceptezi acest preliminar, vei avea să prezinți Comisiunii o obligație în regulă, în care să fie precizat angajamentul achitării speselor de tipar.

În cât pentru cererea, ca conform dispozițiilor testamentare ale fericitului în Domnul donator al tipografiei, marele arhiepiscop-metropolit Andrei baron de Șaguna, să și se facă posibile inlesniri la publicarea scrierilor teologice-bisericești, și se observă, că pe lângă toate neajunsurile cu tipărirea „Revistei” — indicate de conducătorul tipografiei — totdeauna și s'au computat prețurile posibil minimale, întocmai ca și la tipărirea revistei „Vatra Școlară”, edată de colegul Preastimat Domniei Tale Dr. Vasile Stan, la ceea ce se adaogă, că încontinuu ai fost în restanță cu achitarea de sume considerabile, și pierderea intereselor după acest capital, sunt avantajii destul de considerabile în favorul Preastimat Domniei Tale și în paguba tipografiei, deși scopul marelui donator nu a putut fi ca tipografia să lucreze cu pagube, după cum reese tot din dispozițiile testamentare ale marelui donator.

Și pentru ca să și se mai dea o dovadă de bunăvoință și inlesnire, și se notifică, că cu abatere dela decisiul din 24 Februarie 1914 Nr. 2, pentru achitarea pretensiunilor tipografiei, cu care datorești până la 31 Decembrie 1914 inclusive, și se mai dă un respiriu până la 31 Decembrie 1916, fără a solvi interese de întârziere după acest capital, iar la edarea „Revistei Teologice”, deși prin decisiul din 11 Decembrie 1912, Nr. 52 — comunicat și direcțiunei seminariale pentru a fi împărțit profesorilor, pentru lucrări de valoare publicate în „Tele-

graful „Român” s'au pus în vedere remunerări corespunzătoare, și la 1 profesor i s'au și dat — astfel începând cu anul curent 1915 și se dă un ajutor anual de 500 cor., care sumă și se va solvi după apariția numărului 12 din fiecare an, dar — intrucât ai fi în restanță cu achitarea speșelor de tipărire a „Revistei” — acest ajutor se va întrebuița în linia primă pentru achitarea debitului, și numai un eventual rest și se va solvi în numerar...

Deci ești invitat a te declara dacă primești această ofertă, iar în ce privește achitarea sumei cu care datorești până inclusive 31 Decembrie 1914, să prezinți comisiunii obligații în intervalul limitat.

Sibiu din ședința comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane ținută la 15/28 Aprilie 1915.

ss. Ioan, arhiepiscop.

ss. Dr. George Proca, secretar.

Adresatul nerăspunzând la această ofertă, i s'a făcut și următoarea solicitare:

„Nr. 33 din 1915. Prof. Semin. Preastim. D. Dr. Nicolae Bălan în Sibiu. Deoarece Preastim. Dta, nu te-ai conformat deciziei din 15 Aprilie 1915 cu Nr. de sus, ca să prezinți obligație în regulă, în care să fie precizat angajamentul achitării speșelor de tipărire a „Revistei Teologice”, nici nu te-ai declarat dacă primești ajutorul anual de 500 cor., oferit dela 1 Ianuarie 1915, pe lângă modalitatea de solvire indicată, și n'ai prezentat Comisiunii nici obligație în regulă despre suma cu care erai dator tipografiei la 31 Decembrie 1914, în care să precizezi, cum te angajezi la achitarea acestei pretenziuni până la 31 Decembrie 1916, și deoarece la 25 Ianuarie a. c. pretenziunea tipografiei față de Preastimat Dta a fost în total 7968 cor. 57 fil., din care sumă, detragându-se ajutorul de 500 cor. pus în prospect pe anul 1915 pentru tipărirea „Revistei Teologice”, la acea dată debitul era în suma considerabilă de 7468 cor. 57 fil., ești poftit a satisface susindicatului decizii fără amânare, ca să se poată face dispozițiile necesare pentru asemnarea ajutorului pus în prospect, și peste tot afacerea să fie adusă în ordine, ca să nu fim siliți a-ți sista creditul. Sibiu din ședința Comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane, ținută la 5 Februarie 1916.

ss. Ioan, arhiepiscop.

ss. Dr. G. Proca, secretar.

N'a răspuns nici la această solicitare.

Nu mai puțin a sprijinit Comisiunea administrativă a tipografiei toate instituțiile culturale române, cari i-au cerut sprijinul, și în linia primă „Asociația Transilvaniei pentru literatură română și cultura poporului Român”, avându-se în vedere, mijloacele materiale reduse de care dispunea această societate înainte de unire.

Asociațiunea ¹⁾ încontinuu era în restanță cu sume considerabile, cum a fost bunăoară, pentru ilustrare, la 16 Martie 1915, cu suma de 27.800 cor. — după valuta de atunci o adeverată avere. Cu toate acestea când Asociațiunea a ajuns în fericita stare, de a fi ajutată sumptuos de către guvernul român — de a prisosit și pentru malversațiuni, s'a dus la tipografii particulare, la întreprindere de speculă dupăcum se constată și în

„Libertatea” Nr. 20 din 20 Mai 1937:

„Azi Tipografia arhidiecezană, cea împărțitoare de creștinești ajutoare ²⁾ nu mai are nici o tipăritură de făcut nici dela „Albina” nici dela Asociațiune.

S'a înființat în Sibiu o nouă tipografie românească, întreprindere de simplu câștig de speculă pentru întemeietorii săi” ³⁾

Tot în condiții extrem de favorabile, acordându-se însemnate avantajii materiale, s'a primit spre tipărire foaia „Lumina Satelor” și alte produse literare ale preotului Iosif Trifa, care, pentru a-și asigura avantajii materiale cât mai mari, își procură însuși hârtia, astfel încât și-a putut asigura o rentabilitate materială considerabilă, și să-și întemeeze tipografia proprie cu un capital de peste un milion, și totuși — preot fiind — nu s'a sfiit a aduce invinuirii la adresa Comisiunii în ce privește defacerea „Bibliei” și a „Noului Testament”, atunci, când în „Lumina Satelor”, făcea uz, după 70 de ani, de clișeele folosite la tipărirea „Bibliei” de mitropolitul Șaguna, astfel încât în Nr. 86 al „Telegrafului Român” din 1923, a trebuit să se facă următoarea rectificare:

¹⁾ Eseb. Nr. 23 din 9 Martie 1815 (8—899).

²⁾ Ajutoare preoteselor văduve.

³⁾ Dr. Lucian Borcia, membru în comisiunea administrativă a tipografiei arhidiecezane, jurisconsult al Consistorului mitropolitan și membru în toate corporațiunile superioare reprezentative a bisericii, are la această tipografie 50 de acțiuni, iar Virgil Nistor consilier arhiepiscop are 10 acțiuni.

„Noul Testament”. Primim următoarele: În numărul 11 al revistei „Biserica Ort. Română”, făcându-se aprecierea celor scrise în numărul 6—7 al „Revistei Teologice”, despre marele arhiepiscop și metropolit Andrei Șaguna, între altele se zice: „Ceeace n'am știut, aflăm acum din cuvintele sale (Păr. Trifa), care ne spune, că „Biblia” lui Șaguna și „Testamentul Nou” au fost puse la magazie și stau până azi închise, fără a fi fost răspândite în popor. Aceasta e cu adevărat uimitor”.

Intr'adevăr, că ar fi uimitor, dacă ar fi adevărat. Dar adevărul e, că „Biblia” se desface încontinuu, și astăzi nu mai sunt decât 152 de exemplare nedesfăcute.

Noul testament — de sine înțeles tot cu litere cirile — se află încă nedesfăcut în 1047 exemplare, și din partea Comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane, s'a luat dispoziția, ca pe timpul când era valuta în coroane, să se vândă cu 3 cor., exemplarul broșat, ceea ce s'a adus la cunoștință publică prin anunț special, publicat de repetite ori în „Telegraful Român”, iar în starea devalvată a valutei de astăzi, se vinde cu 6 lei broșat. Se poate cu un preț mai bagatel?

S'a trimis spre desfacere și la două librării din Chișinău, tot cu acest preț, dar nu se caută.

În „Telegraful Român”, începând și numai dela numărul 6 din acest an, s'a publicat de 14 ori anunțul special despre vinderea cu prețul de 6 Lei, chiar și în Nr. 51—53 festiv, la serbarea semicentenarului dela repusarea marelui arhiepiscop și metropolit, și mai pe urmă în Nr. 84 din 13/26 Octomvrie a. c., pe lângă că e indicat și în „Catalogul” cărților și imprimatelor în depozit la Librăria arhidiecezană”.

Donare de cărți.

La încheierea anului de gestiune 1914—15, făcându-se la librărie inventarizarea temeinică, s'a selecționat un număr considerabil de cărți, cari nu prezentau valoare pentru comerț și aceste cărți prin concluzul comisiei din 12 August 1915, s'a decis să fie donate „Bibliotecilor parohiale”. În baza anunțurilor publicate în numărul 104 din 1915 și Nr. 4 din 1916 al „Tel. Rom.” au reflectat la donare 55 parohii.

Deasemenea în timpul războiului, în afară de cărțile de rugăciuni, prin mijlocirea preoților militari, li s'a dat și soldaților un număr considerabil de cărți, iar la cereri parti-

culare, mai ales pentru biblioteci, an de an se donează cărți din editura comisiei.

Telegraful Român.

Încă la întemeierea tipografiei, marele arhieru Șaguna a fost preocupat și de înființarea unei foi, conștiu fiind, că o gazetă bine redactată răspândește tot felul de cunoștințe și că *tăria* popoarelor rezidă în *forța lor intelectuală*.

S'a gândit deci în linia primă la iubitul său *popor român*, apoi la luminătorii acestuia, la preoți și învățători, cu cari centrul arhiepiscopiei avea să țină strânsă legătură prin acest organ de publicitate, ca ei la rândul lor să le împărtășească credincioșilor de sub conducerea lor toate învățăturile ce le vor scoate din coloanele foii. Pentru aceea a preoților și a învățătorilor a și fost datoria indeosebi a se grupa în jurul acestei foi.

Di Dr. I. Lupaș în opul „*Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*” etc. sub titlul: „Telegraful Român”, importanța istorică și culturală a acestui ziar în epoca lui Șaguna”, expune fazele înființării acestui organ de publicitate și comunică unele din stipulațiunile contractului, încheiat cu primul redactor Aron Florian. Între altele se spune: „Din fiecare număr al jurnalului imi va împărtăși dl redactor câte un exemplar, cel puțin cu o oră înainte de publicare, spre vedere și apreciere, iar articolii cei mai momentosi, mi-i va comunica înainte de tipărire, înțelegându-se de sine, că la întâmplarea, când vreun număr nu ar dobândi aprobarea mea, acela nu se va publica 1)”.

Evident, că fără nici o rezervă mitropolitul Șaguna a vrut să se știe că acest organ bisericesc de publicitate este inspirat de dânsul, ceea ce i-a și dat importanța cuvenită în toate manifestările vieții bisericești.

În încordările ivite în sânul bisericii prin alegerea urmașilor mitropolitului Șaguna, Procopiu Ivacicovici și Miron Romanul, „Telegraful Român” a militat pentru alegerea vicarului arhiepiscopesc Nicolae Popea. Împiedecarea alegerii lui a provocat reziz în covârșitoarea majoritate a arhidiecezanilor, și redactorul Nicolae Cristea, fiind un aderent declarat al vicarului N. Popea, spiritul de redactare al foaiei nu corespundea

1) Pag. 196.

in totdeauna cu vederile mitropolitului. Astfel mitropolitul Miron Romanul face uz de rezerva ce și-a făcut-o Șaguna la angajarea lui Aron Florian de redactor, și cu data 31 August 1877 Nr. 40 ii comunică redactorului Nicolae Cristea următoarele: „Incepând de astăzi fiecare număr al „Tel. Rom.“, după ce va fi redigial și pregătit pentru teasc, înainte de tipărire — de se poate încă in ziua precedentă — să mi-l prezinți mie, iar in caz de absentare ori împiedecare, vicarului meu arhi-episcopesc spre revizuire prealabilă, și numai atunci să dai fiecare număr la teasc, dacă acela va fi provăzut cu văzuta mea resp. a vicarului meu, rezervându-mi eu la caz de necesitate, a comunica redacțiunei cu grai viu cele ce le voiu fi având de comunicat“.

Prin decisul comisiunei Nr. 1¹⁾, din 4/16 Ianuarie 1877 redactorului i se indică: „Pe viitor să fie cu mai multă bugare de seamă la redigiarea foaiei și să nu mai sufere a se strecura in articlii săi expresiuni sau pasage, cari s'ar putea — și numai pe departe — explica ca îndreptate contra constituțiunii sau integrității patriei noastre. Deasemenea să se ferească de expresiuni vătămătoare pentru autoritățile noastre bisericești“.

Mitropolitul Miron Romanul totodată prin o „Notă“, dată la 4 Aprilie 1877, prezentată comisiei adm., arată cum contemplează decretarea unui regulament, prin care să se normeze poziția „Tel. Rom.“ față de comisiunea administrativă și față de Consistor. Acest proiect de regulament — in cale prezidială — il prezintă și sinodului. Sinodul prin Nr. 194 a decis: „A se restitui pentru a se pronunța comisiunea asupra lui in merit in sensul dispozițiilor testamentare ale fondatorului“.

Comisiunea prin concluzul Nr. 19 din 18/30 Aprilie 1878 a decis: „Deoarece relațiunile intre comisiune și redactor sunt regulate parte prin testamentul răposatului fondator, parte prin concluze speciale, comisiunea nu află de lipsă a se mai regula in modul propus de prezidiu²⁾“.

La această declarație a comisiunei sinodul, prin concluzul Nr. 78 din 1978, a decis: „Deoarece „Tel. Rom.“ nu este foaie oficială a arhidiecezei, sinodul nu se simte chemat a regula pozițiunea acestui ziar“.

¹⁾ Dosarul: 2—876.

²⁾ Dosarul: 2—1878.

Șovinismul hegemoniei maghiare devenind din ce in ce mai agresiv față de națiunea română și față de biserica noastră, la serbările de reconstituire a orașului Seghedin, după înundările din 1879, in 2/14 Octomvrie 1883, prezentându-și împăratului — rege Francisc Iosif I. omagiile și biserica noastră, i s'a dat următorul răspuns apostrofător:

„Dovada cea mai frumoasă despre alipirea și credința omagială a Dlor Voastre o voiu afla in aceea, că veți indemna in spiritul intențiilor mele părintești pe credincioșii concrezuți grijei Domniilor Voastre, nu numai la alipirea credincioasă către religiunea și naționalitatea lor, ci și la curata iubire de patrie și la respectul către legi, și dacă in această direcțiune nu numai veți valida tot pondul influenței Domniilor Voastre, ci și inși-vă veți premerge cu exemplu bun, să fiți convinși, că pe acest teren activitatea Domniilor Voastre va fi insoțită de deplina mea recunoștință“.¹⁾

In legătură cu aceasta la 6/18 Octomvrie 1883 cu titlul „Răsplată“? in Nr. 116 al „Telegrafului Român“ s'a publicat următorul articol:

Răsplată?

„Două acte de importanță am publicat in numărul trecut al foaiei noastre. Adresa, cu care deputațiunea bisericei gr. or. române din Transilvania și Ungaria s'a prezentat la Seghedin inaintea monarhului și răspunsul la adresă.

In timpul constituționalismului actual suntem dedați a fi tratați ca fii vitregi. Ne-am cam deprins cu explicări false, aplicate din partea ungurească ori cărei mișcări legale și in cele din urmă in interesul binelui comun al patriei comune. Nu ne putem însă aștepta la atâta îndrăsneală din partea unui ministru unguresc, ca să pună in rostul monarhului un răspuns, ca cel dat clerului român ortodox și clerului român greco-catolic.²⁾

Va se zică noi nu iubim adevărat patria și nu avem respect de legi.

Și-a tras bine seama oare dl ministru, când ca consilier al tronului a consiliat cuvinte atât de grele față cu popora-

¹⁾ Protocolul sinodului arhidiecezan din 1884, pag. 126.

²⁾ Acest din urmă il cunoaștem din ziarele budapestane; adresa verbală a clerului gr. catolic nu o cunoaștem de loc.

țiunea cea mai numeroasă după maghiari în tot cuprinsul Transilvaniei și Ungariei? Și-a tras bine seama, când a consiliat tronului cuvinte atât de grele față cu poporațiunea cea mai loială și mai credincioasă, față cu poporațiunea, care nu e credincioasă numai din gură și numai până când e încărcată de favoruri și bunătați și scutită de greutăți, ci în timpurile cele mai critice?

Dl ministru, preocupat de șovinismul său maghiar, se vede, n'a reflectat la nimic decât la folosirea ocaziunii de a-și răzuna asupra Românilor, care nu-l salută cu: *Ave Tisza, morturi te salutant*, și nu se maghiarizează.

Aceasta este o micime sufletească, nedemnă de un bărbat de stat și de un pretins guvernator al unui stat, întemeiat de întemeietorii lui pe baza mai multor naționalități.

Este o micime de suflet, pentru că numai aceasta este în stare să ignoreze faptele împlinite și să se nutrească cu vorbe, pentru de a înfățișa o poporațiune considerabilă, cum este cea română, în ochii patriei și în ochii lumii, ca una ce nu își iubește patria și n'are respect de legi.

Dacă dl ministru era numai ceva mai gânditor, el trebuia să-și aducă aminte de însăși fapta deputațiunilor din chestiune și să evite un *lapsus* atât de jignitor în simțămintele patriotice loiale ale unui popor ca al Românilor.

Românii în hiperzelul lor, de a ocoli chiar și cea mai mică umbră de prepus în privința loialității și patriotismului, s'au simțit îndemnați a alerga din fundul Transilvaniei la emporiul, de altmintea declarat de maghiari cu o mândrie nesocotită, de fort înaintat al maghiarizării, pentru a cărui reconstruire au concurs și Românii conduși de acel patriotism, „unic adevărat”, de a imita pe monarhul lor și de a da concursul lor concetățenilor chiar de naționalitate asuprătoare, când vin a pune coroana patriotismului lor într'un caz local și concret. Și cu toate aceste ei să fie taxați de neloiali și de nesupuși legilor!

Este adevărat că Românii n'au aranjat, nici nu au luat parte la aranjările „patriotice” a le peregrinărilor la rezidența „marelui patriot” Kossuth, și de altă parte tot așa de puțin le aprobă. De aceea preinșii adevărați patrioți, între care dl ministru este unul din cei de frunte, nu pot mistui că Românii, în ciuda tuturor ispitelor diavolești, neclătiți în credința lor

cătră tron și patrie, nu vor să le dea pretexte de învinuiri și persecutări pentru lipsă de loialitate și patriotism.

Domnii ministri ungurești, se vede, că domniți de șovinismul lor, nu consideră nici cele mai importante antecedente, nu pentru altă, ci numai pentru a incunjura desvălirea sărăciei lor de spirit și abundența lor de prejudețe, când e vorba de români.

Ca să le venim noi într'ajutor, să le spunem că Românii au mai fost înainte tronului și a monarhului.

Când, d. e. din congresul național dela 1863 s'a trimis o deputațiune cu adresă de mulțămire, aceea fu primită în 4 Mai și **primi dela Majestatea Sa Impăratul răspunsul următor:**

„Cu plăcere vă primesc ca pe reprezentanții bravilor români ai Marelui Meu principat Transilvania, cari de repeșite ori Mi-au dat dovezi de neclătita lor credință și aderență la Mine și la casa Mea. În adresa ce Mi s'a prezentat și în ponderoasa adresă a demnului lor president (Șaguna, Red.). Românii au confirmat de nou aceste simțăminte și au recunoscut cu încredere sinceră firească și cu mulțămire . . . Primind cu plăcere și deplină îndestulare asigurările D-voastre cele deplin corespunzătoare grelelor împrejurări . . . Vă imputernicesc tot odată a împărtăși aceasta comitenților D-voastre, cătră cari și de aici înainte voi fi cu îndurare și grație împărătească”.

De atunci incoace Românii de câte ori interesele monarhiei au cerut, la 1866 și la 1878, 1881/2, în Boemia și Italia, precum în Bosnia și Herțegovina, nici n'au părăsit cu *lașitate* linia de luptă, nici n'au trecut la inimic spre a se face *trădători* de patrie, prin urmare dl ministru, adresând cătră români prelegerea cu „adevărata iubire de patrie și respect față cu legile”, a greșit adresa.

Acei, ce au știut obține dela tron, într'alte împrejurări mai „neconstituționale” ca cele de azi, prea înalta recunoștință, rămânând aceiași, cari au fost, ba adăugând încă la dovezile de loialitate înscrise cu sângele lor în anele monarhiei, nu putem presupune, ba nu ne putem inchipui cum au putut dintr'o dată deveni neloiali și nerespectători de legi. Cari sunt legile acele, care Românii le-au călcat și nu le-au respectat? La această întrebare dl ministru cu anevoie va putea răspunde.

Sau că doară, dl ministru vrea să se mângâie pentru dezastrul îndurat în Croația față cu Croații rebeli, căutând motiv de a-și vărsa focul asupra blânzilor și pacinicilor Români?

Nu cumva se teme de vre-o manifestațiune și din partea Românilor, care se înțelege ar fi foarte rău venită în impreviziunile critice de astăzi și cugetă să-i terorizeze și intimideze anticipando, sau prevenind? Se poate; ba e foarte probabil, că aci este buba. Dar dl ministru și toți șovinistii se înșeală, dacă cred că vor intimida pe Români și îi vor teroriza, ca să se lapede dela sine, de credințele lor tradiționale. Numai unul D-zeu i-ar putea împiedeca a ține la naționalitatea lor și la credințele erezite dela străbuni, impletite strâns în viața lor națională.

Șovinistii, fie ei miniștri, fie ei ce vor fi, ar fi cu mult mai înțelepți, dacă n'ar fi atât de sumeți și ar judeca mai bine eventualitățile cele atât de schimbăcioase din viața politică. „... În momentul de față nu este vorba numai de o stare de necesitate maghiară, zice „Național Ztg” din Berlin, apreciind situațiunea croată, ci de prima încercare mai serioasă de a contrabanda cestiunea slavică din Cislaitania în Ungaria, așa dară de un raport durabil. La toată întâmplarea cestiunea insigniilor croate va avea efect bun. Politicianii mai cu minte dintre maghiari și între aceștia vine a se socoti și Tisza cu toate crâmpițele lui, pentru că el știe cel puțin, când trebuie să fie, să calculeze cu raporturile reale — au primit dintr'odată și pe neașteptate instrucțiune despre adevărata putere a Maghiarilor. Când cu conflictul insigniilor din partea Slavilor, cea dintâi dătătură mai serioasă contra pozițiunei Maghiarilor, care se părea așa de puternică și așa de întemeiată, a fost cu atâta efect, încât la cea dintâi isbitură, pozițiunea maghiară a fost sguduită până în temelie. Germanii din Austria, cari au avut totdeauna a se lupta cu greutate în sus, s'au arătat cu mult mai vânjoși... În Pesta vor face bine oamenii, dacă nu vor uita, că aceea ce s'a întâmplat în Croația nu este un eveniment singuratic, ci o simptomă a întregii situațiuni austriace. Maghiarii vor trebui să învețe a-și mai modera pretensiunile și a căuta împrejurul lor după amici — căci vor avea lipsă de ei”.

Așa este, colosuș închipuit în fantazia unor capete îndesate cu șovinism, este slab și Maghiarii au lipsă de amici. Însă ce să le faci, dacă ei nu știu să-i caute și să-i atragă la sine? Din contră ei se vede, că după ce pe unii dintre noi vor să-i târască prin temnițe, pentru că s'au exprimat în contra inchi-

tății legii electorale, vor și pe amicii monarhiei din afară să-i depărteze de monarhia noastră. Ei lovesc în România austro-ungurești, ca să simtă și România din regatul vecin și să se instrăineze de monarhia noastră și să se paralizizeze alianța eventuală dintre regat și imperiu.

Aceasta va se zică patriotism adevărat? A-și da toată silința de a instrăina inimile cetățenilor nemaghiari de către patrie și patria a o feri de amici? Aceasta este răsplată sumețului față cu cel modest, răsplată, care se va răsbuna ea însăși în favorul celui neîndreptățit.

O, dar Maghiarii își închipuesc că sunt atlanți, cari sunt în stare a purta globul pământului în spatele lor.

Sau nu cumva să facă dl Tisza și ceilalți șovinisti experiența proverbului german: Sumeția se arată înainte de cădere”.

Acest articol la guvern, în fruntea căruia se afla Coloman Tisza, zdrobitorul de naționalități, a provocat resens, și ministerul de culte și instrucțiune publică Trefort Augustin, prin rescriptul din 16 Octomvrie 1883 Nr. 1666, pretinde dela mitropolitul Miron Romanul aplicarea cuvenitelor sancțiuni.¹⁾

Prin decusul din 7/19 Octomvrie 1883 Nr. 16 comisiunea i-a primit demisiunea redactorului Nicolae Cristea, și tot prin acest concluz membrul comisiunei Dr. Ilarion Pușcariu a fost însărcinat cu elaborarea unui proiect de instrucțiuni pentru redactarea „Telegrafului Român”. Instrucțiunea făcută s'a primit în ședința din 12/24 Decemvrie 1883, dar în arhiva comisiunei nu se află.

Prin decusul comisiunei Nr. 69 din 14/27 Noemvrie 1913 a fost exmis autorul acestei Monografii, ca consultând și pe redactorul T. Păcățianu să facă propuneri concrete, cum ar fi redactată foaia cât mai bine în spiritul fericitului întemeietor, La 4 Ianuarie 1914²⁾ am prezentat un proiect de „Normativ”, care în ședința Comisiunei din 28 Martie 1914 s'a primit cu unica modificare a punctului 2³⁾.

Normativul este următorul:

¹⁾ 3—1883.

²⁾ Esebit Nr. 69/1913 (6—877).

³⁾ „Direcțiunea politică a foaiei o normează exclusiv arhiepiscopul-mitropolit după buna sa aflare, în puterea poziției și răspunderii ce-i incumbă pentru conducerea afacerilor bisericii, și în această privință comisiunea nu-și însușește nici o ingerință”

NORMATIV

Pentru redactarea foaiei „Telegraful Român”

1. La redactarea foaiei să se țină cont de promovarea intereselor bisericii, iar prin combaterea atacurilor agresive, să se susțină prestigiul bisericii ortodoxe-române, a institutelor, precum și a organelor ei de conducere de orice categorie, evitându-se polemicele personale.
2. Direcțiunea politică a foaiei s'a normat prin însuși întemeietorul ei, fericitul mitropolit Andreiu, și are să se susțină și pe viitor întocmai, dupăcum pretind interesele bisericești, politice, culturale și economice ale poporului nostru.
3. Scrierea articolelor de fond este datorința redactorului responsabil al foaiei, dar articolii de fond, de valoare principială, nesubscriși de autor, în chestiuni actuale politice, bisericești, școlare, economice și sociale, comisiunea îi remunerează în special.
Sub titlul: „Revista politică”, în fiecare număr să se publice în rezumat momentele mai însemnate din viața politică a monarhiei Austro-ungare și a celorlalte state.
4. Să se țină cont de momentele mai însemnate din bisericile ortodoxe și să se publice, cu sau fără aprecieri.
5. Raportarea despre momentele publice din viața bisericească a arhidiecezei și a eparhiilor sufragane din mitropolie să se facă obiectiv, real și fără reclamă de cult personal.
6. Corespondențele și rapoartele din afară se publică revăzute de redactorul responsabil al foaiei, în care să se evite laudele exagerate și nemeritate, ce se fac cu referire personală.
7. Redactorului nu-i este permis, ca publicațiunile din jurnal să le reproducă în broșuri, fără specială și prealabilă incuviințare din partea comisiunii.
8. Colaborarea la foaie se remunerează din partea Comisiunii. Remunerațiunile se dau sau în mod pașal, sau din caz în caz, pentru lucrări de interes general. Intrucât autorului prin publicarea scrierilor sale i-se face serviciu personal, astfel de publicații nu se remunerează.
Publicațiunile subscrise de autor se remunerează în mod mai redus.
9. Mulțumirile publice se publică fără taxe, dar în forma, ca foaia să nu fie prea încărcată cu astfel de material.

10. Redactorul responsabil este dator să țină cont și de așteptările abonaților, ca foaia să se refere la toate chestiunile de interes public și social.

11. Afacerile de natură administrativă ale foaiei sunt exclusiv de competența comisiunii. Redactorului îi stă însă în voie a face propuneri comisiunii în această privință.

12. Pe redactor îl angajează comisiunea prin contract. El stă sub conducerea ei și are a se conforma înviațiunilor și dispozițiunilor comisiiei.

Redactorul poartă toată responsabilitatea pentru redactarea foaiei față de dispozițiunile legii de presă.

Pentru că fapt e, că deși nu prin dispoziții pozitive, cum au urmat mitropoliții Șaguna și Miron Romanul, ca înainte de tipar să li se prezinte fiecare număr din „Telegraful Român”, ceea ce învoalvă răspunderea personală, cum se și pretinde dela o căpetenie bisericească, și mitropolitului Mețianu i se prezenta „Telegraful Român” număr de număr înainte de tipărire. Cu toate acestea, la interpelarea deputatului sinodal Dr. N. Comșa:

„Are cunoștință Excelența Sa despre articolii publicați în Tel. Rom., în cari s'a sărbătorit deputatul dietal Constantin Burdia, și s'a spălat de păcatele trădării de neam, de cari s'a făcut acest om vinovat?”

E aplicat Excelența Sa să-i facă cunoscut sinodului pe membrii comisiunii de redactare ai ziarului, instituți pe baza concluzului sinodal Nr. 95 din 1896, pentru ca să fie trași la răspundere, ori primește Excelența Sa răspunderea, pentru ce se scrie în „Tel. Rom.”, organul oficial al arhidiecezei?

Crede Excelența Sa, că este de demnitatea unei corporațiuni autonome și constituționale, ca după cele întâmplate să se mai susțină și mai departe concluzul sinodal Nr. 95 din 1896, care impune preoțimei citirea și abonarea unei foi, care ocrotește pe hulatorii bisericii și școalelor noastre și pe cei ce ne-au calomniat în modul cel mai condamnabil și astfel contribuie la demoralizarea preoțimei noastre?”

Președintele a răspuns imediat: „Că declină dela sine răspunderea pentru cele publicate în „Tel. Rom.”, cari cad sub răspunderea comisiunii tipografice”.

Interpelantul se declară nemulțumit cu răspunsul și își

rezervă dreptul a face propunere în merit. Sinodul ia răspunsul la cunoștință.¹⁾

Propunerea făcută de interpelant este următoarea :

1. Concluzul sinodal Nr. 95 din 1896, prin care se impune preoților abonarea ziarului „Tel. Rom.”, să se caseze.
2. „Telegraful Român” rămâne ziarul oficial al arhidiecezei, fără ca să mai fie și ziar politic.²⁾

La aceasta propunere a urmat concluzul Nr. 106 din 1907:

„Considerând, că „Tel. Rom.”, prin conținutul său privitor la interesele și instituțiile bisericii noastre ortodoxe române, stă mai aproape și de binele și de interesele clerului nostru; considerând, că în el apar mulțime de ordinațiuni privitoare la misiunea și activitatea preoției din arhidieceză, precum și explicațiunea legilor civile despre cauze bisericesti și școlare, și că deci este un îndreptar de folos pentru activitatea pastorală a clerului nostru, — Sinodul arhidiecezan nu află de lipsă a ridica din valoare concluzul sinodal Nr. 95 din 1896, care îndatorează pe preoți a abona acest ziar.

Sinodul arhidiecezan află de bine, ca „Tel. Rom.” să se redacteze și de aici încolo în spiritul contemplat de întemeietorul său, marele Andrei, iar administrația tipografiei arhidiecezane să exercite controlul necesar, ca să se evite cazuri, ca cel care a dat anză la interpelarea de față”.

Redactarea.

În vederea promovării progresului cultural, încă în anul 1857 s'a contemplat ca în formă de supliment la „Tel. Rom.”, să se publice și o „Foaie literară”.³⁾ Însă ceea ce nu s'a putut face atunci, s'a făcut la anul 1876.

Profesorii seminariați Dr. Il. Pușcariu, D. Comșa, Dr. D. P. Bărceanu și Eugen Brote, în baza concluzului Comisiunii din 15/27 Octomvrie 1875 Nr. 103, s'au constituit într'un comitet redacțional, pentru redactarea unui supliment la „Tel. Rom.”, sub numirea de „Foișoară”.⁴⁾ Acest supliment a apărut tot la două săptămâni, o coală cvart mare, în care s'au publicat lu-

¹⁾ Concl. sin. Nr. 84 din 1907.

²⁾ Concl. sin. Nr. 85 din 1907.

³⁾ Dr. I. Lupaș o. c. pag. 213.

⁴⁾ Dosarul: 5—1875.

crări referitoare la învățământul popular, tractate de pedagogie, economie, precum și lucrări literare și științifice.¹⁾

Raportul Consistorului din 18 Martie 1893 Nr. 1698 Școl. referitor la înființarea unui organ pedagogic, sinodul, prin concluzul Nr. 102 din 1893, îl ia la cunoștință. În baza acestui concluz Consistorul, prin adresa din 9 Iunie 1894 Nr. 3689 Școl., sulevează la Comisiune înființarea unui organ de publicitate cu destinațiunea de a se discuta chestiuni de interes pedagogic și de a ține învățătorimea în curent cu dezvoltarea științelor pedagogice.

Comisiunea prin deciziunile Nr. 7 și 15 din 23 Martie 1896²⁾, notifică Consistorului, că „Consimte ca la „Tel. Rom.”, la fiecare număr de Sâmbătă, să se acludă un supliment de 1/2 coală, care să servească ca organ pedagogic, și în care să se publice chestiuni curat școlare”.

Pentru edarea acestui supliment, Comisiunea primește răspunderea materială.

Transpusă chestiunea din partea Consistorului la sinod, acesta în ședința din 7/19 Aprilie 1896 a adus concluzul Nr. 95 că: „Telegraful Român”, organul de publicitate al arhidiecezei, se susține și mai departe în forma sa actuală, cu edițiunea de 3 ori la săptămână, pe lângă următoarele dispozițiuni:

a) În numărul său de Sâmbătă să aducă un supliment separat, sub titlul de „Foaie pedagogică”.

b) Se enunță, că abonarea acestei foi este obligatorie pentru fiecare preot și învățător din arhidieceză.

c) Se recomandă Comisiunii instituirea unui comitet de redactare, compus din bărbați competenți, cari pentru ostenelele lor să fie remunerați.

Prin decisisul Comisiei Nr. 46 din 9/21 Decemvrie 1896, s'a încuviințat, ca începând din 1 Ianuarie 1897, „Foaia pedagogică” să apară ca adaus la „Tel. Rom.”, la fiecare două săptămâni câte-o coală octav mare, fiind a se face redactarea foaiei de profesorii seminariați: Dr. D. P. Bărceanu, D. Comșa, Dr. P. Span și Dr. I. Stroia, cu o remunerațiune anuală de 1000 il.

¹⁾ Dl. O. Ghibu, în lucrarea sa „Ziaristica bisericască la Români”. „Foișoarei Tel. Rom.” 1876—1877, îi face următoarea caracterizare: „Organ al cercului de scriitori tineri din Sibiu, cari duceau lupta pentru ideile junimiste și dezvoltarea economică a Românilor”.

²⁾ 1—1895.

În ședința comisiei din 13/25 Decembrie 1897, constatându-se că 692 preoți sunt în restanță cu fl. 4.754,05, iar 688 de învățători cu fl. 4.823,70, deci total fl. 9.577,75, prin concluzul Nr. 88, s'a sistat edarea „Foaiiei pedagogice”.

Prin decisiul Comisiei Nr. 79,¹⁾ din 13/25 Noiembrie 1899 făcându-se constatarea, că „Tel. Rom.”, nu se redactează în mod destul de corespunzător, s'a exmis la 17/29 Decembrie 1899 cu decisiul Nr. 88 o comisie, pentru a studia această chestiune. Pe baza raportului asupra acestei chestiuni, Comisiunea, prin decisiul din 20 Decembrie 1899 Nr. 88, a instituit, începând din 1/13 Ianuarie 1900, un comitet de redacțiune, constător din asesorii consistoriali: M. Voileanu, N. Ivan și Dr. E. Cristea, rămânând și mai departe în mod provizor redactor responsabil Dr. E. Cristea. Pentru foaie s'a fixat următorul program tehnic: a) Articol de fond, b) Revistă politică, c) Interfileuri din viața bisericească, dispoziții consistoriale etc. d) Corespondențe obiective, revăzute, e) Cronica, f) Recenziuni și g) Foișoară.

Acest comitet redacțional, prin decisiul comisiei din 25 Octombrie 1906 Nr. 61, s'a desființat.

În urma concluzului din 4/17 Mai 1907 Nr. 106,²⁾ prin decisiul Comisiei din 13/26 Iunie 1907 Nr. 148,³⁾ membrii comisiei Dr. Il. Pușcariu și I. de Preda, cu secretarul Dr. Gh. Proca, au fost exmiși a supraveghea redactarea Tel Rom.

Renunțând membrul Dr. Il. Pușcariu, prin decisiul din 5 Februarie 1916 Nr. 15, a fost instituit în locul lui autorul acestei „Monografii”, care prin adresa din 1/14 Decembrie 1919, accentuând că a satisfăcut acestei însărcinări între împrejurările cele mai grele pentru biserică, deasemenea a renunțat, ceea ce, prin decisiul din 13 Ianuarie 1920 Nr. 171/919, s'a luat la cunoștință.

Prin decisiul Comisiei din 21 Octombrie 1911 Nr. 88,⁴⁾ autorul acestei „Monografii”, fiind exmis împreună cu membrul comisiei I. de Preda, a revizui rațiociniul tipografiei și librăriei pe anul de gestiune 1910/11, prin raportul din 26 Ianuarie 1912 propune că: „Deoarece din ce în ce se înmulțește numărul bărbaților cu studii temeinice, capabili de productivitate literară

¹⁾ Dosarul 9—1899 și Dosarul 8—1902.

²⁾ Pag. 226.

³⁾ Dosarul 8—1907.

⁴⁾ Dosarul 8—1899.

— științifică, iar gradul intelectual din ce în ce mai superior al preoților și învățătorilor, încă reclamă mai multă hrană sufletească decât în trecut, în legătură cu „Tel. Rom.” să se dea ca supliment publicațiunii de cuprins teologic și pedagogic, ca astfel, de o parte să se îmbunătățească valoarea inerentă a foaiiei arhidiecezane și să se ofere hrană sufletească mulțumitoare preoților și învățătorilor; iar de altă parte să se concentreze la muncă comună toate puterile intelectuale de cari dispune biserica și să nu se pună în serviciu străin, adeseori păgubitor intereselor noastre bisericești.

De sine înțeles, că pentru munca prestată să li se asigure o retribuție corespunzătoare și dacă particularii pot să edee astfel de publicațiuni cu oarecare rentabilitate materială, cu atât mai mult s'ar putea face aceasta din partea comisiei, iar câștigul moral ar fi fără îndoială mai presus de orice rentabilitate materială.

Prin concluzul Comisiei din 12 Martie 1912 Nr. 15 a fost însărcinat cu studierea acestei chestiuni, autorul acestei „Monografii” și în calitate sa de directorul „seminarului teologic-pedagogic „Andreian”, în conferențele din 6 19 Noiembrie și 20 Noiembrie (3 Decembrie) 1912 s'a discutat chestiunea cu profesorii și la 3 16 Decembrie 1912, — cu excepțiunea profesorului Dr. N. Bălan, toți ceilalți cu subscrierea proprie au prezentat următoarea adresă:

„Preacuvioase Domnule Director! Invitați fiind din partea Preacuvioșiei Voastre, în numele Onor. comisiei a tipografiei, a lua înțelegere comună, pe baza căreia să stabilim un program de muncă pentru „Telegraful Român”, spre a ridica nivelul acestui ziar al bisericii noastre, ne luăm voie a răspunde în următoarele:

Apreciem pe deplin intențiile de a lărgi cadrele „Telegrafului Român” și a da astfel în mâna preoțimeii și învățătorimeii noastre un ziar, cu un material mai bogat și mai variat. Din parte-ne mulțumim pentru încrederea manifestată față de noi și pentru aprecierea binevoitoare a modestelor noastre puteri. Înbunătățirea intenționată — după părerea noastră — s'ar putea face deja în cadrele de astăzi ale „Telegrafului Român” în chipul acela, că prin contribuțiile noastre și ale altora, cari vor fi invitați, s'ar înmulți materialul. În cazul acesta noi am lua asupra noastră un angajament formal de a da în fiecare

număr un anumit număr de articole. Am și făcut o împărțire a acestor articole și am constatat, că dintre noi se angajează și publica: Dr. V. Stan 1 articol lunar; Dr. A. Crăciunescu 2 articole; V. Păcală 1 articol; E. Todoran 1 articol; Dr. P. Roșca 2 articole; Dr. S. Dragomir 3 articole; A. Crișan 1 articol; I. Oțoiu unul; T. Popovici unul; Dr. I. Felea unul și A. Popovici unul. Ar fi cu totul lunar 15 articole.

Fiindcă Preacuvioșia Voastră ne asigurați, că în schimbul muncii noastre comisiunea ne va retribui după cuviință, ne luăm voie ca și în privința aceasta să ne spunem dorințele.

Articolele date de noi ar fi să se împartă în 3 categorii:

1. Articole de actualitate (prime), tratând chestiuni bisericesti și culturale.
2. Articole de specialitate din diferitele ramuri ale științelor, cari prezintă interes și folos pentru cetitori.
3. Articole diverse cum sunt dări de seamă etc.

Pentru articolele de categoria I am dori să se plătească 10 fileri de șir, pentru cele de a doua categorie 7 fileri, iar pentru a 3-a categorie 5 fileri de șir.

Observăm, că numărul articolelor pentru cari ne-am angajat formează minimul, dându-i-se fiecăruia posibilitatea a contribui și cu un număr mai mare de articole.

Suntem în deplină conștiință, că prin aceasta vom lua asupra noastră anumite îndatoriri, de cari va trebui să ne achităm. Tocmai de aceea am dori, ca Onor. comisiunea să afle o modalitate și să creeze o legătură între redacția numitului ziar și între noi, ca munca noastră să aibă o direcție bine lămurită.

Tot din aceste considerațiuni am dori să se declare — în caz de lipsă — că subscrișii nu sunt amestecați de loc în politica militantă a ziarului, față de care prin urmare nu putem lua nici un angajament.

Al Precuvioșiei Voastre. Sibiu 3 Decemvrie 1912. Cu profundă stimă: s. s. Dr. V. Stan, s. s. Dr. A. Crăciunescu, s. s. V. Păcală, s. s. E. Todoran, s. s. Dr. P. Roșca, s. s. S. Dragomir, s. s. A. Crișan, s. s. I. Oțoiu, s. s. T. Popovici, s. s. D. I. Felea, s. s. A. Popovici¹⁾.

Prin raportul Direcțiunii seminarului din 6 Decemvrie 1912, transpusă această adresă comisiunei, prin concluzul din

¹⁾ Dosarul 11—1912.

11/24 Decemvrie 1912, Nr. 52 „a luat cu deosebită plăcere act de declarațiunea profesorilor, invitându-i a începe colaborarea și asigurându-i, că comisiunea din 3 în 3 luni le va asemna un onorar corăspunzător muncii prestate”, ceea ce comunicându-li-se profesorilor, aceștia cu subscrierea proprie au constatat, că au luat la cunoștință.

Apariția foaiei.

Încă dela început, până inclusiv în anul 1857, „Telegraful Român” a apărut de două ori pe săptămână, Miercurea și Vineria, iar dela 1858 până în anul 1861 a apărut numai odată pe săptămână, Joi. Dela anul 1861 până incluzive 1877, iar a apărut de două ori pe săptămână.

Prin decisul din 23 Decemvrie 1877 Nr. 52 însă s'a hotărât, că începând din 1 Ianuarie 1878 să apară de trei ori pe săptămână, și astfel a apărut până în 13/26 August 1916 Nr. 84, când — intrând România în războiu — pe timpul refugierei Consistorului la Oradea-mare, până în 11/24 Octomvrie 1916 Nr. 85 s'a sistat apariția.

Dela această dată iar a început a apărea în mod regulat până la izbucnirea revoluției în anul 1918, când prin decisul Comisiunii din 29 Octomvrie 1918 Nr. 143 s'a hotărât ca; „pentru ca foaia să poată da informațiuni abonaților fără întârziere despre evenimentele ce să succed în urma războiului mondial, și pentru ca interesele Neamului și a Bisericii să fie sprijinite și apărate cu demnitate pe calea presei și în organul de publicitate al arhidiecezei, „Tel. Rom.”, să apară după trebuință”.

Această hotărâre, prin concluzul sinodului arhidiecezan din 17/30 Aprilie 1919 Nr. 120, s'a luat cu plăcere la cunoștință.

Având în vedere că în starea fericită, prin incheierea întregului neam românesc într'un stat național, nu mai există necesitatea, ca și cu jertfe materiale considerabile să fie susținut un organ de publicitate al arhidiecezei cu program politic, pentru a apăra interesele bisericii și neamului față de agresiunile de natură politică, ceea ce a avut în vedere marele arhiepiscop Andrei baron de Șaguna la întemeierea foaiei „Telegraful Român”;

având în vedere că toate încercările de a grupa fie și numai sucrescența intelectuală dela institutele culturale susținute de biserică, ca prin acest organ de publicitate al arhidie-

cezei să-și valideze cunoștințele în chestiuni de interes public, au rămas fără efect, preferind a-și da cooperarea la alte organe de publicitate;

având în vedere că credincioșii mireni ai bisericii noastre cu neînsemnate excepțiuni — au rămas străini de sprijinirea organului de publicitate al arhidiecezei, și în baza concluzului sinodului arhidiecezan din 7/19 Aprilie 1896. Nr. 95, se poate conta numai la abonamentele dela preoți, pentru că nici învățătorii n'au putut fi constrânși la abonarea foaiei;

având în vedere că după exigențele de astăzi ale preoțimei, de a primi informațiuni urgente despre evenimentele politice, ceea ce prin apariția foii de 3 ori pe săptămână nu se poate satisface, și dată fiind concurența de astăzi a ziaristicii, se consideră din partea preoțimei ca o sarcină oneroasă abonarea foaiei, dovadă și epistola din 29 Decembrie 1906 a protopopului Dr. V. Saftu, adresată administrației foaiei¹⁾.

având în vedere că astăzi, în statul nostru național, o foaie cu program politic poate avea rost numai ca organ de partid politic, iar biserica, al cărei organ de publicitate este „Telegraful Român”, politică militantă nu-i admisibil să facă;

având în vedere, că prin programul politic nu a rareori s'a alunecat pe teren greșit, dovadă și un articol din ziarul „Românul” Nr. 256 din 1915, ba și în chestiuni de natură bisericască nu e respectată obiectivitatea recerută, făcându-se cult personal și preamăriri nemeritate, ceea ce cu drept cuvânt provoacă reznenz;

din toate aceste considerante, prin concluzul din 13/26 Ianuarie 1920 Nr. 170/1919 s'a decis: „Ca începând din 1 Ianuarie 1920 foaia „Telegraful Român”, fără program politic, să apară numai odată pe săptămână, anume Joia, indiferent dacă acestei zile iar premerge o sărbătoare, sau chiar Joi ar fi sărbătoare²⁾).

¹⁾ Onor. Administrației „Telegrafului Român”, Sibiu.

Deoarece cu începutul anului viitor trebuie să abonez cele două reviste speciale — teologică și pedagogică — cari vor apare tot în Sibiu, vă rog, ca începând cu 1 Ianuarie 1907 să nu-mi mai trimiteți „Telegraful Român”. Restul din abonament pentru 1906 îl voi trimite în cel mai scurt timp. Brașov 29/12 1906 ss. dr. V. Saftu.

Sublinierile sunt ale autorului.

²⁾ Dosarul 3—1893.

Abonamente.

Autoritatea personală a mitropolitului Șaguna a fost deajuns pentru a exercita presiunea morală, ca în rândul prim preoțimea solvind abonamentul, să fie evitat neajunsul material la edarea foaiei. Ba până când Șaguna controla personal mersul afacerilor tipografiei, sigur că și din abonamentele la foaie se va fi realizat și oarecare prisos.

Impărecherile dela alegerile de mitropoliți, după repausarea mitropolitului Șaguna, între altele au contribuit în mare măsură la reducerea abonaților, chiar în rândul preoților, încât s'a simțit trebuința să se intervină și din partea autorității bisericăști pentru abonarea foaiei. Așa este între altele și următorul ordin circular din 18 Decembrie 1879 Nr. 3542 Plen., cătră toate oficiile protopresbiterale din arhidieceză:

Nr. 3542. Plen.

Circular

către toate oficiile protopresbiterale din Arhidieceză.

Deviza timpului de față este progresul fiecărui în specialitatea ce și-a ales, dară de altă parte și înaintarea în a cunoaște cât de multe lucruri folositoare și dacă aceste nu se țin strâns de chemarea ce și-a ales și o exercitează cineva.

De bună seamă că bunul Părinte de pie memorie, reposatul arhiepiscop și mitropolit Andreiu, a avut în vedere desvoltarea susatinsă a timpului, dar după cum se vede din programa ce a dat ziarului înființat de dânsul, *a voit ca Români în genere, și cei ortodocși în special să aibe un organ, unde să se apere interesele naționale și bisericăști ale Românilor. Și consistorul e convins că:*

1. Este foarte bine că avem un organ înființat, care ne face servicii la orientarea noastră în viața modernă, întrucât altmintrea studiul special al cuiva nu-i poate face aceste servicii.

2. Este foarte bine că avem un organ unde putem apăra interesele noastre fie naționale fie bisericăști. Dar

3. este și foarte bine ca un organ de atare natură să fie sprijinit.

La acestea e de a se mai adăoga, că consistorul arhidiecezan, trebuința de a-și publica circularele și alte publicațiuni ale sale și-o îndeplinește prin mijlocirea acestui organ.

Este dară îndoită și întreită lipsa pentru fiecare român ortodox, mai cu seamă însă pentru fiecare preot și învățător din arhidieceza noastră, să aibă știință de toate lucrurile folositoare câte se publică în susnumitul organ și în prima linie să știe ce se publică atingătoriu de viața noastră bisericească.

Deci din considerațiuni curat folositoare consistorul arhidiezean află cu cale a **recomanda**: ca toate oficiile parohiale să fie de aci încolo abonate la „Telegraful Român”.

Miron Romanul m. p.,
arhiepiscop.

Acest ordin nu s'a executat de rigoare.

Foarte simțitor a devenit deficitul cu edarea foaiei, mai ales după înlăturarea din postul de redactor al asesorului consistorial Nicolae Cristea, cecece a contribuit în mare măsură și la înființarea ziarului cotidian „Tribuna”, în jurul căruia s'au grupat antagoniștii mitropolitului Miron Romanul¹⁾.

Comisiunea, preocupată de sacrificiile permanente din venitele tipografiei, prin decisul din 18-30 Septembrie 1890 Nr. 22²⁾ a exmis o comisiune pentru a chibzui asupra modalităților, cum s'ar putea delătura deficitul cu edarea foaiei. Comisiunea a ajuns la concluziunea, că abonații la foaie sunt parohii, învățătorii, și fiind „Tel. Rom.” un organ al publicațiunilor corporațiunilor bisericești, să se admită a se solvi abonamentul și din partea parohiilor.

După unele peripeții a venit sinodul și prin concluzul din 7/19 Aprilie 1896 Nr. 95 a enunțat că: „abonarea „Tel. Rom.” este obligatoare pentru fiecare preot și învățător din arhidieceză”.

Lipsind însă modalitatea de executivă, acest concluz a rămas mai mult de valoare platonice până în anul 1898, când s'a adus legea despre întregirea venitelor preoțești.³⁾

Dela anul 1918 incoace însă deficitul a început a se mări iar din an în an, și astfel comisiunea exmisă prin decisul din 8 Martie 1921 Nr. 7, pentru revizuirea rațiociniului „Tel. Rom.” pe anul 1920, în raportul său din 1/14 Aprilie 1921 accentuează:

¹⁾ „Telegraful Român” Nr. 45 din 1888.

²⁾ 3—1892.

³⁾ Art. XIV din 1898, prin care lege era admisă și reținerea abonamentului pentru foile bisericești. Prin această modalitate, în o măsură oarecare, s'a mai redus deficitul.

„Nu se poate ignora faptul, că preoții consideră ca o sarcină impusă abonarea foaiei și caută a se sustrage dela achitarea abonamentului, iar prin încasările forțate se provoacă aprecieri nefavorabile la adresa comisiunei.

Acestea considerente și motivele pe baza cărora prin concluzul din 13/26 Iunie 1920 Nr. 170/1919 s'a decis abandonarea programului politic și apariția foaiei numai odată pe săptămână justifică, ca comisiunea să abstea dela edarea foaiei și să înlesnească edarea unei foi, fie din partea preoțimei, constituită în „Asociația Andrei Șaguna”, cecece se reclamă cu insistență din partea preoțimei, fie de către Consistor, cum fac cele două dieceze a Aradului și a Caransebeșului, oferindu-se din partea comisiunei sprijinul, că pentru tipărirea foaiei se reflectează numai la acoperirea speșelor efective, fără alt profit prin cecece se satisface și intențiunei donatorului tipografiei, contemplată pentru dezvoltarea culturală”.

Acest raport a fost suprimat, nu s'a transpus la Sinod împreună cu rațiociniul, dar prin concluzul Nr. 73 din 1921¹⁾ s'a decis: „Telegraful Român să fie abonat de toți deputații mireni, cari prin aceasta își iau informații precise de toate fazele prin cari trece biserica noastră, iar deputații ar fi ecoul fidel în popor asupra tuturor mișcărilor vieții bisericii noastre. Prin aceasta am cinsti memoria marelui întemeietor Andrei baron de Șaguna”.

Starea cu privire la delăturarea deficitului însă tot nu s'a ameliorat, pentru că în raportul dela 2 Mai 1924, Comisiunea exmisă prin decisul din 18 Aprilie 1924 Nr. 9, pentru revizuirea rațiociniului despre edarea foaiei „Tel. Rom”, în anul 1923 se accentuează că:

1. se susțin cele sulate în raportul din 15/28 Februarie 1923 despre revizuirea rațiociniului foaiei pe anul 1922,
2. deputații sinodului arhidiezezan aproape toți achită prețul abonamentului numai detragându-li-se din diurne, deci cei, cari nu participă la ședințe în vre-un an, sau nu sunt realeși pe un nou period, rămân în restanță cu achitarea prețului abonamentului,
3. Din eparhia Vadului, Feleacului și Clujului suma considerabilă de restanță de 49.528 Lei în veci nu se va încasa,

¹⁾ Dosarul III 1/1921.

dovadă că din partea administrației foaiei s'a făcut evident, că aproape toți preoții din această dieceză, după ce au fost provocați recomandat a achita prețul abonamentului, au răspuns prin a retrimite foaia.

4. Deoarece Consistorul arhidiecezân acum an de an primește dela guvern sume destul de însemnate: „Subvenții pentru organul oficial al arhidiecezei”, cum și în bugetul statului pe anul 1924 e luată suma de 30.000 Lei, din cari subvenții, pentru speșele de edare a foaiei „Telegraful Român” (de caracter oficial), s'au transpus dela oficiul de casă al consistorului arhidiecezân numai sumele: a) în 30 Decembrie 1922: 15.000; b) în 27 Iulie 1923: 11.250 Lei, c) în 18 Martie 1924 11.250 Lei¹⁾

Deci și acestea considerațiuni justifică propunerea din raportul dat la 14 Aprilie 1921, că edarea foaiei să o ia în regie proprie Consistorul, încetând prin aceasta toate inconveniențele.

În „Remonstrația” din 12 Mai 1933, adresată: „Adunării eparhiale a arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia și Sibiu”, autorul acestei lucrări a și accentuat că „Tel. Rom.” începând, din anul 1919 an de an să edă cu deficit.

Inserate.

Un izvor important de venituri pentru o foaie sunt inseratele. Mitropolitul Șaguna a exploatat cu multă exactitate și acest izvor de venituri, și tot așa s'a urmat și din partea mitropolitului Miron Romanul cu inseratele bisericești. Sub păstorirea mitropolitului Ioan Mețianu, achitarea taxelor din partea parohiilor pentru concursurile publicate s'a făcut foarte neregulat, deși în urma adresei din 19 Iunie 1914 Nr. 7560 Scol., prin decusul din 28 Iunie 1914 Nr. 26,²⁾ taxele și altfel minime, s'au redus la un bagatel de 6 cor. pentru publicarea unui concurs.

¹⁾ Acest raport s'a suprimat, nu s'a transpus sinodului arhidiecezân într'una cu decusul Comisiunii administrative din 20 Aprilie 1924 Nr. 38 despre examinarea rațiociniului, și astfel începând din anul 1925 n'am mai urmărit în special, că din subvențiile dela stat ce sume s'au transpus pentru speșele de edare a foaiei.

Preotul catirisit Iosif Trifa, pentru înțeghearea tipografiei „Oastei Domnului”, nu din acestea subvenții să fi primit dela I. P. S. arhiepiscop-mitropolit Dr. Nicolae Bălan suma de 130.000 lei? despre care sumă se amintește în sentința consistorului spiritual mitropolitan Nr. 4 din 11 Septembrie 1935.

²⁾ Dosarul 11—1877.

Prin adresa din 19 Ianuarie 1916 Nr. 485 B., Consistorul declară că se va conforma, ca administrațiunei foaiei să i se dea spre publicare numai concursuri, pentru cari s'a solvit taxă, conform decusului din 9 Martie 1915 Nr. 23.¹⁾ Cu toate acestea s'a continuat a se publica concursuri și cu nerespectarea acestui decis.

Dovadă că membrii Comisiunii Dr. E. Piso și Dr. V. Preda, emiși prin decusul din 8 Martie 1921 Nr. 7, a revizui rațiociniul despre edarea foaiei în anul 1920, în raportul din 14 Aprilie 1921, făcând o exactă evidență despre restanțele însemnate de abonamente și taxe pentru publicarea de inserate, între altele constată, că deși: „Prin decusul din 9 Martie 1915 Nr. 23 s'a normat modalitatea publicării concursurilor, care decis, conform notificării Consistoriului arhidiecezân din 19 Ianuarie 1916 Nr. 485 B, s'a luat la cunoștință, și prin ordinul circular cu aceiaș dată și acelaș număr, s'a adus și la cunoștința oficiilor protopresbiterale, acestea dispozițiuni nu s'au respectat și s'a continuat a se da spre publicare concursurile, cu ocolirea administrației foaiei, și astfel se explică, că suma taxelor neachitate în unele protopresbiterate sunt de câteva sute de coroane”.

Acest raport prin decusul Comisiunii administrative din 15 Aprilie 1921 Nr. 26 a fost suprimat și nu s'a transpus Sinodului într'una cu rațiociniul.

Resumare.

M'am simțit dator în conștiința mea, ca în cadrul acestei lucrări să tratez mai pe larg fazele de dezvoltare ale celor trei instituții de caracter cultural, conduse de „Comisiunea administrativă a tipografiei arhidiecezane”, cu cari instituții marele arhiepiscop și mitropolit Andrei a înzestrat biserica și, în ocupațiunile sale pentru progresul cultural al bisericii, prin dispoziții testamentare a dat și directive bine precizate, pentru conducerea și dezvoltarea lor.

La conducerea acestor instituții, ca membru al Comisiunii, prin muncă intensivă am nizuit pentru respectarea de rigoare a dispozițiilor testamentare și a normelor în vigoare.

Am fost însă paralizat sistematic în nizuințele mele cu, efectul; că:

¹⁾ Dosarul 8—1899.

1. „Telegraful Român” an de an încheia „Bilanțul” cu deficiente, și era întimpinat cu indiferență, astfel că în anul 1932, afară de cei cari erau deputați sinodali,¹⁾ nici un alt mirean nu era abonat, ba și dintre deputații sinodali mireni domnii: Aron Demian și Dr. Aurel Vlad, bărbați marcați în viața publică și bisericească, l'au returnat.

Față de această situație am adresat la 1933 Adunării Eparhiale, care conform dispozițiilor testamentare exercită controlul asupra activității Comisiunii, o remonstrație, în care între altele am precizat: „Fac uz de această remonstrare, pentru a nu mă face complice prin tăcere la starea de devaluare, pe care au apucat instituțiile de sub conducerea comisiei administrative, prin nerespectarea dispozițiilor testamentare și a normelor în vigoare. Nu formulez nici un petit, dar cu rezerva, că eventual, după trebuință, să fac uz de alineatul 6 din art. 22 al „Constituției”.

În cadrul ilustrărilor din „Remonstrație” am arătat — conform adevărului — și forma ilegală de procedare la delăturarea mea din funcția de delegat al Comisiei.

Fără a fi reclamat nici cu un singur cuvânt vre-o dispoziție relativ la această delăturare, totuși prin concluzul Adunării eparhiale din 20 Iunie 1933 Nr. 54, redactat altfel, de cum a fost citit în ședința Adunării, la verificarea procesului verbal,²⁾ se deplasează substratul adevărat al „Remonstației”, și concluzul se referă la chestiunea personală a revocării mele din funcția de delegat.

Prin actul Consiliului arhiepiscopesc din 26 Iulie 1933 Nr. 6793/1933 transpunându-mi-se sus indicatul concluz al Adunării eparhiale, tot din considerente accentuate la început, invocând și dispozițiile art. 22 al Constituției din 29 Martie 1923 și a art. 4 și 20 din „Legea pentru organizarea bisericii ortodoxe române”, cu adresa din 29 August 1933, înregistrată la Ministerul instrucției și Cultelor la 5 Septembrie 1933 Nr. 130579, „Remonstrația” am înaintat-o și On. Minister al instrucției, cultelor și artelor, cu precizarea: „Rămânând la aprecierea Onor. Ministeriu, ca în baza celor făcute evidente în „Remonstrație”, să dispună ce va afla de bine”.

Despre vre-o dispoziție ce s'ar fi luat din partea Onor. Minister în legătură cu acea remonstrație, n'am cunoștință.

¹⁾ Concl. sin. No. 73 din 1921.

²⁾ Textul citit îl am decopiat.

V.

Zona culturală.

După respingerea armatei române, Ungurii s'au simțit la largul lor, și guvernul s'a grăbit a decreta dispoziții speciale pentru asuprirea și distrugerea neamului românesc, atât pe teren economic cât și cultural. Astfel a fost dispoziția ca Românii să nu poată cumpăra bunuri imobile, decât numai cu incuviințarea specială a organelor statului, și crearea așa numitei: „Zone culturale”, pentru suprimarea școlilor confesionale și statificarea învățământului primar în județele mărginașe cu România.

Fiind războiul încă în curs, în special arhidiecezei bisericei noastre din Transilvania i-s'a creat o situațiune foarte dificilă. Deoarece această situațiune a avut repercusiuni și după unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat, pentru aceea această chestiune o tratez sub titlu special.

Organizarea școlilor primare din așa zisă „Zonă culturală” s'a inițiat prin rescriptul din 2 August 1917 Nr. 13691/917 al ministrului de culte și instrucțiune publică Apponyi.

În ședința consistorului din 6 19 Noembrie 1917, cu învoirea președintelui arhiepiscop-mitropolit Vasile Mangra, s'a prezentat și comisarul guvernial, baronul dr. Emil Horváth Petrichевич, însoțit de secretarul său, și înainte de începerea debaterii asupra obiectelor puse la ordinea zilei, între altele a comunicat că:

1. Iniințarea „Zonei Culturale” e un fapt implinit, care nu se mai poate schimba.¹⁾

2. Statificarea școlilor primare e numai începutul unei acțiuni mai complexe.

În curând va urma revizuirea statutului organic, revizuirea legii de congruă, revizuirea instrucțiunii din seminariile teologice, luarea unor măsuri excepționale față de școlile medii și față de pedagogiile confesionale, și altele.²⁾

¹⁾ Lazăr Triteanu: Școala noastră 1850—1916 „Zona Culturală”, cu autorizația consistorului arhidiecezan. Sibiu 1919. Pag. 79.

Notă. În cele ce urmează, în tot locul din acest capitol unde în nota subliniară este indicată numai pagina, se va înțelege pagina din această broșură.

²⁾ Pag. 80.

Ministrul de culte și instrucțiune publică Apponyi, prin rescriptul Nr. 139.932 din 18 Septembrie 1917, pentru institutul pedagogic a numit comisar permanent, care a funcționat din 11 Octombrie 1917 până la 18 31 Octombrie 1918.

Indepărtându-se comisarul guvernial din sala de ședință a Consistoriului, pentru studierea chestiunii din toate punctele de vedere, și pentru redactarea unui proiect de rezoluțiune, s'a exmis comisiunea constătătoare din asesorii: Andrei Bârsan, dr. Lucian Borcia, Nicolae Ivan, Sergiu Medean, dr. Vasile Stan, Lazăr Triteanu și Arsenie Vlaicu.¹⁾

Comisiunea a prezentat proiectul de rezoluție în ședința consistoriului din 9/22 Noembrie 1917, care s'a primit cu unanimitate.²⁾

Comunicat acest decizie ministrului de culte și instrucțiune publică, precum și comisarului guvernial, acesta prin actul din 7 Decembrie 1917 Nr. 15/917, răspunde consistoriului că vor afla aplicare toate celelalte puncte afară de punctele 1, 9 și 10 din hotărârea Consistoriului, cari cuprind desiderate ce nu stau în legătură cu reorganizarea școlilor în chestiune.³⁾

Aceste hotărâri ale Consistoriului din 9/22 Noembrie 1917, au fost considerate în public ca acord încheiat cu statul.

În intervalul de timp din 6/19 Noembrie până la 9/22 Noembrie 1917 membrul comisiei Nicolae Ivan, din incredințarea și la îndemnul unor prieteni ai săi, a cercetat pe distinsul bărbat al bisericii și neamului nostru dr. Ioan Mișu, la locuința sa din Vinerea, lângă Orăștie, pentru a-i cere sfatul. Acesta, deși era asesor consistorial și a fost chemat la ședință telegrafic, n'a venit.⁴⁾

Păreră lui dr. Mișu a fost, ca să fie convocat sinodul arhidiecezan și apoi congresul național bisericesc. Emisul membru al comisiei N. Ivan, în ziua ședinții din 9/22 Noembrie 1917 desdedimineață, prezentându-se la arhiepiscopul-mitropolit, i-a descoperit vizita făcută asesorului dr. I. Mișu, la ceea ce mitropolitul s'a infuriat și în ton amenințător a zis: Toți aceia, cari umblați cu lucruri de acestea ajungeți în trei zile la Sopron.⁵⁾

¹⁾ Pag. 80.

²⁾ Pag. 87.

³⁾ Pag. 94 și 82-84.

⁴⁾ Pag. 89.

⁵⁾ Pag. 90.

Autorul broșurei, începe punctul 6 intitulat: „Propunerea pentru convocarea sinodului arhidiecezan” cu cuvintele: „Ca să fie complet”...¹⁾ Dar nu e complet, pentru că ocazional autorului acestei Monografii i-a comunicat, că asesorul N. Ivan, s'a dus mai întâi la comisarul guvernial și i-a comunicat că a fost la dr. I. Mișu, și că acesta i-ar fi răspuns: „Meg van irásban” (O am în scris), probabil din raportul vre-unui detectiv. Deci iacă rolul de duplicitate al asesorului N. Ivan, vicepreședinte al comitetului național.

Asesorul consistorial dr. Ioan Lupaș, cu motivarea între altele, că sinodul arhidiecezan în anul 1917 n'a fost convocat, în ședința consistoriului din 9/22 Noembrie 1917 a propus:

A se convoca de urgență sinodul arhidiecezan în sesiune ordinară pe anul 1917, spre a pertracta agendele incredințate competenței sale, și deosebi a se pronunța în merit, ca singura reprezentanță legală a arhidiecezei, asupra aranjamentului impus de guvern în cauza școlilor populare din plănuita graniță culturală²⁾, care propunere s'a dat referentului ordinar spre studiere și referare.

Asesorul referent N. Ivan, în ședința plenară ordinară a consistoriului din 4/17 Decembrie 1917 a propus că:

„Având în vedere, că timpul nu este oportun, sinodul să nu se convoace acum, ci să se aștepte sesiunea ordinară a sinodului din 1918”, de aceeași părere fiind și mitropolitul Mangra. Dar cu 7 contra 5 voturi s'a decis convocarea de urgență a sinodului în sesiune ordinară pe anul 1917.³⁾ Acest conclud însă în ședința extraordinară din 7/20 Decembrie 1917 s'a reasumat și s'a decis ca: cu considerare la împrejurările excepționale, sinodul arhidiecezan nu se convoacă în sesiune ordinară pe anul 1917 și nici în sesiune extraordinară.⁴⁾

Aceasta a fost situația școlilor primare confesionale din arhidieceză în așa numita „Zona Culturală” până la intrunirea sinodului arhidiecezan în sesiune ordinară la 29 Aprilie (12 Mai) 1918.

În șirul dispozițiilor agresive ale guvernului, luate sub titlul dreptului de „supremă inspecțiune”, a urmat numirea de

¹⁾ Pag. 89.

²⁾ Pag. 88.

³⁾ Pag. 92.

⁴⁾ Pag. 93.

comisari guverniali cu drept de asistare la ședințele sinoadelor eparhiale.

Eparhia Caransebeșului și-a luat refugiul la expedientul, că deputații nu s'au prezentat în numărul recerut, iar în eparhia Aradului la expedientul, că după deschidere sinodul s'a ajurnat.

La sinodul arhidiecezan comisarul guvernial baronul dr. Emil Horváth Petrichevichi, în ședința a doua din 30 Aprilie (13 Mai) 1919, a făcut o declarație în privința rolului și misiunii de a reprezenta pe ministrul cultelor și al instrucțiunii publice, în temeiul dreptului de „supremă inspecțiune a Regelui”. În ședința a treia din 2/15 Mai președintele arhiepiscop-mitropolit la această declarație a făcut un comunicat despre cele întreprinse în această chestiune, care comunicat s'a dat spre referare comisiei organizatoare, constatatoare din membrii: dr. Ilarion Pușcariu, dr. Eusebiu Roșca, Nicolae Ivan, Vasile Almășan, dr. Lucian Borcia, Nicolae Garoi, dr. Silviu Moldovan, dr. Aurel Vlad și Arsenie Vlaicu.

În aceeași zi la ora 4 d. m. s'a ținut ședința a patra și punându-se la ordinea zilei raportul comisiei organizatoare, prin referentul dr. A. Vlad, această comisiune prezintă propunerea:

I. Se ia cu plăcere act de pașii întreprinși de Excelența Sa mitropolitul întru susținerea neștirbită a drepturilor noastre autonome.

II. Sinodul remonstrează la Înaltul guvern în contra măsurilor luate de fostul ministru de culte Apponyi, prin scrisoarea sa cu data 7 Mai 1918 Nr. 4919 Pres., cerând revocarea acestei dispoziții. Remonstrația se face direct din sinod, și în caz că reprezentarea înaintată la guvern nu ar avea succesul dorit, afacerea se prezintă și Majestății Sale.

Această propunere s'a primit de sinod cu unanimitate de voturi.

Încât pentru executivă, în numele majorității comisiei, acelaș referent prezintă următoarea propunere:

„Până la sosirea răspunsului la reprezentare sinodul arhidiecezan se declară în permanență, însă își suspendează ședințele și autorizează pe Excelența Sa mitropolitul să convoace pe membrii sinodului când va afla momentul potrivit” etc.

Față de această propunere deputatul Arsenie Vlaicu, în numele minorității comisiei, face contrapropunerea:

„Ca și până la sosirea răspunsului la reprezentarea către guvern, respective către Majestatea Sa Regele, sinodul să-și continue lucrările în prezența comisarului guvernial” etc.

Această divergență în propunerile comisiei organizatoare era cunoscută în public, precum și aceea se știa, că propunerea majorității comisiei va întruni majoritatea voturilor în sinod. Fapt este însă, că președintele arhiepiscop a făcut pe nervosul și a cerut, ca votarea să se facă nominal și rezultatul a fost, că 36 deputați au votat pentru propunerea majorității și 12 pentru a minorității. Iar la declararea președintelui, că această hotărâre nu o va respecta, ci pretinde, ca ședințele sinodului să se continue imediat, cei 36 deputați au părăsit sinodul.

Așa și-a încheiat activitatea sinodul arhidiecezan sub conducerea lui V. Mangra, ca să fie continuată în 1919, sub conducerea lui dr. V. Saftu, care abstrăgând dela notele de clasificare morală de notorietate publică, ventilate în publicitate, la instalarea de arhiepiscop mitropolit l-a felicitat călduros pe urgisitul de Mangra¹⁾.

Interesul și demnitatea bisericii ar fi cerut, ca față de această dispoziție atât de agresivă a guvernului, toate trei eparhiile să fi urmat aceiaș procedură, și să nu-și fi luat refugiul la expediente, a căror consecințe, dacă nu urma înfrângerea statelor centrale și prăbușirea monarhiei Austro-Ungare, nu se puteau nici prevedea.

De interes ar fi să se poată constata — ceea ce se colporta — că exmiterea comisarilor guverniali la sinoadele eparhiale s'ar fi făcut la inițiativa și cu consensul arhiepiscopului-mitropolit V. Mangra, ceea ce — cum un farsor a fost în toată viața sa — nu este exclus. Poate și votarea pentru propunerea majorității din comisiune și a celor mai intimi ai săi, să fi fost o farsă, pentru inducerea în eroare a opiniei publice, și o tactică de duplicitate. Pentru că bunăoară raportul de intimitate al asesorului referent N. Ivan cu comisarul guvernial a rămas nealterat și după votarea în sinod și s'a menținut chiar și sub stăpânirea română. Deoarece asesorul N. Ivan când s'a plasat la Cluj cu consistorul, instituit pentru înființarea eparhiei Vadulni, Felea-cului și Clujului, pentru birourile consistorului n'a aflat de in-

¹⁾ Vezi pag. 45.

chiriat alt imobil, decât un apartament din casa fostului comisar guvernial.¹⁾ Probabil că președintele consistorului din Cluj nu ținea de sigură stăpânirea română.

Notar al ședinței sinodului arhidiecezan, în care s'a deliberat asupra acestei chestiuni, a fost deputatul, profesor seminarial dr. Pavel Roșca, nepot de frate al autorului acestei lucrări, care a fost și raportorul comisiei speciale, exmisă pentru această chestiune, și astfel cunoscând temeinic și amănunțele acestei chestiuni, asupra felului, cum a decurs acea ședință — i-am cerut și mi-a prezentat — următorul raport.

„O ședință istorică“.

(„Renașterea“ No. 21 Cluj 26 Mai 1935).

Rectificări de Dr. P. Roșca.

DI Ioan Papp, președinte la Curtea de Apel din Cluj, sub titlul „O ședință istorică, O mică reamintire“, publică un articol în numărul festiv al „Renașterei“, scos cu prilejul aniversării vârstei de 80 ani a P. S. S. Episcop Nicolae Ivan.

În acest articol, menit a releva „Curajul nedesmințit nici atunci al părintelui asesor Nicolae Ivan de a vota românește“, sunt unele inexactități, pe care eu, notarul acelei memorabile ședințe din 2/15 Mai 1918, mă simt dator, în interesul adevărului, a le rectifica.

I. DI I. Papp spune în aliniatul al III-lea al articolului său: „Pentru chestiunea școalelor, sinodul și-a ales o comisie specială, din care a făcut parte și subsemnatul și al cărei raportor fusese ales Dr. Aurel Vlad. În comisie se hotărâse respingerea propunerii guvernului și drept protest contra trimiterii comisariatului guvernial la sinod, disolvarea sinodului“.

DI Dr. Aurel Vlad nu a fost raportorul „comisiei speciale“, pe care sinodul și-a ales-o „pentru chestiunea școalelor“, ci a fost referentul comisiei organizatoare, care avea să refereze despre prezentarea la ședințele Sinodului a baronului dr. Emil Horváth Petrichevich, în calitate de comisariat guvernial (Protocolul Sinodului din 1918 ședința 4-a pagina 31).

În chestiunea școalelor din „Zona Culturală“ avea să-și prezinte raportul o comisiune specială constătătoare din depu-

¹⁾ Vezi pag. 109.

tații: Vasile Duma, Iosif Morar, Jovian Mureșan, Dr. Ioan Stroia, Vasile Almășan, Dr. N. Bălan, Gheorghe Chelariu, Dr. Silviu Moldovan, Dr. Ioan Papp, Dr. Dumitru Popp, Dr. Aurel Vlad și Dr. Pavel Roșca (Concl. sin. No. 18 din 1918), al cărei referent am fost eu. Raportul acestei comisii s'a prezentat sinodului abia în sesiunea din 1919, deoarece sinodul din 1918, prin hotărârea No. 45, în semn de protest împotriva prezenței la ședințe a comisariatului guvernial, înzestrat cu drepturi prezidiale, și-a suspendat ședințele, autorizând pe mitropolitul să convoace pe membrii sinodului, când va afla momentul potrivit. Acest moment potrivit a sosit abia la 1919, după prăbușirea monarhiei Austro-Ungare.

II. DI I. Papp spune în aliniatul 5: „La venirea noastră la ședință, în curtea școlii staționa o companie de război de honvezi unguri, sub comanda unui căpitan, cu armele așezate în piramidă; pe scara din curte până sus la etaj, pe fiecare treaptă și în holul sălii plin de jandarmi unguri cu baionetă pe armă; iar în sală mai mulți detectivi de cât deputați, și la masa de raportor, în spatele lui Aurel Vlad, un comisariat, șeful detectivilor“.

Compania de honvenzi, jandarmii și detectivii, la ora 4 p. m. când s'a deschis ședința sinodului, nu se aflau în localul Școlii Centrale, unde s'a ținut ședința, ci erau staționați în curtea palatului prefecturii județului, pentru a fi, la nevoie, la dispoziția comisariatului guvernial. Ei și-au făcut intrarea în curtea școlii, pe scări și în hol abia în cursul expunerilor dlui Aurel Vlad, ca referent al comisiei organizatoare, când după cuvintele comisariatului: „Il fac atent pe orator, că dacă mai continuă în tonul acesta, agitând în contra guvernului și a statului maghiar, îi voiu deirage cuvântul“, comisariatul a dat ordin secretarului său: „Gondoskodjék karhatalomról“, să se îngrijească de forță brahială“. Intrarea în sala de ședință a unui grup de 12 detectivi înarmați, s'a produs în momentul, când dl Aurel Vlad, continuându-și raportul, comisariatul se ridică din nou și enunță: „Procesul verbal până la acest punct îl declar de încheiat și sinodul îl disolv“. La intrarea detectivilor și la apariția baionetelor jandarmilor la ușă s'a produs o scurtă pauză de tăcere, după care raportorul continuă a-și citi propunerea, având la spate un detectiv și vis-à-vis în față pe comisariatul, care a rămas stând în picioare, fulgerându-l cu privirea pe raportor. După terminarea raportului și propunerilor dlui Aurel Vlad, făcute în numele ma-jo-

rității comisiei organizatoare și după citirea propunerii minorității comisiei organizatoare de către deputatul *Arsenie Vlaicu*, de a se continua ședințele în prezența comisarului, la propunerea președintelui sinodului se procedează la votare nominală, întrunind propunerea dlui Vlad 36, iar ceilalți 12 voturi.¹⁾

Când președintele enunță, că această hotărâre nu o va executa, au părăsit ședința cei 36 de deputați, la ora 4.40 minute, „tre-când” — cum se spune în protocolul sinodului — sfidători printre rândurile de jandarmi, polițiști și honvezi, cari priveau nedumeriți la cele ce se petrec.

Intre cei 36 deputați se găsea de fapt și Dl asesor *Nicolae Ivan*, „singurul dintre asesorii referenți ai Consistorului”.

Este acest gest al dlui asesor *N. Ivan*, o convertire de ultima clipă, a unui om, care în chestiunea importantă a „Zonei Culturale”, tot timpul până aci, a avut un rol care de loc nu-i poate servi spre laudă. Văzut acest gest prin prizma antecedentelor, nici decât nu poate fi privit ca un act de eroism, ci ca o tardivă revenire la calea datoriei a unui om, care a păcătuit din greu împotriva intereselor noastre culturale și naționale, chiar în chestiunea „Zonei Culturale”. Așa a și fost calificat acest gest de către opinia publică de atunci.

Infățișez pe scurt atitudinea dlui asesor *N. Ivan* în chestia „Zonei Culturale”.

Comisarul trimis de guvernul maghiar la Sibiu, baronul dr. *Emil Horváth Petrichevich*, ia contact cu mai mulți membri ai consistorului. Asesorul *N. Ivan* îl invită la o cină copioasă (Vezi seria celor 4 foițe din „Gazeta Poporului” sub titlul: „Din Basarabia rusească”, scrisă de redactorii gazetei, dr. *N. Bălan*, dr. *I. Broșu* și dr. *S. Dragomir*). Oamenii de încredere ai baronului au devenit asesorii: *Arsenie Vlaicu*, *N. Ivan* și *Lazăr Triteanu* (Vezi „Gazeta Poporului” Nr. 19 din 11 Mai 1919, articolul: „Lupta pentru „Zona Culturală”).

În ședința consistorului din 9/22 Noiembrie asesorul *Ivan* a stărui pentru votarea cu unanimitate a rezoluției, pe care toată lumea românească o considera ca un acord cu guvernul, prin care s'au vândut școlile noastre din județele mărginașe cu România.

¹⁾ Cine a suprimat publicarea numelui și a deputaților *Lazăr Triteanu* și *Petru Muntean* în numărul festiv al revistei „Renașterea?”.

Pe urmă acestei hotărâri, pe care — fără a fi desmințiți din partea consistorului — oamenii guvernului o prezentau ca „acord”, aceștia s'au năpustit asupra satelor românești, o biată turmă fără păstori, (învățătorii parte erau înrolați la oaste, parte au fost ademiniți cu mijloace similare, celor aplicate față de consistor, preoții mai conștienți de datoria lor erau internați, iar Consistorul a fost ca neexistent în timpul dela Noiembrie 1917 până la Mai 1918), semănând multă amărăciune, dar stărnind și multe momente de demnitate și înălțare din partea bătrânilor și a femeilor dela sate, cari sfidând orice primejdie, au apărut școala românească.

În sinodul din 1919 (ședința din 1 Mai) ca referent al comisiei speciale, emisă pentru studiarea actelor despre „Zona Culturală” am făcut sinodului o largă expunere, care se încheie cu următorul proiect de rezoluțiune, aprobat cu unanimitatea voturilor:

„Având în vedere, că Consistorul arhidiecezan a depășit limita sferei sale de competență prin intrarea în tratative cu guvernul maghiar, respective cu trimisul acestuia în chestia înființării „Zonei Culturale”;

Având în vedere, că prin rezoluția consistorului plenar, votată cu unanimitate la 9/22 Noiembrie 1917, s'a produs impresia unui acord cu guvernul maghiar, prin care în schimbul unor problematice avantaje materiale, se cedează statului spre închiriere sau răscumpărare edificiile școlare și învățătorii de pe teritoriul vast al plănutei granițe culturale, într'un timp când școlile din celelalte ținuturi în mare parte nu puteau funcționa, în lipsă de învățători;

Având în vedere, că accentuarea în rezoluțiunea amintită a dreptului de a mai susține din puterile proprii școli confesionale în zona graniței culturale este un simplu act de amăgire și sinamăgire;

Având în vedere, că majoritatea membrilor din consistor au împiedecat intenționat transpunerea din bună vreme a cauzei spre deliberare sinodului, ca for reprezentativ și singur competent;

Având în vedere, că cu toate că Consistorul arhidiecezan avea cunoștință despre teroarea ce o desvoltau organele guvernului față de comitetele și sinoadele parohiale, provocându-se la acordul încheiat cu consistorul, în mod vădit intenționat a întrelăsat timp aproape de 5 luni de a da îndrumări precise în scris, pentru atitudinea ce să observe organele sale subalterne și nu au desmințit multă vreme existența unui asemenea acord, prin ceiace a expus pe credincioși la nespuse de multe șicane, amenințări și torturi sufletești;

Având în vedere, că cu ocazia sinodului din anul trecut o bună parte dintre membrii consistorului arhidiecezan au dorit să decidă soarta școlilor noastre din „Zona Culturală”, sub presiunea baionetelor, suferind de fapt în același timp și ne mai pomenita jignire a autonomiei bisericești, prin recunoașterea prezenței la ședințele sinodului a unui comisar guvernului, inzestrat cu drepturi prezidiale;

Având în vedere, că prin atitudinea sa consistorul arhidiecezan și-a subminat încrederea credincioșilor, comisiunea după o chibzuire îndelungată și ținând seamă de toate împrejurările, face următoarele propuneri:

1. Sinodul reprobă cu toată hotărârea atitudinea membrilor organului său executiv manifestată în chestia „Zonei Culturale”.
2. Sinodul ridică acuză împotriva tuturor membrilor consistorului arhidiecezan, cari au luat parte la aducerea hotărârilor în această chestie și cere dela P. V. Consistor mitropolitan a introduce de urgență cercetare disciplinară împotriva lor.
3. Sinodul ridică acuză împotriva acelor membri ai Consistorului, cari au făcut actul No. 775 din 1918, cu abatere dela hotărârea Consistorului mitropolitan și pretinde cercetare disciplinară contra lor.
4. Sinodul exmte în acest scop o comisiune constătătoare din deputații Dr. V. Saftu, Dr. V. Moldovan și Dr. Gh. Dubleş, care să anchezeze și să susțină acuza.
5. Neținând sinodul for judecătorească se intervine la P. V. Consistor mitropolitan ca să delege drept judecător în cauză pe vreunul din Consistoarele sufragane, spre a se putea stabili vinovăția sau nevinovăția diferiților membri ai consistorului arhidiecezan, amăsura faptelor lor.” (Vezi concluzul Sinodului arhidiecezan Nr. 159 din 1919 și Gazeta Poporului din 11 Mai 1919).

După raportor a luat cuvântul între alții și dl asesor N. Ivan, arătând motivele cari l-au îndemnat să ia acea ținută sovăitoare în cursul pertractărilor avute cu comisarul baronul Dr. Emil Horváth Petrichevich, și anume frica de internare, invinovățind împrejurările grele prin care a trecut neamul românesc pe timpurile acelea (Gazeta Poporului No. 19, pag. 4-a 1919)..... Spune, că cina aceia i-a oferit-o mai înainte de a fi știut limpede că ce scopuri ascunse ar avea comisarul guvernial, care a fost apoi călăul școlilor românești (răsete). La urmă citi o declarațiune în numele mai multor

asesori, în care se scotea la iveală bunacredință de care au fost conduși în acțiunile lor. (Acelaș număr din Gazeta Poporului).

Față de incercarea asesorului N. Ivan, de a-și formula un titlu de glorie pentru votul celor 36 din Sinodul dela 1918, las să urmăze reportajul „Gazetei Poporului” No. 20 din 18 Mai 1919 pag. 4-a. „În sfârșit i se mai dă cuvântul încă odată prof. Dr. P. Roșca, care vorbise în numele comisiunii și propusese punerea sub acuzare a consistorului. pentru ca să se poată apăra de unele învinuiri ce i-lea adus asesorul N. Ivan. În cuvântul său de apărare asesorul N. Ivan, s'a lăudat adecă cu multă trufie, că el ar fi fost acela care la sinodul din 1918 a îndemnat pe cei 35 de deputați să părăsească sala de ședință, pentru ca să nu-i dea prilej baronului Horváth, să se amestece în afacerile noastre bisericești. Deputatul Dr. P. Roșca, după ce-și întărește din nou părerea sale arătate în cuvântarea ținută în afacerea „Zonei Culturale”, continuă în felul următor:

Părintele asesor N. Ivan, se vede că suferă de auto-sugestie. Inchipuindu-și mereu, că dânsul a fost acela care i-a sfătuit pe deputați să iasă din ședință, dela un timp socotește că aceasta este de fapt așa. Dar spre părerea mea de rău lucrul acesta nu este altceva decât o amăgire de sine. Iată cum s'a întâmplat: Îți aduci aminte, părinte asesor, de clipa aceia când, inaintea sfântului altar, ți-am spus care este planul nostru al deputaților mai tineri, de a intrerupe sinodul și de a face protest la guvern contra trimiterii comisarului? Ți-aduci aminte ce ai răspuns? Ai spus: Doamne ferește! Această nu o fac odată cu capul. Nu vreau să ajung la Sopron.!) Și ai făcut propunerea să continuăm ședința și să ne facem așa ca și când nici nu l-am vedea pe baronul Horváth Petrichevich.

Asesorul N. Ivan intrerupând: „Așei! Așei!” Deputatul P. Roșca: Țin să se constate lucrul acesta în interesul adevărului, E drept că la urmă asesorul Ivan s'a înșiruit și dânsul în ceata acelor, cari au făcut protestul, dar n'a fost nicidecum între aceia cari l-au pus la cale și față de cari avea la început toată rezerva. Imi păstrez deci părerea arătată în propunerile mele și cer cu toată hotărârea, ca întreg Consistorul să fie tras în cercetare disciplinară pentru vinovăția sa.

1) Locul de internare a Românilor pe timpul războiului.

Punându-se la vot propunerile comisiei școlare s'a hotărât cu toate voturile ca întreg Consistorul să fie pus sub acuzare și tras în cercetare disciplinară".¹⁾

„Gazeta Poporului” termină reportajul cu următoarele cuvinte: „Consistorul a greșit înaintea lui Dumnezeu și înaintea poporului, iar adevărații vinovați să-și primească pedeapsa. Și vinovații aceștia, precum am spus și în numărul trecut sunt asesorii: N. Ivan,²⁾ L. Triteanu,³⁾ și A. Vlaicu. („Gazeta Poporului” No. 20 din 18 Mai 1919).

¹⁾ Notă. Procesele verbale ale ședințelor sinodului au fost tipărite numai în anul 1922 și au fost date publicității abia la 1924, într'un volum cu procesele verbale ale ședințelor sinoadelor din anii 1919, 1920, 1921 și 1922, aceste tipărite în anul 1924, după cum se indică pe coperta volumului.

Textul procesului verbal al memorabilei ședințe a IV-a, ținută la 2/15 Mai 1918 este tipărit exact cum a fost compus de notarul ședinței.

Înainte de distribuirea volumului acestor procese verbale însă din textul ședinței a III-a a sinodului din 1918, paginile 23—28 și la „Anexele” acestui sinod paginile 310—314 și 317—318, probabil la ordinul I. P. S. arhiepiscop-mitropolit dr. Nicolae Bălan, au fost suprimate, rupându-se foile. Concluzul sinodului arhidiecezan No. 84 din 1878 punctele 2 și 3.

Exemplarele complete sunt foarte rari.

²⁾ Recompensat prin exmiterea după două luni de către acelaș sinod ca președinte al înființatului consistor la Cluj, și apoi ales de episcop în ctitoria lui Ștefan cel Mare, despre cecece mai în special la titlul episcopia Vadului, Feleacului și Clujului.

³⁾ Recompensat prin alegerea de episcop al eparhiei Romanului, onorându-l cu participarea la instalare:

1. Arhiepiscopul-mitropolit, dr. Nicolae Bălan.
  2. Asesorii consistoriali: Virgil Nistor, dr. George Proca, dr. Ioan Stroia și Matei Voileanu.
  3. Profesorul seminarial dr. Aurel Crăciunescu.
  4. Protopopii: Nicolae Borzea, Ioan Căndea, Ioan Hamsea, Constantin Moldovan, Iovian Mureșan, Ștefan Rusu și Emilian Stoica.
  5. Preoții: Adam Basarab, Ioan Dăian, Ioan Dăncilă, Ioan Manta, Ioan Morar, Ștefan Morar, Tit Morar și Romul Pop.
  6. Mireni: dr. Iosif Blaga, Anastasiu Boiu, dr. Eugen Piso și dr. Nicolae Vecerdea. („Telegraful Român” No. 45 din 1923).
- Iar în sinodul arhidiecezan în ședința din 4/17 Aprilie 1923, prin concluzul Nr. 17 pct. 3 între altele i-se exprimă asesorului L. Triteanu, ales de episcop „mulțumire pentru serviciile pe cari le-a făcut bisericii și instituțiilor ei”.

Acesta este adevărul.

Este firesc, ca cu ocaziuni ca aceea, care a prilejuit seria de articole elogioase, să i-se înfățișeze sărbătoritului trecutul cât mai bogat în merite. Totuși meritele enumerate trebuiesc să fie reale și deaceea era prudent, să nu fie căutate în timpul turbure și de mare ispită a anilor 1916—1918, când dl asesor și vicepreședinte al Comitetului partidului național N. Ivan a suferit grave eclipse de conștiință și de demnitate națională”.

Cluj, 10 August 1935.

Prof. Dr. Pavel Roșca.

Drept ilustrare a nivelului decăzut manifestat în deliberrările acestui sinod, prezidat de dr. V. Saftu — octroat ca președinte prin invocarea suveranității sinodului, și cu nerespectarea normelor în vigoare,¹⁾ reproduc și în cadrul acestei lucrări cum este eternizat următorul incident în foaia politică culturală „Gazeta Poporului”²⁾.

„Pe când istorisea asesorul Nicolae Ivan cu reticențe și cu schimonosirea adevărului amănuntele hazlii ale cinei date — în locuința sa în onoarea baronului dr. Emil Horvâth Petrichevich, s'a întâmplat următorul incident. Indispus de prezența reprezentantului „Gazetei Poporului”, care lua note și zâmbea, aducându-si aminte de păstravii ce s'au mâncat la masa asesorului N. Ivan, acesta extrem de iritat s'a adresat dănsului cu următoarele cuvinte: Poți să răzi și să-ți bați joc, Dta nu ești membru în sinod și nu ai dreptul să faci nici o observare. Reprezentantul gazetei îi replică: N'am făcut nici o observare. Atunci se scoală dr. Ioan Stroia³⁾, protopopul Sibiului, ginerele

¹⁾ Vezi concluzele sinodale Nr. 15 și 17 din 1919.

²⁾ Nr. 19 din 1919.

³⁾ Notă. Sub guvernarea consiliului dirigent, ca protopop al tractului Sibiului, și-a cumulat și postul de revizor școlar, fiind numit de Vasile Goldiș șeful resortului de culte și instrucțiune publică, prin actul Nr. 439/919 din 19 Ianuarie 1919 de revizor școlar al județului Sibiu. În această calitate a funcționat din 1 Februarie st. v. 1919 până la 31 Mai 1923. Ajungând în colizie cu îndatoririle sale de funcționar al bisericii, în care calitate ar fi fost dator să lupte alături de autoritatea bisericească pentru susținerea școlilor confesionale, dar dela această îndatorire l-a reținut funcțiunea de revizor școlar, în virtutea căreia s'a simțit obligat a-și da concursul la suprimarea șco-

asesorului Ivan, vociferând infuriat și aparându-și socrul: „Ai vorbit, Te-am văzut eu”. Imputernicitul „Gazetei” îi răspunde: „Nu este adevărat n'am zis nimica”.

Atunci protopopul afirmă din nou: „Ai zis, Ai vorbit”. După cuvintele acestea reprezentantul presei în culmea indignării și provocându-se la martori îi răspunde: „Nu-i adevărat. Minți. Minți în mod ordinar”.

În momentul acela asesorul N. Ivan începu să strige din răspuțeri: „Ieși afară din sinod. Dă-l afară, Ilie” (Nota red. Ilie este servitorul consistorului). Trimisul „Gazetei Poporului”¹⁾ adânc jignit de această ținută brutală a acelor doi deputați, a părăsit demonstrativ sala de ședință” etc.

Tot în sesiunea sinodului arhidiecezan din anul 1919 s'a sulevat și chestiunea sancționării celor 12 deputați, cari în ședința a patra a sinodului din 2/15 Mai 1918, au votat pentru propunerea minorității din comisiunea organizatoare, și cari în ziua următoare 3/16 Mai 1918 s'au prezentat la ședință, și, cu excepția lui Sergiu Medean, au semnat actul de cuprinsul: „Președintele sinodului, constatând că deputații nu sunt prezenți în număr recerut, declară, că deoarece ședința a fost anunțată în ordine și pe lângă aceea pe deputați i-a chemat și în scris la ședință, pe cei absenți fără concediu, — 36 deputați — îi consideră că și-au depus mandatul, și că va lua ulterioare dispoziții în afacere” etc.

Comisia organizatoare — nu comisia specială — prin referentul dr. Valeriu Moldovan a propus:

lilor confesionale, prin aplicarea procedurii statificării pe loc și rechiziționarea edificiilor acestor școli, pentru a adăposti școlile de stat, ce se aflau în curs de organizare.

Stăruințele conducerii bisericii pentru susținerea școlilor sale confesionale sunt făcute evidente în deosebite rapoarte către sinod a consistorului arhidiecezan din: 8/21 Aprilie 1921 Nr. 3243/920 și din 26 Martie 1922. Nr. 2600 (Concluze sinodale: Nr. 48 din 1920; 63 din 1921 și 53 din 1924), precum și în concluzele congresului național bisericesc.

Această atitudine sovăitoare față de interesele bisericii, nu l-a împiedecat, ca în ședința sinodului arhidiecezan din 6/19 Aprilie 1923, să fie ales asesor consistorial referent și mai apoi — rămânând văduv — să fie numit episcop al armatei la 1925.

¹⁾ Dr. Ioan Broșu, catihet la liceul de stat din Sibiu.

„Încât pentru deputații, cari parte l-au ajutat și prin aderența lor l-au încurajat la săvârșirea acestor acte, parte le-au sancționat direct prin propria lor iscălitură, sinodul își exprimă cele mai adânci regrete, infierându-se fapta cu toată forța ce o dă conștiința senină de a fi apărât ordinea morală, suveranitatea sinodului și sfințenia constituțiunii bisericii noastre, față de atacurile unor unelte al unui cap bisericesc inconștient și criminal”¹⁾.

Această propunere deasemenea s'a primit cu unanimitate, și tot fără vre'o consecvență de discalificare pentru cei timbrați. Dovadă și în această privință, concluzul sinodului arhidiecezan din 1923 Nr. 17, pct. 3 provocat la alt loc deci tot un fel de: „Parturiunt montes”, sub egida devalvată a autorității bisericești.

Insemnarea dlui profesor N. Iorga în „Memorii” Vol. II. Pagina 310 la 9—11 Ianuarie 1920, unde între altele se indică:

„Bătrânul Ilarion Pușcariu, care îl înlocuiește pe Roșca, compromis cu Mangra și invizibil, dă o masă întinsă” etc., este exclusiv subiectivă.

Nu-mi pot da seama de nici un fel de „compromitere cu Mangra” și „invizibilitatea” nu mi-am impus-o ca o consecvență a unei asemenea compromiteri, ci din motive de ordin etic și de demnitate personală, cari de o potrivă au fost pe nedrept lezate.

VI.

Unificarea organizării bisericești.

Alipirea la patria mamă a provinciilor robite de stăpâniri străine, a avut ca urmare naturală și unificarea diferitelor organizări bisericești.

Acum era dată ocaziunea, ca pe baza practicei din trecut, cu delăturarea scăderilor constatate, sub scutul statului național, această instituțiune divină, să-și însușească o organizare pe veacuri înainte, ca și mai mult ca în trecut, să poată corespunde misiunii sale sublime ca factor cultural, prin propagarea învățăturilor morale creștine.

¹⁾ Concluz sin. Nr. 155 din 1919.

Din inițiativa mitropolitului Pimen al Moldovei și Sucevei, ca locțiitor al mitropolitului primat, ca președinte al sfântului sinod, în înțelegere cu ministrul de culte C. Angelescu, în 12/25 Iunie 1919 a avut loc la Sinaia o consfătuire cu frunțași de a-i bisericilor din provinciile alipite și din vechiul regat, clerici și mireni ¹⁾.

Organizarea cea mai sistematică canonică, corespunzătoare și exigențelor de evoluție națională de nuanță democratică, recunoscându-se drept de ingerință în afacerile culturale și economice și elementului mirean, a avut-o mitropolia Ardealului. Astfel se explică, că în această consfătuire, ca punct de mănecare — între altele — s'a decretat, că: În lucrarea de organizare bisericească pe baze canonice și autonome din punct de vedere reprezentativ, administrativ, legislativ și judecătoresc, se va lua ca punct de plecare pentru debateri „Statutul organic” al mitropoliei ortodoxe române din Transilvania.

Deoarece, după cum fac evident la titlul: „Statutul organic, în congresul din 1868 proiectul mitropolitului Șaguna, contrar vederilor sale, a suferit schimbări fundamentale, împărtășesc reflexiunile profesorului I. Matei în opul citat „Contribuțiuni” etc. pag. 256—263, că numirea de „Statutul Șagunian”, care circulă astăzi, e nebazată, deoarece se ignorează mai multe și esențiale vederi din proiectul lui Șaguna, precum și împrejurările în cari a luat naștere „Statutul organic”.

Nu numai în Vechiul Regat, dar și în provinciile alipite, conducerea bisericilor se afla în stare excepțională, pentru că și în Ardeal scaunul mitropolitan era vacant.

În Bucovina mitropolitul Vladimir Repta se afla în gradul ultim al infirmității senile, iar conducerea bisericii din Basarabia, prin delegație, o îndeplinea episcopul eparhiei Hușilor.

Episcopul dr. Miron Cristea al eparhiei Caransebeșului, observând, că alegerea dânsului de mitropolit al Ardealului este problematică, și după referințele din Vechiul Regat, fiind scaunul de mitropolit primat vacant, în vederea completării acestuia și-a dat seama, că nu este exclus să se reflecteze la o combinare pentru alegerea unui ardelean. Cum episcopul Ioan Papp al eparhiei Arăduului, locotenentul de mitropolit, era de o calitate intelectuală inferioară, cu ignorarea dispozițiunii din

¹⁾ „Telegraful Român” Nr. 61 din 1919.

„Statutul organic” ¹⁾, sub egida sinodului episcopesc, compus din cei doi episcopi, în mod necompetent, în ședința din 23 Aprilie 1919 sub Nr. 65, a ticluit o hotărâre, între altele enunțând:

„Episcopatul nostru roagă cu adâncă smerenie pe Preasfințitul sinod episcopesc central din București, să primească cu frățescă dragoste pe episcopii mitropoliei noastre în sânul membrilor sinodului episcopesc, statorind împreună locul șederii lor după ordinea canonică” ²⁾.

Mitropolitul Pimen, întru executarea hotărârii consfătuirii dela Sinaia, prin adresa Nr. 2498 din 16 August 1919, trimisă tuturor consistoriilor eparhiale, a solicitat facerea propunerilor de modificare a statutului organic.

Consistorul mitropolitan al mitropoliei Ardealului a aflat de necorespunzătoare această modalitate, și în ședința din 4/17 Noemvrie 1919 a emis o comisiune constătătoare, pe lângă cei doi episcopi, din 9 membrii, care avea să stabilească mai întâi principiile autonomiei bisericești, și asupra referatului comisiunii urmând a se pronunța congresul național bisericesc, ca cea mai înaltă corporațiune legislativă a mitropoliei ³⁾.

Congresul național bisericesc ordinar al mitropoliei Ardealului a fost convocat pe ziua de 15/28 Decemvrie 1919, iar cel electoral pentru alegerea de arhiepiscop-mitropolit continuativ pe 20 Decemvrie 1919 (2 Ianuarie 1920), dar ministrul de culte Ioan Borcea, pe cale telegrafică: „Din motive de ordin superior ⁴⁾, atât ținerea congresului ordinar, cât și a celui electoral a amânat-o” ⁵⁾.

În 16/29 Decemvrie 1919 s'a votat de parlament unirea politică a provinciilor realipite, și în ședința extraordinară a sfân-

¹⁾ § 145. „Congresul național bisericesc este reprezentanța întregii provincii mitropolitane a Românilor de religiunea greco-orientală din Ungaria și Transilvania”.

²⁾ Raportul consistorului mitropolitan în chestiunea unificării organizației bisericești Nr. 208/1919 M. din 4/17 Noembrie 1919 către congresul național bisericesc.

Protocolul congresului, național bisericesc ordinar al mitropoliei Românilor ortodoxi din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș. Pag. 115.

³⁾ Nota 2, Pag. 117.

⁴⁾ „Gazeta Poporului” Nr. 1 din 11 Ianuarie 1920.

⁵⁾ Sub stăpânirea ungurească atare dispoziție ar fi format grevamea pentru ingerință cu volnicie.

Vezi pagina 69.

tului Sinod din 17/30 Decembrie 1919, la care au participat și ierarhii nouilor teritorii, aceștia au făcut următoarea „Declarație“:

„Unirea politică efaptuită între toate provinciile națiunii române să se extindă și asupra sfinței noastre biserici strămoșești, așa că biserica ortodoxă a Basarabiei, Bucovinei Ardealului, Banatului, Crișanei și a părților ungurene, să alcătuiască o singură biserică autocefală ortodoxă națională română, a cărei autoritate supremă este „Sfântul Sinod“ al bisericii ortodoxe autocefale a României întregite“.

Pe baza acestei declarațiuni, în 18/31 Decembrie 1919, „Marele Colegiu“ a ales ca mitropolit primat pe episcopul dr. Miron Cristea din Caransebeș, dar nu s'a ținut seamă de această declarație de unificare la alegerea de mitropolit, episcopi și arhieriei în mitropolia Ardealului, iar în Basarabia s'a făcut alegerea de arhiepiscop de o adunare locală.

Ca și ierarhii din provinciile desrobite prin declarația unilaterală de unire, făcută în ședința Sfântului Sinod, tot în mod unilateral, ministrul de culte Ioan Borcea a prezentat senatului un proiect de unificare, constător din 2 articole, *srijinit și de mitropolitul primat dr. Miron Cristea*, fost episcop al eparhiei Caransebeșului, și de *dr. Aurel Vlad*, matador în afacerile bisericești din mitropolia Ardealului, care, statutul organic l-a caracterizat de lege ungurească. Iar senatorul dr. Gheorghe Popovici, protopopul circumscripției Lugojului, care a prezentat un amendament semnat de mai mulți preoți senatori, împreună cu aceștia a fost apostrofat cu caracterizarea: „Să nu vorbească dnii, cari au subscris amendamentul propus, cari cei mai mulți au votat pentru alegerea lui Mangra“.

Proiectul de lege prin care se modifică articolele 10 și 19 din legea sinodală, în ședința din 5 Februarie 1920, prin aclamațiune s'a primit cu unanimitate de voturi și s'a publicat în „Monitorul Oficial“ din 10 Februarie 1920 Nr. 23¹⁾.

Acest proiect a provocat resens foarte pronunțat în Ardeal, și s'a manifestat și în publicitate.

Astfel în „Gazeta Poporului“²⁾ între altele s'a accentuat: „Intr'un moment s'a pus la cale alegerea mitropolitului primat la București, și fiindcă I. P. S. S. dr. Miron E. Cristea era episcop în Mitropolia noastră, și după vechea lege sino-

¹⁾ „Telegraful Român“ Nr. 13 din 1920.

²⁾ Nr. 1 din 11 Ianuarie n. 1920.

dală nu putea fi ales la București, de aceea trebuia proclamată mai întâi unirea bisericească.

Astfel s'a improvisat repede o ședință a sfântului sinod în ziua precedentă alegerii, s'a proclamat printr'o simplă declarație a celor doi arhieriei ai noștri unirea, apoi s'au dat la gazetă câteva șire, despre ceea ce s'a făcut, iar a doua zi *„Marele Colegiu“* a ales pe noul mitropolit primat“.

Ales episcopul dr. Miron Cristea de mitropolit primat, congresul mitropoliei Ardealului, a fost convocat din nou, cel ordinar pe 9/22 Februarie, iar cel electoral continuativ pe 14/27 Februarie 1920.

În congresul ordinar referitor la unificarea organizării bisericești, prin concluzul Nr. 61 din 12/25 Februarie, cu fraze bombastice între altele s'a decis: „Toate instituțiunile noastre bisericești și culturale, începând dela parohie până inclusiv sinodul episcopesc¹⁾ al provinciei noastre mitropolitane, au să funcționeze netulburate până la deplina unificare a bisericii.“

Arhieriei noștri intrând în sfântul sinod al bisericii din România întregită, vor exercita acolo acele funcții, cari nu ating constituția bisericii noastre și prin cari s'ar promova unificarea bisericească în înțelesul principiilor depuse în statutul organic“.²⁾

În ziua următoare, în 13/26 Februarie 1920 prin concluzul Nr. 65, deasemenea prin fraze bombastice între altele s'a decis:

„Congresul protestează contra oricărei știrbiri aduse autonomiei noastre bisericești prin proiecte de legi, la a căror pregătire organele legale ale mitropoliei noastre nu au fost consultate, și deci asupra cărora nici n'au avut posibilitatea a se pronunța etc...“

Orice angajament luat în numele mitropoliei noastre de factori nechemați și neîndreptățiți îl considerăm de nul și neavenit“.

Abandonându-se proiectul de unificare votat de sinod, s'a revenit la continuarea lucrărilor inițiate de unificare, cu exmiși de ai bisericilor din provinciile alipite și a bisericii din vechiul

¹⁾ Care prin declarația celor doi episcopi în ședința sfântului sinod din 17/30 Decembrie 1919 s'a desființat.

²⁾ „Wasch mir den Pelz, und mach mich nicht nass“ Investirea arhiepiscopului-mitropolit și al episcopilor aleși, s'a făcut după practica bisericii din vechiul Regat etc.

Regat, și la 13 Iunie 1920, luând conducerea ministerului de culte dl Octavian Goga, la 5/18 Septembrie 1920 s'a ținut prima consultare, și pentru pregătirea unui proiect de organizare s'a exmis o comisiune mai restrânsă.¹⁾

În decurs de 6 ani, după mai multe peripeții și discuțiuni — nu fără animozități și încordări — în acest interval la ministerul cultelor succedându-se patru miniștrii, — s'a votat și de corpurile legislative și s'a publicat în „Monitorul Oficial”²⁾ „Legea și statutul pentru organizarea bisericii ortodoxe române”, sancționată prin Înaltul decret regal Nr. 1402 din 4 Mai 1925, care a avut darul de a nemuțumi credincioșii din vechiul Regat și din provinciile alipite, iar în mitropolia Ardealului, contra acestei legi aproape în întregime³⁾ s'a susținut statutul organic, doar cu unele neesențiale modificări, ca: numirea de sinod, termen specific bisericesc, adânc încetățenit în practica bisericii, s'a substituit cu numirea democratică „Adunare”; numirile de comitet și consistor au fost substituite cu numirea de „Consiliu”; numirea de asesori cu numirea de „Consilieri” și altele, fără vre-o importanță deosebită.

Nemulțumirilor li s'a dat expresiune repetit mai ales prin întrunirile persoanelor clericale și prin jurnalistică, și dovădindu-se în aplicarea legii scăderi și inconveniente, modificarea legii și a statutului s'a inițiat și din partea consiliului central, prin propuneri concrete, făcute congresului național bisericesc.

În cadrul acestei lucrări nu mă extind la sulevarea scăderilor legii și statutului, mult-puțin notorice, făcute evidente și în publicitate. Dar deoarece dl profesor dr. Nicolae Popovici dela Academia teologică din Arad, cu titlul: „Opinii asupra proiectului de modificare a legii și statutului pentru organizarea bisericii ortodoxe române”, în o serie de articole publicate în „Revista Teologică”,⁴⁾ revine asupra modificărilor contemplate de consiliul central, precum și asupra modificărilor contemplate de dl profesor dr. Valeriu Șesan dela facultatea teologică din Cernăuți, publicate în o serie de articole în revista „Candela”,⁵⁾

¹⁾ „Dacia Traiană” Nr. 168 din 29 Septembrie 1920.

²⁾ Nr. 97 din 6 Mai 1925.

³⁾ Concl. Congr. mitropoliei Ardealului Nr. 47 din 1927.

⁴⁾ Nr. 7—12 din 1936.

⁵⁾ Nr. 1—12 din 1935.

în cadrul acestei lucrări mă refer numai la modificările mai esențiale propuse, și din motivul de a ilustra, că în bună parte sunt identice cu suprimările din proiectul mitropolitului Șaguna, făcute de congresul din 1868.

Fac deci evidente modificările grupate, după cum sunt propuse de:

I. Consiliul Central:

1. Reducerea numărului membrilor adunărilor eparhiale și congresului național bisericesc.

2. Alegerea deputaților eparhiali să se facă de reprezentanții consiliilor parohiale, iar nu de toți credincioșii prin vot universal.

Deci alegere indirectă, cum a contemplat mitropolitul Șaguna, și după cum se face alegerea și acum a deputaților congresului național bisericesc.

3. Aplicarea principiului ierarhic la toate organele executive.

4. Reducerea instanțelor de disciplinare la 2, în loc de 3, și recrutarea personalului judecătoresc prin numire, în loc de alegere.

II. Profesorul Dr. V. Șesan.

1. Reintegrarea principiului ierarhic în toată deplinătatea sa, astfel, ca sfântul sinod să fie organ central superior nu numai pentru chestiunile spirituale și canonice, ci și pentru toate chestiunile bisericești de orice natură.

2. Patriarhul să aibă dreptul de a aproba hotărârile consiliului central bisdricesc și ale eforiei, iar Chiriarchii, hotărârile adunării eparhiale și ale consiliului eparhial.

Așa a propus și mitropolitul Șaguna, pentru „Sinedrionul” contemplat de dânsul, ca responsabilitatea să se decline asupra episcopului, fără a servi „Consiliul” de paravan, sub care se ascunde, sau cu care se maschează voința personală a chiriarhului¹⁾. Consilierii eparhiali să fie numiți de episcop.

3. Raportul numeric al mirenilor în corporațiunile bisericești reprezentative să fie 1/3 mireni, față de 2/3 clerici.²⁾

4. Facultățile de teologie, academiile și seminariile teo-

¹⁾ Revista „Viitorul” Nr. 24 din 15 Decembrie 1936.

²⁾ Asociația generală a clerului ortodox român a cerut paritate. Universul. Nr. 323 din 22 Noembrie 1936.

logice să fie circumscripții separate, având a alege din sânul corpului profesoral câte doi reprezentanți în adunarea eparhială.

DI profesor universitar la facultatea teologică din București, H. Roventă, într'un articol cu titlul: „Modificarea legii bisericesti”, publicat în ziarul „Universul”¹⁾ sulevează, că în adunările bisericesti să fie membrii de drept:

- a) Șefii partidelor politice de guvernământ;
- b) Fostii și actualii miniștrii de culte și instrucțiune;
- c) Profesorii cu vechime ai facultăților de teologie și ai academiilor teologice;
- d) Directorii institutelor de teologie, și
- e) Stareții principalelor mănăstiri.

Mitropolitul Șaguna la cel dintâi sinod din 1850 a ținut cont de acest postulat.

Încă în anul 1929 s'a sulevat în publicitate²⁾ că:

„Funcționarii administrativi ai eparhiei respective, mai toți fac parte din adunările eparhiale, și prin situația lor în dependență totală de episcop, nu vor avea libertatea sufletească necesară”.

Iar „Asociația generală a clerului ortodox din România” în adunarea generală din 1936, în ședința din 19 Noemvrie între altele a decis:

„Să se stabilească principiul, că persoanele din administrația eparhială nu pot face parte din forurile reprezentative”.³⁾

Mitropolitul Șaguna prin admiterea laicilor în afacerile bisericesti, după cum am mai amintit, a ținut cont de postulatul conservatismului, prin susținerea legăturilor de continuitate cu începuturile de organizare ale bisericii creștine, și de postulatul progresist, prevăzând, că viitorul bisericii noastre poate fi asigurat prin interesul statornic, pe care îl trezește în sufletele credincioșilor participarea activă la viața bisericească în diferitele ei forme de manifestare.⁴⁾

S'a avut deci în vedere la făurirea statutului organic utilizarea elementului mirean, atătura de cel din cler, pentru a

¹⁾ Nr. 60 din 1 Martie 1936.

²⁾ „Crucea” Nr. 31—32 din 20 Iunie 1929.

³⁾ „Universul” Nr. 323 din 22 Noemvrie 1936.

Pr. Dr. Miron Ionescu în „Glasul Monahilor” Nr. 520 din 29 Noemvrie 1936, face constatarea: „Știm ce însemnează adunările eparhiale, vorbești una în adunare și ieși cu totul alta în redactările tendențioase ale consilierilor referenți”.

⁴⁾ „Patria” Nr. 114 din 6 Iunie 1919.

da putere de rezistență bisericii în afară, și a conlucra la progresul cultural și religios moral.

Episcopii nu s'au știut impune cu forța morală de a realiza ingerința abuzivă și a organelor administrative ale statului.

În 1924 s'au manifestat abuzuri într'o formă foarte pronunțată în eparhia Aradului la alegerea deputaților pentru adunarea eparhială pe periodul 1924 până la 1926,¹⁾ precum și la alegerea de deputați în adunările eparhiale din 1932, cari au dat anză la discuțiuni vehemente și în presă.²⁾

În organizarea nouă a statului întregit, s'a simțit trebuința de a se aduce și legi de organizare, cari au atins de aproape interesele bisericii noastre, și fără nici o exagerare, trebuie să fie constatată reducerea prestigiului bisericii, dacă nu chiar umilirea ei.

Între cele mai importante legi din această categorie este și încheierea „Concordatului” cu Papa. Deși s'au ținut de către preoți atâtea meetinguri de protestare împotriva Concordatului, chiar și în capitală, laicii au lipsit dela datoria de a se pronunța și ei alături de preoți, și răposatul episcop dr. Grigorie Comșa, al eparhiei Aradului într'un articol cu titlul: „Indiferentismul religios”, publicat în revista „Biserica și Școala”,³⁾ între altele accentuează: „Spuneți-mi unde sunt intelectualii laici, cari să fi combătut „Concordatul” dela Tribuna sinodului”, și tot în acel articol în continuare accentuează: „Sau să fi combătut legea cultelor în punctele unde nu ne era favorabilă? Frații noștrii uniți au aranjat în 18 Martie 1928 o demonstrație cu prapori la Târgu-Mureș, și balanța s'a înclinat în favoarea lor, iar noi ortodoxii am stat indiferenți”.

În ce privește „Concordatul”, avocatul Tudor Popescu din București în revista „Viitorul”⁴⁾ face și următoarea ilustrare:

„Vasile Goldiș, pe care biserica l-a salarizat toată viața, ca ministru el a fost, care a mers la Roma și a semnat Concordatul cu Papa, și preoțimea eparhiei Aradului l-a păstrat până la moarte funcționar, membru în adunarea eparhială și în congresul național bisericesc”.

¹⁾ „Crucea” Nr. 12—13 din 1924. Pag. 22 și Concluz. congresual Nr. 47 din 15 Octomvrie 1924.

²⁾ „Universul” Nr. 51 din 22 Februarie 1932 și „Biserica și Școala” din Arad Nr. 23—24 din 1932.

³⁾ Nr. 36 din 2 Septemvrie 1934.

⁴⁾ Nr. 12 din 1935.

C. Argetoianu, a fost și el membru în corporațiile bisericești, totuși ca ministru, în plin parlament a calificat biserica drept cuib de superstiții și piedecă de progres.¹⁾

Tot el susține că religia e o simplă superstiție dăunătoare progresului, iar biserica nu are o funcțiune esențială în stat,²⁾ și că preoții trăiesc din exploatarea superstițiilor și deșertelor credințe populare.³⁾

VII.

Concordatul.

Prin întregirea României, cu alipirea și a celor 3 provincii române de sub stăpâniri străine, ar fi fost o consecvență naturală întărirea și a bisericii strămoșești, fiind cetățeni, ortodoxi 80% din populația țării.

În chestiunile de aranjament a statului după noua constelare, papalitatea — ca totdeauna — a știut să profite de situațiunea favorabilă pentru interesele sale, și aceeace n'a îndrăznit să încerce sub stăpânirea statului de mai înainte, a inițiat acum, la consolidarea statului prin alipirea și a celor trei provincii.

Un mijloc al papalității de a-și asigura prerogative în organizarea statelor, a fost încheierea de „Concordate”.

Tratatiile pentru încheierea Concordatului au fost începute de dl Octavian Goga,⁴⁾ ceea ce iese la iveală și din cele accentuate de dsa ca ministru al cultelor în senat: Papalitatea nu este o putere lumească, dar reprezintă o greutate politică, și dușmanii noștri, și cu deosebire Ungurii, fac o puternică agitațiune în favoarea cauzei lor la Roma, contra căroră trebuie să opunem contrapropaganda noastră. Am început atunci și noi

¹⁾ „Iconoclaști și apostafi contemporani” de Ioan Gh. Savin profesor universitar Pag. 41 și 44.

²⁾ „Cronica Romanului” No. 1 din 1932.

³⁾ Și episcopii bisericii ortodoxe și greco-catolice deopotrivă au tăcut la această insultă gravă, fără a protesta imediat și în modul cel mai energic.

⁴⁾ Vasile Goldiș ca ministru al cultelor și artelor în un interviu publicat în „Universul” din 28 Aprilie 1927 între altele afirmă că: „Însuși patriarhul țării nu este împotriva „Concordatului”. În „Vestitorul” Nr. 11 din 1 Iunie 1937 deasemenea se spune: „Însuși I. P. S. patriarh Miron Cristea a declarat la timpul său, că nici un român de bună credință nu poate avea nimic împotriva Concordatului”.

tratatiile pentru încheierea unui „Concordat”, și ca o introducere am primit aici pe nunțul papal, și am trimis ministru la Roma, să ne reprezinte înaintea Sfântului Scaun.¹⁾

Făcută această enunțare poate și în urma meetingurilor, din mai multe protopresbiterate, contra încheierii „Concordatului”, cu enunțări nu nelipsite și de sentimentalism, cum se accentuează în meetingul din protopresbiteratul Sibiului, că: „Rugăm pe dl ministru al cultelor, ca fiu de preot ortodox, crescut lângă mormântul marelui Șaguna” etc.²⁾

Contra încheierii Concordatului s'au pronunțat și:

a) Societatea clerului român ortodox din București „Ajutorul”.

b) Societatea studenților în teologie din București.³⁾

c) Facultatea teologică din Cernăuți.⁴⁾

d) Congresul național bisericesc al mitropoliei Ardealului⁵⁾ și

e) Adunarea eparhială a eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului.⁶⁾ Dar cu toate acestea Concordatul s'a încheiat și s'a subsris la 10 Mai 1927 de ministrul cultelor și artelor Vasile Goldiș, secretar și consilier al consiliului eparhiei Aradului, fiind unul dintre cei trei regenți Patriarhul dr. Miron Cristea.⁷⁾

Conform articolului 22 din Constituție, raportul dintre diferitele culte și stat se statorosește prin lege, nu prin un regim deosebit în favoarea unei singure confesiuni, pentru aceea încheierea Concordatului, prin care se asigură catolicilor prerogative importante, a provocat resens general la credincioșii bisericii noastre, ventilându-se chestiunea în mod intensiv și în publicitate și insistându-se pentru aducerea unei legi a cultelor. Astfel se explică faptul, că ratificarea Concordatului prin parlament s'a amânat, și în anul 1928 — nu fără încordări — s'a adus legea cultelor.⁸⁾

¹⁾ „Telegraful Român” Nr. 24 din 1921.

²⁾ „Telegraful Român” Nr. 15 din 1921.

³⁾ În meetingul din 28 Decembrie 1920 (10 Ianuarie 1921).

⁴⁾ „Telegraful Român” Nr. 8 din 1921.

⁵⁾ Concluzele Nrii: a) 84 din 8/21 Octombrie 1921; b) 107 din 18 Octombrie 1924 și c) 27, 28 și 45 din 1927.

⁶⁾ „Telegraful Român” Nr. 40—41 din 27 Martie 1927.

⁷⁾ „Unirea” În Nr. 49 din 1924 face constatarea, că „chiar unul din cei mai buni ortodoxi l-a dus concordatul plocon, pe vremea când înalt regent era patriarhul Pravoslavnic în persoană”.

⁸⁾ „Telegraful Român” Nr. 28—29 din 1928

Ignorându-se protestele credincioșilor bisericii noastre, guvernul — atunci național țăranist — în anul 1929 a prezentat parlamentului proiectul de lege pentru ratificarea Concordatului.

La deliberarea asupra acestui proiect în sinod mitropolitul Ardealului I, P. S. S. dr. N. Bălan, a citit în ședința din 23 Mai 1929 o declarațiune. Declarațiunea a fost semnată de membrii episcopatului ortodox român,¹⁾ cu excepțiunea patriarhului dr. Miron Cristea, regent, și a episcopului Caransebeșului dr. I. Tr. Bădescu.

Declarațiunea are următorul text: „Declarăm, că declinăm de la noi ori ce răspundere pentru încheierea unui asemenea concordat, ne abținem de la desbaterea lui, și refuzăm să votăm proiectul de lege, cu care a fost prezentat spre ratificare.

Aceasta e mărturisirea conștiinței noastre în numele lui Dumnezeu și a țării.”²⁾

Proiectul de lege pentru ratificare s'a votat în ședința senatului din 25 Mai 1929, cu 93 voturi contra 9, iar în adunarea deputaților, cu votul și a preoților ortodoksi deputați,³⁾ s'a votat în ședința din 29 Mai 1929, cu 197 voturi contra 1, și s'a promulgat în „Monitorul Oficial” Nr. 126 din 12 Iunie 1929, fără subscrierea patriarhului regent, fiind, după cum s'a ventilat în publicitate, bolnav. (?)

Ratificarea Concordatului a provocat resens general la credincioșii bisericii noastre, și pentru suprimarea acestor manifestări ministrul cultelor dr. Aurel Vlad, cu rol marcant de conducere în cele sinoade și congrese bisericești, textul articolului 6 din „Legea cultelor” l-a substituit cu textul:

„Inchisoare de la 6 luni la 2 ani pentru membrii clerului,

- 1) I. Pimen Georgescu mitropolitul Moldovei
2. Nicolae Bălan mitropolitul Ardealului.
3. Gurie Grosu mitropolitul Basarabiei.
4. Roman Ciorogariu episcopul Oradiei.
5. Nicolae Ivan episcopul Vadului etc.
6. Dr. Grigore Comșa episcopul Aradului.
7. Lucian Triteanu episcopul Romanului.
8. Nechita Duma episcopul Argeșului.
9. Ghenație Niculescu episcopul Buzăului.

Au părăsit ședința sinodului: Dr. N. Bălan, R. Ciorogariu, N. Ivan și dr. Gr. Comșa. „Telegraful Român” Nr. 28—29 din 1928.

¹⁾ „Telegraful Român” Nr. 39 din 1929.

²⁾ „Națiunea Dominantă” nr. 45 din 30 Iunie 1929.

cari ar agita în localurile de rugăciune, ori în adunările credincioșilor împotriva autorității statului”¹⁾

Deoarece prin Concordat biserica noastră se pune în inferioritate față de cea catolică, careia prin „Patrimoniul sacru” i se dă posibilitatea de a susține tot felul de școli, și i se recunosc și alte prerogative considerabile, în adunarea deputaților, 40 deputați, la 2 Aprilie 1932, din inițiativă parlamentară, au depus următorul proiect de lege:

„Convențiunea încheiată la 10 Mai 1927 între statul român și sfântul Scaun de la Roma și ratificată de corpurile legiuitoare române la 29 Mai 1929, prin legea de față este și rămâne denunțată.

Cu considerare la gravitatea motivelor, cari ne-au determinat să prezentăm acest proiect de lege, cerem votarea urgentă a lui.”²⁾ Acest proiect a fost suprimat.

Denunțarea Concordatului a rămas însă o preocupare a bisericii noastre, care în o formă concretă a mai fost sulevată în:

1. Adunarea eparhială a eparhiei Aradului;³⁾

2. „Frăția ortodoxă română” în congresul ținut în Caransebeș la 6 Octomvrie 1835.⁴⁾

Caracteristic este, că tot un matador în viața bisericească, dr. Valer Moldovan, profesor universitar de drept bisericesc, află motive pentru susținerea Concordatului.⁵⁾

Drept răsplată,⁶⁾ celor cari în o formă oarecare au contribuit la încheierea Concordatului ortodoksi și uniți, nu mai puțin ca 32, împărțiți în 9 categorii, Papa le-a apreciat bunele servicii, conferindu-le cât un ordin.⁷⁾

Cele două ordine mai superioare sunt: „Marea Cruce a ordinului Pius al IX-lea” și „Marea Cruce a ordinului sfântului Grigore Marele”. Ele au fost conferite:

1. „Marea Cruce a ordinului Pius al IX-lea:

a) greco catolicilor: dr. Iuliu Maniu și dr. Alexandru Vaida Voevod, și

¹⁾ „Telegraful Român” nr. 48—49 din 1929.

²⁾ „Universul” Nr. 17 din 23 Aprilie 1932.

³⁾ Concluzul Nr. 88 din 1934.

⁴⁾ „Renașterea” Nr. 42 din 1935.

⁵⁾ „Patria” Nr. 78 din 27 Aprilie 1932.

⁶⁾ Ziarul „Curentul”

⁷⁾ „Unirea” din 30 Noemvrie 1929.

b) ortodoxilor: Gheorghe G. Mironescu, Alexandru Ave-
rescu și Nicolae Iorga ¹⁾

2. „Marea Cruce a ordinului sfântul Grigore Marele” clasa
civilă:

a) Greco-catolic: Ștefan Cicio Pop și

b) ortodoxi: Dr. Aurel Vlad, Traian Bratu, Vasile Goldiș,
Alexandru Lapedatu, Caius Brediceanu, Octavian Goga și Con-
statin Banu.

VIII.

Desființarea ministerului cultelor.

Legătura armonică între stat și biserică se indeplinește
prin ministerul de culte, conform dispozițiilor din „*Legea de
organizare a bisericii ortodoxe române*”.²⁾

Di profesor la facultatea teologică din București Nichifor
Crainic într'un articol cu titlul: „*Reînființarea ministerului cultelor*”,
publicat în „*Universul*”³⁾, între altele accentuează: „Prin mini-
sterul cultelor biserica ortodoxă deținea în statul român o si-
tuație politică vrednică de invidiat. O tradiție impusă de bunul
simț făcuse, ca titularul aceluși minister din ori ce partid sau
guvern, să fie ortodox și agreat în prealabil de biserica națio-
nală a imensei majorități românești.

Ministerul cultelor a fost desființat de guvernul dlui Iuliu
Maniu în anul 1929 la 2 August, deci pe timpul de pomină al
regentei. În anul în care s'a ratificat „*Concordatul*” cu Papa.
Mai precis imediat după ce „*Concordatul*” a fost ratificat. Regi-
mul catolicilor din România era astfel deplin asigurat”.

Evident, că prin desființarea ministerului cultelor s'a ur-
mărit degradarea bisericii ortodoxe, ca biserică națională a
neamului și dominantă în stat, coborându-o în rândul celorlalte
culte.

Referitor la regentul I. P. S. patriarh dr. Miron Cristea,
într'un articol cu titlul: „*Spicuri dintr'un interviu al dlui dr. Aurel*

¹⁾ „*Unirea*” Nr. 8 din 1930.

²⁾ Art. 4. 12, 21, 23 și 34.

³⁾ Din 13 Iulie. 1931

Vlad”,¹⁾ publicat în „*Unirea*”²⁾ se afirmă: „Patriarhul, șeful
suprem al bisericii ortodoxe, nu numai că nu susținea menți-
nerea ministerului de culte, ci din anumite considerațiuni,³⁾
proteja pe aceia cari intenționau a-l suprima⁴⁾, dar când nu
era regent prin adresa din 28 Mai 1931 Nr. 3949 a solicitat
la președintele consiliului de miniștri reînființarea ministerului
de culte.

Și caracteristic este, că contra desființării ministerului
cultelor prin noua lege de organizare a ministereleor, în senat
arhieriei ortodoxi n'au ridicat nici un cuvânt.

Ba paralel cu desființarea ministerului cultelor a fost re-
dus și bugetul bisericii ortodoxe cu 23 procente.

În anul 1928, când s'a adus „*Legea cultelor*”, ortodoxismul
a ieșit bătut din luptă, trebuind să înghită paharul amar⁵⁾, iar
în decursul anului 1929 a suferit două înfrângeri: Încheierea
„*Concordatului*”, care constituie triumful catolicismului, și des-
ființarea ministerului cultelor.

În anul 1929 s'a ținut congresul național bisericesc și prin
o moțiune adresată Înaltei Regente și președintelui consiliului
de miniștri, cărora li s'a inmanat de congres această moțiune
prin o delegație exmisă⁶⁾, protestează împotriva desființării
ministerului cultelor și cere restituirea lui, declarând, că men-
ținerea desființării acestui organ important pentru viața bise-
ricii și a neamului, și după această protestare, nu o poate
atribui decât intenției de a se da o lovitură dușmănoasă bise-
ricii de către anumiți deținători vremelnici ai puterii de stat,
cari sunt în afară de cadrul bisericii ortodoxe.

Această moțiune a rămas fără efect, deși congresul mitro-
poliei Ardealului, ținut în 1933, s'a asociat la această moțiune.

Ministerul cultelor desființat a fost reînființat prin decretul
regal din 9 Iunie 1934, însărcinându-se ministrul de stat Alexandru
Lapedatu cu conducerea cultelor și artelor, având a purta titlul
de ministrul cultelor și artelor.

¹⁾ În 1929 a fost ministru de culte.

²⁾ Nr. 49 din 6 Decembrie 1930 și „*Universul*” Nr. 267 din 17 Novem-
brie 1929.

³⁾ Pentru că uniții l-au sprijinit să ajungă episcopul eparhiei Caransebeșului.

⁴⁾ Revista „*Viitorul*” din București din 1 Mai 1932.

⁵⁾ „*Telegraful Român*” Nr. 75 din 1929.

⁶⁾ Concluzul Nr. 38 și 43. „*Universul*” Nr. 271 din 22 Noembrie 1929.

Dotățiunea clerului.

De numele marelui arhiepiscop mitropolit Andrei baron de Șaguna se leagă, că îndată după suprimarea revoluției din 1848, în primul sinod, ținut la 12 Martie 1850, s'a inițiat, ca din visteria Statului episcopului, personalului de conducere centrală a bisericii și preoției eparhiale să li se acorde salarii corespunzătoare, precum și cântăreților și crâșnicilor¹⁾. Caracteristic este, că cu spiritul său pătrunzător și prevăzător, încă atunci la 1850, paralel cu aceasta, pentru văduvele și orfanii preoților a cerut să li se acorde pensii, după analogia celorlalți funcționari ai Statului.

Dar deși prin un memoriu, guvernului i s'a făcut evidentă îndreptățirea bisericii, abia la 11 ani, numai preoțimii și numai ca ajutor anual,²⁾ s'a acordat suma globală de 24.000 floreni și pentru seminar 1000 floreni,³⁾ iar pentru trebuințele din centrul eparhiei numai în 1864, după repețite memorii ale episcopului Șaguna, s'au acordat 25.000 floreni anual.⁴⁾

Ajutorul preoției de 24.000 floreni până la 1 Ianuarie 1884 an de s'a transpus autorității bisericești spre distribuire, având aceasta a prezenta numai acte de decontare despre întreținerea sumei. Dela 1 Ianuarie 1884, ministrul cultelor prin un statut și-a însușit și dreptul de conferirea ajutoarelor după cum va afla de bine,⁵⁾ evident pentru a reduce și paraliza prestigiul bisericii, după cum se accentuează și de Consistorul arhidiecezan în raportul către sinodul arhidiecezan.⁶⁾ Dar delă această dispozițiune guvernul n'a abstat nici la remonstrația hotărâtă de sinodul arhidiecezan⁷⁾.

Prin așa numitele legi politice bisericești, în anul 1895 s'a introdus căsătoria civilă, precum și purtarea matricolelor despre nașteri și repausări prin organele statului. Deoarece

¹⁾ Dr. E. Roșca: „Monografia institutului seminarial” etc. Pagina 39 și 40.

²⁾ Timbrat de către preoție cu titlul sugestiv de „Milă împărătească”.

³⁾ Rescriptul Nr. 3093 din 29 Mai 1861.

⁴⁾ Rescriptul Nr. 223 din 8 Aprilie 1864.

⁵⁾ Rescriptul Nr. 77 Pres. din 18 Ianuarie 1884.

⁶⁾ Nr. 1786 din 4 Aprilie 1884.

⁷⁾ Concluz Nr. 52 din 1884.

preoțimea tuturor confesiunilor, prin introducerea acestor legi, s'a lipsit de un venit stolar considerabil, statul prin art. XIV din 1898, drept recompensă pentru pierderea acestor beneficii, s'a obligat a întregi dotățiunea preoților cu ajutoare anuale, sub denumirea de „Congruă”.

S'au luat de bază pregătirea din clasele liceale a preoților, astfel, că celor cu pregătirea completă de 8 clase de liceu le-au acordat întregirea dotățiunii cu 1600 coroană anual, iar preoților cu clase liceale necomplete, 800 coroană anual.

Prin această dispoziție preoțimea bisericii noastre a fost în măsură mai mare prescurtată de a beneficia de această întregire, pentru că, avizată preoțimea noastră exclusiv la dotățiunea prestată de credincioși, aproape numai excepțional se dedicau carierei preoțești și tineri cu pregătire completă de liceu, — mai ales în Transilvania — însă mulți absolvenți ai cursurilor teologice au nizuit a-și completa clasele liceale după terminarea cursurilor teologice.¹⁾

Poate aceste cazuri excepționale se vor fi avut în vedere, că în § 5 al articolului de lege se prevede întregirea dotățiunii la categoria superioară și a preoților, cari și-au completat clasele liceale după terminarea cursurilor teologice.

Cum pentru întregirea dotățiunii, în categoria superioară se cerea numai 8 clase liceale nu și examenul de bacalaureat, și preoți în funcțiune, prin mijloace subsidiare, au început a-și completa clasele liceale, pentru a-și câștiga îndreptățirea la întregirea dotățiunii după categoria superioară.

Venind aceasta la cunoștința guvernului,²⁾ deși la doi preoți cari și-au completat clasele liceale după terminarea cursurilor teologice, li s'a fost acordat întregirea dotățiunii după categoria superioară, li s'a revocat asemnarea³⁾ și dispoziției din § 5 al articolului de lege i s'a dat interpretarea că: „După completarea claselor liceale să se repețească cursurile teologice și examenul de calificățiune preoțească”.

Evident, că această interpretare e un pronunțat anacronism, dată pentru a paraliza pornirile abuzive. Caracteristic este

¹⁾ Actualul arhieru vicar arhiepiscopesc dr. Vasile Stan în Sibiu, și-a completat clasele de liceu după terminarea cursurilor teologice.

²⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 58 din 28 Martie (10 Aprilie) 1901.

³⁾ Concluzul sinodului arhidiecezan Nr. 113 din 1901.

pentru autoritatea bisericească, că în câteva cazuri¹⁾ au admis și acest procedeu de discalificare pentru prestigiul bisericii.

La intervenirea pe cale particulară a celor îndreptățiți în baza § 5 din articolul de lege, cari și-au complectat clasele liceale după terminarea cursurilor de teologie, dar înainte de a se fi votat și aplicat această lege, li se recunoaște acestora completarea claselor liceale după terminarea cursurilor teologice, prin un decis al consiliului de miniștri.²⁾ Incepând din 1 Ianuarie 1903 la toți aceștia li s'a asemnat întregirea dotațiunii după categoria superioară de 1600 coroane.³⁾

Cum însă în ori ce rău e și ceva bun, această interpretare a guvernului a avut efectul, că în arhidieceză la primirea în institutul teologic, an de an s'a înmulțit numărul petenților cu pregătire complectă liceală⁴⁾ și din 1 Septemvrie 1908, în institutul teologic din Sibiu s'au primit numai absolvenți ai claselor liceale,⁵⁾ de regulă și cu examen de bacalaureat, și numai rar de tot și fără acest examen.

Asemnările congruei.

Abuzurile discalificatoare pentru prestigiul bisericii la asemnările congruei ventilate în publicitate, află de bine a le eterniza și în cadrul acestei lucrări.

În arhidieceză pentru chestiunile aparținătoare congruei în consistor s'a creat o secție specială sub conducerea secretarului consistorial,⁶⁾ care, un timp s'a deplasat și cu biroul la Budapesta, luând cu sine și un tânăr deștept și muncitor.

Arhiepiscopul mitropolit Miron Romanul, despre fiecare hirotonire de preot-paroh făcea oficiului protopopesc concert în formă stereotipă următoarea comunicare:

Nr. . . . . Prea Onorate Domnule protopesbiter,
Candidatul la preoție N. N. din comuna N. prin punerea

¹⁾ La candidați de preoți între cari și actual consilier eparhial Andreiu Ludu al eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, și la 14 preoți în funcțiune de mai mulți ani.

²⁾ Rescriptul ministrului de culte și instrucțiune publică Nr. 45951 din 7 Iulie 1902.

³⁾ Aceasta e starea cea adevărată, nu după cum se prezintă în „Revista Teologică” Nr. 9—10 din 1930 de Vasile Negură.

⁴⁾ Revista „Viitorul” din București Nr. 19 din 1934.

⁵⁾ § 36 din Regulamentul institutului.

⁶⁾ Dr. Elie Cristea.

mâinilor mele s'a înaintat sub sfânta liturghie la . . . . a. c., intru diacon, iar la . . . . a. c., intru presbiter, ordonându-se de paroh în comuna N. pe baza alegerii efeptuite în sinodul parohial de acolo la . . . . a. c. și aprobată de consistorul nostru arhidiecezan la . . . . a. c. sub Nr. . . . .

Ceeace P. O. Dtale spre a introduce pe numitul nou hirotonit preot în parohia sa și spre a raporta despre efeptuita introducere în legătură cu reprezentățiunea subșternută aici cu datul . . . . a. c. Nr. . . . . și se face cunoscut cu acea observare, că aceluiaș preot, după ritul prescrist, i-am dăruit jurisdicțiunea canonică a primi mărturisirile poporenilor săi, și a se folosi de darul deslegării în calitate de spiritual.

Sibiu . . . . .

ss. *Miron Romanul*, arhiepiscop.

O mai bună precizare a atributelor personale ale preoților-parohi nu se putea face, cu toate acestea arhiepiscopul mitropolit Ioan Mețianu — mare materialist cum a fost — pentru a-și formula un titlu de beneficiu din întregirea dotațiunii preoților, a făcut uz de expedientul, ca prin o blanchetă tipărită, sub numirea de „*Singhelie*”, fie cărui preot să-i elibereze un act cu următorul text:

Nr. . . . . Pres.

Ioan,

din îndurarea lui Dumnezeu arhiepiscop al bisericii ortodoxe în Transilvania și mitropolit al Românilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania s. c. l.

Facem cunoscut tuturor căroră se cuvine, că preotul nostru N. N. din N., după datele aflătoare în arhivul consistorului arhidiecezan, încă la . . . . a fost hirotonit într-un presbiter și într-una cu aceasta instituit de paroh în comuna, tractul N. unde funcționează de prezent ca paroh definitiv, pe lângă îndreptățirea la toate beneficiile împreună cu acel post de paroh, și cu îndatorirea de a se conforma într-un toate normelor prescriste pentru statul preoțesc.

Despre aceasta dăm numitului paroh N. N. acest decret prevăzut cu subscrierea Noastră proprie și cu sigilul arhidiecezan.

Sibiu . . . . .

L. S.

ss. *Ioan Mețianu*, arhiepiscop.

In traducere in limba maghiară:
 „ . . . . számhoz. Fordítás román nyelvből. Congrua
 ügyben bélyegmentes.

János,

Isten kegyelméből az erdélyi görög-keleti ortodox román
 egyház érseke, a magyarországi és erdélyi görög-keleti románok
 metropolitája, stb. stb.

Tudtára adjuk mindazoknak, kiket illet, hogy N. N. köz-
 ségbeli illetőségű lelkészünk a consistoriumi irattárban találtató
 adatok szerint . . . évi . . . . hó . . . . napján szen-
 teteltett fel pappá és egyuttal N. községbe (N. esperesi kerület)
 lelkésznek lett kirendelve, hol jelenleg is, mint véglegesen al-
 kalmazott lelkész működik, fel levén jogosítva a lelkészi hiva-
 tallal egybekötött összes jövedelmek élvezésére és kötelezve
 levén a lelkészi kar számára előirt szabványokat megtartani.

Miről nevezett N. N. lelkészünk ezen általunk sajátkezü-
 leg aláírt és főegyházmegyei pecsétünkkel ellátott okmányt
 kiadjuk.

Nagyszében . . . .

P. H.

Meşianu János
 érsek.

A fordítás hiteleül:

ss. Dr. Cristea
 szentszéki titkár¹⁾

Pentru această „Singhelie” preoții, prin un ordin iscălit
 de un impiegat din cancelaria consistorului, au fost provocați,
 să trimită mitropolitului taxa de 35 floreni²⁾.

Incasarea taxei se făcea în forma expeditivă, că alături
 de actul despre asemnarea congruei, scrisă pe un petec de
 hârtie, se punea comunicarea:

„Pentru a ne ușura lucrările și altcum foarte îngrămădite
 și multe, și a scoate astfel actele O. D-tale din evidența ce
 trebuie să o ținem, mi-am luat libertatea a achita acum din
 dotația Onor. D-tale „Singhelie”, extradată din partea Excelen-

¹⁾ Cum textul se începe cu cuvântul „János”, preoții, — acestui act, —
 i-au dat numirea de „János”.

²⁾ „Tribuna Poporului” Nr. 222 din 29 Noemvrie (12 Decemvrie) 1900.

ței Sale. Dacă însă îți mai convine să o trimiți O. D-ta însuși
 la adresa Excelenței Sale, Te rog ca să ne răspunzi cu rein-
 toarcerea poștei¹⁾ spre a-ți trimite și acea sumă²⁾.

ss. Dr. Elie Cristea”.

Cum s'a mai făcut uz de aceste „Singhelii” servește drept
 dovadă și următorul act:

„Nr. 7750 Bis. Preacuvioșiei Sale Domnului dr. Eusebiu
 Roșca, protosincol și asesor consitorial

Loco.

Din actele referitoare la întregirea dotațiunei preoțești
 dela stat, informându-se dl ministru regesc de culte și învă-
 țământ, că preotul nostru Ioan Vătășan din Petea din Câmpie
 ar fi aplicat acolo numai de administrator parohial, și totuș
 i s'a dat „Singhelie” de paroh, prin rescriptul său din 9 August
 a. c. numărul 39.740 a sistat întregirea dela stat, cerând resti-
 tuirea sumei până acum primită, și luarea în cercetare a ace-
 lor funcționari consistoriali, cari au lucrat în cauză, și au pro-
 pus subscribului edarea „Singheliei” de paroh.

Pentru a satisface întru toate sus amintitei recercări mini-
 steriale, acest consistor dispune cercetarea cauzei, iar cu efec-
 tuarea cercetării Te însărcinează pe Preacuvioșia Ta, poftin-
 du-Te a erua cum s'au întâmplat toate, și în special, care
 dintre funcționarii consistorului a propus edarea „Singheliei”
 de paroh?

Spre acest scop, aci alăturat Ți-se transpun toate actele
 referitoare la această cauză, având a le restitui, dimpreună cu
 rezultatul cercetării.

Sibiu, din ședința consistorului arhidiecezan, ca senat bi-
 sericesc, ținută la 23 August 1905.

ss. Ioan arhiepiscop”.

Acest act mi s'a inmanuat în mod oficial la 27 August
 1905, dar a doua zi mi s'a prezentat un impiegat consitorial
 cu indicarea, că e trimis de I. P. S. Sa ca să-i restitui actul,

¹⁾ Cătă ipocrizie!

²⁾ Suma reținută nu se precizează, ca să nu fie controlabil, că pe lângă
 această taxă de 70 coroane, cât s'a mai reținut sub alți titli. Acest abuz dease-
 menea s'a ventilat și în publicitate.

și i l-am predat imediat, iar despre finalizarea chestiunii nu m'am mai interesat.

Acest act de compromitere pentru prestigiul bisericii și de disqualificarea nimbului arhieresc, ventilat și în publicitate¹⁾ a provocat rezanz general.

Aceasta a fost starea dotațiunii preoțimii din mitropolia Ardealului la întregirea neamului românesc între marginile sale etnice, în 1918.

În Transilvania, sub cutropirea străină, dușmănoasă românismului, „preoții cu crucea în frunte” au înfruntat urgia maghiară²⁾.

Preoții au ținut vie nu numai forța credinței, ci și a culturii.³⁾

Biserica ne-a conservat neamul, ne-a format și ne-a păstrat unitatea limbei, ne-a trezit conștiința unității naționale și ne-a dat unitatea culturală.

Sub stăpânirea statului național preoțimea ardeleană, sărăcită de urgia vremurilor din trecut, credea, că a sosit momentul să se scape de sărăcie, și încă sub stăpânirea de tristă amintire a „Consiliului Dirigent” s'a agitat pentru ameliorarea dotațiunii din partea statului.

Di profesor universitar *dr. I. Lupaș* într'un articol cu titlu: „Salarizarea preoților”,⁴⁾ între altele, în ce privește efectul agitațiunii preoților accentuează:

„E cunoscut cazul dela 1919 când o delegație a preoțimei din Transilvania și Banat, prezentându-se înaintea unui fost șef de resort al Consiliului Dirigent⁵⁾ din Sibiu, acesta nu s'a sfiit să declare cu toată sinceritatea: Recunosc că aveți prea

¹⁾ În „Tribuna Poporului” Nr. 147 din 1907 între altele se accentuează: Guvernul a constatat, că un document public cum este „Singhelie” unui paroh, subscris de mitropolitul nu conține date adevărate, și l-a provocat să se justifice, și s'a justificat cu aceea, că a iscălit fără a fi citit textul; iar în „Lumina” nr. 20 din 17 Mai 1908 se spune, că: „La ministrul cultelor zace un act cu nr. 39.740/905, conform căruia un mitropolit vinde unui individ pentru 800 coroane o „Singhelie” întru toate datele sale falsificate”.

²⁾ „Universul” Nr. 65 din 7 Martie 1937.

³⁾ Dr. C. Angelescu, ministrul educației naționale, „Lumina Satelor” Nr. 6 din 7 Februarie 1937.

⁴⁾ „Universul” Nr. 205 din 28 Iulie 1935.

⁵⁾ Dr. V. Braniște.

puțină plată pentru a putea trăi, dar să recunoașteți și Dvoastră, că aveți plată prea mare pentru munca ce prestați”.¹⁾

Desființat „Consiliul Dirigent”, jurisdicția guvernului s'a extins asupra tuturor părților constitutive ale statului, și în rândul lucrărilor de nouă organizare a statului, făcându-se și o sistemizare nouă a dotațiunii funcționarilor, a fost împărțită și preoțimea cu o dotațiune mai mușumitoare.

Ierarhiei înalte, în special i s'a asigurat o poziție materială corespunzătoare demnității ce o reprezintă. Cu toate acestea caracteristic este, că la repausarea episcopului *dr. Iosif Tr. Bădescu*²⁾ al eparhiei Caransebeșului, care n'a făcut testament, s'au aflat numai o sută și câțiva lei. Iar la repausarea episcopului *Roman Ciorogariu*, care a făcut „Testament moral”³⁾ s'au aflat numai 17 lei, și reședința golită de tot mobilierul mai de valoare.

Criza economică a reclamat reducerea salariilor funcționarilor. Cum prin „Legea de organizare a bisericii ortodoxe române” din 1925 în articolul 21 se dispune: „Că statul va pune la dispoziția bisericii sumele necesare numai pentru a completa veniturile clerului și plata funcționarilor ecleziastici, precum și pentru a acoperi și alte lipsuri materiale”, în baza acestui text, preoților pe lângă curbele de sacrificiu comune tuturor funcționarilor, li s'au mai aplicat două curbe speciale⁴⁾.

Ba ignorându-se, că preoțimea îndeplinește operă de zidire sufletească în mijlocul poporului în folosul statului; că o situație materială deplorabilă învoalve umilirea și reducerea prestigiului preoțimei, și că ajunsă la mizerie, mereu chinuită de grija zilei de mâine, nu-și poate îndeplini misiunea constientă, desinteresat, și cu demnitate, din salariile preoților, pe lângă curbele speciale, s'a făcut și reducerea veniturilor epitrahilului, cari sunt benevole și cu totul nesigure, precum și o reducere din salariul pentru folosința pământului bisericesc și a casei parohiale, cu toate că de acest beneficiu s'a ținut seamă, când s'a stabilit salariul preoțesc la un tip de salariu mai scăzut.⁵⁾

¹⁾ Sulevat și în articolul: „Dotațiunea preoților” de pr. Ioan Crăciun, în „Dacia Traiană” Nr. 128 din 6 August 1920.

²⁾ Canon 89 al sinodului local din Cartagena.

³⁾ „Legea românească” Nr. 23 din 1 Decembrie 1936.

⁴⁾ Concluzul Nr. 33 din 1933 a congresului mitropoliei Ardealului.

⁵⁾ Concluzul congresului național bisericesc Nr. 44 din 1935.

Paralel cu reducerea salariilor preoților s'au făcut suprimări bugetare de posturi și reduceri și la salariile personalului dela centrele de conducere ale eparhiilor.¹⁾

Această situațiune a și provocat interveniri la guvern prin repetite „Memorii” din partea organelor superioare de conducere ale bisericii și din partea preoțimei organizată în: „Asociațiunea generală a clerului ortodox român” și Asociația „Andrei Șaguna” a clerului ortodox român din mitropolia Ardealului”, cari Asociații și-au concentrat activitatea în mare măsură, pentru formularea de „Desiderate” și „Moțiuni”, referitor la salarizarea preoțimei, dar fără ca să fi fost luate în seamă de factorii cu cădere, deși erau totodată membrii și ai corporațiunilor bisericesti.

S'a manifestat această nepăsare, deși congresul național bisericesc din 1932²⁾ a accentuat ca postulat, că: „Partidele politice și singuraticii parlamentari, membrii ai corporațiunilor bisericesti să susțină în parlament revendicările drepte ale Bisericii”.

În anul 1936 dl dr. C. Angelescu, ministrul educației naționale, fiind însărcinat și cu conducerea interimală a ministerului cultelor, conștiu de importanța activității bisericii și din punct de vedere național și cultural, precum și de starea insuportabilă materială a preoțimei, ajunsă în situațiune de a nu putea da creșterea cuvenită nici copiilor lor, cu gravitatea autorității sale a intervenit în consiliul de miniștri și s'au cassat cele două curbe speciale, aplicate tuturor preoților. Asemenea s'au cassat și reducerile ce se efectuau din salariile preoților pentru venitele epitrahilului, și pentru folosința pământurilor bisericesti și a casei parohiale.³⁾

¹⁾ Congresul național bisericesc din 1932 :

a) Rapoartele consiliului central bisericesc, Pag. 94.

b) Referatul eforiei bisericii ortodoxe române către consiliul central bisericesc cu referire la bugetul bisericii pe anul 1931. Pag. 175.

Procese verbale ale adunării eparhiale a arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia și Sibiu din 1931. Pag. 50.

Raportul secțiilor unite (plenari) către adunarea eparhială Nr. 3351. Plen. din 4 Mai 1931.

²⁾ Concluzul Nr. 39.

³⁾ „Telegraful Român” Nr. 20 din 1936: La inițiativa Asociațiunei generale a clerului, dl ministru Angelescu a fost sărbătorit de către preoți la 29 Aprilie 1936.

În congresul național bisericesc din 1929, când unul dintre regenți era I. P. S. S. patriarhul dr. Miron Cristea¹⁾ s'a sulevat ca ilustrări și cazuri concrete, cum biserica noastră ortodoxă prin abuz și acte de violență este asuprită și neindreptățită față de celelalte culte,²⁾ pe când biserica unită beneficiază de privilegiile câștigate altă dată.³⁾

Tot în acest congres s'a emis o comisiune constatătoare din: Dr. Silviu Dragomir, dr. Gheorghe Ciuhandu, dr. Iosif Iacob și Trandafir Scorobet⁴⁾, care comisiune să cerceteze acțiunea de prozelitism a catolicilor și uniților din Ardeal și să refereze sfântului Sinod.

Ca această comisiune să fi satisfăcut însărcinării sale nu se sulevează în congresele din 1932 și 1935.

Cu pseudonimul „Părintele Nichifor” au aparut în Sibiu broșurile în 1930:

a) „Biserica ortodoxă și bugetul cultelor” și b) „Confesionalism politic”, iar în 1931 broșura „Bugetul cultelor pe anul 1931”, în cari broșuri cu date și cifre se face evident, cum la împărțirea cu sprijinul material din partea statului,⁵⁾ biserica ortodoxă a fost neindreptățită în raport cu celelalte culte și în special în raport cu biserica greco-catolică (unită).

În broșura: „Confesionalism politic”, între altele se accentuează: „În timpul din urmă o mulțime de parohii ortodoxe destul de sărace, au fost pur și simplu deposedate de pământurile pe cari le-au primit în reforma agrară.⁶⁾”

Neindreptățirea bisericii noastre față de uniți și față de alte culte se face evidentă și în raportul general economic al consiliului central bisericesc Nr. 6898 din 1932 către congresul național bisericesc.⁷⁾

În bugetul statului pe anul 1933 bisericii ortodoxe i s'a redus sprijinul material cu 43 milioane-880.680 Lei, iar bisericii unite i s'a adaus 19 milioane 750.586 Lei.

¹⁾ Desbaterile congresului național bisericesc din 18—21 Noembrie 1929. Concluz Nr. 75.

²⁾ Pag. 105 și concluzele 32 și 34.

³⁾ Pag. 108.

⁴⁾ Concluzul 172.

⁵⁾ Ministru președinte fiind dl dr. Iuliu Maniu.

⁶⁾ Pag. 30.

⁷⁾ Congresul național bisericesc din 1932 Pag. 147.

La 13 milioane de suflete biserica noastră are 18 episcopi, 54 consilieri, 73 protopopi și 7825 preoți.

Uniții la un milion 300.000 suflete au 5 episcopi, 31 consilieri, 75 protopopi și 1569 preoți.

Comparativ cu biserica ortodoxă uniții ar trebui să aibe 2 episcopi, 5 consilieri, 7 protopopi și 782 preoți, și bugetar să primească cu 26 milioane mai puțin decât primesc astăzi.¹⁾

Incheiere.

Am socotit necesar să pun la îndemâna publicului aceste contribuțiuni la istoria mitropoliei ortodoxe române din Ardeal, dela moartea marelui ei reînființator și organizator până azi, pentruca luând cunoștință în mod obiectiv și documentat, de persoanele, cari au intrat în moștenirea lăsată de providențialul lor antecesor și de faptele lor, să poată fi privită chivernisirea acestei moșteniri și în lumina nealterată prin reticență și exagerări.

De incheiere public și următoarele:

Ar fi fost desigur un favor al Provedienței, dacă la urmașii lui Șaguna înfăptuirile realizate sau inițiate de el, ar fi luat o linie de continuu progres.

Judecând atât persoanele, cât și faptele, după relativitatea lor, se impune constatarea, că duhul lui Șaguna, care a chemat la viață nouă biserica noastră din Ardeal, și care s'a obiectivat în atâtea creațiuni ale sale, nu a găsit intrare, sau nu s'a putut sălășlui statornic în conștiința urmașilor săi, și multe din așezămintele donate bisericii prin spiritul său organizator și îndrumător spre progres, au trebuit să sufere în cursul timpului, pecetea altui duh, menit a le schimba fața și destinațiunea lor dintru început.

Cu tot progresul realizat de neamul nostru în unele privințe, situația noastră de azi se prezintă, stând sub apăsarea chinuitoare și plină de primejdii a multor scăderi și neajunsuri. Viața noastră socială și de stat este profund viciată de diferite rele, cari își trag originea din întunecarea conștiinței morale, publice și particulare — individuale. Ideia de autoritate sprijinită pe solide și sănătoase principii de etică socială, amenință tot mai mult să cedeze anarhiei. Conștiința datoriei respectului binelui și bunului public, a subordonării armonioase, a intere-

¹⁾ Păstorul ortodox Nr. 7—8 din 1933 de Iconom Marin D. Preotescu.

selor persoane față de cele ale națiunii și statului, pare a fi paralizat, deschizând tot mai larg teren corupției și desmățului celui mai neînfrânat egoism. Lipsește în general o operă efectivă de zidire sufletească, la care biserica în primul rând are obligațiunea a se angaja.

Sunt prea numeroase simptomele, cari evidențiază o stare de lipsă de demnitate în biserică.

Sunt tot mai dese și stăruitoare strigătele disperate, rostite uneori în formă drastică ale bărbaților, cari dețin locuri proeminente și de răspundere în biserică, și cari odată cu înțelegerea și iubirea lor față de această instituție dumnezeiască, își exprimă profunda lor temere în fața prăpastiei spre care ne lăsăm târați.

Voiu aminti între aceste simptome :

1. Valul de nemulțumire provocat în sânul bisericii ortodoxe împotriva încheierii „Concordatului”, prin care, cu concursul unor „eminenți” reprezentanți mireni, socotiți ca indispensabili în cele mai înalte corporațiuni bisericești, și cu lipsa dela datorie a patriarhului, care atunci era investit și cu înalta demnitate de Regent, s'au prejudiciat drepturile bisericii noastre, acordându-se în dauna ei privilegii și favoruri altor culte¹⁾.

2. Evitarea de sistem de a se face amintire de biserică în „Mesagele” prezentate corporațiunilor legislative ale țării, începând din anul 1931²⁾.

3. În mare măsură au contribuit la reducerea prestigiului bisericii, aducerea în publicitate în modul cel mai necruțător a scăderilor personale aproape a tuturor ierarhilor³⁾.

Astfel, cu semnătura dlui Nichifor Crainic, profesor la facultatea teologică, a putut să apară în „Curentul”⁴⁾ un articol, în care după introducere : „Mi-am socotit în gând cuvintele, și mi-a făcut toate socotelile : nu voi avea nimic să-mi reprezentez în viață pentru articolul ce urmează”. etc.

Bunul simț și respectul față de cititori mă împiedecă a reproduce cuvintele cu totul neobișnuit de drastice, pe care

¹⁾ „Telegraful Român” Nr. 79 din 1929.

²⁾ „Viitorul” Nr. 13 din 1 Iulie 1933.

³⁾ „Cuvântul” Nr. 376 din 19 Februarie 1929 : „Fiecare față bisericească își are dosarul și povestea sa de rușine”.

⁴⁾ Nr. 151 din 16 Iunie 1928.

autorul subliniind calitatea sa de profesor de teologie, după o serioasă cântărire a fiecărui cuvânt, s'a socotit totuși justificat să le publice la adresa mitropolitului Pimen al Moldovei și Sucevei.

Față de asemenea publicațiuni a trebuit să se sesizeze și sf. Sinod și în anul 1929 a dat publicității un comunicat de desavuare în care între altele se accentuează :

„Sf. Sinod cu profundă durere și cu adânc regret a luat cunoștință de o seamă de articole lipsite de demnitate și de cuviință la adresa bisericii și a ierarhilor ei, publicate în câteva organe de publicitate, prin care se încearcă scăderea prestigiului bisericii și a autorității conducătorilor ei.

Aceste manifestațiuni menite să tulbure legăturile duhovnicești între credincioșii bisericii ortodoxe, și păstorii ei sufletești sunt cu atât mai dureroase, cu cât derivă dela persoane, cari pretind a se numi fii credincioși ai bisericii ortodoxe și având a respecta înșiși, și a face prin scrisul lor și pe alții să respecte deciziunile autorității supreme bisericești”.

Dar și în urma acestui comunicat, neajunsurilor din sânul bisericii s'a văzut indemnă a le da expresiune și P. S. Visarion episcopul Hotinului, în o scriere a sa cu titlul : „Glas în pustie” în două volume¹⁾.

Punându-și întrebarea²⁾ „Din cine este alcătuit sinodul” ? Răspunde : „Dintr'un vechiu mitropolit ce pisălogește sforăitor fraze răsufilate pline de ignoranță, precum o veche flașnetă; redă fals cântece învechite și nesuferite; un alt mitropolit giovine, anchilozat de mândrie, increzut și infumurat, element, care a întârziat o serie de lucruri bune în biserică aceasta, precum a fost legea unificării, a reorganizării școalelor teologice, și altele, și din alți doi mitropoliți, niște bieți incolori, și de nici un soi de pricopseală, două zero, fără darul aritmetic de a adăoga ceva valorii sinodale.

Vine, apoi, un mozaic ciudat de episcopi, dintre cari unii aproape octogenari, deci obosiți și numai pretențioși, aleși pentru un trecut mai mult politic decât bisericesc, apoi, un grup de câțiva figuranți, printre cari se sbat vre-o doi înși, cari ar dori ceva, dar rămân neascultați, și tot așa câțiva arhieriei,

¹⁾ Volumul I. în 1931; volumul II în 1933.

²⁾ Volumul I. Pag. 165—166.

cari prin nimic deosebit nu au marcat până acum vre-o nădejde pentru viitor.

Peste toți aceștia e patriarhul, lipsit de energie, de voință și de spirit organizator".¹⁾

Faptul că ulterior la intervenția sf. Sinod, P. S. Sa episcopul Visarion a declarat: „Că nu a intenționat să jignească pe nimenea, și dacă s'au produs asemenea jigniri, le regretă, deoarece a fost condus numai de promovarea intereselor superioare ale bisericii, și de inviorarea spiritului activ al sf. Sinod”, nu schimbă întru nimic faptul, că un membru chiar al sf. Sinod a simțit îndemnul și justificarea să dea publicității aprecierile sale asupra capilor ierarhici ai bisericii noastre.

4. În astfel de condițiuni și ridicarea la rangul de patriarhat al bisericii noastre a putut să fie calificată:

„Ridicarea bisericii la rangul de patriarhat, e o mantie de strălucire peste rănile de umilire. A lipsit energia demnă de a impune punctul de vedere curat bisericesc și a înlătura orice sugestii străine.

Folosul gestului ierarhilor de a părăsi incinta senatului, a fost nul”.²⁾

Trăim timpuri mult prea serioase pentru actuala ordine socială și în primul rând pentru biserică în a cărei sarcină cade nu numai încadrarea vieții individuale a credincioșilor într'un sistem de credințe mântuitoare, ci cultivarea în conștiința publică, afirmarea pentru prezent și salvarea pentru viitor, a principiilor etice creștine, prin cari s'a produs și până acum progresul cultural.

Impotriva asaltului de răsturnare ce se dă azi contra acestui culturi și a valorilor ei, biserică este datoare a-și afirma puterea și utilitatea.

Biserica a îndeplinit de repetate ori în cursul istoriei ei bimilenare acest rol bine cuvântat și mântuitor.

În istoria bisericii noastre naționale avem strălucite exemple de ierarhi și de modești slujitori ai altarului, cari prin munca lor au bine meritat dela națiunea română.

Exemplul lor și mai presus de toate așezarea lui Isus celui viu în altarul conștiinței lor, precum devotamentul și spi-

¹⁾ Vezi și pagina 98.

²⁾ „Cronica Romanului” Nr. 7 din 1929.

ritul adevăratei apostolii, să fie imperativul suprem și permanent al tuturor, cari activează în numele bisericii, începând cu arhieriei.

Biserica este luptătoare pentru bine și ideal, ostașii ei să fie înarmați cu toate virtuțile ce pot duce la biruință.

Nu figuranți de paradă, nici prinți contemplativi, adăpostiți de strălucirea înălțimii neapropiate a mitrei arhieresti îi trebuie bisericii, ci oameni ai datoriei, luptători pe teren și în permanent contact cu realitatea vieții, bărbați cari se impun prin puterea autorității morale personale, ce o reprezintă, și a căror cuvânt are greutate ori unde se rosteste.

Personale.

I.

Deslușiri la observările dlui profesor Dr. I. Lupaș, că în „Monografia institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian“ etc. datele despre Ioan Moșca și Moise Fulea sunt necomplete.

În „Tribuna“ Nr. 218 din 5/18 Octombrie 1911, d-se a publicat articolul: „Cum erau învățăturile în Seminarul din Sibiu pe vremea episcopului Vasile Moșca“, în care articol, fără a fi numit ca autorul: „Monografia institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian“ etc. se fac observările:

1. „O cercetare mai amănunțită ar fi meritat acum, cu prilejul centenarului I al seminarului din Sibiu și stăruințele și jertfele modeștilor muncitori: Ioan Moșca și Moise Fulea, a căror activitate e destul de mașter tratată în „Monografia“ apărută cu acest prilej. Dacă nu altceva ar fi trebuit amintit măcar darul de 1000 floreni, pe care l-a făcut la 1846 Ioan Moșca teologul în favorul seminarului“.

La această observare, după cum am accentuat în prefața „Monografiei“ la pagina 1 că: „Furia rebelilor din 1848 a nimicit toate actele din arhiva consistorului, referitoare la înființarea și desvoltarea institutului până la 1849“, opun faptul, că în 1911 din arhiva acestui consistor n'am avut posibilitatea ca să iau cunoștință de această donațiune a profesorului Ioan Moșca.

Di dr. I. Lupaș, nu indică de unde reproduce această notiță, dar presupun, că deoarece profesorul Ioan Moșca a fost și protopopul tractului Sibiului I, căruia aparținea și comuna Săliște, probabil, că în calitatea sa de fost protopop al tractului Săliștei, va fi aflat dl Lupaș acest act în arhiva protopopiatului.

Di dr. I. Lupaș în articolul; „Învățămintele din trecut“, publicat în „Gazeta Transilvaniei“ Nr. 60 din 17/30 Martie 1916, acest dar îl califică astfel:

„Ioan Moșca a dăruit 1000 floreni la fondul seminarial. Pentru acest dar i-s'a exprimat „complacenta regia“, dar, când a cerut ca să i-se permită a comunica clerului acest act grațios al Monarhului, a fost refuzat. Cei din Viena nu voiau, să i-se deie acest instrument de agitație“.

Rezultă deci, chiar din articolul publicat de dl Lupaș, că acest dar nu a fost făcut din generozitate, ci scontând efecte electorale și nu e nici o scădere, că nu a fost trecut și în „Monografia institutului“, apreciată elogios chiar și în revista „Biserica ortodoxă română“, în câteva pagini,¹⁾ accentuându-se de încheiere:

„Cartea Părintelui Roșca e o pagină clară a istoriei desvoltării culturii românești. Credem, că e una din cele mai bogate și sistematice monografii ce s'au scris în limba noastră asupra vre unui institut de cultură, și pentru care fapt, tot celce dorește a cunoaște amănunțit mijloacele și jertfele, ce le fac frații noștri pentru cultura lor susținătoare de neam, trebuie să-i exprime părintelui Roșca vii mulțumiri, și cele mai călduroase felicitări pentru îndeplinirea scrupuloasă și pe această cale a datoriei sale de director al seminarului „Andreian“.

2. Se face dificultarea: „Ori o analiză a manualului intitulat: „Învățătură teologhicească despre moravurile și datorile oamenilor creștini“, prelucrată după toată probabilitatea de teologul Ioan Moșca, încă n'ar fi fost de prisos“.

Nu știm pe ce se bazează afirmațiunea dela pagina 37 a Monografiei, că această carte ar fi tradusă din limba sârbească. Așa ceva nu rezultă nici din titlul, nici din prefața cărții, și nici nu era cine să o traducă din sârbește la 1820“.

Pentru justificarea afirmațiunii din Monografie: „Cine a tradus din limba sârbească acest manual, nu se știe, probabil profesorul de teologie de atunci Ioan Moșca — numit „Teologul“ drept apreciere măgulitoare pentru conștiințele sale teologice, — servește deoparte faptul, că la pagina 36 din „Monografie“ se publică circularul din 18 August 1819, prin care, acest manual se recomandă spre procurare, conținând circulara și indicațiunea, că: „Inaltul C. Gov. sub Nr. 1583/816 s'a îndurat a lăsa să se prefacă această carte pe limba noastră“, iar de altă parte notița subliniară dela pagina 37:

¹⁾ Nr. 9 Decembrie 1911.

„Vezi despre acest manual „Telegraful Român Nr. 122 din 1909 de G. Hango”, rămânând autorul articolului din „Telegraful Român” responsabil de adevărul afirmațiilor sale.

3. Se mai face și dificultarea: „Numai după ce și-ar lua cineva osteneala să studieze viața și activitatea lui Ioan Moga și Moise Fulea în legătură cu întreaga epocă lor, s'ar putea construi o icoană clară despre dezvoltarea seminarului din Sibiu în acest timp. Lăsându-i deocamdată striviți în scheletele lor biografice împrumutate din Enciclopedia Română” etc.

Di dr. I. Lupaș din 1 Septembrie 1905 până la încheierea anului școlar 1908/9 a fost profesor seminarial. Eu, fiind preocupat, ca datele biografice ale profesorilor să fie făcute cât se poate de exacte și complete, pe toți profesorii în viață i-am invitat ca înșiși să-și compună biografiile, deci sunt autobiografii, cum e și a dlui dr. I. Lupaș.¹⁾

Datele biografice ale profesorilor repausați le-am eruat însumi, posibil din acte și publicațiuni, dar adresându-mă și către rudeniile lor și către alți bărbați, despre cari presupuneam, că pot să-mi deie informațiuni exacte, și numai întrucât nu am putut primi informațiunile cerute, am făcut uz de biografiile publicate în „Enciclopedia Română”, compusă sub egida „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, deci cu calitate de autoritate așa zicând oficială.

Pentru datele biografice a lui Ioan Moga m'am adresat protopopului Sergiu Medean din Sebeșul-săsesc, care la 26 Decembrie 1910 mi-a răspuns:

„Preacuvioase Domnule Director!

Despre teologul Ioan Moga pot servi următoarele date: A murit în Sebeș, lovit de gută, la 6 Octombrie 1859, în etate de 65 ani. Așa dară anul nașterii a fost 1774. Ziua și luna nașterii nu se știe, că matriculele dinainte de 1848 au ars în revoluție. El a fost fiul protopopului Zaharie Moga, fratele mai mare al episcopului Moga din Sebeș.

Cu distinsă stimă:

ss. Medean
protopop”.²⁾

¹⁾ I-am păstrat manuscrisul.

²⁾ Actul l-am păstrat și-l pun la dispoziția ori cui.

Datele biografice ale lui Ioan Moga nu sunt împrumutate din biografiile „strivite în scheletele din Enciclopedia Română”, pentru că în Enciclopedie nu este publicat nimic despre Ioan Moga, și după cum se indică în „Monografie” la pagina 91, datele biografice sunt luate și din: „Programa institutului din 1884/5. Pagina 16.

Di profesor dr. I. Lupaș când era protopopul tractului Săliștei, a cărui protopop a fost și profesorul I. Moga, numit atunci acest protopopiat „Protopopiatul I al Sibiului”, a publicat în revista „Biserica Ortodoxă Română”¹⁾ un articol cu titlul: „Ioan Moga Teologul 1790—1856”.

În acest articol între altele se spune: „Cu data de 24 Octombrie 1856 „Telegraful Român”²⁾ publică următoarea notiță despre încetarea din viață a lui Ioan Moga:

„Miercuri în 24 ale curgătoarei ni s'a împărtășit trista știre despre grabnica repausare a dlui protopop și emerit profesor de teologie Ioan Moga, ce se întâmplă în aceeași zi dimineața în Sas-Sebeș, unde își avea răposatul locuința sa. Fie-i țărâna ușoară! Noi așteptăm din partea prietenilor și a cunoșcuților răposatului în Domnul păr. protopop o descriere mai deaproape a acestei triste întâmplări, precum și a ceremoniei cu care i se astrucară rămășițele pământene, pe care apoi nu vom întârzia a o împărtăși publicului cititor”.

Despre această notiță am avut cunoștință și eu, dar întrânsa nu se cuprinde nici un dat din viața lui, iar la apelul: „Noi așteptăm din partea prietenilor și cunoșcuților răposatului” etc. nimeni n'a răspuns.

După citirea articolului dlui profesor dr. I. Lupaș observând, că în „Monografie” data repausării profesorului Ioan Moga este greșită, am rămas dreptul uimit, cum părintele Sergiu Medean în calitate de paroh-protopop, având la dispoziție matricola morților din 1856, precizează ca zi a repausării ziua de 6 Octombrie 1859.

Dacă pentru aceasta neexactitate pot fi invinovați, învinuirea s'ar putea referi numai la faptul, că am dat crezare comunicării protopopului S. Medean, fără a fi controlat exactitatea datei repausării cu comunicatul din „Telegraful Român”.

¹⁾ Nr. 6. Septembrie 1915.

²⁾ Nr. 85 din 27 Octombrie 1856.

Dar puteam presupune, că mi-se comunică — așa zicând oficial — date neexacte și absolut false ?

În acest articol al dlui profesor dr. I. Lupaș revenindu-se și asupra activității lui literare se zice: „Ca dovezi ale încercărilor lui pe terenul literaturii teologice, didactice, au rămas:

Manualul tipărit la 1820 sub titlul „*Învățătură Teologică* etc.” și greșit sau exact, poate că la acest manual se referă G. Hango.

Moise Fulea.

Alt bărbat marcant al bisericii noastre a fost asesorul consistorial Moise Fulea, ultimul director al școalelor naționale greco-orientale române din Transilvania¹⁾, care a repausat la 14/26 Noemvrie 1863, despre ceace, în „Telegraful Român”²⁾ s'a publicat următoarea notiță:

„P. O. D. părintele Moise Fulea, protopop greco-oriental, director de școală și asesor consistorial emerit, răposă în Domnul în 14 ale lunii curente, la 8 oare seara. În mormântarea va fi Duminecă după amiazi.

Iar în numărul 106 din 21 Noemvrie 1863, cu datul Sibiu 17 Noemvrie se scrie:

„Astăzi se petrecu la mormânt unul din nestorii clerului răsăritean din Transilvania, părintele protopop al tractului I al Sibiului, fostul director al școalelor greco-orientale din Ardeal, asesor consistorial, și decorat cu Crucea de aur pentru merite Moise Fulea, după o boală scurtă de 24 ore răposase, după cum expuneam în numărul din urmă în 14 ale acesteia în anul 76 al vieții sale, și astăzi se redase pământului. O biografie compendioasă a venerabilului bătrân poate suntem în stare a da cu altă ocaziune, căci de astă dată nu avem de unde scoate datele respective.

Familia cea mai de aproape a răposatului din nefericire lipsi de acasă și nu putu să ia parte la înmormântare.”

Pentru datele biografice ale lui Moise Fulea n'am avut cui să mă adresez, iar indicarea din „Telegraful Român”: „O biografie compendioasă a venerabilului bătrân etc.” au avut acelaș refren, ca și cea de la repausarea lui Ioan Moga, că nimeni nu și-a luat osteneala a-i scrie biografia nici până astăzi, și ast-

¹⁾ „Monografia” etc. Pagina 92.

²⁾ Nr. 105 din 1863.

fel se explică, că i-am împrumutat și publicat biografia: „*Strivită în scheletele din „Enciclopedie”, ca și la alți 7 din cei 37 profesori*”¹⁾.

În articolul susindicat din revista „*Biserica ortodoxă Română*”, dl profesor dr. I. Lupaș tratează chiar cu unele amănunte viața lui Moga, dar cu tratarea vieții și activității lui Moise Fulea nu continuă.

Cancelaria Aulică Regească Transilvană în raportul său despre alegerea lui Șaguna ca episcop,²⁾ transpune și cererile pentru solicitarea postului de episcop, adresate parte către Augustul Tron, parte către cancelaria Aulică, și referitor la Ioan Moga și Moise Fulea³⁾ se fac următoarele caracterizări:

Ioan Moga, în cererea sa expune, că după terminarea studiilor teologice la Universitatea din Viena, la 1816 prin alegerea liberă a clerului concernent și prin confirmarea ce a urmat din partea Regescului Guvern, a fost numit profesor al clerului tânăr al ritului grecesc neunit, iar mai târziu, adecă la 1828, a fost promovat de asesor consistorial și referent matrimonial și după aceea, la 1830, de archidiacon al tractului dintâi al Sibiului. Având în considerare multele sale merite ce și le-a câștigat în mai susamintitele 3 funcțiuni, recunoscute atât de către conducătorii concernenți, precum și de către însuși consistorul, în recentul său raport, prezentat Guvernului Regesc despre moartea episcopului antecedent și cari (merite) au fost menționate cu laudă și cu ocaziunea restaurațiunii Episcopiei din Arad, după îndeplinirea de servicii în cursul unui lung șir de ani și aflându-se acum în cea mai bună vârstă a bărbăției de 55 ani, crede că are un titlu ce-l îndreptățește a cere să fie considerat la restaurațiunea scaunului episcopal vacant.

Moise Fulea, care se găsește în al doilea loc între candidați nu are vreo cerere, însă din actele ce se referă la numirea Vicarului General rezultă, că el, după absolvirea cu succes bun a studiilor filosofice și juridice, prescrise la liceul din Cluj, în 1812 s'a învrednicit a fi primit la Academia din Viena, pentru a urma studiul teologic. În anul următor a fost numit în postul actual de director al școlilor și după aceea a fost primit din partea repausatului epis-

¹⁾ Profesorul Dimitrie Comșa, deși a fost în viață, când s'a tipărit „Monografia” mi-a comunicat verbal, ca să fac uz de datele lui biografice din „Enciclopedie”.

²⁾ Vezi pagina 10.

³⁾ Textul latin, tradus în limba română.

cop Moga de prim asesor consistorial, în sfârșit cu majoritate de voturi fiind ales archidiacon, a luat asupra sa trei feluri de slujbe, și în afară de acestea — după cum i-au îngăduit puterile sale — timp de 32 de ani a funcționat și ca profesor la școala candidaților aspiranți la gradele ierarhice, iar viața sa atât publică cât și privată a fost fără de nici o prihană.

Public aceste caracterizări și ca completare suplinitoare a datelor biografice din „Monografie”.

Am aflat de bine, că aceste deslușiri să le public în cadrul acestei lucrări, pentru că pe lângă aprecierile favorabile la apariția „Monografiei”, spre surprinderea mea plăcută, și acum, după un interval de 26 ani, în ziarul „Țara Noastră”.¹⁾ Preacucernicul Econom D. Furtună, pe care n'am onoarea a-l cunoaște, publicând cu titlul: „Centenarii și Monografiile de seminar” accentuează:

„În locul întâi voiu pomeni despre: „Monografia institutului seminarial, teologic-pedagogic „Andreian” de dr. E. Roșca, director. Sibiu 1911 (330 pagini + o prefață). N'am de gând să rezum aici istoricul acestei școli teologice. Voiu accentua însă, că avem înainte o lucrare vastă bine întocmită, plină de informațiuni ample, așa după cum s'ar cuveni să-și alcătuiască fiecare seminar teologic. Autorul s'a achitat în chip vrednic de laudă, ni-a dat o lucrare de seamă, un studiu de bază a institutului. Ne mișcă profund când vedem cât a muncit la întocmirea cărții, și cât de mult înțelege să sublinieze legătura acestei instituții românești cu sufletele de apostoli și de martiri din lumea eroică a preoților și a învățătorilor ardeleni”.

Îndată după apariția, în 12/25 Septembrie 1911 am publicat în foaia arhiecezei „Telegraful Român” o „Incunoștințare”, în care am schițat cuprinsul Monografiei, cu indicarea, că: „se poate procura dela autor sau dela librăria arhiecezană cu prețul: legată 4 coroane, broșată 3 coroane 50 fileri”.

Totodată și arhiepiscopul mitropolit Ioan Meșianu, prin circulara Nr. 12027 Prez. din 16 Octombrie 1911, o recomandă protopopilor, preoților și învățătorilor²⁾ spre procurare.

Din inițiativă proprie protopopilor le-am trimis câte un exemplar gratuit, cu indicarea:

¹⁾ Nr. 1380 din 9 Mai 1937.

²⁾ Atunci erau confesionale școlile elementare.

„Ca în forma ce vă va fi bine venită să interveniți, ca atât preoții, cât și învățătorii să și-o procure după modalitatea cea mai convenabilă”.

La această solicitare n'au reagat protopesbiterii din protopesbiteratele:

1. Brașov — Dr. V. Saftu.
2. Săliște — Dr. I. Lupaș.
3. Sibiu — Dr. I. Stroia.
4. Sighișoara — D. Moldovan.
5. Zarand — V. Damian.

Deși prețul era mic, și după valoarea valutei de atunci, în mod sfidător dintre elevii din secțiunea teologică din anul școlar 1911/12 nu și-au procurat-o elevii din cursul:

- I. Gh. Coman, N. Dobrotă și I. Maloș.¹⁾
- II. D. Săcărea¹⁾ și N. Tandrău,
- III. I. Aron, P. Chirca, V. Debău, T. Ganea, I. Iar, D. Ioanovici, I. Josan,¹⁾ A. Maniu, M. Muntean,¹⁾ S. Pop,¹⁾ P. Sabău, V. Stoicanea,¹⁾ D. Turcu și P. Ungur.

II.

Gazetele bisericești.

Ca un rezultat al progresului cultural se poate considera, că toate eparhiile din mitropolia Ardealului își au organele proprii de publicitate, cari, însă de P. S. Vartolomei episcopul Râmnicului și al Noului Severin, în deplină competență sunt caracterizate:

„Gazetele Bisericești, vor rămânea ca și până aci, niște simple trimbițe de subiectivism cu variațiuni la infinit de laude pentru unii, de ignorare pentru alții și de bărfire pentru cei neplăcuți, fie chiar de ar fi prea virtuoși”.²⁾

Drept dovadă a acestor caracterizări reale să servească ilustrarea:

Autorul acestei lucrări a fost pensionat forțat în anul 1928 din postul de profesor și director al institutului teologic, și în

¹⁾ Acum e protopop.

²⁾ „Crucea” Nr. 8 din 1925.

foaia arhiepiscopiei „Telegraful Român”,¹⁾ probabil — sigur nu sunt — a erua am ținut a fi de sub demnitatea mea, colaboratorul intern al foaiei dl Enea Hodoș, profesor în pensiuine, a publicat un articol cu titlul:

„Noul rector al Academiei Teologice”, în care se referă și la aprecierea calității activității mele.

Cum însă, fostul redactor al „Telegrafului Român” dl dr. George Proca, care era și secretarul acestei comisiuni, ocazional în o ședință a comisiunii administrative a tipografiei a declarat, că fiecare număr al foaii înainte de a se tipări²⁾ se prezintă I. P. S. S. arhiepiscop mitropolit dr. Nicolae Bălan, la publicarea acestui articol, prezentându-i-se foaia la corectare în coloane, s’au suprimat³⁾ următoarele texte:

„Intrat în serviciul sfintei noastre biserici părintele Dr. Eusebiu R. Roșca a participat ca deputat al sinoadelor arhiepiscopice și congreselor național bisericești, făcând parte din comisiunile cele mai importante, în numeroase cauze și ca referent. În chestiuni de organizare a fost încredințat cu rapoarte speciale b. o. în arondarea protopopiatelor și sistematizarea dotațiunii protopopilor din arhiepiscopie; revizuirea regulamentului seminarial; regulamentul pentru parohii; regulamentul pentru calificarea învățătoarească ș. a.

..... intransigent, râvnitor totdeauna la mai bine....

Ca profesor și preot supus ierarhiei, chiar dacă nu era în toate împrejurările omul blând la vorbă, totuș bunătatea inimii sale rămâne cunoscută și apreciată.

In calitate de conducător al așezământului șagunean a căutat prin atitudine rezolută și demnă, să-i ridice autoritatea și prestigiul în toată vremea. Institutul îi va păstra o bună și recunoscătoare amintire”.

În anul 1928, când încă nu eram delăturat și din funcția de „Delegat al comisiunii administrative a tipografiei arhiepiscopice”, conducătorul tipografiei George Poponea, acum repausat, surprins de aceste suprimări, mi-a adus acasă, nu în atelier, coloana cu semnele de suprimare.

Am păstrat-o și o pot arăta ori cui spre convingere.

1) Nr. 71 din 6 Octombrie 1928.

2) Vezi pagina 218.

3) Vezi și broșura: „O afacere personală”. Pag. 6.

III.

Nerecunoștința elevilor.

Absolvenții din anul școlar 1903/4 ai cursurilor teologice au fost elevi de o calitate mai bună, mulți cu pregătire din liceu cu bacalaureat, dintre cari 4 și-au câștigat și calificare academică, — conform angajamentului, — la 30 ani, în 1934, cei în viață, aproape toți s’au prezentat la o convenire colegială.

În 26 Iunie 1934, prezentându-mi-se toți, la alocațiunea colegului lor, Teodor Muică, paroch în Sângeorgiul de Pădure, repetit ales de senator, le-am răspuns:

„Prezentarea, ca la fostul profesor și director, la convenirea de 30 ani dela absolvirea cursurilor teologice, deoarece, nu ca absolvenții din anul școlar 1905/6¹⁾ Dvoastră o faceți cu decorul bunei cuviințe, o primesc. Nu mă indoiesc în obiectivitatea aprecierilor autorizatului Dvoastre, pentru că o spun fără de nici o rezervă, că însumi așa sunt convins în sufletul meu, că întreaga mea activitate, — în viața destul de îndelungată, — am prestat-o exclusiv pentru binele bisericii și a neamului, calm, cu devotament și abnegațiune, și cu timbru de decor, apreciat și de cei de altă credință și de alt neam.

În schimb, să-mi spună ori cine, un singur caz, nu mai multe, când să mi se fi arătat vre’o apreciere reală, nu de ipocrizie, de aparență, pentru că și în cele corporațiuni bisericești, în cari de asemenea numai bine m’am validat, — am fost ales, ca drept eflux al simpatiei de patriotism local.

Partea cea mai mare a activității mele am prestat-o concentrată asupra conducerii institutului teologic-pedagogic, pentru pregătirea de preoți și învățători calificați și devotați, cu nimb și prestigiu, reclamați și în alte eparhii, paralizând preocupările de agresiuni dușmănoase ale stăpânirii străine, agresiuni validate în măsură foarte simțită în instituturile similare din mitropolie.

Am condus afacerile bisericii între împrejurările cele mai dificile, pe timpul războiului, când unii prin o pronunțată lășitate au stat lupilați în refugiu, iar alții, au jucat roluri de

1) S’a prezentat numai prin o deputație de 3 inși, căreia i-am comunicat, că nu iau cunoștință de prezentarea lor.

duplicitate, și drept răsplată, sub egida sinodului arhidiecezan¹⁾ am fost stigmatizat cu pecetea infamiei, iar cei din categoriile amintite, în starea fericită de stăpânire națională, s'au imbulzit la preamăriri și poziții de distincție, prin intrigă, calomniare și perversitate.

Din postul de profesor și director spre rușinea mea, și spre palmuirea devotamentului cu care am servit acest institut, ridicându-l la un prestigiu de model între institutele similare, am fost scos — așa zicând — împins de spate.²⁾

Dela conducerea instituțiilor donate bisericii de în veci neuitatul marele arhiepiscop-mitropolit Andreiu baron de Șaguna am fost delăturat prin un primeniitor al moravurilor, căruia, când a fost elev în secțiunea teologică, corpul profesoral, în cale disciplinară, în un curs, i-a deteriorat nota de conduită la puțin corespunzătoare.

Un fost elev al meu Ioan Rafiroiu, fiu de preot și protopop,³⁾ cu conexiuni de inrudire cu unul din funcționarii dela conducerea centrală a bisericii, mi-a stigmatizat calitatea de director al institutului teologic, terfelindu-mă în publicitate⁴⁾.

Acelaș elev, deși a fost disciplinat de organul central de conducere al arhidiecezei pentru furt,⁵⁾ și corpul profesoral la

¹⁾ Concluzul Nr. 15 din 15/28 Aprilie 1919. Vezi Pag. 60 și 61.

²⁾ Peripețiile pensionarii mele forțate sunt făcute evidente în mod documentat în broșurile:

a) „Răsplata fostului rector al academiei teologice „Andreiane ortodoxe române din Sibiu”, și
b) „Ecoi la broșura: Răsplata” etc.

³⁾ Ioan Rafiroiu, protopresbiterul tractului Oituz, nepotul de soră al consilierului arhiepiscopesc Virgil Nistor, care și el în Nr. 7—10 din 1936 al „Revistei Teologice” apărută cu indicarea: „Omagiu P. S. episcop Nicolae Colan”, în care număr, cu diferiți titluri, s'au publicat mai multe articole de elogiare, Consilierul arhiepiscopesc prot. Virgil Nistor în articolul: „P. S. Nicolae Colan sfetnic vlădicesc”, contrar adevărului de notorietate publică, cu un cinism necalificabil afirmă:

„Când s'a retras în pensiuine înaintașul său, la Rectoratul academiei teologice „Andreiane”, din Sibiu, I. P. S. Sa a chemat în fruntea acestui institut pe P. S. Sa” etc. Pag. 252.

⁴⁾ „Cuvântul” Nr. 1120 din 27 Mai 1928 și broșura: „O afacere personală” de dr. Eusebiu Roșca, rectorul academiei teologice „Andreiane” ortodoxe române.

⁵⁾ Mi-a spus aceasta actualul episcop Nicolae Colan, al eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, fost prefect de studii al „Internatului arhidiecezan pentru orfanii de preoți”.

conduită l-a clasificat cu nota „Necorespunzătoare”, a-fost recom-pensat spre sfidarea moralei.³⁾

Toate aceste insulte de notorietate au fost luate la cunoștință cu consens obștesc, și de cele 30 și atâtea serii de foștii mei elevi, preoți și învățători.

Pentru aceea să luați la cunoștință, că, — după cum am accentuat dela început — V-am primit, deoarece din punct de vedere al exigențelor de bunăcuviință V'ați prezentat cuviincios, dar fără ca aceasta să o consider de o apreciere măgulitoare, și — precum nici când și nici într'o formă, nu am dat dovadă de vre'o lașitate. — conștiu, că de fapt a-și fi vrednic de dispreț, dacă a-și rămânea nesimțitor, am tras consecvențele, și mi-am impus reținerea dela ori ce manifestare a vieții bisericicești.

³⁾ Instituit de administrator parohial și catihet în Târgu-Săcuiesc.

Notă.

Puținele greșeli de tipar sunt exclusiv tehnice, cari nu schimbă înțelesul și cititorii inșiși le pot îndrepta cu ușurință.

Cuprinsul:

	Pag.
Introducere	1
1. Alegerea de episcop a lui Andreiu Șaguna	3
2. Numirea de vicar	3
3. Alegerea și numirea de episcop	6
Ierarhii din metropolia ortodoxă română a Ardealului	13
A. Arhiepiscopi-mitropoliți în arhidieceza Transilvaniei	13
1. Procopiu Ivacicovici	15
2. Ioan Popasu	21
3. Miron Romanul	22
4. Ioan Mețianu	27
5. Vasile Mangra	33
Alegerea deputaților congresuali	37
Alegerea de mitropolit	38
Examinarea canonică	40
Delăturarea din postul de vicar	54
6. Dr. Nicolae Bălan	67
B. Episcopi	73
I. In eparhia Aradului, Ienopolei, Hălmeagului și a părților anexate din Bănatul-Timișului	73
1. Miron Romanul	73
2. Ioan Mețianu	76
3. Iosif Goldiș	79
4. Ioan Papp	81
5. Dr. Grigorie Comșa	82
6. Dr. Andrei Magier	82
II. In Eparhia Caransebeșului	83
1. Nicolae Popea	83
2. Filaret Musta	84
3. Dr. Iosif Tr. Bădescu	86
4. Dr. Miron Cristea	86
5. Dr. Iosif Tr. Bădescu	102
6. Dr. Vasile Lăzărescu	102
III. Eparhia Orășii	102
1. Roman Ciorogariu	102
2. Dr. Nicolae Popovici	104
IV. Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului	104
1. Nicolae Ivan	104
Episcopie nouă la Cluj. Câteva constatări	108

	Pag.
Tinerea sinodului	111
Alegerea de episcop	115
Date biografice	116
Lămurirea raportului meu personal față de fostul episcop Nicolae Iyan	145
2. Nicolae Colan	147
C. Protopresbiterii	148
Instituirea protopresbiterilor	148
Chestiuni mai importante	156
I. Statutul organic	156
II. Monumentul arhiepiscopului mitropolit Andrei baron de Șaguna	164
III. Biserica catedrală	175
Colecta	183
IV. Comisiunea administrativă a tipografiei arhidiecezane	190
Tipografia și librăria	199
Librăria	203
Productivitatea tipografiei	203
Sprijinirea autorilor	212
Donare de cărți	216
Telegraful Român	217
Răsplata ?	219
Redactarea foaiei	226
Apariția foaiei	231
Abonamente	233
Inserate	236
Resumare	237
V. Zona culturală	239
O ședință istorică	244
VI. Unificarea organizării bisericești	253
VII. Concordatul	262
VIII. Desființarea ministerului cultelor	266
IX. Dotațiunea clerului	268
Asemnările congruei	270
Incheiere	279
Personale	284
I. Deslușiri la observările dlui profesor Dr. I. Lupaș, că în „Monografia institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian” etc., datele despre Ioan Moga și Moise Fulea sunt necomplete	284
II. Gazetele bisericești	291
III. Nerecunoștința elevilor	293

Registru alfabetic

	Pag.		Pag.
A		Apel, a contribui pentru monumentul lui Șaguna	168
Abonarea foaiei „Telegraful Român”, circular	234	Apel „Acțiunea Românească”, pentru contribuire la monumentul lui Șaguna	172
Absolvenților de cursurile teologice, bursă dela stat	268	„Apostolul”, tipărire cu litere latine	204
„Acțiunea Română”. Monumentul lui Șaguna	171	Arad episcop: Miron Romanul	75
Administrarea averii bisericești iregulară	122—126	„ Ioan Mețianu	77
Adunarea deputaților, încheierea concordatului cu Papa	264	„ Iosif Goldiș	79
Adunarea eparhială a eparhiei Vadului etc. Protest contra încheierii concordatului	263	„ Ioan Papp	81
Ajutor preoteselor văduve din fondul tipografiei	191	„ Dr. Grigorie Comșa	82
„Ajutorul”. Societatea clerului ort. rom. din București. Protest contra încheierii concordatului	263	Argetoian Constantin. Biserica calificată cuib de superstiții etc.	262
Ajutor „Revistei Teologice”	214	Arhiepiscopul mitropolit, salar dela Stat	268
Alba Iulia, a aparține eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului	110	Asesorii consistoriali, salar dela Stat	268
Alegerea lui Șaguna de episcop	9	„Asociațiunea Transilvaniei”. Abandonarea tipografiei	215
Alegerea mijlocită a membrilor mireni în corporațiunile bisericești	160	Audiență, Dr. E. Roșca la ministrul Apponyi	88
„Alkotmány”, caracterizarea mitropolitului Miron Romanul	25	Autorii, sprijinire la edarea de opuri	191
Almanahul sf. Nicolae de N. Măneștii	30	Averea bisericească, administrare iregulară	122—126
Ansienitatea la alegerea ierarhilor	17	Averescu Alexandru, decorat de Papa	266
Anticritica broșuri anonime publicată asupra celor două congrese național-bisericești din 1873 și 1874	26		
		B.	
		Babeș Vincențiu, contrar lui I. Popasu și N. Popea	17
		Babeș V., participare la înscăunarea lui P. Ivăciovici de patriarh sârbesc	21

	Pag.		Pag.
Babeş V., discalificarea lui Miron Romanul în articolul „Ad rem“	74	Biserica ortodoxă, și bugetul statului	277
Babeş V., ponegrirea memoriei lui Şaguna	17	Blaga Iosif dr., instituit de protopop al tractului Braşov	152
Bădescu Iosif dr., ales episcop în eparhia Caransebeşului, neîntărit	86	Boicotat Nicolae Ivan	145
Bădescu I. dr., reales de episcop al eparhiei Caransebeşului	102	Borcia Ioan dr., autorul broşurei „Cele două congrese naţionale bisericeşti electorale din 1873 și 1874“	25
Bălan Nicolae dr., alegerea de mitropolit	67	Borcia I. dr., epistolă deschisă lui V. Babeş	18
Bălan N. dr., colecție pentru monumentul lui Şaguna	172	Bredicean Caius, decorat de Papa	266
Bălan N. dr., datorie 7968 coroane 37 fileri la 25 Ianuarie 1915, la tipografie	214	Branişte Valeriu dr., adresă către Sinodul episcopesc a declara nelegal congresul care a ales pe V. Mangra de mitropolit	48
Bălan N. dr., dificultăți la alegerea de mitropolit	71	Branişte V. dr., ameliorarea salarizării preoşilor ridiculizată	274
Bălan N. dr., epistole din refugiu	62	Branişte V. dr., monumentul lui Şaguna ar dispune pe uniți	170
Bălan Nicolae dr., examinare canonică	71	Braţu Traian, decorat de Papa	266
Bălan N. dr., nesolidarizarea cu profesorii colegi în desavuirea injuriilor publicate în „Tribuna“ contra directorului dr. E. Roşca	146	Broşura „Glas în pustie“ discalificarea patriarhului dr. M. Cristea	98
Bălan N. dr., predici pentru trebuințele sufleteste în timpul războiului	212	Bugetul cultelor pe anul 1931	277
Bălan N. dr., remonstrare contra exmiterii lui N. Ivan de comisar la seminarul „Andreian“	143	Burdia Constantin, convenire în Budapesta cu dr. E. Roşca	92
Banu Constantin, decorat de Papa	266	Bursă dela stat absolvenţilor cursurilor teologice	268
Biblia, desfacere	216		
Bibliotecilor parohiale, donare de cărți	216	C.	
Biblioteca religioasă de propagandă	209	Calomniile retractate de Nicolae Ivan	147
Biografia lui Moise Fulea	289	Câmpeni, alegere de protopop neîntărită de consistor	151
Biografia lui Ioan Moga	289	Cancelaria Aulică, recomandarea lui Şaguna spre confirmare	11
Biserica catedrală, zidirea în locul bisericii parohiei Sibiu-Cetate	179	Cântăreşii, salariu dela stat	268
Biserica catedrală, fazele zidirii	176	Caransebes, ales de episcop dr. I. Bădescu, neîntărit	86
„Biserica ortodoxă Română“, aprecierea favorabilă a Monografiei seminarului teologic pedagogic „Andreian“	285	Caransebes, ales de episcop Dr. V. Lazarescu	102
Biserica ortodoxă, neîndreptăţită față de alte culte	277	Caransebes, ales de episcop F. Musta, neîntărit	84
		Caransebes, ales de episcop N. Popea	83

	Pag.		Pag.
Cărți bisericeşti, edare	191	Congresul naţional bisericesc al mitropoliei Ardealului. Protest contra încheierii concordatului	263
Cărți de citit pentru popor	210	Congresul naţional bisericesc, care a ales pe V. Mangra mitropolit, nelegal	48
Cărți, donare bibliotecilor parohiale	216	Congresul naţional bisericesc, monument mitropolitului Şaguna	164 și 169
Cărți, pentru trebuințele culturale ale credincioşilor	211	Congresul naţional bisericesc, protest contra desființării ministerului de culte	167
Cărțile rituale, tipărire cu litere latine	204	Congresul naţional bisericesc, raționalizarea concluziunii sinodului episcopesc, V. Mangra declarat de uzurpator	53
Cărți școlare, edare	191	Congrua, întregirea dot. științii preoşilor dela stat	268
Cărți științifice, edare	191	Constătuire la Sinaia, despre unificarea organizării bisericești	254
Cărțile tipărite în tipografia străine, retrosiune	206	Constătuire, pentru ridicarea monumentului lui Şaguna	170
„Catedrala“. Broşură de preamărire a lui N. Ivan	119	Consistorul arhidiecezan, pus sub acuză	248
Catolicii, prozelitism	277	Consistorul din Caransebes, solicitarea episcopului dr. M. Cristea a se reîntoarce din Budapesta	25
„Cele două congrese naţionale bisericeşti electorale din 1873 și 1874“, de mai mulți deputați congresuali	25	Consistorul din Cluj, înființare	106
Chendi Ilarie, mercenarul cu scamele de sticlă	146	Consistorul, ingerință în administrarea fondului tipografiei	197
Ciorogariu Roman, ales de episcop al eparhiei Orăzii	102	Consistorul mitropolitan, dezavuirea sinodului episcopesc	52
Ciorogariu Roman, casier la institutul de credit și economii „Victoria“	78	Contabil, instituire	200
Ciorogariu Roman, încântat de delăturarea din postul de vicar a lui dr. E. Roşca	61	Contabilitate separată pentru tipografie, librărie și „Telegraful Român“	202
Circular pentru contribuție la monumentul mitropolitului Şaguna	166	Cosma Partenie, fazele zidirii bisericii catedrale din Sibiu	176
Circular preoșimii despre destituirea de vicar a lui dr. E. Roşca	65	Cosma P., n'a consimțit la paralizarea executării concluziunii sinodal, a se zidi catedrala în locul bisericii parohiei Sibiu-Cetate	181
Colan Nicolae, ales episcop	147	Crainic Nichifor, stigmatizarea mitropolitului Moldovei, Pimen Georgescu	280
Colecție, pentru monumentul mitropolitului Şaguna	166	Crăznici, salariu dela stat	268
Colecție pentru zidirea bisericii catedrale	183-190	Credite, acordare la librărie și tipografie	202
Combaterea învățăturilor sectare	210		
Comisiune congresuală, a constat acțiunea de prozelitism a catolicilor și uniților	277		
Comşa Grigorie dr., ales de episcop în eparhia Aradului	82		
Concordatul, a se denunța	265		
Concordatul încheiat cu Papa	67		
Confesionalism politic	277		

	Pag.		Pag.
Cristea Miron dr., ales episcop în eparhia Caransebeșului	86	Denunțarea concordatului	265
Cristea M. dr., ales mitropolit primat	97	Deputați congresuali pentru alegerea lui V. Mangra de mitropolit	37
Cristea M. dr., declarație ministrului Apponyi	93	Director tehnic al tipografiei	196
Cristea M. dr., disqualificarea în broșura „Glas în pustie“	98	Dogmatica, edare, concurs	208
Cristea M. dr., disqualificat în „Cuvântul“ cu „Nișa patului“	99	Donare de cărți	216
Cristea M. dr., însoțit de C. Burdia s'a prezentat la secretarul de stat Tóth János	93	Donațiune seminarului de Ioan Moga	285
Cristea M. dr. La alegerea de mitropolit a lui V. Mangra a primit numai 24 voturi	96	„Dreptatea“, foaie sub conducerea lui Virgil Onițiu	31
Cristea M. dr., numele de botez ilie, ca monah schimbat în Miron	88	„Deșteptarea“, foaie sub conducerea lui Arsenie Vlaicu	31
Cristea M. dr. Pastorală de dezavuare la intrarea României în războiu	94	Discalificarea lui Miron Romanul de V. Babeș	74
Cristea M. dr., calificat de naționalist intransigent. Prezentarea la ministru Apponyi prin intervenirea lui C. Burdia	90	Dragomir Silviu dr., „Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea“, în editura comisiei tipografiei	209
Cristea M. dr., refugiere în Buda-pesta	95	Dragomir S. dr., remonstrare contra exmiterii lui N. Ivan de comisar la seminarul „Andreian“	143
Cristea M. dr. regent. Incheierea concordatului cu Papa	263	Duca Ștefan, cumpărarea casei Reunirii meseriașilor români din Sibiu	134
Cristea M. dr. Pietrile scumpe scobite din „Icoanele Brâncovenești“	99	E.	
Cristea M. dr., solicitat de consistor a se reîntoarce din Buda-pesta	95	Episcopi, alegere	13 și 14
Cristea Nicolae, articolul „Răsplata“	219	Episcop, ales I. Meșianu în eparhia Aradului	77
Cristea N. redactorul „Telegrafului Român“, renunțare	223	Episcop, ales M. Romanul în eparhia Aradului	75
D.		Episcopia Vadului, Feleașului și Clujului, înființare	105
Debitori, la librărie și persoane marcante bisericești	202	Elevii, cari nu și-au procurat Monografia seminarului teologic dagogic „Andreian“	291
Declarația sf. Sinod contra încheierii concordatului cu Papa	264	Elevii, nerecunosători	293
Defraudări la librărie	203	Erhan Dionisie, ales episcop al eparhiei Cetatea-Albă	14
Demian Aron, returnarea „Telegrafului Român“	238	Examinarea cononică a lui dr. Nicolae Bălan	71
		Examinarea canonică a lui V. Mangra	40
		Evanghelia, tipărire cu litere latine	204

	Pag.		Pag.
F.			
Facultatea teologică din Cernăuți, protest contra încheierii concordatului	263	Goldiș I., declarație că consimte cu aducerea legilor politice bisericești	79
Felicitară lui V. Mangra de dr. V. Saffu	45	Goldiș Vasile, articol în limba maghiară cu titlul: „Gróf Tisza István“ publicat în „Tribuna Poporului“	89
„Foaia pedagogică“, înființare	227	Goldiș V., ca ministru de culte, subscrierea încheierii Concordatului cu Papa	263
Fondurile și fundațiunile, administrare iregulară	122—126	Goldiș V., decorat de Papa	266
Fondul tipografiei, consistorul, ingerință în administrare	197	Gramată mitropolitană lui V. Mangra	42
Fondul tipografiei și scontrare „Frăția ortodoxă română“, denunțarea Concordatului	198	H.	
Fulea Moise, date biografice	288	Habermann, casă cumpărare	132
Fulea M., repausare	288	Hango Gavril, manual despre: „Invățătura teologică despre moravurile și datorii oamenilor creștini“	286
Funcționarii administrativi ai eparhiei, membrii corporațiilor bisericești	260	Horváth Petrichevici Emil dr., cină luculică la N. Ivan 130, 142 și la sinod	248
Furtună D., apreciere favorabilă a Monografiei seminarului teologic pedagogic „Andreian“	290	Horváth Petrichevici, participare la sinod	239
G.			
„Gazeta Poporului“, declarații politice de N. Ivan, umilitoare pentru Români	138	Hossu Vasile episcop greco-catolic, intervenire pentru întărirea lui dr. M. Cristea de episcop în eparhia Caransebeșului	93
„Gazeta Poporului“, o faptă nelegiuită a consistorului, nelărtarea lui Petru Roșca de protopop al Câmpenilor	151	I.	
„Glas în pustie“, broșură, disqualificarea patriarhului dr. M. Cristea	98	„Icoanele Brâncovenești“, scobite de pietrile scumpe la patriarhie	99
Goga Octavian, decorat de Papa Goga O., discreditat în „Telegraful Român“ de N. Ivan	266	Inexactități, în cartea „Patriarhul României dr. Miron Cristea“ etc.	100
Goga O., prezentarea lui dr. E. Roșca la ministrul Apponyi calificată de trădare de neam	89	Inființarea eparhiei Vadului, Feleașului și Clujului	114
Goga Octavian, proiect, organizarea unitară a bisericii	258	Ingerința consistorului, în administrarea fondului tipografiei	197
Goldiș Iosif, ales de episcop în eparhia Aradului	79	Invățăturile sectare, combatere	210
		Iregularități, la instituirea de mitropolit a lui dr. N. Bălan	71
		Istoria bisericească, edare, concurs „Istoria Bisericească a Românilor Ardeleni“, tipărire	208

	Pag.		Pag.
Istoria desrobirei religioase a Rô- mânilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea, tipărire — — —	209	Ivan N., procese politice — — —	130
Ivacicovici P., ales mitropolit — —	19	Ivan N., refugiare — — —	129
Ivacicovici P., ales patriarh sârbesc	20	Ivan N., renunțarea de redactor al „Telegrafului Român“ — — —	117
Ivacicovici P., renunțare de mitro- polit — — —	20	Ivan N., retractarea calomniilor	145
Ivan Nicolae, ales asesor consis- torial, contra lui dr. Nicolae Olariu — — —	117	Ivan N., a suferit internare — — —	127
Ivan N., ales episcop al eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului	116	Ivan N., toast de preamărire a lui V. Mangra — — —	46
Ivan N., ales președintele consis- torului din Cluj — — —	107	Ivan N., ziditor de biserici 130 și	134
Ivan N., apostrofarea raportorului foaiei „Gazeta Poporului“ — — —	251	Ieszenszky, prietenul lui N. Ivan	130
Ivan N., boicotat — — —	145	Ionescu Petru dr., Memoriu — — —	33
Ivan N., calomnierea lui dr. Eu- sebiu Roșca — — —	35	Iorga Nicolae, caracterizarea epis- copului I. Papp — — —	82
Ivan N., broșura „Catedrala“, despre zidirea bisericii cate- drale din Sibiu — — —	119	Iorga N., decorat de Papa — — —	266
Ivan N., comisar la examenele din secțiunea teologică a semina- rului „Andreian“ — — —	143	Iorga N., dr. E. Roșca compromis cu Mangra — — —	253
Ivan N., comisar pentru mersul instrucțiunii în seminarul „An- dreian“ — — —	143	Județul Sibiu, ajutor pentru monu- mentul mitropolitului Șaguna	171
Ivan N., cumpărarea casei dela erezii Habermann — — —	132		
Ivan N., cumpărarea casei Reu- niunii meseriașilor români din Sibiu — — —	133		
Ivan N., Cumul, ca membru în di- recțiunile institutelor de credit și economii — — —	130		
Ivan N., consultarea lui dr. I. Mihiu în afacerea cu „Zona culturală“	240		
Ivan N., date biografice — — —	126		
Ivan N., în comitetul asociațiunii, nereales — — —	127		
Ivan N., membru onorar al „Aca- demiei române“ — — —	144		
Ivan N., preamărit de ginerele său dr. I. Stroia — — —	115		
Ivan N., prezentarea cu Szász Jó- zsef la ministrul Tisza, ca can- didat de mitropolit — — —	34		
		Lapedatu Alexandru, decorat de Papa — — —	265
		Lapedatu Alexandru, catedrala din Cluj, cea mai monumentală bi- serică din țară — — —	136
		Lazar Ladislau conte, comisar la alegerea lui Șaguna de episcop	12
		Lazar Moise, dispoziție testamen- tară, ca asesorii colegi M. Voi- lean, N. Ivan și dr. Miron Cristea de coștiugul lui să nu se apropie	32
		Lazar M., inspector al tipografiei	196
		Lazarescu Vasile dr., ales de e- piscop al eparhiei Caransebeșului	102
		Legat, pentru zidirea și conser- varea criptei mitropolitului Șa- guna — — —	174
		Legea cultelor, amplificare — — —	67
		Legea cultelor, modificare — — —	264
		Legea și statutul pentru organi- zarea bisericii ortodoxe române, publicată în Monitorul Oficial Nr. 97 din 6 Mai 1925 — — —	258
		Librăria, înființare și administrare	199
		Librăria, rațiociniu special — — —	203

L.

M.

	Pag.		Pag.
Librăria, regulament — — —	197	Matei Ion dr., monumentul lui Șaguna — — —	169
Librăria, separare de tipografie	203	Medean Sergiu, repausarea lui Ioan Moga — — —	286
Liturghier, tipărire cu litere laline „Lumina satelor“, tipărire în tipo- grafia arhidiecezană — — —	204	215	
Lupaș Ioan dr., descălecarea lui N. Ivan la Cluj, cu un dulap de acte, o masă și doua scaune	136	Membrii comisiei administrative a tipografiei arhidiecezane — — —	192
Lupaș I. dr., dificultăți la compu- nerea Monografiei seminarului teologic, pedagogic „Andreian“	284	Membrii corporațiilor bisericești, alegerea mijlocită — — —	160
Lupaș I. dr., „Istoria bisericească a Românilor ardeleni“ în edi- tura Comisiunii tipografiei — — —	268	Membrii de drept în corporațiu- nile bisericești — — —	260
Lupaș I. dr., monumentul lui Șa- guna în piața Sibiului — — —	170	Memoriul lui dr. Petru Ionescu	33
„Lupta“, în articolul „Econ“, de- savuarea zidirii bisericii cated- rale din Sibiu, pe locul unde s'a zidit — — —	180	Memoriul lui dr. E. Roșca, despre administrarea iregulară a fondu- rilor și fundațiilor — — —	123
		Memorii pentru augmentarea sa- lariilor preoților — — —	276
		Meșianu Ioan, adversar lui I. Po- pasu și N. Popea — — —	16
		Meșianu I., ales episcop în eparhia Aradului — — —	77
		Meșianu I., ales mitropolit — — —	28
		Meșianu I., ales vicar, președinte al consistorului din Oradea- mare — — —	76
		Meșianu I., aniversarea de 40 ani dela alegerea de episcop — — —	32
		Meșianu Ioan, disqualificat de Par- tenie Cosma în articolii : „De pe galeria sinodului arhidiecezan“ și „Econ la observările orto- doxului“, publicați în ziarul „Lupta“ — — —	31
		Meșianu I., disqualificare în „Tri- buna Poporului“ — — —	28
		Meșianu I., participare la înscău- narea lui P. Ivacicovici de pa- triarh sârbesc — — —	21
		Meșianu I., singhelie cu text tra- dus în limba maghiară — — —	271
		Milă împărătească — — —	268
		Ministerul cultelor, desființare — — —	266
		Mîrenii, admitere a se ingera în conducerea și administrarea afa- cerilor bisericești — — —	160
		Mironescu Gheorghe, decorat de Papa — — —	266
			20
		Magier Andrei dr., ales de episcop în eparhia Aradului — — —	82
		Maneș Nicolae, „Almanahul Sf. Nicolae“ — — —	30
		Mangra Vasile, ales de mitropolit	39
		Mangra V., examinare canonică	40
		Mangra V., Gramată mitropolitană	42
		Mangra V., repausare — — —	47
		Maniu Iuliu, decorat de Papa — — —	265
		Manual de învățătură teologhi- cească, despre moravurile și da- toriile oamenilor creștini — — —	285
		Manuale, pentru școale elementare și secundare, edare — — —	206 și 207
		Marinescu Atanasie dr., reducerea preamăririlor lui N. Ivan în bro- șura „Catedrala“ — — —	119
		Mărturisirea ortodoxă a unei sfințe sobornicești, și apostolești bi- serici, retipărire — — —	205
		Masirevici Samuil, felicitarea lui Șaguna — — —	5

	Pag.
Mineele, a se retipări — — —	205
Mirenii, alegerea mijlocită în cor- porațiunile bisericesti — — —	160
Mitropoliți, alegere — — —	13 și 14
Vasile Moga, episcop — — —	4
Modificarea legii cultelor — — —	264
Modificările în legea și statutul de organizare al bisericii ort. române, și profesorul dr. V. Șesan — — — — —	259
Moga Ioan, biografie — — —	287
Moga I., donațiune seminarului — — —	285
Moga I., manualul: „Învățătură teo- loghicească despre moravurile și datorile oamenilor creștini“ — — —	285
Moga I., repausare — — —	287
Moldovan Valeriu dr., preamărirea lui N. Ivan — — — — —	137
Moldovan V. dr., susținerea con- cordatului — — — — —	265
Monografia seminarului teologic- pedagogic „Andreian“, apreciere favorabilă — — — — —	285 și 290
Monografia seminarului teologic- pedagogic „Andreian“, procurare — — —	290
Monumentul Șaguna, colecția — — —	166
Moșoiu Traian, monumentul lui Șaguna — — — — —	170
Moșoiu Ioan, disqualificarea lui dr. E. Roșca — — — — —	64
Musia Filaret, ales de episcop în eparhia Caransebeșului, neîntărit — — —	184

N.

Neîndreptățirea bisericii ortodoxe, față de uniți și celelalte culte — — —	277
Nepotismul, practicat de episcopul I. Meșianu — — — — —	78
Nerecunoștința elevilor — — —	295
Nistor Virgil, pensionarea rectoru- lui Dr. E. Roșca — — — — —	294
Normativ, pentru redactarea „Te- legrafului Român“ — — — — —	224
Noul testament, desfacere — — —	216

O.

	Pag.
Octoiul mare, tipărire cu litere latine — — — — —	204
Octoiul mic, tipărire cu litere la- tine — — — — —	204
Onișiu Virgil, invective față de Ar- senie Vlaicu, în foaia „Dreptatea“ — — —	31
Oradea-mare, ales vicar Ioan Me- șianu — — — — —	76
Oradea, ales episcop dr. Nicolae Popovici — — — — —	104
Oradea, ales episcop Roman Cio- rogariu — — — — —	102
Ordine, în administrarea afacerilor de competența comisiei admi- nistrative a tipografiei arhidie- cezane — — — — —	203
Orfanii de preoți, ajutor dela stat — — —	268
Organ pedagogic, înființare — — —	227

P.

Păcășan V. Teodor, escontentare ca fost redactor al „Telegrafului Român“ — — — — —	144
Papa, conferire de ordine — — —	265
Papa, încheierea concordatului — — —	67
Papp Ioan, ales episcop în epar- hia Aradului — — — — —	81
Papp I. caracterizat de N. Iorga — — —	82
Paralizarea executării concluzului sinodului de a se zidi catedrala în locul bisericii parohiei Sibiu- Cetate — — — — —	181
Părintele Nichifor, broșurile: a) „Biserica ortodoxă și bugetul cultelor“ și b) „Confesionalism politic“ — — — — —	277
Patriarhia, icoanele Brâncovenești scobite de pietrele scumpe — — —	99
„Patriarhul României dr. Miron Cristea“, etc. preoții obligați a o procura — — — — —	101
Pensie dela stat, preotesele văduve — — —	268
Penticostarul, a se retipări — — —	205
Pictura bisericii catedrale din Sibiu — — —	182

	Pag.		Pag.
„Pomăritul“ de D. Comșa, tipărit în tipografie străină — — —	206	Protopresbiterii, instituire — — —	148
Pop Cicio Ștefan, decorat de Papa — — —	266	Protopresbiterii, instituire în Ve- chiul Regat — — — — —	154
Popasu Ioan, ales, dar neîntărit de mitropolit — — — — —	21	Protopresbiteratul Dejului, adresă cătră congresul național biseri- cesc, contra delăturării din postul de vicar a lui dr. E. Roșca — — —	66
Popasu I., disqualificat de V. Ba- beș — — — — —	17	Protopresbiteratul Ungurașului, pro- test la sinodul arhidiecezan con- tra delăturării din postul de vic- car a lui dr. E. Roșca — — —	66
Popea Nicolae, ales de episcop în eparhia Caransebeșului — — —	83	Psaltirea, tipărire cu litere latine — — —	204
Popea Nicolae, disqualificat de V. Babeș — — — — —	17	Pușcariu Ilarion dr., averea bise- ricii administrare iregulară — — —	125
Popea N. renunșarea la candidarea de mitropolit — — — — —	19	Pușcariu I. dr., director al tipogra- fiei — — — — —	196
Popovici Nicolae dr., ales de epis- cop în eparhia Orășii — — — — —	104	Pușcariu I. dr., fazele zidirii bise- ricii catedrale din Sibiu — — —	175
Popoviciu Nicolae dr.: „Opinii asupra proiectului de modificare al legii și statutului pentru or- ganizarea bisericii ortodoxe ro- mâne“ — — — — —	258	Pușcariu I. dr., renunșarea la postul de vicar arhiepiscopesc — — —	58
Premii pentru edarea de broșuri și cărți pentru trebuințele cultu- rale ale credincioșilor — — —	211	Pușcariu I. dr., recuparea postului de vicar arhiepiscopesc — — —	61
Preotese văduve, ajutor din fondul tipografiei — — — — —	191	Pușcariu Sextil dr., contra șinerii Sinodului în eparhia Vadului, Feleacului și Clujului — — —	113
Preotesele văduve, pensie dela stat — — —	268		
Preoții, ajutor dela stat — — —	268		
Preoții, lămurire despre delătura- rea lui dr. E. Roșca din postul de vicar — — — — —	65		
Preoții, obligați a procura cartea „Patriarhul României dr. Miron Cristea“, etc. — — — — —	101		
Preoții, reduși în salarizare — — —	275		
Proca George dr., Comisia exmisă la vicarul dr. Ilarion Pușcariu a raportat fals — — — — —	61		
Profesorii seminariilor, salar dela stat — — — — —	268		
Proiectul lui Șaguna de organizare a bisericii, modificat în congres — — —	158		
Prozelitismul, catolicilor și uniștilor — — —	277		
Protestantismul — — — — —	162		
Proteste, contra încheierii concor- datului — — — — —	263		
Protest, contra desființării ministe- rului de culte — — — — —	267		
		R.	
		Raiacici Iosif, caracterizarea lui Vasile Moga — — — — —	3
		Raiacici I., numirea lui Șaguna de vicar — — — — —	4 și 11
		„Răsplata“, articol publicat în „Te- legraful Român“ — — — — —	219
		Răspuns la anticritica broșurei anonime, publicată asupra ce- lor două congrese naționale bi- sericesci din 1873 și 1874 — — —	27
		Ratificarea încheierii Concordatu- lui cu Papa în Senat — — — — —	264
		Rațiocinii speciale, pentru tipo- grafie, librărie și „Telegraful Ro- mân“ — — — — —	203
		Rațiociniile tipografiei și librăriei, compunerea și prezentarea lor Sinodului spre revizuire și apro- bare — — — — —	200 și 201

	Pag.		Pag.
Reducerea salariilor preoților	275	Român" să i se prezinte spre aprobare	218
Refugiul lui dr. Nicolae Bălan	293	Romanul M., răspuns la disca-	75
Refugiul, episcopului dr. Miron Cristea la Budapesta	95	publicat în „Albina“	75
Regulament, pentru alegerea ierarhilor	77	Roșca Eusebiu dr., ales delegatul comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane	202
Regulamentul afacerilor interne ale comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane	194	Roșca E. dr., ales membru al Comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane	201
Regulament, pentru librărie	197	Roșca E. dr., circular adresat preoțimei din arhidieceză, despre delăturarea din postul de vicar	65
Regulament, pentru personalul librăriei	196	Roșca E. dr., cumpărarea casei dela erezii Habermann	132
Regulament, pentru personalul tipografiei	196	Roșca E. dr., compromis cu Mangra	253
Regulament, pentru tipografie	197	Roșca E. dr., convenire în Budapesta cu C. Burdă	91 și 92
Reichspost, declarații politice umilitoare pentru Români, făcute de N. Ivan	138	Roșca E. dr., delăturarea din postul de vicar arhiepiscopesc	60
Relaxarea pretenziunilor dubioase la librărie, tipografie și „Telegraful Român“	202	Roșca E. dr., delăturat din funcțiunea de delegat al Comisiunii administrative a tipografiei arhidiecezane	292
Repausarea lui V. Mangra	47	Roșca E. dr., în audiență la ministrul Apponyi	88 și 91
Restanțe la tipografie, librărie și „Telegraful Român“	201	Roșca E. dr., memoriu despre administrarea iregulară a fondurilor și fundațiilor	122—126
Rezultatul colectei, pentru zidirea bisericii catedralei	183—180	Roșca E. dr., numit vicar arhiepiscopesc	59
Retorziuni, față de cărțile tipărite în tipografia străine	206	Roșca E. dr., renunțare la candidarea de mitropolit	36
„Revista teologică“, ajutor anual	214	Roșca E. dr., substituirea vicarului dr. Il. Pușcariu	55—57
Reuniunea meseriașilor români din Sibiu, cumpărare de casă	134	Roșca Pavel dr., vot separat contra alegerii lui N. Ivan de președinte al consistorului din Cluj	107
România, intrarea în războiu, desavuarea de N. Ivan	46	Roșca Petru, neîntărit de consistor de protopop al tractului Câmpeni	152
„Românul“, articol: „Episcopie nouă la Cluj“	108	Rotar Paul, discaficarea episcopului I. Meșianu	78
„Românul“, mercenarul cu scamatoriile de stil, Ilarie Chendi	146	Rusu Ion Abrudeanul, înfărirea lui dr. M. Cristea de episcop al eparhiei Caransebeșului	94 și 99
Romanul Miron, act despre hirotonirea de preot	270		
Romanul M., ales episcop în eparhia Aradului	73		
Romanul M., ales mitropolit	23		
Romanul M., aprecierea calităților lui personale	23		
Romanul M., înainte de a fi pregătit pentru teasc „Telegraful			

S.

	Pag.		Pag.
Saftu Vasile dr., ales președinte al Sinodului arhidiecezan	60 și 63	Stroia I. Dr., preamărirea socrului său Nicolae Ivan	115
Saftu V. dr., a i se sista trimiteră foaiei „Telegraful Român“	232	Sturza Marius dr., preamărirea lui N. Ivan	137
Saftu V. dr., felicitare în limbă maghiară lui V. Mangra, ales de mitropolit	45	Suciu Silviu, delăturarea din postul de vicar a lui dr. E. Roșca	61
Salariile preoților, reduse	275	Sulică Constantin, custode la arhiva statului din Budapesta	6
Sașii, monumentul lui Șaguna	171	Szász József, prietenul lui N. Ivan	130
Seminar, donațiune dela Ioan Moga	285	Șaguna, alegerea mijlocită a membrilor mireni în corporațiunile bisericești	160
Seminar, subvenție dela stat	268	Șaguna, ales de episcop	9
Seminarul, zidirea unui nou edificiu	120	Șaguna, legat pentru zidirea și conservarea criptei sale	174
Senat, încheierea concordatului cu Papa	264	Șaguna, locul zidirii bisericii catedrale	177
Sfântul Sinod, declarație contra încheierii concordatului	264	Șaguna, nemulțămire cu purtarea preoților	10
Siebenbürgisch Deutsche Tagespost, delăturarea din postul de vicar a lui dr. E. Roșca	64	Școala centrală, zidirea desavuată	120
Singhelie, act despre hirotonirea de preot	271	Șesan Vasile dr., propuneri de modificări în legea și statutul de organizare al bisericii ortodoxe române	259
Sinodul episcopesc, declarare de uzurpat a scaunului de arhiepiscop-mitropolit, îndeplinit prin alegerea lui V. Mangra	49	Șpan Petru dr., desavuarea injuriilor publicate în „Tribuna“ pentru discaficarea lui dr. E. Roșca	146
Sinod în eparhia Vadului, Feleacului și Clujului	211	Statutul organic, opera congresului	158
Sinodul suveran	63		
Societatea studenților în teologie din București, protest contra încheierii concordatului	263		
Stanca Sebastian dr., Episcopia ortodoxă a Vadului Feleacului și Clujului	104		
Stăniloae Dumitru dr., desavuarea detractorilor mitropolitului Șaguna	159		
Stăniloae D. dr., traducerea „Dogmaticii“ de Hristu Andrușos.	108		
Stăniloae D. dr., modificări făcute de congres în proiectul lui Șaguna	159		
Strajnicul, a se rețipări	205		
Stroia Ioan dr., apostrofarea raportorului foaiei „Gazeta Poporului“	252		
		T.	
		„Telegraful Român“, abonare	234
		Telegraful Român articolul: „Credeți d' Goga“, de N. Ivan	127
		Telegraful Român, fără program politic, să apară numai odată pe săptămână	232
		Telegraful Român, foaie oficială	226
		Telegraful Român, înainte de tipărire, prezentare la arhiepiscopul mitropolit	218
		Telegraful Român, raționiu special	203
		Telegraful Român, redactorul T. V. Păcășianu; escontențare	144
		Telegraful Român, renunțarea redactorului N. Ivan	117

	<i>Pag.</i>		<i>Pag.</i>
Telegraful Român, returnat — — — —	238	pentru întărirea lui dr. M. Cristea de episcop al eparhiei Caransebeşului — — — —	23
Testamentul arhiepiscopului mitropolit Şaguna — — — —	192	Văiăşan Ioan, singhelie cu date false — — — —	273
„Testament moral“ al episcopului Roman Ciorogariu — — — —	104	Verificarea casei la fondul tipografiei — — — —	198
Tipografia, abandonată de Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român — — — —	215	Vicar în Oradea-mare, ales I. Meşianu — — — —	76
Tipografia arhidiecezană, înfiinţare — — — —	191	Visarion, episcop de Hotin, în broşura: „Glas în pustie“, descalificarea patriarhului dr. M. Cristea — — — —	93
Tipografia, director tehnic — — — —	196	Visarion episcop de Hotin, în broşura: „Gas în Pustie“, descalificarea membrilor sf. Sinod — — — —	281
Tipografia, raţiociniu special — — — —	203	Vlad Aurel dr., ca ministru de culte, sancţiuni în legea cultelor pentru agitaţii contra încheierii Corcordatului cu Papa — — — —	67
Tipografia, regulament — — — —	197	Vlad A. dr., ca ministru de culte în parlament a susţinut încheierea concordatului cu Papa — — — —	67
Tisza István gróf, articol în limba maghiară, publicat în „Tribuna Poporului“ — — — —	80	Vlad A. dr., decorat de Papa — — — —	266
Toastul lui Nicolae Ivan, de preamărire a lui V. Mangra şi reprobarea intrării României în războiu — — — —	49	Vlad A. dr., raportorul majorităţii comisiunii organizatoare în afacerea cu „Zona culturală“ — — — —	245
Tribuna, publicarea de injurii discalificatoare, pentru dr. E. Roşca — — — —	145	Vlad A. dr., returnarea „Telegrafului Român“ — — — —	238
Tribuna Poporului articolul: Catedrala din Sibiu — — — —	180	Vlaicu Arseniu, invective faţă de Virgil Oniştii în foaia „Deşteptarea“ — — — —	31
Trifa Iosif, produsele literare tipărite în tipografia arhidiecezană — — — —	215	Vlaicu A., raportorul minorităţii din comisiunea organizatoare în afacerea cu „Zona culturală“ — — — —	246
Triodul, a se retipări — — — —	205	Vot separat contra alegerii lui N. Ivan de preşedinte al consistorului din Cluj — — — —	107
Triteanu Lazar, cumpărarea casei dela erezii Habermann — — — —	132	Votul universal — — — —	160
U.			
Unirea, întărirea lui dr. M. Cristea de episcop al eparhiei Caransebeşului — — — —	93		
Uniştii, monumentul lui Şaguna — — — —	171		
V.			
Vaida-Voevod Alexandru dr., în broşura: „Mangra, Tisza şi Tribuna“ desavuarea injuriilor publicate în „Tribuna“ despre dr. E. Roşca — — — —	146		
Vaida-Voevod A. dr., decorat de Papa — — — —	265		
Vaida-Voevod A. dr., intervenire — — — —			
Z.			
„Zile trăite“ de episcopul R. Ciorogariu — — — —	99		
„Zorile“ discalificarea episcopului dr. M. Cristea al eparhiei Caransebeşului — — — —	94		